

Blauwe Klauwier

januari 2026

Leden van VWG De Kempen genieten van Kraanvogels tijdens het gouden uurtje bij Lac du Der-Chantecoq, 31 oktober 2025 (Chris Sandkuijl)

Inhoudsopgave

In memoriam: Frans Hijnen	<u>3</u>
Nachtzwaluwen in het Leenderbos en op de Groote Heide in 2025	<u>7</u>
Vogelen in de cloud	<u>10</u>
Geschiedenis van vogelonderzoek in de Kempen: 1998-2025	<u>11</u>
Jubileumweekend Lac du Der, 31 oktober-2 november 2025	<u>76</u>
Verdwenen en verschenen in het jaar 2045	<u>82</u>
Sovon-project <i>Jaarrond Vogelatlas</i> start op 1 december 2026	<u>88</u>
Impressie van vogeltrektellingen op de Patersgronden, najaar 2025	<u>91</u>
De Wielewaal als broedvogel in de Kempen tot en met 2024	<u>96</u>
Impressie van de landelijke Sovon-dag 2025	<u>106</u>
De Steenuil en de museumtor	<u>110</u>
Chronologie van drie Brabantse vogelcollecties	<u>112</u>
VWG Zeeland-excursie op 28 december 2025	<u>134</u>
Oehoe's in de Kempen in 2025	<u>138</u>
Een witte 37 ^e Klapexster simultaantelling op de Strabrechtse Heide	<u>142</u>
Verslag, uitslag en vooruitblik van de VWG fotowedstrijd	<u>147</u>
Wij spraken met ... Rien Kelders	<u>150</u>

Colofon

Redactie: Paul van Pelt, Robbert van Hiele, Jules Andela & Tom Heijnen

Fotobijdragen: © bij de betreffende fotografen

Ontwerp logo's 50-jarig bestaan: Harold Bierens

Uitgave: [Vogelwerkgroep de Kempen](#)

© **Copyright.** Alle rechten zijn voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Voorwoord

Januari 2026. Een jaar geleden keek ik naar buiten en sprak ik over de naderende lente. Waar is die nu? Brrr. Het is 12 uur overdag en nog steeds onder nul. Maar wacht even, de Koolmees voelt toch iets in zijn binnenste en hoor ik met zijn fietspompje. En gelijk voel ik toch ook wat lentekriebels opkomen. Aan de andere kant, de winter is ook een prachtige tijd. Toptijden voor ganzen en eenden in alle soorten en maten en vorige week vond ik een dood Zweeds, Fins of misschien wel Russisch Bokje bij de Tongelreep waar ik nog nooit een levende zag.

Deze keer weer een mega-gevuld digitaal tijdschrift. Als redactie zeggen we nog steeds dat het dun mag, zeg tussen vier en tien pagina's, maar het wordt continu 100 pagina's of meer. De enige van de redactie die echt goed bezig is is Paul. Hij heeft gelukkig geen pagina's aangeleverd. Jules en ondergetekende hebben het bescheiden gehouden maar degene die echt los gaat is weer die dekselse Tom. In maar liefst vier artikelen duikt zijn naam op. Over de 70 pagina's in totaal. Ter verdediging moet ik wel zeggen dat een flink gedeelte literatuurlijst en bijlagen is en dat het inhoudelijk geweldig in orde is. Onze wetenschappelijke rots in de branding.

En dan is er nog een historisch getint artikel over allerlei Brabantse vogelcollecties van Justin Jansen. De rest zijn allemaal heerlijk handzame brokjes, precies zoals bij de huidige tijdgeest past. Nachtzwaluwen, de vogelcloud, Lac du Der, toekomstige verdwijners en verschijners, de Patersgronden, de Sovondag, het Eindhovens vogeltjesmuseum, de Zeeland-excursie en Oehoe's. O jee, ik hoor dat er net nog een artikel aangeleverd is. En er gaan geruchten over nog eentje. Dit gaat helemaal fout. Toen er alweer een bandlid ziek bleek te zijn tijdens enkele optredens in London, zei Frank Zappa: *the circle is closing in*. Precies!

Nu even serieus, oprecht dank aan eenieder voor alle schrijf- en leesinspanning en start deze keer zeker aan het begin waar Simone, Geurt Jan en Peter de onlangs overleden Frans Hijnen herdenken.

Namens de redactie, Robbert.

*Sperwer in de tuin in Eindhoven,
14 februari 2022 (Frans Hijnen †)*

In memoriam Frans Hijnen (1955-2025)

Frans helpt Jack Bos met het ophangen van een vleermuiskast op Landgoed Philips, 12 april 2022 (Geurt Jan van Ek).

Simone Valkonet

Zo'n vijf jaar geleden leerde ik Frans kennen binnen VWG de Kempen. Meedoen aan het nestkastproject op Golfbaan de Tongelreep leek me wel leuk. Een keer kon ik mee met Frans in de golfkar om alle nestkasten te controleren. Geduldig legde hij uit, deed hij voor wat er moest gebeuren en waarom, en beantwoordde talloze vragen. Zijn kennis, geduld en enthousiasme maakten dit leerzame momenten. Na gedane zaken was er tijd voor koffie met de nestkastgroep. Praten over natuur en de vogels en natuurlijk tijd voor wat plagerijen vanuit Frans. Hij begon dan serieus, maar aan de lach in zijn ogen zag je de grap al aankomen. De nestkastgroep groeide hiermee uit tot een gezellig clubje.

Frans vond het belangrijk om mensen bijzondere dingen te laten meemaken en dingen te leren, dus nodigde hij regelmatig mensen uit voor leuke activiteiten zoals het ringen van Slechtvalken in Eindhoven. Helemaal mee naar boven in de Evoluontoren. En daarna weer naar beneden voor het ringen, onvergetelijk. Naar bezoeken aan de vogelwacht van de vliegbasis nam hij ook

graag anderen mee: natuurervaringen zijn er om te delen, straalde hij altijd uit.

♀ Slechtvalk met prooi bij het Evoluon in Eindhoven, 17 mei 2020 (Frans Hijnen†).

Maar niet alleen vogels hadden zijn interesse. Ook stadsnatuur had zijn aandacht. Regelmatig troffen we elkaar bij mooie natuurdocumentaires in het Natlab of bij lezingen van Trefpunt Groen in de bibliotheek. Daar leek Frans iedereen wel te kennen, een echte netwerker. Stadsnatuur op de kaart zetten, tot de gemeenteraad aan toe: een werkbezoek aan enkele gemeenteraadsleden om vooral het belang van groen denken te promoten. Via stadsnatuur Eindhoven gaf hij adviezen over zwaluwen, steenmarters of vleermuizen, daar kon hij mooi over vertellen.

Stadsnatuur, dat kon ook goed in zijn achtertuin en in de straat. Ook de nachtelijke dieren zoals vleermuizen en egels hadden zijn aandacht. Egels werden met de wildcamera gevolgd en regelmatig deelde hij leuke filmpjes over zijn egels, maar ook de Sperwers in zijn tuin, een Bosuil bij de kerk en zelfs een vos in zijn wijk.

[Homepage](#) van Stadsnatuur Eindhoven.

Hij was er trots op dat ondanks alle stadse drukte de dieren hun plek wisten te behouden. Via leuke foto's en [filmpjes](#) hield hij menig vriend op de hoogte van zijn vogelwaarnemingen, maar ook artikelen in de krant zijn er nog te vinden met zijn enthousiaste verhalen over vleermuizen en de Gierzwaluwen bij hem in de straat.

Tijdens zijn ziekte lag het deelnemen aan de VWG op een lager pitje, maar met het jubileumfeest was Frans weer van de partij. Daarna was hij weer betrokken als vanouds. De natuur en de vogels verliezen een voorvechter van een groene omgeving en wij als vereniging een ware vogelaar en een goede vriend.

Geurt Jan van Ek

Frans was een betrokken man als het gaat om alles wat met natuur te maken heeft. Niet alleen vogels maar ook vleermuizen, marters, egels en bomen hielp hij, hoe en waar hij maar kon. Als Frans een stapel boomstammen zag liggen, zocht hij direct uit waar ze vandaan kwamen en of er wel een vergunning voor was. En als dat niet zo was dan was je het haasje want Frans zorgde er wel voor dat er een BOA langskwam. Zo was Frans. Rechtvaardig en altijd met de natuur bezig.

De jonge Slechtvalken van de Catharinakerk zijn geringd, 6 mei 2022 (Geurt Jan van Ek).

Veel verschillende projecten hebben we met hem mogen doen waarbij hij altijd anderen erbij haalde die dat leuk vonden, hij was een man van het delen. Wie is er niet op uitnodiging van hem in een kerktoeren geweest om Slechtvalken te ringen, of op

vliegbasis Eindhoven vogels en vleermuizen te kijken. Als het hem niet zinde, dan stopte hij er ook resoluut mee, 'dat is trekken aan een dood paard' zei hij dan, getuige het Wielewaal BMP project. Overal waar hij Gierzwaluwkasten of egelhuisjes kon plaatsen, was hij er als de kippen bij met zijn advies en hulp.

Muizenruiter plaatsen op Golfbaan Tongelreep, 3 april 2021 (Geurt Jan van Ek).

Als persoon hebben we hem leren kennen als een eerlijke man met heel veel humor, ondanks lastige tijden. Frans zal gemist worden.

Peter Simon

We vormen al jarenlang een groepje: de nestkastengroep. Welschap, Tongelreep, Eindhovensche Golf, allemaal golfterreinen met in totaal honderden nestkasten die we elk jaar schoonmaken, monitoren en onderhouden. Na de winter starten we met schoonmaken en in de lente is het elke week wel ergens tellen. Een periode waar we met z'n allen altijd naar uitkijken want het is leuk buitenwerk. Je ziet veel, doet veel, hoort veel maar bovenal hebben we ook veel plezier met elkaar.

Bij de muizenruiter op Golfbaan Tongelreep (Geurt Jan van Ek).

Frans was een van de leden van dit groepje. Niet weg te denken uit deze groep vanwege zijn kennis, zijn inzet en zeker niet in de laatste plaats vanwege zijn humoristische kwinkslagen die hij telkens weer wist te maken. Met Frans erbij was het altijd

gezellig. Wanneer die jongensachtige twinkeling in zijn ogen verscheen wist je, daar komt weer een rake opmerking. Vaak zat in die opmerking een serieuze ondertoon, maar hij wist het steeds zo te verpakken dat je erom kon lachen. Frans koppelde kennis aan humor. En op zijn kennis, en dat had hij veel, daar stond hij zich niet op voor. Die combinatie van eigenschappen is niet veel mensen gegeven en maakte dat Frans een bijzonder prettige persoon in de omgang was.

Frans bekijkt een jonge Grote Bonte Specht die tegen een ruit bij de burens gevlogen was, juni 2025.

En toen ineens was daar het bericht: 'Het gaat niet goed met Frans'. Het sloeg bij ons allen in als een bom. 'Het gaat niet goed met Frans'. En wat nog veel erger was, het zag er ook niet goed uit. Het zwarte K-woord was gevallen. Een tijdje zagen we hem niet, berichtjes ok, maar hij was er niet meer bij, totdat hij er ineens weer was. De behandelingen hadden hem stevig aangepakt, maar de twinkeling in zijn ogen was er nog steeds. De laatste tijd leek het ook steeds beter te gaan. Totdat de tijd op maandag 3 november voor ons even en voor Frans eeuwig stil bleef staan.

Met het heengaan van Frans is een mooie herinnering geboren. Vooral nog ervaren we echter een grote leegte. Een hele fijne en wijze man is er niet meer. We zullen het nog vaak over je hebben Frans. En als het verdriet een plaatsje heeft gekregen kunnen we op die momenten weer (met je) lachen.

*Albert Sprengers inventariseert Nachtzwaluwen
op de Groote Heide, 30 juli 2024 (Toine Kuijper)*

Nachtzwaluwen in het Leenderbos en op de Groote Heide in 2025

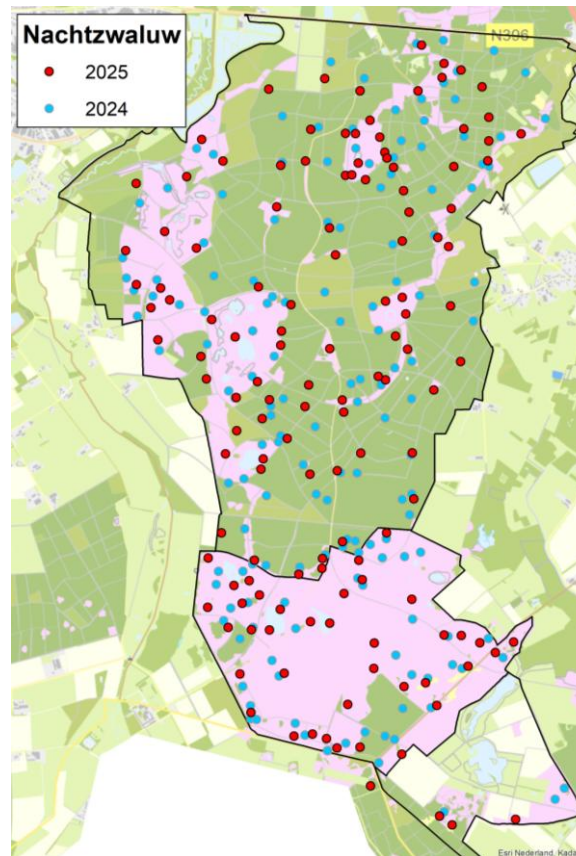
Henk Sierdsema, Toine Kuiper & Tom Heijnen

In 2025 zijn weer flink wat waarnemers op pad geweest om de Nachtzwaluwen van het Leenderbos, Groote Heide en Gastelse Heide te tellen.

Voor het tweede jaar werden tijdens de het veldseizoen de tussentijdse resultaten gedeeld via Whatsapp en werd gewezen op 'gaten' in het voorkomen op locaties waar in de voorgaande jaren wel Nachtzwaluwen werden aangetroffen, maar in 2025 nog niet. Vorig jaar was al gebleken dat dit goed hielp om net een wat beter overzicht van de aantallen te krijgen.

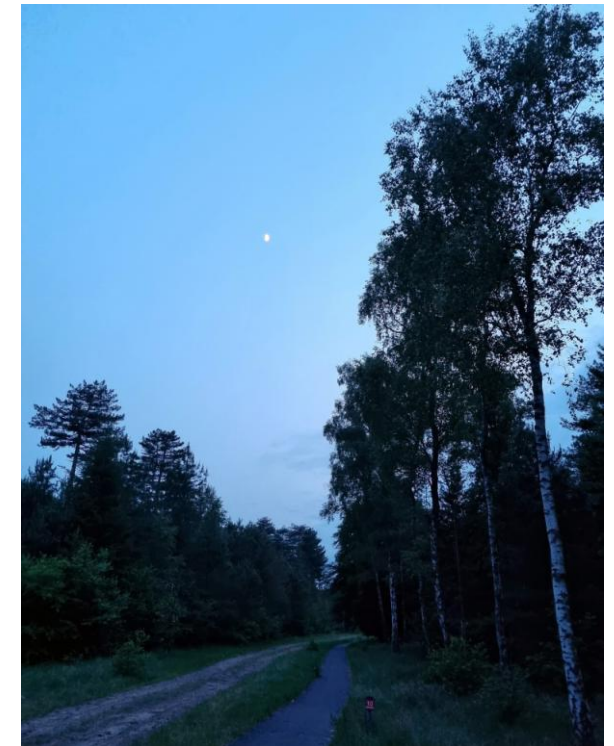
Tijdens het inventariseren is het oppassen geblazen voor overstekende Rugstreeppadden (HS).

Nachtzwaluwterritoria in 2024 en 2025.

In 2025 lukte het echter in het Leenderbos niet om vergelijkbare aantallen te vinden als in 2024. Vooral in het zuidelijke deel van het Leenderbos konden, ondanks extra bezoeken, niet dezelfde aantallen gevonden worden. Maar ook elders lagen de aantallen

hier en daar net wat lager. Daarnaast leken de vogels dit jaar ook minder en korter actief te zijn met zingen dan voorgaande jaren: 'gaten' elders in het Leenderbos konden vaak alleen met veel moeite gevuld worden. Op de Groote Heide waren de aantallen (precies) gelijk aan de voorgaande jaren. De verspreiding is elk jaar wel net wat anders.

Leenderbos in de avond, 3 juni 2025 (HS).

Nachtzwaluwterritoria per deelgebied in de periode 2018-2025.

Deelgebied	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Leenderbos	71	82	91	89	89	84	103	93
Groote Heide	31	34	34	29	32	38	38	38
Gastelse Heide	2	2	3	?	3	6	3	3
Totaal	104	118	128	118	124	128	144	134

Of dit komt doordat de vogels daadwerkelijk ergens anders zitten of er toch steeds wat territoria gemist worden is onduidelijk, maar zal waarschijnlijk een combinatie van beide zijn. Zo leverde een extra avondbezoek in het kader van de grootschalige kartering voor Staatsbosbeheer bij de schaapskooi drie extra territoria op.

Alle tellers van 2025 weer bedankt voor hun inspanningen: Bjorn Alards, Jules Andela, Harold Bierens, Fred de Blom, Jos Bonninga, Maarten-Jan van den Braak, Jeanine van Elferen, Geurt Jan van Ek, Alfonso Gil, Gerben Helmes, Robbert van Hiele, Rien Kelders, Jan Kolsters, Toine Kuiper, Harrie van der Leij, Joost Mattheijssen, Connie Neutkens, Hans van Nunen, Paul van Pelt, Cees van Rooij, Remco Seuntjens, Henk Sierdsema, Peter Simon, Mark Sloendregt, Albert Sprengers, Alexander Vesters, Simone Valkonet en Roel Winters. ■

Op de Groote Heide, 30 juli 2024 (TK).

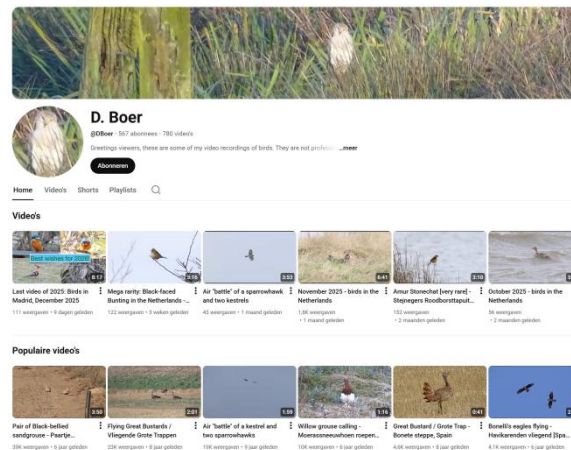
Vogelen in de cloud

Jules Andela

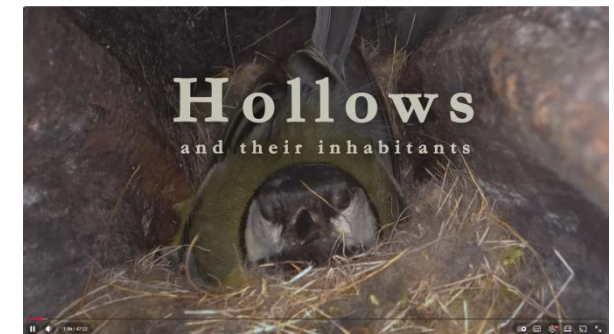
Het leven van kraaiachtigen, klik [hier](#).
Op het YouTube kanaal *Free High-Quality Documentaries* zijn prachtige natuurdocumentaires te vinden. Zo ook deze die een fascinerende inkijk geeft in het leven van kraaiachtigen. Engelstalig.

Vogels in Nederland en elders, klik [hier](#).
YouTube kanaal van D. Boer met leuke filmpjes over vogels in Nederland maar ook daarbuiten.

Bewoners van Poolse bossen, klik [hier](#).
Mooie documentaire over bossen in Polen en haar (hol)bewoners . Engelstalig.

Deel je favoriete natuurmoment! Heb jij een YouTube-video over vogels of de natuur die indruk op je heeft gemaakt? Stuur de link naar redactievwgdekempen@gmail.com. We zijn benieuwd naar jullie ontdekkingen.

Tom Heijnen

Het eerste deel van de geschiedenis van vogelonderzoek in de Kempen, gepubliceerd in de vorige Blauwe Klauwier, bestreek de periode tot en met 1997. In dit tweede en laatste deel wordt de periode 1998 t/m 2025 besproken. Aansluitend vat ik de progressie in vogelonderzoek samen en geef ik een kleine, persoonlijke, vooruitblik naar toekomstig onderzoek.

Literatuur en bijlagen waarnaar in het eerste en tweede deel verwezen wordt, zijn opgenomen aan het einde van dit tweede deel.

Aanvullingen op de periode t/m 1997

Eiercollectie Bernardus van Dooren

De [Werkgroep Ornithologisch Erfgoed](#), onderdeel van de NOU, verzamelt en ontsluit onderzoeksresultaten (waaronder logboeken en verzamelingen) uit de periode 1920-1970. Recentelijk is een deel van de nalatenschap van Bernardus van Dooren onder handen genomen, nl. de dagboeken met gegevens over legsels. Die gegevens

werden gedigitaliseerd en [opgeslagen in het GBIF](#), de Global Biodiversity Information Facility (de Miranda et al. 2025). Het betreft gegevens over 690 verzamelde legsels en ca. 4500 legsels die niet werden verzameld.

Op de website van de Werkgroep Ornithologisch Erfgoed is ook het nodige van/over Bernardus van Dooren te vinden, zoals een nestenboek (overzicht van de gevonden nesten per soort, met datum, legselgrootte, nestplaats en locatie; Anonymus 2025), een fotografisch overzicht van de verzamelde legsels zoals die door van Dooren in cederhouten verzameldoosjes werden bewaard (van Dooren 2024) en twee collage's met foto's die van Dooren maakte in de jaren 1934 t/m 1942.

Broedvogelinventarisaties 1973-1997

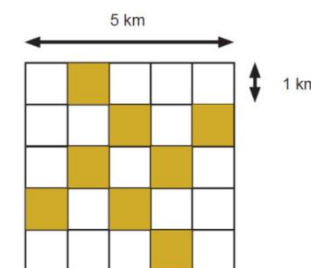
Er zijn twee aanvullingen op tabel 2 in het vorige artikel. In die tabel staan de broedvogelinventarisaties in de periode 1973-1997 waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen. De aanvullingen zijn:

- Soerendonks Goor werd ook in 1989 geïnventariseerd;
- Ringselvennen-Loozerheide werd geïnventariseerd in 1989-1992.

De periode 1998-2025

Atlas van de Nederlandse broedvogels ¹⁹⁹⁸⁻²⁰⁰⁰

De tweede broedvogelatlas was van een heel ander kaliber dan de eerste. Sovon kon bogen op veel meer waarnemers en naast de aanwezigheid per atlasblok werd ook een meer kwantitatieve methode gebruikt. In acht kilometerhokken, het zgn. gouden grid (figuur 111), werd in twee periodes gedurende 55 min. het aantal vogels geturfd. Van een aantal zeer algemene soorten hoefde alleen de aanwezigheid te worden aangegeven. Daarnaast werd in het midden van het kilometerhok op een vast punt gedurende vijf minuten alle waargenomen vogelsoorten vastgelegd ('kruislijst').

Figuur 111. Het gouden grid ([Sovon](#)).

Hoewel er nog veel papierwerk bij kwam kijken was de gegevensverwerking door het

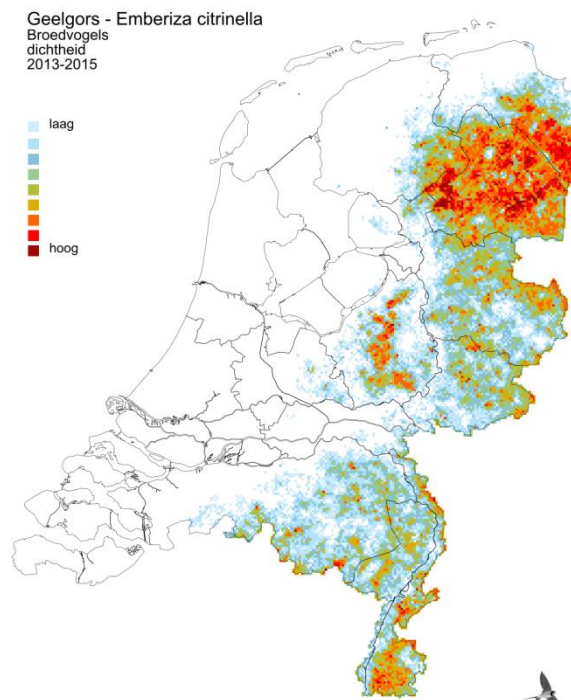
Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) geautomatiseerd. Wil Beeren was de districtscoördinator van Oost-Brabant.

Figuur 112. Omslag van de Atlas van de Nederlandse broedvogels.

Het resultaat was een actuele en gedetailleerde atlas van de broedvogels over de periode 1998-2000 (Hustings & Vergeer 2002, figuur 112).

De kaarten met relatieve dichtheden (figuur 113) gaven veel nieuwe informatie over de verspreiding en talrijkheid van algemene broedvogelsoorten in Nederland.

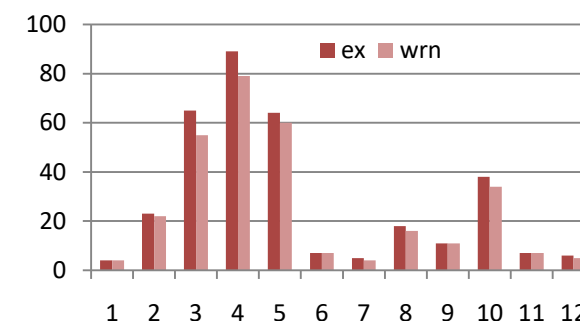
Figuur 113. Relatieve dichtheidskaart van de Geelgors in 1998-2000 (Sovon).

Digitalisering met Ornis 1998-2013

In 1998 begon Tom Heijnen met het ontwikkelen van Ornis, een uitgebreide applicatie voor het invoeren (figuur 114) en analyseren (figuur 115) van vogelgegevens. Het programma was niet alleen geschikt voor losse waarnemingen, maar ook voor telprojecten (bijv. bekendtellingen) met bijbehorende telrondes (bijv. januari 1977), tellingen (bijv. Dommel trajecten 1 t/m 9 tijdens die telronde) en meldingen (bijv.

waarnemingen van vogels per traject tijdens die telling).

Figuur 114. Ornis scherm voor het invoeren van een telling, in dit geval een bekendtelling van traject Dommel 01-09 op 29 januari 1977.

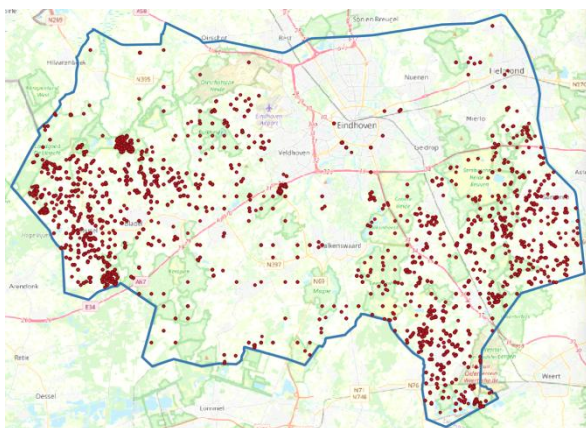
Figuur 115. Voorbeeld van uitvoer van Ornis: aantal exemplaren en waarnemingen van de Rode Wouw per maand in de periode 1960-2009.

In de Ornis database zitten bijna 3.000 tellingen (vooral broedvogel-, watervogel-, winter- en bekendtellingen) en ruim 100.000 waarnemingen, waarvan 48.000 tijdens tellingen en 52.000 'losse' waarnemingen. Het is echter een stand-alone toepassing op

de PC van Tom en in de online wereld van nu niet meer bruikbaar. Het is de bedoeling om de Ornis gegevens over te zetten naar gangbare platformen zoals waarneming.nl (Heijnen 2021b).

Nog meer ringen vanaf 1998

In de periode 1998 tot en met 2025 werden ruim 181.000 vogels op een groot aantal locaties geringd, vooral in het zuidwesten en zuidoosten van de Kempen (figuur 116).

Figuur 116. Ringlocaties 1998-2025 (data Vogeltrekstation).

De meeste vogels, ruim 125.000, gingen door de vingers van Wil Beeren, waarvan meer dan 116.000 op de Loozerheide. Ook Jan Wouters† nam met ruim 46.000 vogels heel wat ringwerk voor zijn rekening, waarvan bijna 17.700 in zijn tuin in Reusel. Bert van Opstal ringde ruim 3.500 vogels in

de Kempen, bijna allemaal op Landgoed Wellenseind vanaf oktober 2019. Ruim 2.500 vogels werden door Toon Busser† van een ring voorzien, vooral bij het Beuven en het Voortje bij Mierlo, Jaap van der Spek ringde ruim 2.000 vogels, Pieter Wouters bijna 1.300 (waaronder bijna 800 Nachtzwaluwen) en Theo van de Mortel dik 400.

Figuur 117. Ringvangst van Pallas' Boszanger in Reusel, 30 oktober 2013 (Jan Wouters).

De meeste ringen werden om de poten van de volgende soorten gedaan: Zwartkop (30.199 ex geringd), Tjiftjaf (23.475), Kleine Karekiet (20.681), Pimpelmees (14.569), Koolmees (13.910) en Roodborst (10.733). Bijzondere soorten waren onder meer Buidelmees (7), Glanskop (5), Kleine Spotvogel (1), Bladkoning (118, bijna allemaal op de Loozerheide), Pallas' Boszanger (1, figuur 117), Humes Bladkoning (1), Raddes Boszanger (1), Bruine Boszanger (1), Siberische Tjiftjaf (5), Sperwergrasmus (4), Waterrietzanger (2), Orpheusspotvogel (1), Perzische Roodborst (1, figuur 118) en Dwerggors (1).

Figuur 118. Ringvangst van een onvolwassen Perzische Roodborst bij Budel-Dorplein, 30 augustus 2003 (Wil Beeren; zie ook Beeren et al. 2003).

Regulier ringwerk is primair bedoeld om bij te dragen aan landelijk onderzoek. Toch valt het op dat ringers in de Kempen zelf bijna geen analyses van de ringgegevens maakten en die aan het papier toevertrouwden. Uitzonderingen hierop waren artikeltjes door Jan† en Pieter Wouters over overwinterende Dodaarzen (J. Wouters 2003), overleving van Nachtzwaluwen (Wouters & Wouters 2013) en Bosuilen (P. Wouters 2022), en vogels op een vogelakker (J. Wouters 2023).

Zeer recent verscheen een boek over de schat aan gegevens die Wil Beeren verzamelde tijdens dertig jaar ringwerk op het terrein van Nyrtar bij Budel-Dorplein (Beeren & van Asseldonk 2025; figuur 119). Het boek beschrijft de geschiedenis van Wil's ringwerk. Daarna volgt een overzicht van bijna 106.000 vogels die in het najaar

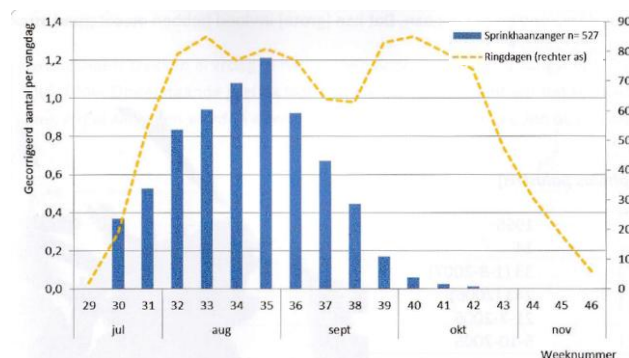

Figuur 119. Wil Beeren (midden) en Ernest van Asseldonk (links) overhandigen het boek aan Henk Leendertse (rechts), general manager van Nyrstar, 19 december 2025 (Pieter Wouters).

in de periode 1996-2024 op 1.025 dagen werden geringd. Van de 99 soorten waren Zwartkop (bijna een kwart van alle geringde vogels), Tjiftjaf en Kleine Karekiet het talrijkst.

Veel vogelsoorten zijn in het najaar bij 'normaal' veldwerk extreem lastig op te

sporen. Ringonderzoek is dan de enige manier om gegevens te vergaren over het doortrekverloop en een indruk te krijgen van de talrijkheid (figuur 120).

Figuur 120. Aantal gevangen Sprinkhaanzangers op het vogelringstation bij Budel-Dorplein, gecorrigeerd voor het aantal vangdagen (Beeren & van Asseldonk 2025).

Meer broedvogelinventarisaties ^{vanaf 1998}

Het aantal gebieden dat op broedvogels werd geïnventariseerd nam fors toe. Dat kwam niet alleen door een stijgend aantal vogelaars, maar ook door een toenemende behoefte van terreinbeherende instanties aan goede gegevens.

Van een flink deel van de inventarisaties werd een inventarisatieverslag gemaakt (tabel 4), maar ook zijn er de nodige BMP-plots en SNL-inventarisaties zonder verslaglegging. Deze staan *niet* in de tabel.

Tabel 4. Broedvogelinventarisaties vanaf 1998 waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen. Zie bijlage 1 voor meer gegevens.

Jaar/jaren	Gebied
1998	Pastorsweijer en Visvijvers Bergeijk
1998-1999	Nuenens Broek
1998-2000	Heerendonk (N Nederwetten)
1998-2002	Beuven en Starven
1998-2014	Malpiebeemden-Zuid
1998-2025	Strabrechtse Heide
1998, 2000	Hapertse Heide
1998, 2004-2012	De Horsten & De Putten (Z Borkel)
1999	Maaijerheide (bos, Z Bergeijk)
1999, 2002, 2005, 2008, 2012	Visvijvers Valkenswaard Oost
1999, 2006, 2013, 2023	Vliegbasis Welschap
2000	Wolfhoeksche Heide & De Stevert (Knegsel-Steensel)
2000, 2019, 2025	Rundal tussen Eersel en Veldhoven
2000, 2009	Groote Bleek (NW Maarheeze)
2000, 2009, 2019, 2025	Leenderbos, Patersgronden, Groote Heide, Kranenveld, Soerendonks Goor & Putberg
2001, 2014, 2020, 2024	Landschotse Heide
2001	Goorloop (Boswachterij De Kempen)
2001, 2006	Buikheide (ten N van Meerenweg)
2001, 2013	Boswachterij De Pan (Maarheeze)
2002, 2003	Wilhelminakanaal Reuseldal
2002, 2003	Golfbaan Welschap
2002, 2005, 2009	Gennep (Eindhoven)
2002, 2007, 2012, 2021	Plateaux & Lage Heide
2002, 2010	De Ploeg (Bergeijk)

Jaar/jaren	Gebied
2002, 2012, 2016, 2024	Dommeldal bij Veldhoven
2003	Het Stuk (bij Haghorst)
2003	Oostelbeerse & Oirschotse Heide
2003	Vlasroot (Veldhoven)
2003-2024	Beuven en Starven e.o.
2003, 2005, 2017, 2020, 2023	Visvijvers Valkenswaard West
2003, 2009	Dommeldal bij Hanevoet
2003, 2010, 2023	Goorloop in De Pielis (ZW Luyksgestel)
2003, 2012	Gijzenrooi (Eindhoven-Geldrop)
2004	Het Schut (bij Bergeijk)
2004	De Burgh (Eindhoven)
2004	Dommel- en Keersopdal bij Riethoven
2004	Viskwekerij Driebruggen (O Valkenswaard)
2004	Malpievennen
2004-2008	Dommeldal bij Veldhoven
2005	Cartierheide & Hapertse Heide
2005	Landelijk gebied Veldhoven-Riethoven
2005, 2013	Pastorsweijer (Bergeijk)
2005, 2017, 2023	Reuselse Moeren
2006, 2017, 2023	Boswachterij De Kempen incl. Cartierheide & Hapertse Heide
2006, 2017	Boswachterij Eersel
2006	Zandoerlese bossen (W Veldhoven)
2006-2014	Groote Heide (W Soerendonk)
2006/2008	Lange Bleek (NO Sterksel)
2006, 2011	Visvijvers Bergeijk en populierenlaan
2006, 2017, 2024	Lage Heide (ZO Dommelen)
2007	Grootgoor (Veldhoven-Eersel)
2007	Bosgebied De Maaij (ZO Bergeijk)
2008	Dommeldal bij Waalre
2008	Braakhuizensche Heide (ZW Geldrop)
2008, 2018, 2023	Valkenhorst en Spinsterberg (NW Leende)

Jaar/jaren	Gebied
2009, 2016-2025	Diessens Broek
2009	Wellenseind (N Lage Mierde)
2009	Vessemse Vennen
2009	Bosgebied Vensedijk (Eindhoven)
2009	Mirandolles Heike (Eersel-De Hees)
2009	Malpieheide, Malpiebergsche Heide en Malpiebeemden-Zuid
2009	De Reisheuvels (onderdeel Plateaux)
2009, 2013, 2022	Stevensbergen (ZW Luyksgestel)
2009, 2019	Neterselse Heide
2010	Westerhoven zuid en zuidoost
2010	Eckartse Bos-Zuid (Eindhoven)
2010, 2016, 2021, 2025	Reuseldal Langvoort (O Hooge Mierde)
2011	Eckartse Bos-Noord (Eindhoven)
2012	Zoekgebied Westparallel N69 (Veldhoven-Valkenswaard)
2013	Pastorsweijer (ZO Bergeijk)
2013	Leenderheide-Noord (ZO Eindhoven)
2013	Stratumse Heide (ZO Eindhoven)
2013	Sang, Goorkens en Otterdijk (O Mierlo)
2014, 2020	De Baest (W Oirschot)
2014	Rietmussen en Collse Zegge (N Geldrop)
2014	Helofytenfilter Bergeijk
2014	RWZI Aarle-Rixtel
2015	Elshouters (N Dommelen)
2015	Polvokamp (NW Dommelen)
2015	Hugterheide (O Maarheeze)
2015, 2018, 2021, 2024	Visvijvers Valkenswaard Oost
2016	Genderdal bij Steensel
2016	Gennep (Eindhoven)
2016	De Hogt (Veldhoven-Waalre)
2016, 2018, 2020	De Bundertjes (Helmond)
2016-2022	Heuvelse Putten (Waalre)
2016, 2023	Herbertusbossen (Kasteelbos Heeze)

Jaar/jaren	Gebied
2017	Bosgebied De Maaij (zuidelijk deel)
2018, 2020	Kleine Beerzedal Vessem-Oostelbeers
2018	Dommeldal bij Rietmussen (NO Eindhoven)
2018	Soeterbeek (NO Soeterbeek)
2018, 2021	Gijzenrooi & Stratumse Heide (Eindhoven-Geldrop)
2019, 2025	Beleven, Zwartven (W Reusel)
2019	Groote Beerzedal Hapert-Westelbeers
2019, 2025	Keersopdal bij Westerhoven
2019	Leenderbos, Groote Heide, Kranenveld, Soerendonks Goor & Putberg
2019	Leenderheide-Zuid (NW Leende)
2019-2024	Gijzenrooi tussen Riel en Zegge (Eindhoven-Geldrop)
2019-2022, 2024-2025	Keersopperbeemden (W Dommelen)
2020	Groote Beerzedal Hapert-Netersel
2020	Venco Campus (NO Duizel)
2020	Dommeldal Veldhoven
2021	De Oase (Driebruggen, ZO Valkenswaard)
2021	Ganzenbroek, Pastorsweijer, Liskes (ZO Bergeijk)
2022	Weijerkens (W van Luyksgestel)
2022	Mirandolles Heike (Eersel-Steensel)
2022	Kleine Beerzedal Hoogeloon-Vessem
2022	Dommeldal Boktse Beemden & Vaartbroek (NO Eindhoven)
2022, 2023	Landgoed Philips (NW Eindhoven)
2022, 2023	Achtereinds Laag (ZO Aalst)
2022-2025	Strabrechts Broek (O Heeze)
2023	Kasteelpark Geldrop
2024	Dommeldal bij Veldhoven
2024	Klotputten (ZW Eindhoven)
2025	Raamsloop bij Reusel
2025	Dommelkwartier (Dommelen-Valkenswaard)
2025	Eckartse Bos & De Bogten (Eindhoven)
2025	Gulbergsvan (Geldrop-Nuenen)

Website Vogels in de Kempen 2000-2013

In 2000 startte Tom Heijnen met de website Vogels in de Kempen (figuur 121), waarvan het beheer in 2004 werd overgenomen door Robert Kastelijn.

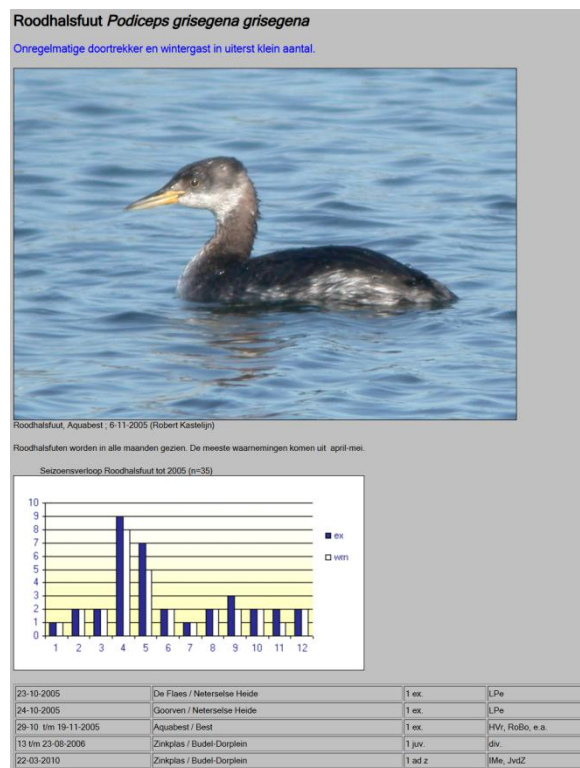
Figuur 121. Homepage van de voormalige website Vogels in de Kempen.

Op de website werden interessante waarnemingen vermeld en het was de bedoeling om dat zo actueel mogelijk te houden. Vogelaars mailden hun waarnemingen en de

Figuur 122. Voorbeeld van een waarnemingenpagina op de voormalige website Vogels in de Kempen.

beheerder maakte daar een overzicht van (figuur 122). Dat was iedere dag een behoorlijke inspanning. Op de website werden ook foto's geplaatst, waren overzichten met trektellingen te vinden en er was een 'Identificatiehoek' met artikeltjes over de herkenning van soorten.

Figuur 123. Voorbeeld van een soortpagina in de Avifauna Online op de voormalige website Vogels in de Kempen.

In 2001 werd door Tom het onderdeel Avifauna Online toegevoegd. Het idee erachter was om een digitale Avifauna van

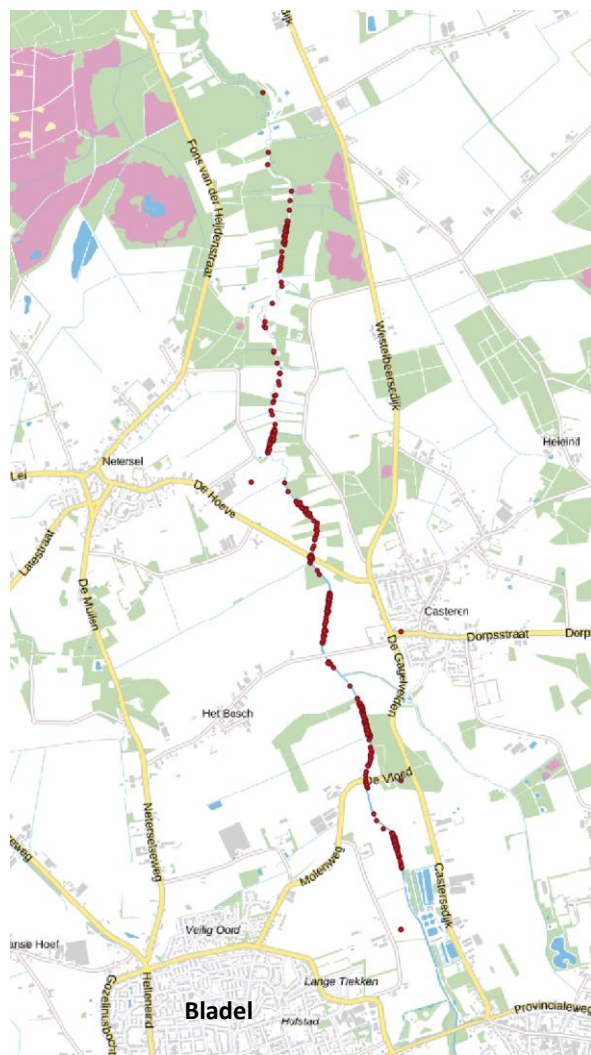
de Kempen met soortbeschrijvingen te maken die makkelijk te raadplegen én actueel was, gevoed door waarnemingen en grafieken uit Ornis (figuur 123).

Op de langere termijn bleek het bijhouden van waarnemingen op de website niet houdbaar. Het aantal waarnemingen nam enorm toe en door de centralistische werkwijze (alles kwam samen bij één beheerder) was het verwerken van al die gegevens een té grote klus. Met waarneming.nl was bovendien sinds 2004 een prima online platform beschikbaar. Besloten werd om per 1 januari 2014 met de website Vogels in de Kempen te stoppen. De website bestaat niet meer maar de website-gegevens zijn beschikbaar op Natuurtijdschriften.nl.

Dodaarzen op de Groote Beerze 2001-02

Op de Groote Beerze ten noorden van Hapert overwinterden meerdere Dodaarzen. Jan Wouters† ving hier in de periode 1979-2010 537 Dodaarzen (figuur 124). Over 22 in december 2002 gevangen vogels schreef hij dat hij er 9 eerder had geringd: één uit dezelfde winter, vier van de winter ervoor, twee van twee winters geleden, één van drie winters geleden en twee van vier winters geleden. De vogels bleken dus én een behoorlijke leeftijd te kunnen bereiken én

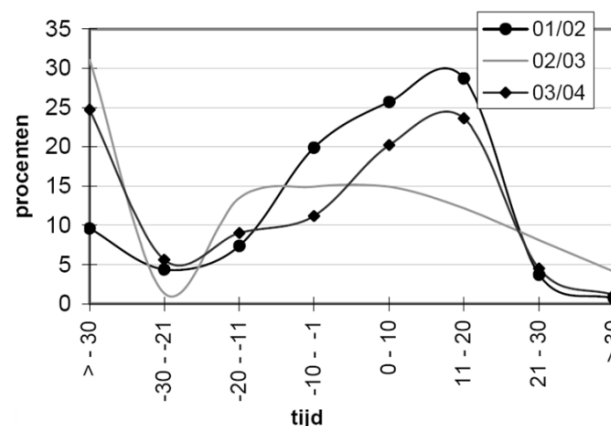
behoorlijk plaatstrouw te zijn (Wouters 2003).

Figuur 124. Locaties (rode stipen) van 537 door Jan Wouters geringde Dodaarzen in de periode 1979 t/m 2010 (data Vogeltrekstation).

Slapende Blauwe Kiekendieven ²⁰⁰¹⁻²⁰⁰⁴

In de winters 2001/02 tot en met 2003/04, van november tot en met april, werden door leden van VWG De Kempen slapende Blauwe Kieken geteld. Het ging om drie slaappaatsen: Reuselse Moeren, Land-schotse Heide en Cartierheide (Wouters 2021c, 2003, 2004, 2005a). Er waren grote verschillen tussen de slaappaatsen wat betreft seizoenspatroon, aantal slapers, aandeel volwassen mannen en aankomst op de slaappaats (figuur 125).

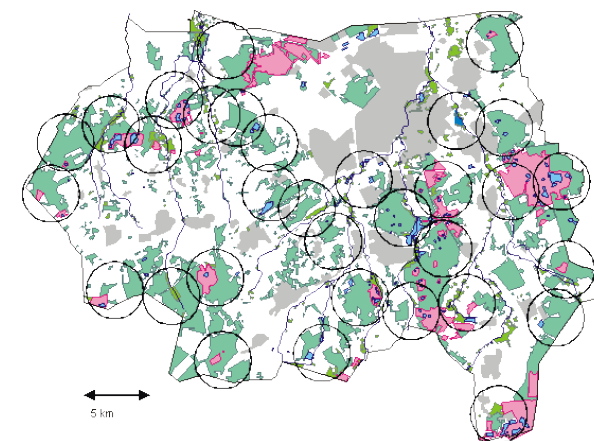

Figuur 125. Schematische weergave van de invaltijden van ringstaarten Blauwe Kiekendieven in de winters 2001/02 tot en met 2003/04 (Wouters 2005a).

De slaappaatsstellingen werden na 2003/04 voortgezet. De coördinatie was eerst in handen van Frans Huijbers† en werd na zijn overlijden overgenomen door Hans van Nunen.

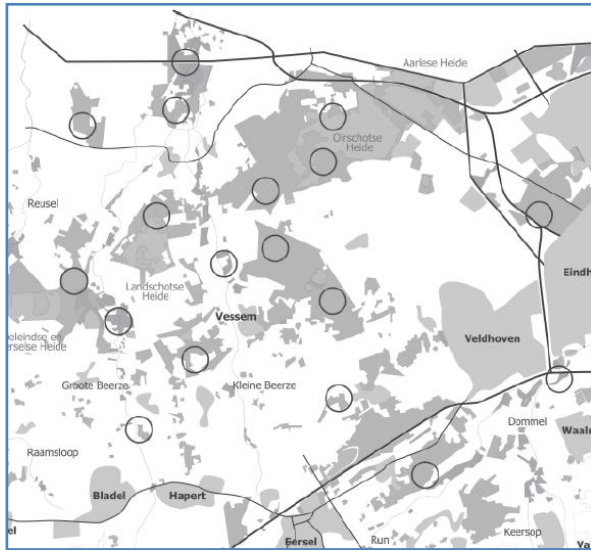
Hoeveel Wespendifterterritoria? ²⁰⁰¹⁻⁰⁹

In 2001 werd er voor het eerst een globaal onderzoek (verkenning) gedaan naar het voorkomen van Wespendifter in de Kempen. Dat leverde 27-30 territoria op en op basis hiervan werd het werkelijke aantal in de Kempen geschat op 40-60 territoria (van Kessel & Wouters 2001). In 2002 werd dit onderzoek herhaald (van Kessel & Wouters 2003) wat resulteerde in 33 territoria (figuur 126), waaronder 5 nesten.

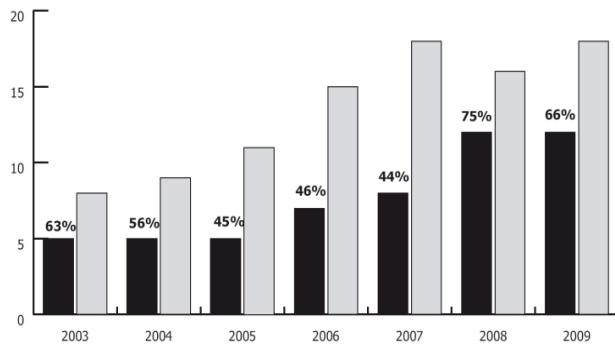
Figuur 126. Wespendifterterritoria in de Kempen in 2002 (van Kessel & Wouters 2003).

In de periode 2003 t/m 2009 werden Wespendifter onderzocht in een vierkant van 224 km², gelegen tussen Diessen, Bladel, Dommelen en Best (van Kessel & Wouters 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010; figuur 127).

Figuur 127. Wespendifterterritoria in het 'onderzoeksvierkant' in 2009 (van Kessel & Wouters 2010).

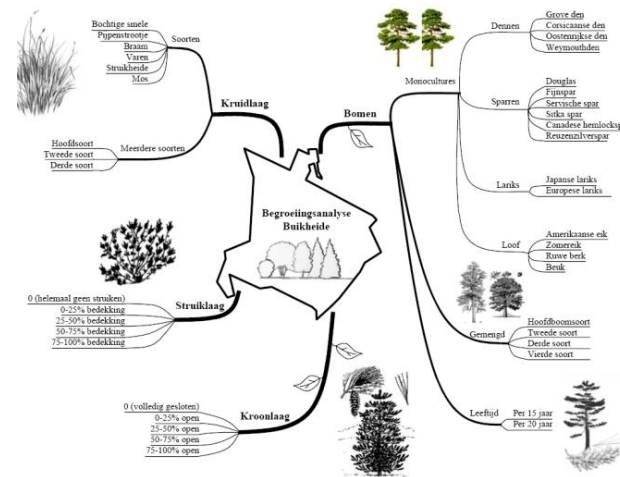
Het aantal territoria steeg in de loop van de jaren (figuur 128), maar dat kon liggen aan een toenemende ervaring in het opsporen van Wespendieven.

Figuur 128. Aantal Wespendifterterritoria in het 'onderzoeksvierkant' in de periode 2003-09, met in zwart het % nestvondsten (van Kessel & Wouters 2010).

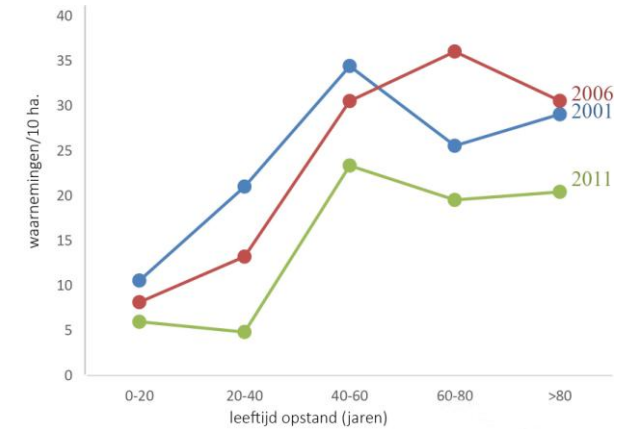
Relatie broedvogels en vegetatie 2001-11

De eerste en tot nu enige gedetailleerde studie in de Kempen naar de relatie tussen broedvogels en begroeiing is gedaan door Jan Kolsters en andere leden van VWG De Kempen. In 2001, 2006 en 2011 werd het 350 ha. grote bosgebied Buikheide op zowel broedvogels als boskenmerken in kaart gebracht (figuur 129).

Figuur 129. Begroeiingsanalyse van de Buikheide (Kolsters & de Veer 2007).

Een uitgebreide analyse werd uitgevoerd van de relatie tussen de ligging van territoriumwaarnemingen en boskarakteristieken, zoals boomsoort en leeftijd van de bomen, samenstelling van de kruidlaag, bedekking van de struiklaag en openheid van de kroonlaag (Kolsters & Deeben 2002, Kolsters & de Veer 2007, Kolsters 2015b, figuur 130).

Figuur 130. Relatie tussen het aantal Winterkoningen (territoriumwaarnemingen/10 ha.) en de leeftijd van de bosopstand in 2001, 2006 en 2011 (Kolsters 2015).

Voedselonderzoek Blauwe Kiekendief 2001-2020

Op de slaapplaatsen Cartierheide, Reuselse Moeren en Landschotse Heide werden in de winters van 2001/02 tot en met 2003/04 en in 2019/20 braakballen (figuur 131) van

Figuur 131. Braakbal van een Blauwe Kiekendief op de Cartierheide, voorjaar 2002, met borstveer van Patrijs (Wouters 2021c).

Blauwe Kiekendieven geraapt en uitgeplozen (Wouters 2003, 2021c). Het ging in totaal om 2.083 prooien in 1.440 braakballen, waarvan het merendeel afkomstig was van de Cartierheide. De prooisamenstelling varieerde per winter en seizoen (voorjaar, najaar). Vogels, woelmuizen en spitsmuizen vormden wat aantal prooidieren betreft het stapelvoedsel.

Gierzwaluwenreeks in Bergeijk vanaf 2001

De VWG IVN Bergeijk-Eersel telde vanaf 2001 de Gierzwaluwennesten in de Hofkerk van Bergeijk. De telreeks laat een gestage afname zien, van 31 nesten in 2001 (met een piekje van 35 in 2005) naar 9 nesten in 2023 (van Nunen 2023).

CES ringwerk op de Visvijvers Valkenswaard 2002-2004

Wil Beeren en Jan Wouters† ringden in het kader van CES in de periode april 2002 t/m augustus 2004 in totaal 1674 vogels in een netopstelling met 9 netten op de Visvijvers Valkenswaard. De talrijkste soorten waren Kleine Karekiet (482 geringd), Tjiftjaf (219), Zwartkop (210), Winterkoning (133) en Pimpelmees (118).

CES staat voor Constant Effort Sites, is ontwikkeld in Engeland door de British Trust for Ornithology en wordt in Nederland sinds

1995 georganiseerd door het Vogeltrekstation en Sovon. Op CES-locaties worden vogels in vaste mistnetopstellingen op twaalf ochtenden in het broedseizoen gevangen en geringd. Het doel is om broedsucces en overleving te kunnen bepalen.

Nieuwe website: trektellen.nl vanaf 2003

In 2003 werd de landelijke website trektellen.nl gestart. Hiermee kunnen vogeltrektellingen heel makkelijk worden vastgelegd (tegenwoordig ook in het veld met de trektellen app), en kan iedereen de resultaten van alle trektellingen online bekijken.

Figuur 132. Trektellen op de Groote Heide, met v.l.n.r. Wim Deeben, Toos Deeben en Cor van Pelt, 31 oktober 2015 (TH).

Dit zorgde in Nederland voor een enorme boost in trektelposten en tellingen (o.a. van

Dijk z.j.). Die boost trad ook in de Kempen op (tabel 5), al zijn de laatste jaren alleen de telposten op de Loozerheide (vaste teller Ruud Bouwman), de Strabrechtse Heide (meerdere vaste tellers) en de Groote Heide-Patersgronden (vaste tellers Wim en Toos Deeben, figuur 132) regelmatig bemenst.

Tabel 5. Trektelposten in de Kempen, op alfabetische volgorde.

Telpost	Periode geteld
Achtereinds Laag	incidenteel voorjaar 2023-24 en najaar 2024
Buikheide-West	Eurobirdwatch okt 1996, regelmatig voorjaar en najaar 2004
Cartierheide	regelmatig najaar 1990-91 en 2001-2002 en voorjaar 2002, incidenteel najaar 2000 en 2005
Dommelbeemden Veldhoven	Eurobirdwatch okt 2011-2024
De Velden, Eersel	regelmatig najaar 2002, incidenteel voorjaar 2003
E3-strand	regelmatig najaar 2004 en voorjaar 2005
Flaestoren	incidenteel najaar vanaf 2016
Gijzenrooi	regelmatig najaar 2012 en 2013, sindsdien incidenteel
Hofke Eindhoven	incidenteel najaar 1991
Kroonvensche Heide	regelmatig najaar 2002
Landschotse Heide	regelmatig najaar 2001-2006, voorjaar 2002-2007 en najaar 2012; sindsdien incidenteel
Langakkers bij Leenderstrijp	Eurobirdwatch okt 2014-2024
Loozerheide	regelmatig najaar 2004-

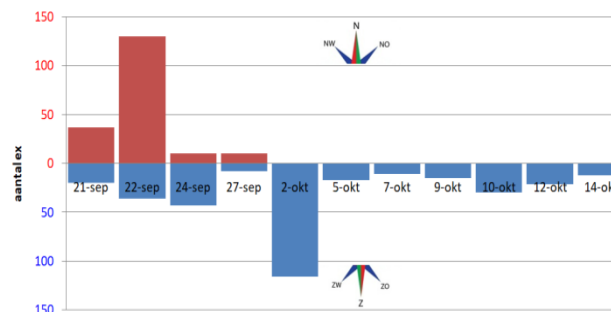
Telpost	Periode geteld
	2024 en voorjaar 2006-2024
Molenbroek, Vessem	incidenteel voorjaar 2004 en najaar 2004-2005
Patersgronden/Groote Heide	incidenteel voorjaar 2003-2004, regelmatig voorjaar 2005 en najaar 2005-2024
Putberg Soerendonk	regelmatig najaar 1978 en najaar 1994, incidenteel najaar 1995, regelmatig najaar 2001
Soerendonks Goor	incidenteel najaar 2002, Eurobirdwatch okt 2015, 2016 en 2024
Strabrechtse Heide, Berkenheuvel	regelmatig najaar 1991, 1994-99, 2001-2002
Strabrechtse Heide, Beuven-west	regelmatig voorjaar en najaar 1988 t/m 2024
Toterfout Veldhoven	incidenteel voorjaar 2000, regelmatig najaar 2000-2002
Vaarle, Nuenen	regelmatig najaar 2005

Bronnen: trektellen.nl, voormalige website *Vogels in de Kempen*, Ornis, Busink 1995a, 1996, 1997a, 1997b, Deebe 2001, Deebe & van Kessel 2002, 2003, 2010, Heijnen 1991c, van Kessel 2012, 2013a, Veenhuizen 1992, Vink 1998, 1999, 2000.

Op 7 oktober 2006 werd op een lijn door de Kempen, van west naar oost, op zeven telposten de vogeltrek geteld (Wouters 2007a). Omdat het een eenmalige gebeurtenis was kon met de telresultaten weinig worden gedaan, maar het is een interessante opzet om in de toekomst eens uitgebreider op te pakken.

Het opheffen van de LWVT in 1993 had overigens wel een groot nadelig effect: de zo zorgvuldig opgebouwde standaardisatie ging verloren. Trektellers bedachten hun eigen manier van tellen (waar, wanneer, hoe vaak en hoe), zonder enige coördinatie en standaardisatie tussen (en wellicht ook binnen?) de telposten. En hoewel de trektellingen nog steeds veel inzicht kunnen geven in de patronen van doortrek in ruimte en tijd, is het gebrek aan standaardisatie een grote beperking van de gebruiksmogelijkheden (van Turnhout et al. 2009).

Met de grote berg aan trektelgegevens is in de Kempen heel weinig gedaan. Uitzonderingen zijn artikelen over massale Gaaientrek over de Patersgronden in het najaar van 2019 (Deebe 2021, figuur 133) en over de afnemende doortrek van Roeken (Heijnen 2022g).

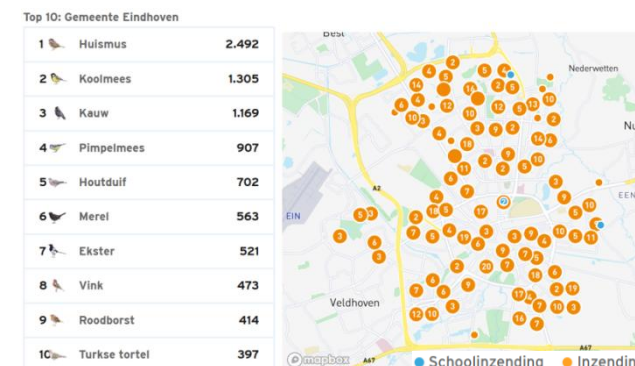

Figuur 133. Vliegrichting van Gaaien op de telpost Patersgronden in het najaar van 2019 op dagen met tenminste 20 overtrekkende vogels. Rood = noord, blauw = zuid (Deebe 2021).

Nationale tuinvogeltellingen vanaf 2003

In 2003 vond in Nederland de eerste tuinvogeltelling plaats. Tot met 2006 was dat in december en vanaf 2007 in januari om aan te sluiten op Britse en Duitse tellingen. In Nederland worden de tellingen georganiseerd door Vogelbescherming en Sovon (Vogelbescherming 2018).

In januari 2025 telden 10.572 deelnemers in totaal meer dan 1,4 miljoen vogels, waaronder dik 253.000 Huismussen en bijna 180.000 Koolmezen (bron: website Vogelbescherming, figuur 134).

Figuur 134. Resultaten Tuinvogeltelling in januari 2025 in de gemeente Eindhoven (Vogelbescherming).

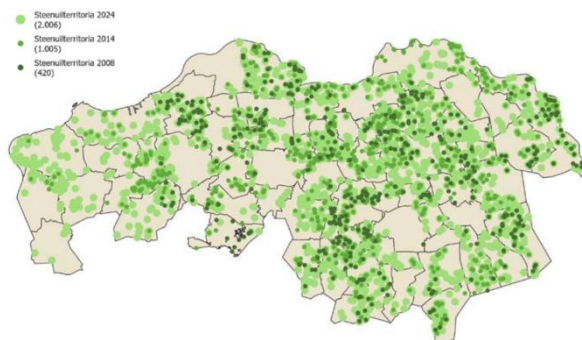
Netwerk Uilenbescherming Brabant vanaf 2003

In 2003 gingen de Kerkuilenwerkgroep Brabant, de Brabantse Steenuilenbeschermers en het Brabants Landschap samenwerken in het Netwerk Uilenbescherming Brabant, met als doel om de

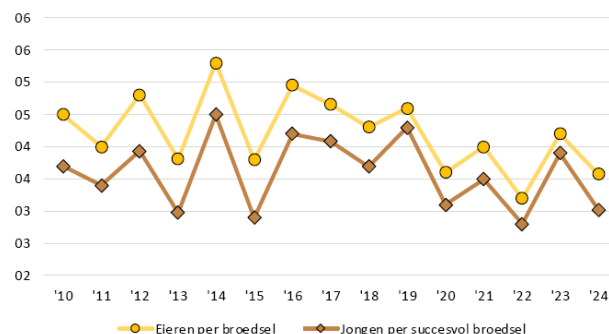
Steenuil en Kerkuil in de provincie te behouden en te promoten (Bijleveld 2004).

Het netwerk hangt wat structuur betreft aan het Brabants Landschap, in eerste instantie onder de coördinator soortbescherming en later het Coördinatiepunt Landschapsbeheer. Talloze werkgroepen en vrijwilligers zijn aan het Netwerk Uilenbescherming Brabant aangehaakt. Het Coördinatiepunt Landschapsbeheer ondersteunt de werkgroepen en vrijwilligers met materiaal, voorlichting en cursussen, het onderhouden van het invoerportaal voor alle data en praktische hulp in het veld (van den Biggelaar et al. 2025a).

Over de Steenuil en Kerkuil werd zeer veel informatie verzameld, zowel over de verspreiding (figuur 135) als de broedbiologie (figuur 136).

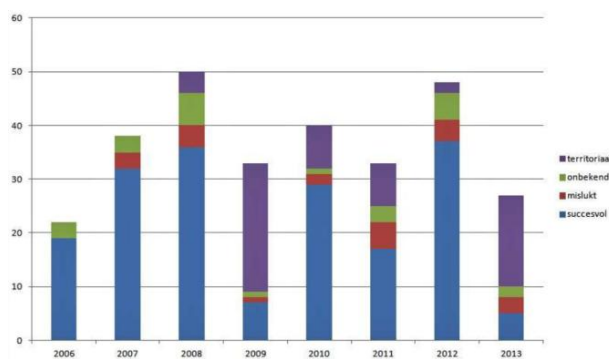

Figuur 135. Geregistreerde Steenuilterritoria in Noord-Brabant in 2008, 2014 en 2024 (van den Biggelaar et al. 2025a).

Figuur 136. Gemiddeld aantal eieren per broedsel en jongen per succesvol broedsel van Kerkuilen in Noord-Brabant, 2010-2024 (van den Biggelaar et al. 2025a).

In de Kempen heeft met name Mark Sloendregt regelmatig over verspreiding en broedsucces van Kerkuilen en Steenuilen geschreven (o.a. de Veer & Sloendregt 2007, Sloendregt 2008, 2010, 2011, 2013a, 2013b, figuur 137).

Figuur 137. Aantalsverloop en nestsucces van Kerkuilen in de Kempen (Sloendregt 2013b).

Wederom Patrijzen per kilometerhok ²⁰⁰⁴

Voor de vierde keer werd in een aantal kilometerhokken het aantal Patrijsterritoria geteld (Bakermans 2006). Dat leverde 60 territoria in 32 kilometerhokken op. Helaas waren er maar 4 kilometerhokken die in zowel 1986, 1992, 1998 en 2004 geteld werden, met in totaal resp. 11, 13, 20 en 7 territoria. De gemiddelde dichtheid in *alle* onderzochte kilometerhokken bedroeg in die vier jaren resp. 4.2, 3.9, 4.4 en 2.7 territoria per 100 ha geïnventariseerd gebied.

Waarneming.nl ^{vanaf 2004}

In 2004 werd de website waarneming.nl gelanceerd (figuur 138) voor het vastleggen en raadplegen van waarnemingen van een groot aantal organismen. Het werd een groot succes met in Nederland inmiddels bijna 150 miljoen waarnemingen van ruim 36.000 soorten.

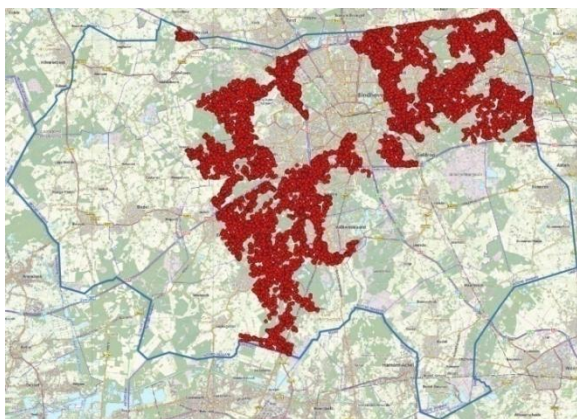
Figuur 138. Het logo van ...

Veel vogelaars zetten hun waarnemingen op deze site waardoor er steeds een actueel overzicht is van wat waar en wanneer gezien is. Het is de ideale 'plek' voor losse waarnemingen. Voor de Kempen is een aparte '[subset](#)' binnen waarneming.nl

volledig in elkaar klapte (Wouters 2006, Wouters & Vergeer 2010; figuur 141).

Derde provinciale avifaunakartering ²⁰⁰⁵⁻⁰⁷

De derde avifaunakartering door de Provincie Noord-Brabant startte in 2005 maar werd na 2007 gestopt en niet meer afgerond. Dat is duidelijk op de kaart te zien (figuur 142). Ook nu, zie de eerste kartering, zijn de gegevens alleen digitaal beschikbaar.

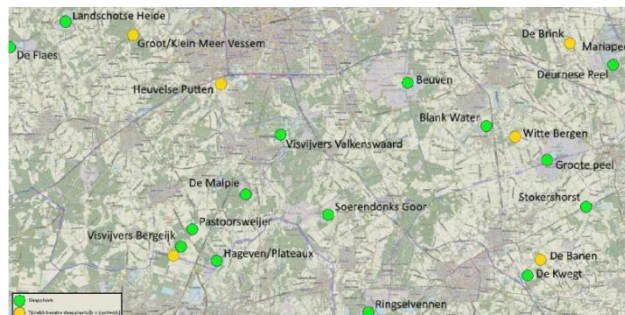

Figuur 142. Territoria in de Kempen van gekarteerde soorten bij de derde provinciale avifaunakartering 2005-07 (data [Georegister Provincie Noord-Brabant](#)).

Slapende Grote Zilverreigers ^{vanaf 2005}

Roel van den Heuvel en Robert Kastelijn voerden meer dan 1000 slaapplaatsstellingen van Grote Zilverreigers uit, voornamelijk in de winterperiode oktober-maart van de winters 2005/06 tot en met 2018/19. Aangevuld met de Sovon slaapplaats-

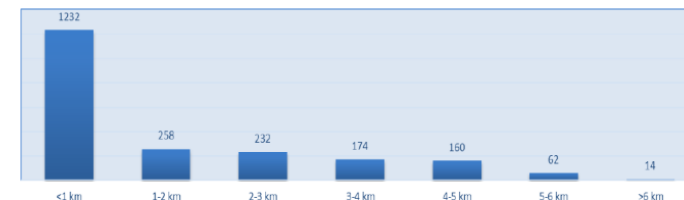
tellingen gaven ze een gedetailleerd beeld van de frequentie van gebruik en het aantalsverloop op alle bekende slaapplaatsen in de Kempen en Peel (Kastelijn 2006, van den Heuvel & Kastelijn 2011, 2021, figuur 143).

Figuur 143. Slaapplaatsen (groen) en tijdelijke slaapplaatsen (geel) van Grote Zilverreigers in de Kempen en de Peel (van den Heuvel & Kastelijn 2021).

Het totaal aantal slapers nam gestaag toe, overigens met forse variaties tussen en binnen de winters. In de Kempen was 64 ex het hoogste aantal op één slaapplaats.

Overdag bleven de meeste vogels (87-96%) binnen een straal van 5 km. van een slaapplaats. Binnen een straal van 6 km. was dit zelfs 90-99% (figuur 144). Slechts een enkeling zat op een afstand van 10 km. of meer. Grote Zilverreigers op slaapplaatsen worden nog steeds geteld in het kader van de Sovon slaapplaatsstellingen.

Figuur 144. Afstand van foeragerende/rustende Grote Zilverreigers tot de dichtstbijzijnde slaapplaats in de Kempen en de Peel, 2016-19 (van den Heuvel & Kastelijn 2021).

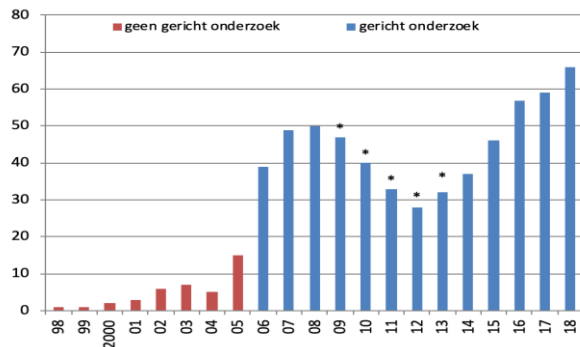
Grote Gele Kwikstaart als broedvogel ²⁰⁰⁶⁻¹⁶

In de periode 2006-2018 werd door tientallen vogelaars, gecoördineerd door Janmartin Rahder, Arno Braam en Simon Teerink, extra aandacht besteed aan verspreiding en aantallen van de Grote Gele Kwikstaart als broedvogel in Noord-Brabant. Daaruit bleek dat de soort aanmerkelijk talrijker was dan gedacht (figuur 145).

Object %	2015	2016	2017	2018
rwzi	26%	19%	15%	17%
watermolen	11%	12%	14%	9%
sluis/stuw	24%	39%	32%	32%
brug/viaduct	22%	14%	19%	21%
overig	17%	16%	20%	21%

Figuur 145. Locatiekeuze van Grote Gele Kwikstaart-territoria in Noord-Brabant (Rahder 2020).

In trek waren watermolens, rioolwaterzuiveringsinstallaties, bruggen en viaducten, en sluizen en stuwen (figuur 146).

Figuur 146. Geteld aantal territoria van de Grote Gele Kwikstaart in Noord-Brabant in de periode 1998-2018. Jaren volgend op een winter met vorst zijn voorzien van een * (Rahder 2020).

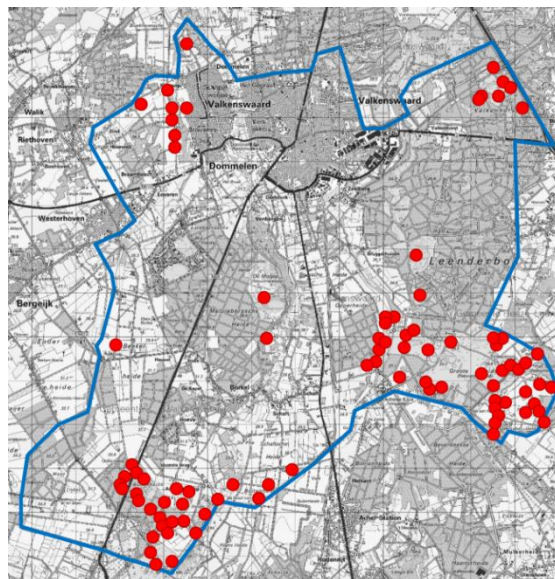
Roodborsttapuit en Geelgors rondom Valkenswaard ²⁰⁰⁷

Leden van de VWG IVN Valkenswaard brachten in 2007 de territoria van Roodborsttapuit en Geelgors in kaart rondom Valkenswaard. Het studiegebied was 9.500 ha. groot en hiervan werd 4.000 ha. aan potentieel geschikt gebied geïnventariseerd (van Gompel 2007).

Er werden 88 territoria van de Geelgors vastgesteld (figuur 147). De hoogste dichtheden werden aangetroffen in natuurlijk begraasd terrein (10,2 territoria/km²) en op heide (8,0 territoria/km²).

Van de Roodborsttapuit werden 150 territoria geteld. De hoogste dichtheden werden gevonden in braakland (34,6 territoria/km² op 26 ha.), op heide (15

territoria/km² op 590 ha.), in natuurlijk begraasd terrein (13,3 territoria/100 km² op 98 ha.) en in kleinschalige natuurlandbouw (10,6. territoria/km² op 150 ha.).

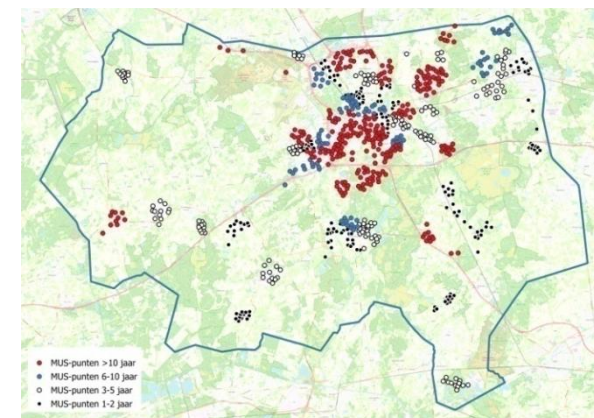
Figuur 147. Geelgorsterritoria rondom Valkenswaard in 2007 (naar data in van Gompel 2007). Blauwe lijn = grens studiegebied.

Meetnet Urbane Soorten (MUS) ^{vanaf 2007}

In 2007 startte Sovon met MUS waarmee de algemenere broedvogels in stedelijke gebieden gevolgd worden. Onder 'stedelijk' worden ook dorpen, parken, bedrijven- en industrieterreinen, volkstuinen en sportterreinen verstaan.

In een postcodegebied worden alle vogels geteld op 8-12 vaste, willekeurig gekozen,

meetpunten. Op elk meetpunt wordt exact 5 minuten geteld tijdens drie meetronden per broedseizoen. In de Kempen liggen de nodige MUS-routes met bijbehorende punten (figuur 148). MUS-routes en punten die meer dan 10 jaar geteld zijn, zijn vooral in Reusel, Veldhoven, Leende en de regio Eindhoven e.o. te vinden.

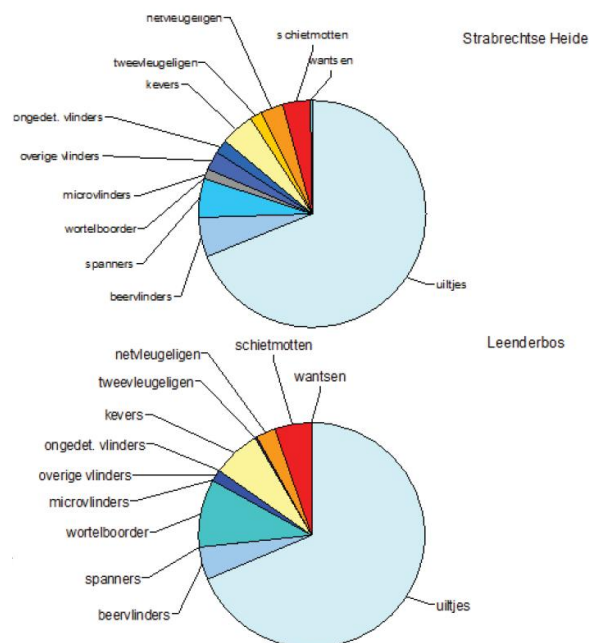

Figuur 148. Ligging van de MUS telpunten, onderverdeeld naar aantal teljaren (data Sovon).

Ecologie van Nachtzwaluwen ²⁰⁰⁸⁻²⁰¹⁰

Sovon heeft, samen met een aantal vogelaars uit de Kempen, in de periode 2008 t/m 2010 een veldstudie gedaan naar de ecologie van Nachtzwaluwen (van Kleunen et al. 2012). Op de Strabrechtse Heide en in het Leenderbos werd daarvoor gekeken naar terreingebruik, reproductie, voedselkeuze en voedselaanbod. In totaal werden 35 Nachtzwaluwen met radiozenders uitgerust en gevolgd. Dit onderzoek bevestigde de

voorkeur van Nachzwaluwen voor halfopen terrein met zandige plekken. Opvallend is de voorkeur voor nabij gelegen (natuurlijke) graslanden en boerenland. Deze vormen vermoedelijk (aanvullend) foerageerhabitat.

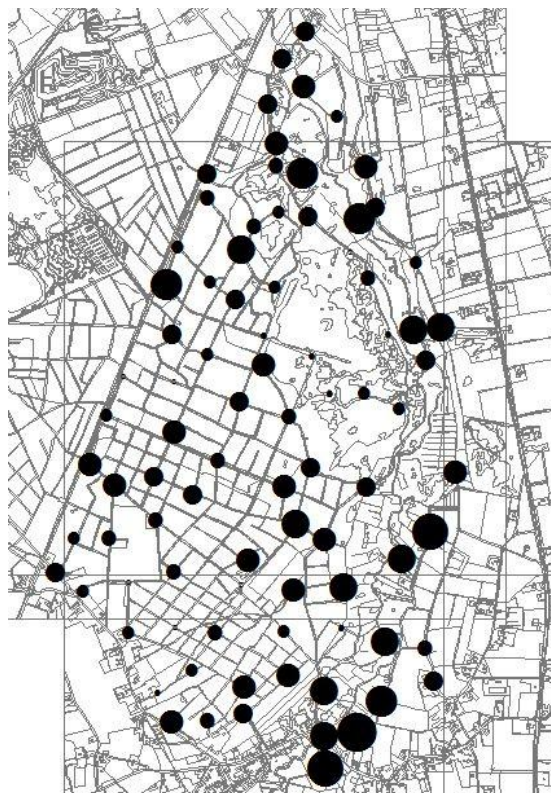

Figuur 149. Aandeel in drooggewicht van nachtvlinder-groepen en overige prooigroepen in het dieet van jonge Nachtzwaluwen op de Strabrechtse Heide en in het Leenderbos (van Kleunen et al. 2012).

De voedselkeuze werd onderzocht door voedselproppen van nestjongen te verzamelen en het voedselaanbod werd met lichtvallen in kaart gebracht. Het dieet bestond vooral uit nachtvlinders, aangevuld met bijv. mestkevers, boktorren en schietmotten (van Kleunen et al. 2012, figuur 149).

Maandelijkse punttellingen ²⁰⁰⁸⁻²⁰¹²

VWG IVN Valkenswaard was in het seizoen 2008/2009 de eerste in de Kempen die de vogelbevolking in een gebied met behulp van maandelijkse punttellingen in beeld bracht (van Gompel & Seijkens 2011).

Figuur 150. Gemiddeld aantal Winterkoningen per telpunt per maand in september 2008 t/m februari 2009 in het Malpiegebied. Grootste stip = 1,17 ex (van Gompel & Seijkens 2011).

Over het 690 ha. grote onderzoeksgebied (Malpieheide, Malpiebergsche Heide en

Malpiebeemden) werd een raster van 250x250 m. gelegd. Op de kruispunten, of zo dicht mogelijk daarbij, werd in september 2008 t/m februari 2009 maandelijks een punttelling uitgevoerd, steeds 5 min. per punt (figuur 150).

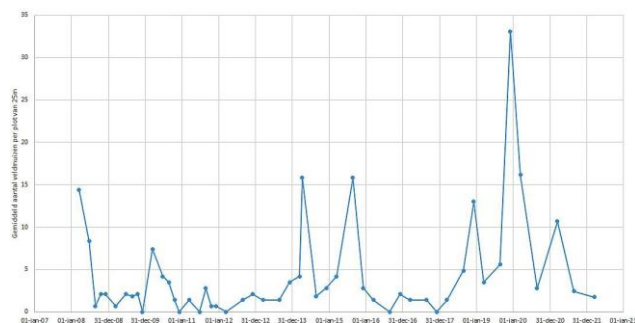

Figuur 151. Gesommeerd aantal Rietgorzen per telpunt per maand in september 2011 t/m februari 2012 ten in Plateaux-Hageven. Grootste stip = 34 ex, zwarte lijn = telgebied (van Gompel et al. 2014).

In het seizoen 2009/2010 werd deze werkwijze door René van Gompel toegepast in een 950 ha. groot gebied ten zuidoosten van Westerhoven (van Gompel 2012) en in het seizoen 2011/2012 in het 375 ha. grote Plateaux-Hageven (van Gompel et al. 2014, figuur 151).

Muizen op vliegbasis Eindhoven vanaf 2008

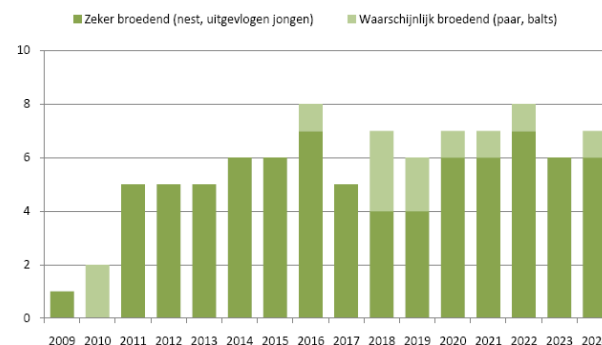
Op vliegbasis Eindhoven werden door defensie vanaf 2008 jaarlijks muizenpopulaties in kaart gebracht (figuur 152). Muizen trekken muizeneters aan en die kunnen aanvaringen met vliegtuigen veroorzaken. De vogelwachten telden de muizen in het landingsterrein in plots van 25 m² op tien of meer locaties (Sloendregt 2024).

Figuur 152. Gemiddeld aantal Veldmuizen per plot op vliegbasis Eindhoven in 2008-2022 (data Bird Control Unit Eindhoven, Sloendregt 2024).

Aalscholvers en Slechtvalken vanaf 2009

Zowel Aalscholver als Slechtvalk broeden vanaf 2009 in de Kempen en beide werden en worden jaarlijks gevolgd. De meest recente aantalsgegevens zijn te vinden in het laatste overzicht van zeldzame broedvogels (Heijnen 2025b, figuur 153). De nestlocaties en broedresultaten van Slechtvalken zijn goed bekend dankzij het werk van Stadsnatuur Eindhoven (met o.a. Frans Hijnent†, zie bijv. Hijnen 2025a) en het ringwerk door Peter van Geneijgen (zie van Geneijgen 2023).

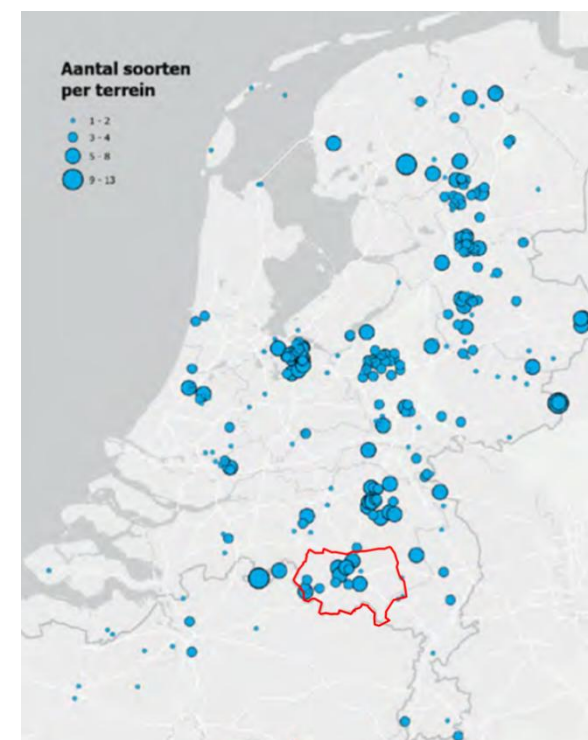

Figuur 153. Aantal territoria van de Slechtvalk in de Kempen in de periode 2009-2024 (Heijnen 2025b).

Nestkastbroeders onder de loep vanaf 2009

In 2009 werd het Netwerk voor studies aan nestkastbroeders (NESTKAST) opgericht. In dit netwerk komen amateur nestkastonderzoekers (controleurs en ringers), professionele nestkastonderzoekers (NIOO-KNAW, Nederlands Instituut voor Ecologie), het Vogeltrekstation en Sovon bij elkaar voor

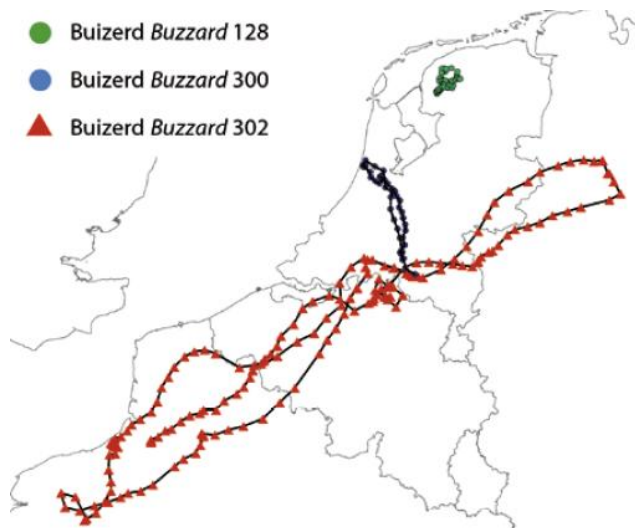
het verzamelen en uitwisselen van gegevens, wetenswaardigheden en ervaringen op het gebied van nestkasten-onderzoek. Het netwerk richt zich speciaal op kleine zangvogels (mezen, mussen, vliegenvangers, etc.) en enkele andere soorten waarvoor geen landelijke werkgroep aanwezig is (Ballering 2024). De verzamelde gegevens geven onder meer inzicht in legbegin, nestsucces en legselgrootte in ruimte en tijd. In de Kempen werden in 2024 van 15 terreinen gegevens aan NESTKAST doorgegeven (figuur 154).

Figuur 154. Gemeld aantal nestkastbewonende soorten per terrein in 2024 (Ballering 2024). Rode lijn = Kempen.

Risico's van Buizerden op vliegbasis Eindhoven ²⁰¹⁰

Als het gras langs de landingsbaan gemaaid is dan komen daar veel Buizerden op af. In het broedseizoen van 2010 deden de Koninklijke Luchtmacht en de Universiteit van Amsterdam onderzoek naar het terreingebruik van Buizerden. Op de vliegbasis Eindhoven werden 6 Buizerden gevangen en van GPS-logger voorzien, evenals 6 Buizerden in het broedseizoen van 2009 op de vliegbasis Leeuwarden (van Gasteren et al. 2014).

Figuur 155. Meerdaagse uitstapjes over grote afstanden van gezenderde Buizerden in het broedseizoen (van Gasteren et al. 2014).

Zo werd inzicht verkregen in de homeranges van broedende en niet-broedende individuen wat van belang is bij het

voorkomen van aanvaringen met vliegtuigen. Een verrassing waren de meerdaagse lange uitstapjes van twee niet-broedende Buizerden (rood en blauwzwart in figuur 155).

Recentelijk is gestart met een zenderstudie aan Torenvalken en in de toekomst zullen gevangen Buizerden worden geringd (med. Pieter Wouters).

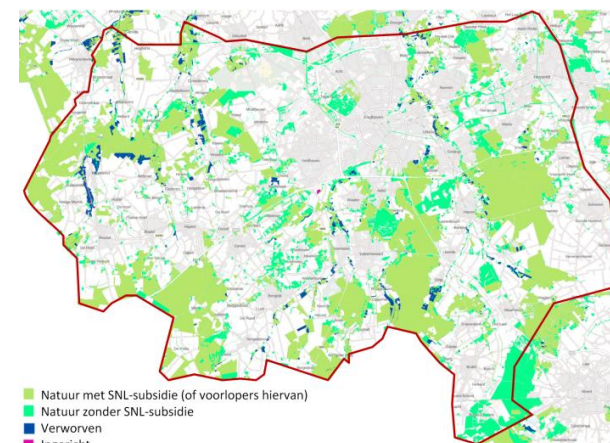
Broedvogelinventarisaties voor Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) ^{vanaf ca 2010}

Het [Subsidiestelsel Natuur en Landschap](#) (voorheen Subsidieregeling Natuur- en landschapsbeheer) is een subsidieregeling die sinds ca. 2010 van kracht is. De subsidie wordt door de provincies verleend voor het behoud en de ontwikkeling van (ook agrarische) natuurgebieden en landschappen. SNL schept zo de voorwaarden voor het realiseren van [Natuurnetwerk Nederland](#) (NNN; tot 2013 Ecologische Hoofdstructuur ofwel EHS genoemd; figuur 156), de [Natura2000](#)-gebieden, het (agrarisch) natuurbeheer en het soortenbeleid. Provincies zijn verantwoordelijk voor het realiseren van het NNN.

De uitvoering van natuurbeleid en -beheer wordt [gemonitord](#) om te weten of de afgesproken doelen ook gehaald en zo nodig bijgesteld moeten worden (figuur 157).

Figuur 156. Het Natuurnetwerk Nederland in de Kempen ([Atlas van de leefomgeving](#)).

Figuur 157. Voortgang Natuurnetwerk Nederland in de Kempen anno 2023 ([BIJ12](#)).

De eisen die gesteld worden aan het monitoren van vogels zijn uitgebreid beschreven (van Beek et al. 2014). Een aantal algemene soorten wordt niet geteld en veldbezoeken voor nachtsorten zijn gewoonlijk niet vereist. Het aantal

Tabel 6. Broedvogelinventarisaties met rapportage t.b.v. de drie grootste terreinbeherende organisaties (TBO) die in de rapportage geoormerkt zijn als SNL monitoring. BL = Brabants Landschap, NM = Natuurmonumenten, SBB = Staatsbosbeheer. Cools = Ecologisch Adviesbureau Cools. Zie bijlage 1 voor meer gegevens.

Jaar	Gebiedsnaam volgens rapport	TBO	Bron
2013	Strabrechtse Heide	SBB	Sovon 2013
2013	Boswachterij De Pan	SBB	de Boer 2013a
2013	Sang en Goorkens	SBB	de Boer 2013b
2013	Stratumse Heide	BL	Cools 2013
2014	Landschotse Heide	BL	Cools 2013
2014	De Baest	BL	Cools 2013
2015	Hugterheide	BL	Cools 2015
2017	Kempen-west (o.a. Reuselse Moeren, Boswachterij De Kempen, Cartierheide, Zwarte Weijer, Riebos)	SBB	Faasen et al. 2017
2018	Valkenhorst	BL	Eijsackers 2019
2019	Groote Beerze en Neterselsche Heide	BL	Staro 2019
2019	Zwartven, Belevan	BL	Cools 2013
2019	Leende (o.a. Leenderbos, Groote Heide, Putberg), Keersop en Run	SBB	van den Bergh et al. 2019
2020	De Baest, Land-schotse Heide, Kleine Beerzedal Vessem-Oostelbeers	BL	Cools 2013
2021	De Plateaux en De Maaij	NM	Hissel 2021
2022	Stevensbergen en Mirandolles Heike	NM	Hissel 2022
2023	Zuidelijke Kempen (o.a.	SBB	Ubels &

Jaar	Gebiedsnaam volgens rapport	TBO	Bron
	Reuselse Moeren, Boswachterij De Kempen, Cartierheide, Zwarte Weijer, Riebos)		Foppen 2024
2025	Zwartven, Belevan , Reuseldal Reusel-Lage Mierde, Raamsloop	BL	Cools 2025
2025	Leende (o.a. Leenderbos, Groote Heide, Putberg), Keersop en Run	SBB	Hissel 2025

bezoekrondes dat voor een SNL-kartering nodig is, is lager dan het aantal rondes voor een BMP-inventarisatie. Sovon heeft in verband hiermee een aparte handreiking opgesteld (van Manen 2024). In deze handreiking is overigens een interessante bijlage met soortbesprekingen opgenomen.

Iedere terreinbeherende organisatie die aanspraak wil maken op SNL-subsidie is verplicht om tenminste eens per zes jaar de SNL-terreinen te monitoren op de soorten dieren en planten die als doelsoort zijn gesteld (tabel 6). Advies- en onderzoeksbureaus springen hier op in. Deze zijn niet verplicht om hun inventarisaties van vogels met Avimap vast te leggen, waardoor er geen complete centrale registratie en beschikbaarheid van gegevens is. Ook is er geen centraal punt waar SNL monitoring-rapportages worden bewaard.

Voedselkeuze van Groene Spechten ²⁰¹¹

In 2011 onderzochten Jan Kolsters, Pieter Wouters en Wil de Veer de voedselkeuze van Groene Spechten in het bosgebied Buikheide door poepjes te verzamelen en te analyseren (Kolsters et al. 2014, figuur 158).

Figuur 158. Mierenkoppen van vier soorten mieren uit uitwerpselen van Groene Specht (Kolsters et al. 2014).

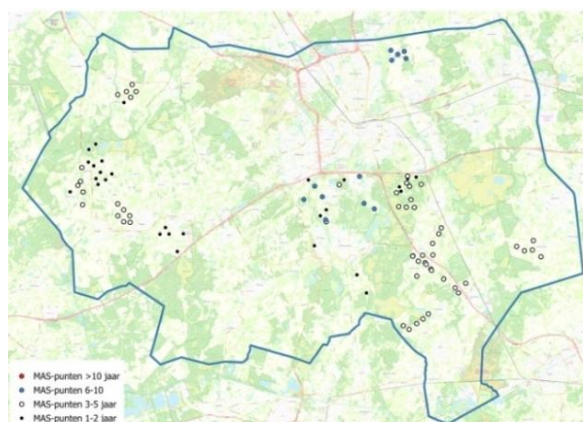
In halfopen gebied bestond het dieet uit Wegmieren, terwijl in bos Humusmieren favoriet waren. In bos vulden ze dat voor een flink deel aan met Berkenwantsen. Rode bosmieren worden alleen in de winter gegeten als ze ondergronds overwinterden.

Meetnet Agrarische Soorten (MAS) ^{vanaf 2011}

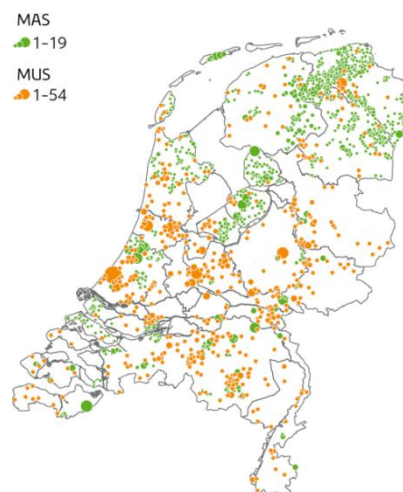
Het MAS is door Sovon in 2011 gestart om de broedvogels van het agrarisch gebied te volgen. Hiermee kan bijv. het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) geëvalueerd worden. Tijdens vier telperiodes in het broedseizoen wordt de vogels vanaf vaste meetpunten geteld.

In de Kempen komen geen MAS-punten voor waar gedurende meer dan 10 jaar geteld is. Het aantal punten dat 6-10 jaar

geteld is, is zeer gering (figuur 159). Dit past binnen het landelijke beeld waarbij het zwaartepunt van de MAS-tellingen in laag Nederland ligt (figuur 160).

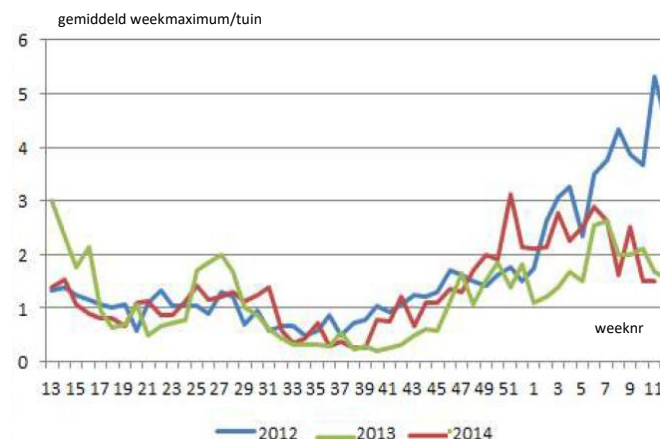
Figuur 159. Ligging van de MAS telpunten, onderverdeeld naar aantal teljaren (data Sovon). De categorie >10 jaar komt in de Kempen niet voor.

Figuur 160. Ligging van in 2024 geïnventariseerde MUS (oranje) en MAS (groen) telgebieden (Boele et al. 2025).

Frekwente tuinvogeltellingen ²⁰¹²⁻²⁰¹⁵

Van maart 2012 tot en met maart 2015 werden door leden van VWG IVN Valkenswaard-Waalre alle vogels bijgehouden die ze in hun tuin zagen. Zo werden op een laagdrempelige manier gegevens verzameld over het seizoenspatroon van vogels (van Gompel 2017, figuur 161).

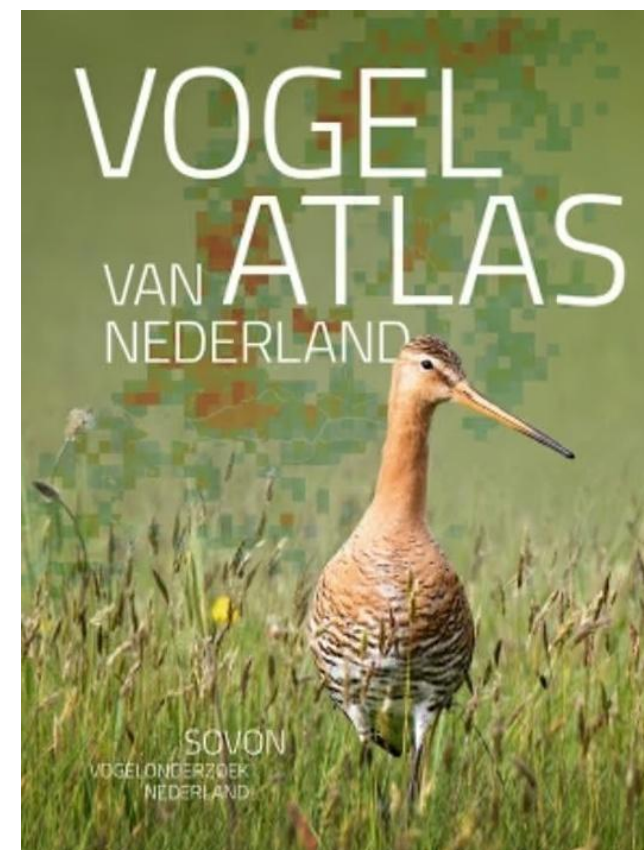

Figuur 161. Seizoensverloop van de Vink tijdens tuinvogeltellingen in 2012/13 tot en met 2014/15 (van Gompel 2017).

Vogelatlas van Nederland ²⁰¹³⁻¹⁵

De laatste Sovon vogelatlas (Hustings & Koffijberg 2018, figuur 162) is een mix van de broedvogelatlas 1998-2000 en de 'jaarrond' atlas 1978-83, met dien verstande dat het jaarrondgedeelte beperkt was tot de winter. Het veldwerk vond plaats in de jaren 2013 tot en met 2015 (broedvogels) en de winters 2012/13 tot en met 2014/15

(wintervogels). Leo Ballering was de districtscoördinator van Oost-Brabant.

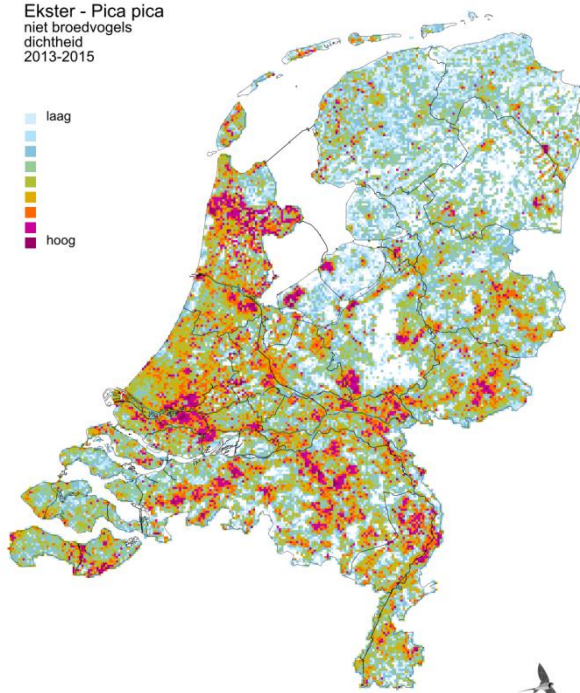

Figuur 162. Omslag van de Vogelatlas van Nederland.

Vernieuwend ten opzichte van eerdere atlassen was dat ook voor de wintervogels een kwantitatieve methode (per kilometer-hok in het zgn. gouden grid) werd gebruikt (figuur 163).

Ekster - *Pica pica*
niet broedvogels
dichtheid
2013-2015

laag
hoog

Figuur 163. Relatieve dichtheidskaart van de Ekster in de winter in 2013-15 (Sovon).

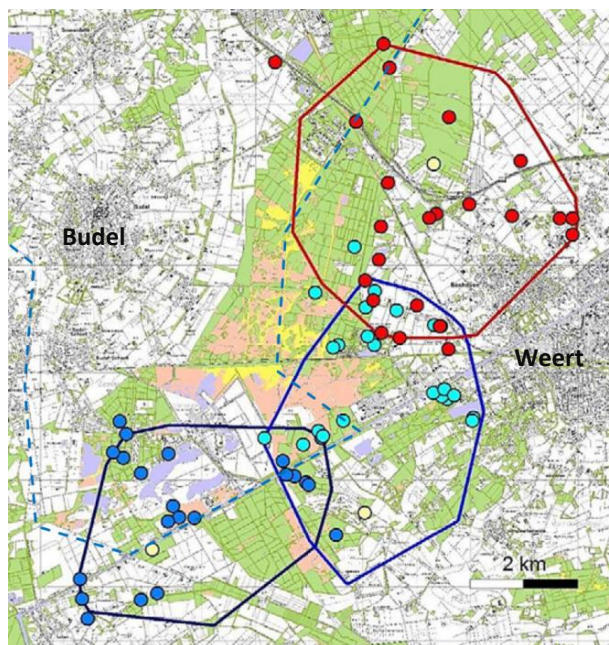
Van diverse atlasblokken in de Kempen werd een uitgebreid verslag gemaakt, nl. 5146, 5153 en 5154 (van Maar 2014, 2015a, 2015b).

Ecologie van de Wespendif 2013-15

ARK Rewilding heeft in de periode 2013-15 een onderzoek uitgevoerd naar de betekenis van natte bossen als broedgebied voor de Wespendif. Ze deden dat in twee gebieden: het Groene Woud bij St. Oedenrode (85 km²), en het Kempen~Broek bij Stramprooi

(115 km²; van Diermen et al. 2013, 2015, 2024). Het studiegebied Groene Woud ligt buiten en het studiegebied Kempen~Broek deels binnen de Kempen.

Het was een uitgebreide studie naar habitatkeuze, terreingebruik (figuur 164), populatiebiologie en voedselkeuze in relatie tot voedselaanbod. In het Kempen~Broek waren in de periode 2013-2015 resp. 20, 19 en 20 territoria aanwezig waarvan gemiddeld 27% succesvol was (van Diermen et al. 2024).

Figuur 164. Terreingebruik van drie Wespendif-mannen in augustus 2013 (van Diermen et al. 2013).

Wintervoedselonderzoek 2013-17

Jan Kolsters en Pieter Wouters bedachten een eenvoudige manier om meer te weten te komen over de voedselkeuze van vogels. Vijf soorten voedsel, nigerzaad, gebroken mais, zonnepitten, gebroken pinda's en millet, werden aangeboden in een speciaal voederbakje (figuur 165).

Figuur 165. Voederbakje met gaten voor vijf soorten voedsel (Kolsters & Wouters 2014).

Van eind november t/m februari werden gedurende vier winters ruim 54.000 waarnemingen verzameld. Hierover zijn diverse artikelen verschenen (Kolsters & Wouters 2014, 2017, Kolsters 2018).

Tijdens het onderzoek viel het sommige tellers op dat er een individuele voorkeur leek te zijn. Jan Wouters† heeft dit onderzocht door vogels te voorzien van kleurringen. Sommige vogels bleken inderdaad kieskeurig te zijn (med. Pieter Wouters).

RAS-project Nachtzwaluw vanaf 2013

In 2013 ging een RAS-project van start aan Nachtzwaluwen in de westelijke Kempen (Wouters & Wouters 2013, figuur 166).

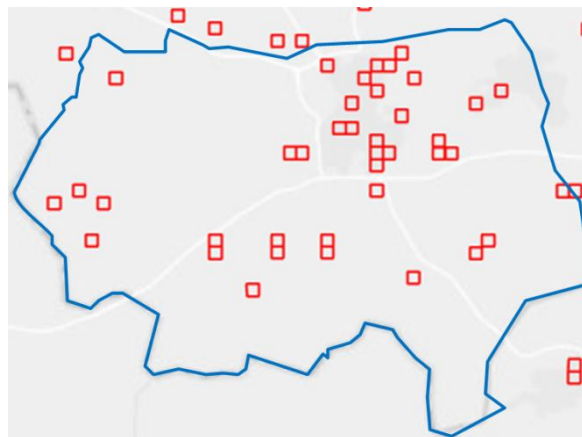
Figuur 166. Ligging van de vanggebieden voor het RAS-project aan Nachtzwaluwen (Wouters & Wouters 2013).

Retrapping Adults for Survival (RAS) is een ringonderzoek waarbij in de broedtijd zo veel mogelijk exemplaren worden geringd om zo inzicht te krijgen in overlevingskansen en broedsucces.

Jaarrond tuintellingen vanaf 2015

Vanaf 2015 worden in Nederland tuintellingen verzameld, niet alleen van vogels maar ook van andere diergroepen. De tellingen worden georganiseerd door diverse

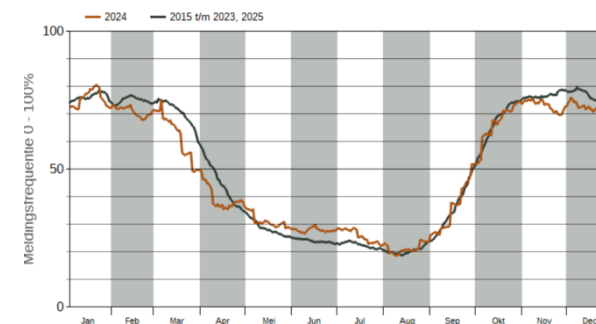
natuurorganisaties waaronder Sovon (Louwe Kooijmans et al. 2020).

Figuur 167. Kilometerhokken met tuinen waar in 2025 jaarrond tuintellingen plaatsvonden (Jaarrond Tuintelling).

Er kan gekozen worden uit diverse varianten. Zo zijn er korte, jaarlijks terugkerende tellingen (evenementen). Waarnemers kunnen ook kiezen voor jaarrond tellingen waarbij er minstens tien tellingen zijn, met keuze uit een zgn. weektelling en tijdstiptelling. In de Kempen werden enkele tientallen tuinen jaarrond geteld (figuur 167).

Met deze laagdrempelige tellingen werden al veel interessante gegevens verzameld, zoals over het voorkomen van de Roodborst door het jaar heen en van jaar op jaar (figuur 168).

Figuur 168. Meldingsfrequentie van de Roodborst bij jaarrond tuintellingen in 2024 (rode lijn) en in 2015 t/m 2023 plus 2025 (donkere lijn) (Jaarrond Tuintelling).

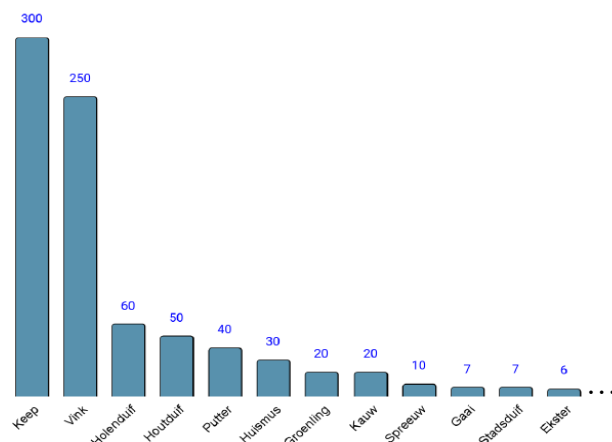
Akkervogels op vogelakkers vanaf 2016

In 2016 is VWG De Kempen in samenwerking met de gemeente Eersel begonnen aan een akkervogelproject. De gemeente stelde vijf hectare grond uit de kortlopende pacht ter beschikking met als doel de biodiversiteit te verhogen, vooral op het gebied van vogels.

Daarna volgden andere gemeenten dit initiatief. VWG De Kempen adviseerde over wat de beste kavels zijn, hoe die het beste ingezaaid kunnen worden en hoe de effecten met behulp van tellingen gevolgd kunnen worden.

Dat monitoringwerk werd gedaan door VWG De Kempen voor kavels in de gemeenten Eersel (Kolsters et al. 2019b), Bladel (Kolsters et al. 2020, Wouters 2023), Veldhoven (Kolsters 2020) en Eindhoven

(van Ek 2023b, figuur 169), en in de gemeente Bergeijk door IVN Bergeijk-Eersel (van Nunen 2022, 2023a; van Nunen & Heijnen 2024).

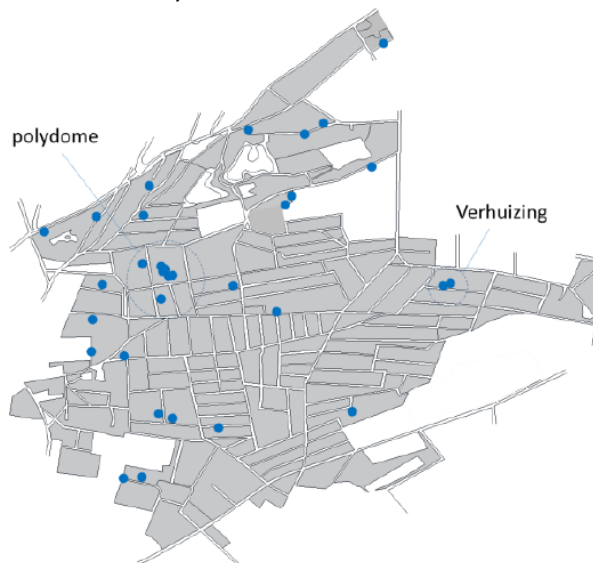
Figuur 169. Maximum aantal van gelijktijdig op één kavel waargenomen vogels, op vogelakkers in de gemeente Eindhoven in 2020-22 (van Ek 2923).

De monitoringresultaten van de vogelakkers in Eersel, Bladel en Veldhoven uit het voorjaar van 2019 en de winter 2010/20 zijn ook samengevat beschikbaar (Kolsters 2021).

Bosmieren van de Einderheide ²⁰¹⁷

Jan Kolsters struinde in de zomer van 2017 de Einderheide (212 ha.) bij Riethoven af op nesten van Behaarde bosmier, Kale bosmier en Zwartrugbosmier. Die zijn in trek bij Groene Spechten en bij mierennesten is het

mogelijk om hun uitwerpselen te vinden (Kolsters 2017).

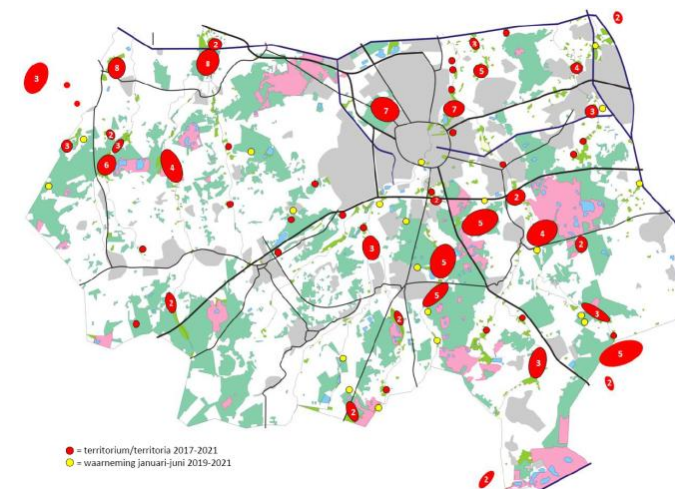
Figuur 170. Nestheuvels van Behaarde bosmieren in het bosgebied Einderheide in 2017 (Kolsters 2017).

Er werden 45 nestheuvels gevonden, waarvan 32 nestheuvels (behorend tot 25 kolonies) van de Behaarde bosmier (figuur 170), de meest voorkomende soort in de Kempische bossen.

Hoeveel Middelste Bonte Spechten? ²⁰¹⁷⁻²¹

De spectaculaire toename van Mibo's ging niet aan de Kempen voorbij. Halverwege de jaren 2010 bracht Ruud van Dongen de soort al onder de aandacht en veldwerk bracht toen diverse territoria aan het licht.

Nadat hij vanaf 2017 al enkele jaren specifiek naar Mibo's had gezocht, deed Frank Neijts in 2021 een oproep om de soort in de Kempen uitgebreider te gaan inventariseren. Hij voorzag de oproep van een uitleg over het herkennen van man en vrouw, en de mogelijkheden voor individuele herkenning (Neijts 2021).

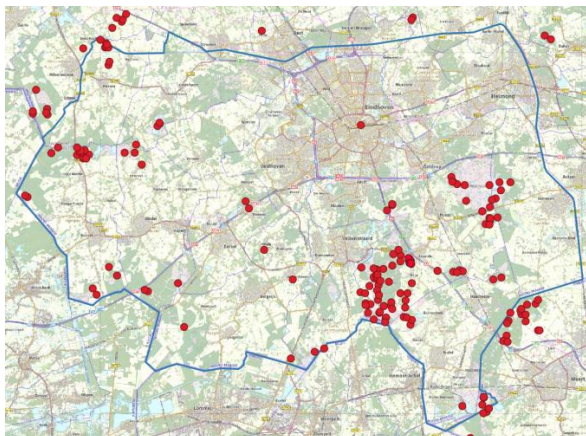

Figuur 171. Territoria van de Middelste Bonte Specht in de Kempen in 2017-21 (Neijts 2022).

Vooraf dankzij veel eigen veldwerk kon Frank een overzicht maken van het voorkomen van de Middelste Bonte Specht in de periode 2017-21 (Neijts 2022). In de Kempen werden 127 territoria in kaart gebracht (figuur 171) en naar schatting waren er 150-200 territoria aanwezig.

Nestelende Raven ^{vanaf 2018}

De Ravenwerkgroep Nederland ontstond zo rond 2010 en houdt zich bezig met het monitoren van de Ravenstand, met name aan de hand van bewoonde nesten (de Vos Burchart & Hartman 2025).

Figuur 172. Waarnemingslocaties van Raven in de maanden februari t/m mei in 2015 (boven) en 2020 (onder) (Heijnen2022i).

Van zoveel mogelijk Ravnennesten worden de jongen geringd, zo ook in de Kempen waar de soort vanaf ca. 2017 sterk toenam. In 2015 en 2016 waren er nog bijna geen Ravenmeldingen. In 2017 ontstond een groot cluster waarnemingen in het Leenderbos en op de Groote Heide en dat leidde in 2018 tot een bewoond nest in het Leenderbos. Dat jaar waren er voor het eerst meerdere waarnemingen in Landgoed De Utrecht en ook op andere plekken verschenen Raven.

De Raven verspreidden zich vervolgens als een olievlek verder over de Kempen en ook in aangrenzend Nederlands Limburg en in België werden ze op steeds meer plekken en ook vaker gezien (Heijnen 2022i, figuur 172). Toch bleef het aantal nestvondsten gering, hooguit enkele per jaar.

Wespendieven in het Leenderbos ^{vanaf 2018}

Sinds 2018 organiseert Jacques van Kessel drie keer per jaar simultaantellingen in het Leenderbos e.o. (2.200 ha.) om te kunnen bepalen hoeveel Wespendieven er in de broedtijd verblijven.

Tellingen vonden vanaf de grond plaats (dus niet vanuit een hoge boomtop). Op basis van de tellingen en aanvullende gegevens werden territoria afgeleid (van Kessel 2025b, figuur 173).

Figuur 173. Territoria van de Wespandief in het Leenderbos e.o. in 2025. Oranje = geslaagd broed-geval (van Kessel 2025).

Basiskwaliteit Natuur (BKN) ^{vanaf 2018}

Het Natuurnetwerk Nederland met bijbehorende subsidieregeling is gericht op het behoud en herstel van natuurgebieden en daarin levende zeldzamere soorten. Buiten de natuurgebieden echter is de kwaliteit van het hele landschap zover gezakt, dat we ook tot voor kort algemene soorten zoals Veldleeuwerik kwijtraken (figuur 174). Hoe voorkomen we dat algemene soorten eerst zeldzaam moeten worden om aandacht te krijgen? (Sierdsema et al. 2022). Vanuit die gedachte is de Basiskwaliteit Natuur ontstaan, die moet

leiden tot een gezamenlijke inspanning om de natuurkwaliteit van landschappen te verbeteren en duurzaam in stand te houden (Kwak et al. 2018, Biesmeijer et al. 2021, Kwak & Louwe Kooijmans 2021a, Sierdsema et al. 2022).

Figuur 174. Trends van broedvogel- en wintervogelgilden op heideontginningen in Zuid-Nederland in 1990-2020 (1990 = 100) (Kwak en Louwe Kooijmans 2021b).

In 2021 verscheen een omvangrijk werk over de vogels van kust en duin, zoetwater en moeras, heide en hoogveen, bos, boerenland en stedelijk gebied en wordt ingegaan op wat verbeterd moet worden om de basiskwaliteit van deze domeinen te waarborgen (Kwak & Louwe Kooijmans 2021a).

Per provincie werd een handreiking opgesteld, zo ook voor de provincie Noord-Brabant (Kwak & Louwe Kooijmans 2021b).

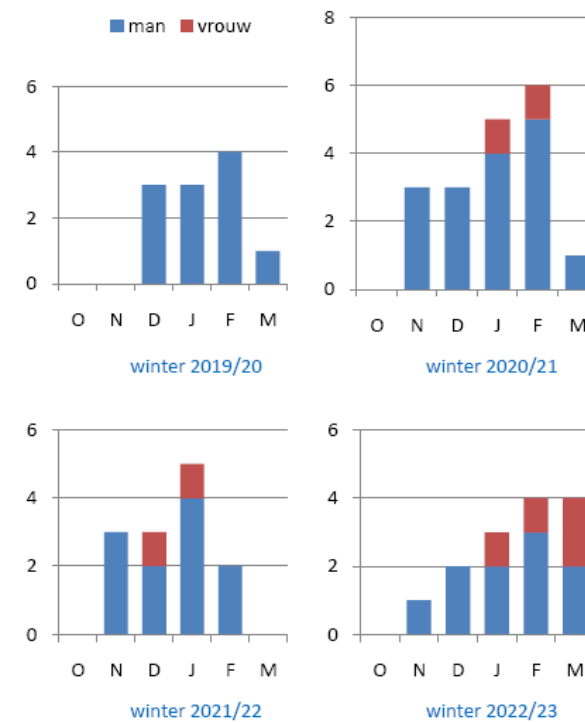
In de Kempen vinden de meeste broedvogel-inventarisaties in natuurgebieden en natuurontwikkelingsgebieden plaats. Voor de implementatie van de Basiskwaliteit Natuur is juist meer onderzoek naar vogels in het agrarische en stedelijke gebied nodig.

Roofvogels op de Buikheide ²⁰¹⁹⁻²⁰²⁴

In de jaren 2019 t/m 2024 volgde Jetta de Ruijter de roofvogelstand op de Buikheide. Ze spoorde de nesten van Havik, Sperwer en Buizerd op en volgde het broedsucces.

Slapende Blauwe Kiekendieven ^{vanaf 2019}

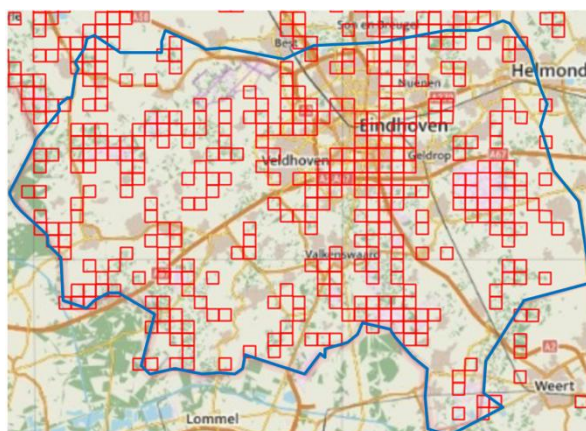
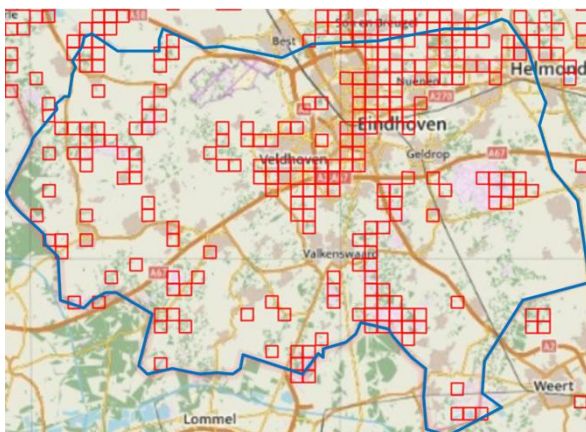
In de winters 2019/20 tot en met 2022/23 werden van oktober t/m maart maandelijks avondtellingen gehouden op de Cartierheide, een gebied dat al zeker 50 jaar bekend is als slaapplek van Blauwe Kiekendieven. De tellingen werden gecoördineerd door Hans van Nunen, en door een team koutrotserende vogelaars uitgevoerd. Er was een behoorlijke dynamiek in aantallen (figuur 175) en het merendeel van de vogels (gemiddeld 86%) betrof adulte mannen.

Figuur 175. Aantal slapende Blauwe Kiekendieven per maand op de Cartierheide in de winters 2019/20 tot en met 2022/23 (Heijnen & van Nunen 2024).

LiveAtlas ^{vanaf 2019}

Als vervolg op de Vogelatlas van Nederland startte Sovon in 2019 met LiveAtlas, onder het motto van 'ieder lijstje telt'. Hiermee worden actuele verspreiding en aantallen van vogels in Nederland door het jaar heen in kaart gebracht. Dit gaat met behulp van eenvoudige streeplijsten en is daarmee laagdrempelig. Die streeplijstjes worden in het veld met Avimap ingevoerd.

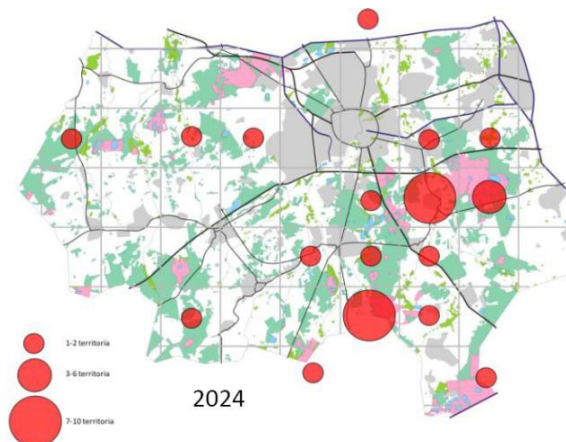

Figuur 176. Kilometerhokken met één of meer ingediende LiveAtlas lijstjes in 2019 (boven) en 2024 (onder) (Sovon).

In de Kempen (figuur 176) zijn diverse vogelaars heel fanatiek met het gebruiken van LiveAtlas (koploper is Wim Deebe). Meer deelnemers zijn nodig om in onze regio een goed beeld te krijgen verspreiding, aantallen en veranderingen hierin.

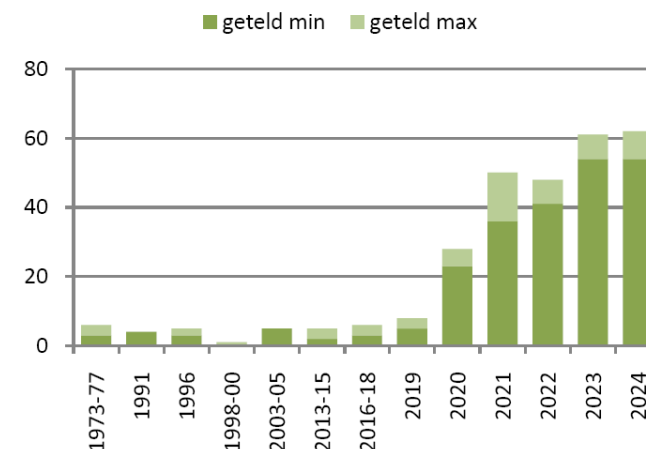
Toename Grauwe Klauwieren ²⁰²⁰⁻²⁰²²

In de jaren 2020-22 werd in een flink aantal gebieden naar Grauwe Klauwieren gezocht, gecoördineerd door Tom Heijnen (Heijnen 2021a, 2022d, 2022e). Ook daarna werden nog veel Grauwe Klauwieren opgespoord (Heijnen 2025b, figuur 177) maar vond geen centrale coördinatie meer plaats.

Figuur 177. Geteld aantal territoria van de Grauwe Klauwier per atlasblok in 2024 (Heijnen 2025d).

Vanaf eind jaren '2010 nam het aantal Grauwe Klauwieren in de Kempen gestaag toe (figuur 178). Natuurontwikkelingsgebieden, met name de zgn. kruiden- en faunarijke graslanden, creëerden de voorwaarden voor de toename van Grauwe Klauwieren in Nederland. In gebieden met intensieve landbouw werden geen Grauwe Klauwieren aangetroffen.

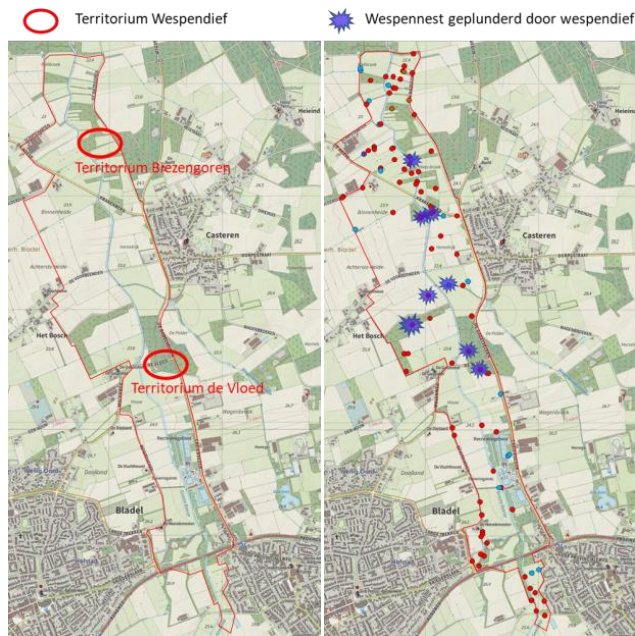

Figuur 178. Geschat aantal territoria van de Grauwe Klauwier in de Kempen in een aantal jaren en periodes in 1973-2024 (Heijnen 2025d).

Wespen en Wespddieven ^{vanaf 2020}

In het dal van de Groote Beerze, tussen Netersel en Hapert, werd in 2020 door Jan Kolsters en Pieter Wouters voor het eerst intensief gezocht naar wespennesten, om zo inzicht te krijgen in het wespenaanbod voor Wespddieven (Kolsters & Wouters 2021, figuur 179).

Het wespenonderzoek werd ook daarna voortgezet (Kolsters & Wouters 2025). Door in de jaren 2020 t/m 2022 alle wespennesten op te sporen van soorten die voor de Wespddief relevant zijn, kon worden vastgesteld dat de jaarlijkse variatie groot is: 2020 106 nesten, in 2021 één nest en in 2022 144 nesten.

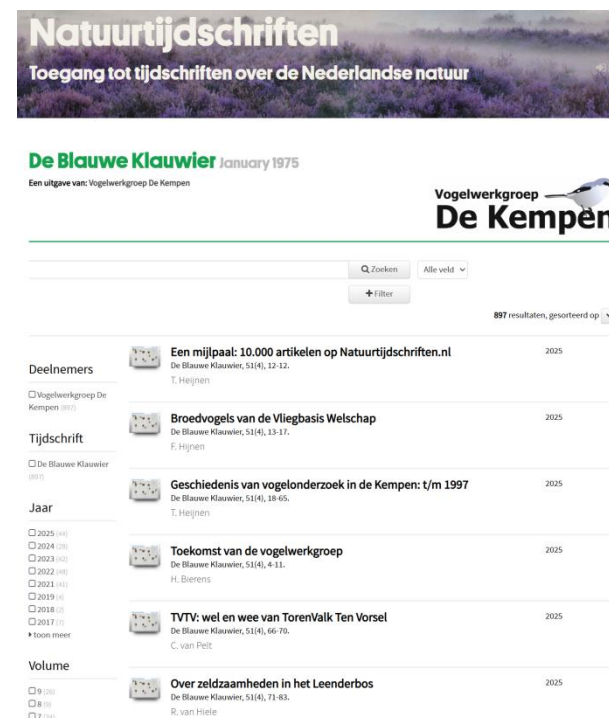
Figuur 179. Wespendifterritoria en door Wespendifgeplunderde wespennesten in 2020 (Kolsters & Wouters 2021).

Na beëindiging van de nestactiviteit werden 110 nesten opgegraven. De bereikbaarheid van de nesten voor Wespendif werd genoteerd en naar schatting was 45% makkelijk, 33% mogelijk en 22% niet bereikbaar. Door het aantal raten te tellen en de kleine en grote cellen te meten werd de beschikbare hoeveelheid voedsel voor Wespendif bepaald.

Meer multimedia en digitalisering vanaf ca 2020

Hoewel vogelwerkgroepen vaak al heel wat jaren een eigen web- en/of facebookpagina

hebben, is een verdergaande digitalisering waar te nemen. Zo zijn van VWG De Kempen alle rapporten en alle vogelartikelen uit 50 jaargangen van de Blauwe Klauwier te downloaden op [Natuurtijdschriften.nl](https://natuurtijdschriften.nl) (figuur 180).

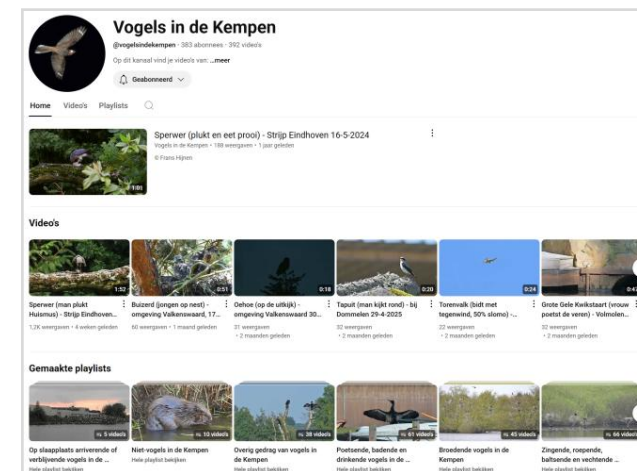
Figuur 180. Artikelen en rapporten van VWG De Kempen zijn te vinden op [Natuurtijdschriften.nl](https://natuurtijdschriften.nl).

IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem heeft op de IVN website alle [inventarisatie rapporten](#) staan (figuur 181).

Figuur 181. Op de IVN website zijn de inventarisatie-rapporten van afdeling Veldhoven-Eindhoven-Vessem te downloaden.

Sinds 2023 bestaat het YouTube-kanaal [Vogels in de Kempen](#) waarop vooral video-clips van vogelgedrag te vinden zijn (figuur 182). In november 2025 bedroeg het aantal videoclip ca. 400.

Figuur 182. YouTube-kanaal Vogels in de Kempen.

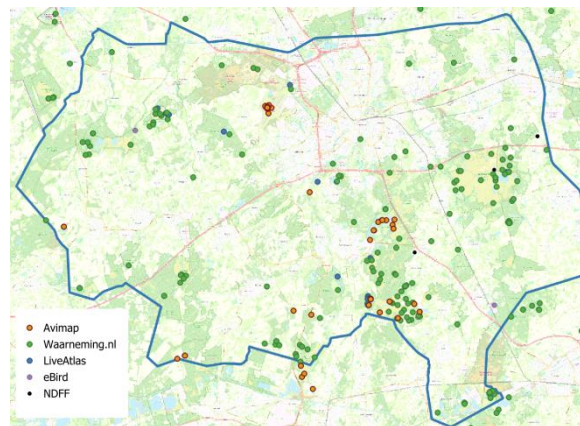
Steeds meer data, weinig tools ^{vanaf ca 2020}

Op digitale platformen worden steeds meer gegevens over vogels verzameld. Het gaat inmiddels om gigantische aantallen. Bij onderzoeken door instellingen, zoals de monitoringprojecten door Sovon, is de verwerking en rapportage over het algemeen goed geregeld, maar de overige data blijven voor een groot deel onbenut terwijl er grote mogelijkheden liggen voor *citizen science*. De voorzieningen om toegang te krijgen tot al die data zijn echter zeer beperkt en ook ontbreekt het aan tools om ze makkelijk te verwerken en te analyseren.

Een voorbeeld van het benutten van veel data is het jaarlijkse overzicht van zeldzame broedvogels in de Kempen. In 2020-21 maakten Paul van Pelt en Tom Heijnen voor het eerst zo'n overzicht (Heijnen & van Pelt 2021a, 2021b, 2021c, 2022), daarna voortgezet door Tom (Heijnen 2024b, 2025d). Henk Siersema (Sovon) leverde de data uit Avimap, eBird, Kolonievogels, LiveAtlas, NDFF en waarneming.nl aan.

De gegevens werden door Tom en Paul samengevoegd in QGIS (een geografisch informatiesysteem), per soort gefilterd aan de hand van de geldende datumgrenzen (figuur 183), en daarna visueel geanalyseerd om zo te komen tot territoria, zo goed mogelijk rekening houdend met alle 'mitsen

en maren' van met name losse waarnemingen. Jaarlijks is dat een enorme klus.

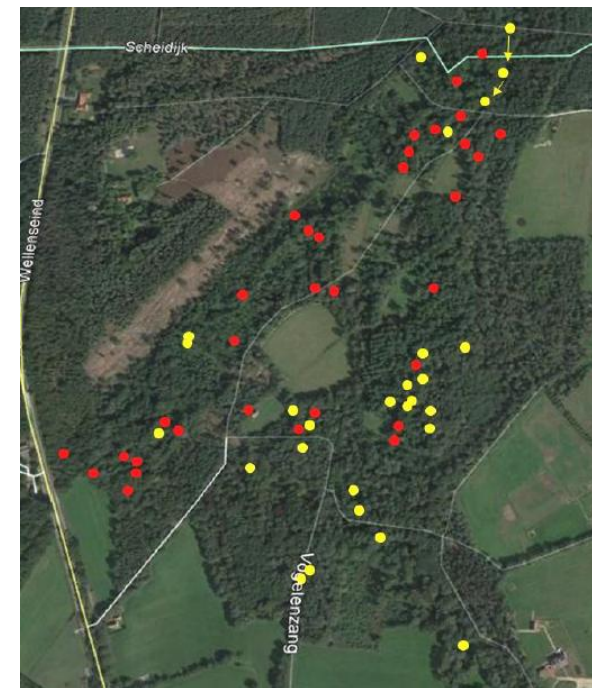
Figuur 183. Gegevens in QGIS van Wespddieven tussen de datumgrenzen in 2024.

Trefkans Middelste Bonte Specht ²⁰²¹

Hoeveel territoria van de Middelste Bonte Specht zitten er in een gebied? En is een simultaantelling een geschikte methode? Om daar meer zicht op te krijgen organiseerde Pieter Wouters in 2021 twee simultaantellingen op Landgoed Wellenseind.

Het gebied van ca. 75 ha. werd in 9 deelgebieden verdeeld die op 27 februari en 20 maart simultaan, dus door 9 groepen vogelaars, geteld werden. De eerste telling leverde 33 waarnemingen op en de tweede 27 (figuur 184). Rekening houdend met uitsluitende waarnemingen en foto's van

♂♂ (in verband met individuele herkenning) kwam de teller op 6 territoria.

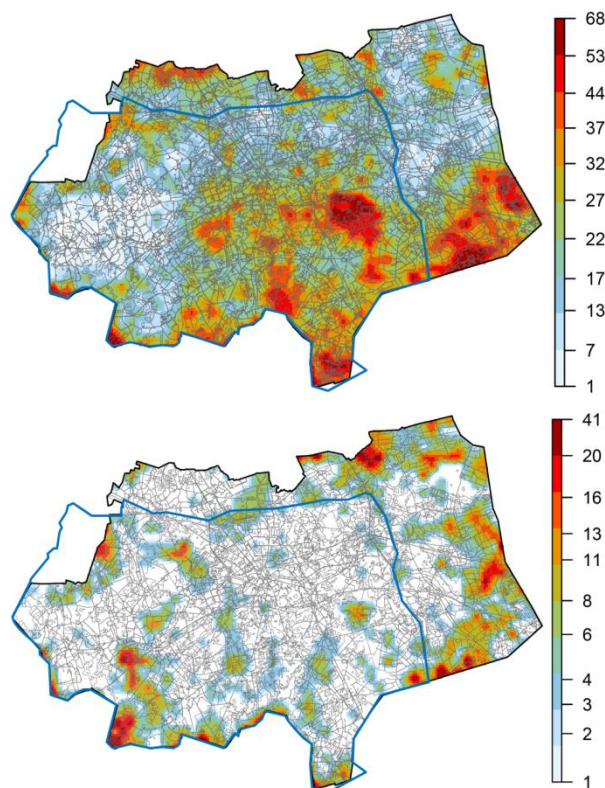
Figuur 184. Alle waarnemingen van Middelste Bonte Spechten op Wellenseind op 27 februari (rood) en 20 maart 2021 (geel) (Wouters 2022c).

Simultaantellingen lijken een geschikte methode om het aantal Mibo-territoria vast te stellen (Wouters 2022c).

Windenergie en vogels ²⁰²¹

De transitie naar de productie van duurzame energie gaat gepaard met het plaatsen van grote aantallen windturbines. Over de locaties van die turbines is het nodige te

doen. Rijk, provincies, branchevereniging NWEA, TenneT en groene organisaties werken samen in het traject [Natuur-inclusieve Energiestransitie](#) voor wind en hoogspanning op land. Doel is om bij de locatiekeuze van windparken en hoogspanningsverbindingen rekening te houden met negatieve effecten op kwetsbare vogels en vleermuizen.

Figuur 185. Gevoeligheid van broedvogels (boven) en niet-broedvogels (onder) voor windturbines in de Metropoolregio Eindhoven, met toepassing van de zgn. regionale legenda (Sierdsema et al. 2021).

Sovon heeft de gevoeligheid van Nederland voor windturbines in kaart gebracht, voor zowel broedvogels als winter- en trekvogels (Sierdsema et al. 2021). De gevoeligheidskaarten zijn t.b.v. de vertaling naar de zgn. [regionale energiestrategiën](#) ook per RES-regio beschikbaar, zoals de Metropoolregio Eindhoven (figuur 185).

Witte Kwikstaarten in kassen ²⁰²¹⁻²²

Het was al enkele jaren bekend dat in de kassen van rozenkwekerij Keijzers, op de oude locatie aan de Roskam in Veldhoven, Witte Kwikstaarten sliepen. Op 13 en 15 september 2021 werd op drie punten rond de kassen geteld en dat leverde resp. 429 en 539 overnachtende Witte Kwikken op (Sloendregt & Valkonet-Huyskes 2021). De vogels bleken in de kassen ook te broedden. In 2022 ging het om 10-20 paren (Valkonet-Huyskes & Sloendregt 2022).

Vogelkarakteristieken van beekdalen ²⁰²¹⁻²³

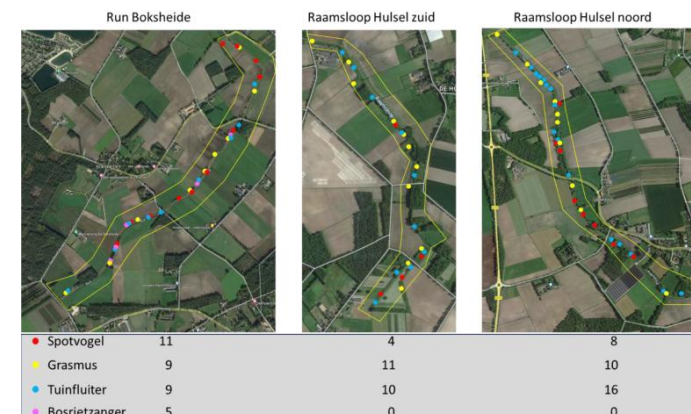
Tegenwoordig is het opnemen van ecologische vogelgroepen in rapportages over broedvogelinventarisaties redelijk 'standaard'. Jan Kolsters was in 2021 in de Kempen de eerste die zo'n analyse over meerdere gebieden maakte, nl. gedeelten van beekdalen langs de Reusel, de Groote Beerze en de Kleine Beerze die geïnventa-

riseerd werden in de periode 2016-20 (Kolsters 2021, figuur 186).

Figuur 186. De vier in de analyse betrokken beekdalen (Kolsters 2021).

Een tweede analyse van broedvogels in beekdalen was Jan's studie van vier struweelsoorten langs bovenlopen met natuurontwikkeling (Kolsters 2023c, figuur 187).

Figuur 187. Territoria van vier struweelvogels in drie bovenlopen in 2023 (Kolsters 2023c).

Slapende Blauwe Kiekendieven op de Groote Heide ²⁰²¹⁻²⁵

In de winters 2021/22 tot en met 2024/25 telde Robbert van Hiele 2-4 keer per winter het aantal slapende Blauwe Kiekendieven op de Groote Heide. Het aantal slapers varieerde van 2-4 vogels (van Hiele 2023, 2025).

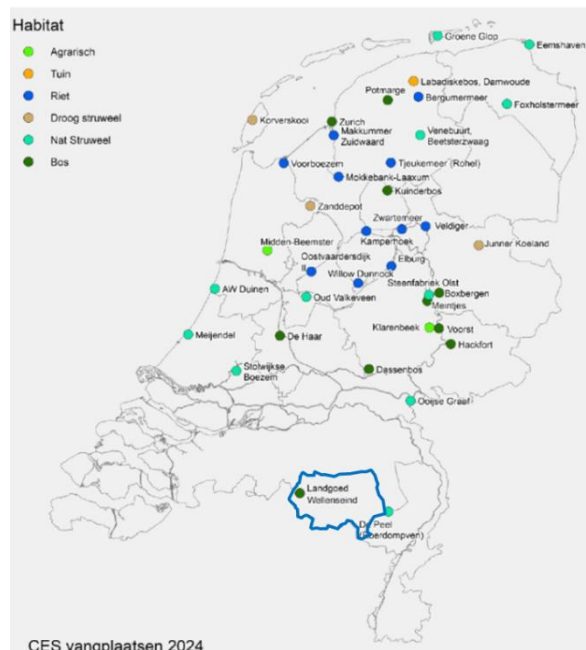
CES ringwerk op Wellenseind ^{vanaf 2021}

Sinds augustus 2021 is Bert van Opstal actief met ringwerk op Landgoed Wellenseind (figuur 188).

Figuur 188. Bert van Opstal met man Goudvink op Wellenseind, 22 oktober 2022 (Stijn van Lierop).

Hij ringde er tot en met 2025 1.877 vogels waaronder veel Pimpelmezen, Koolmezen, Zwartkoppen en Roodborsten, en ook krenten zoals 18 IJsvogels, 8 Middelste Bonte Spechten en 13 Vuurgoudhanen (trektellen.nl).

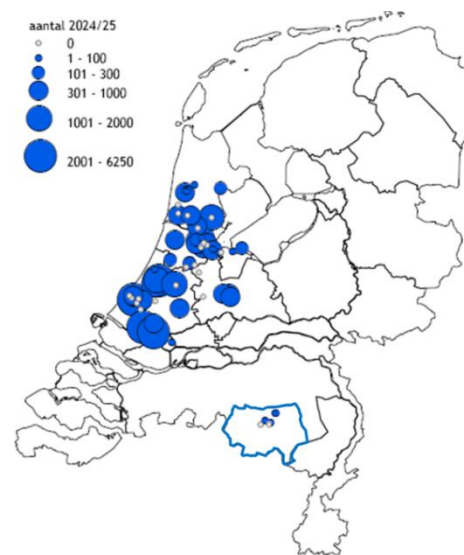
Figuur 189. CES-locaties in 2024 (Deuzeman et al. 2025).

Wellenseind is één van ca. 50 locaties in Nederland (figuur 189) waar geringd wordt ten behoeve van het CES-project. Een recent voorbeeld waarbij Nederlandse CES-gegevens (samen met [ring-MUS](https://ring-mus.nl)- en RAS-gegevens) gebruikt zijn, is een studie naar de invloed van verstedelijking op de overleving van elf soorten broedvogels (Brouwer et al.

2024). Er waren aanwijzingen dat 'hoe dichterbij steden' de overleving lager was bij Tjiftjaf, Roodborst en Groenling, en hoger bij Koolmees en Huismus.

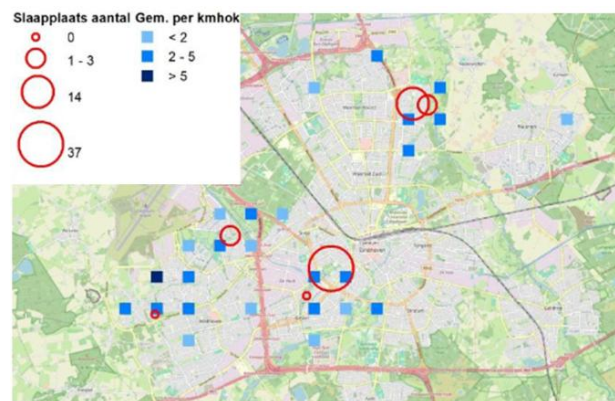
Slapende Halsbandparkieten ^{vanaf 2021}

In de Kempen werden vanaf 2015 regelmatig Halsbandparkieten gezien, in eerste instantie alleen in Veldhoven en later ook in Eindhoven. Sinds een aantal jaren wordt getracht om slaapplekken op te sporen en op landelijke teldata van Sovon te tellen. Hoewel de soort in de randstad heel algemeen is, zijn slaapplekken op de zandgronden van Nederland schaars (figuur 190).

Figuur 190. Slaapplekken van Halsbandparkieten in de winter van 2024/25 (Louwe Kooijmans 2025).

In januari 2025 werden in onze regio 41 Halsbandparkieten op slaappleatsen geteld: 37 in het Genderpark, 1 in Meerhoven en 3 in Woensel-Noord (Hijnen & Sloendregt 2025, figuur 191).

Figuur 191. Slaappleatsen (rood) en waarnemingen overdag (blauw) van de Halsbandparkiet in Veldhoven en Eindhoven in de winter 2024/25 (Hijnen & Sloendregt 2025).

Vogelen met wildcam en webcam ^{vanaf 2021}

Een wildcamera (wildcam), in het Nederlands ook wel cameraval genoemd, geeft de mogelijkheid om vogels en andere dieren op foto of video vast te leggen zonder zelf aanwezig te zijn. Met infraroodlicht kan dit ook 's nachts. Als de wildcam aangesloten is op het internet dan spreken we van een webcam.

Diverse vogelaars hebben wildcam's ingezet, maar over het algemeen was dat experimen-

teel, zonder onderzoeksopzet. Ook zijn er diverse webcams die live beelden van nestkasten laten zien, zoals van [Slechtvalken](#) en [uilen](#).

Vogelen met warmtebeeldkijker ^{vanaf 2021}

Sinds 2021 gebruiken diverse vogelaars in de Kempen een warmtebeeldkijker. Hiermee werden al heel wat vogels gevonden die anders (bijna) niet te vinden zijn, zoals Patrijzen op akkers en Houtsnippen op akkers en bosbodems (Kolsters & Wouters 2022, Peeters 2022, figuur 192).

Warmtebeeldkijkers zijn ook nuttig bij het tellen van slaappleatsen, zoals van Grote Zilverreigers en Aalscholvers (Kolsters & Wouters 2022).

Figuur 192. Houtsnip op de bosbodem gezien door een warmtebeeldcamera (Kolsters & Wouters 2022).

Coniferenkwekerijen en Kneuen ²⁰²²

In 2022 onderzocht Jan Kolsters 23 in de westelijke Kempen gelegen coniferenkwekerijen (Kolsters 2022, figuur 193).

Figuur 193. Ligging van de in 2022 onderzochte coniferenkwekerijen (Kolsters 2022).

Die bleken opvallend geliefd bij Kneuen: er werden 103 territoria geteld, wat een hoge dichtheid van gemiddeld 1,14/ha. inhield. Temidden van het open agrarische landschap blijken de kwekerijen een refugium voor Kneuen te zijn, dankzij voldoende voedsel en nestgelegenheid.

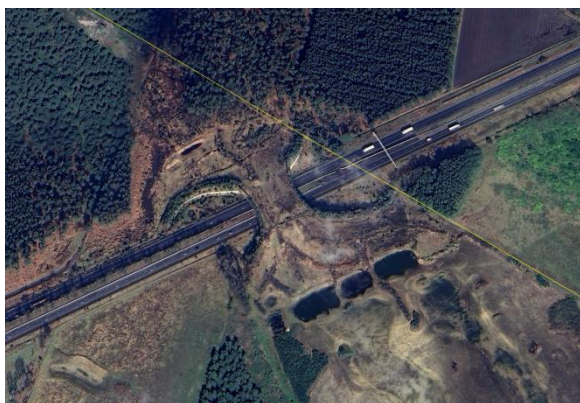
Gebruik en beleving van waarneming.nl ²⁰²²

In 2022 werden diverse vogelaars in de Kempen geïnterviewd door Helen Verploegen van de Radboud University in Nijmegen. Zij deed promotie-onderzoek naar het gebruik en de beleving van waarneming.nl in de praktijk (Verploegen et al. 2021, 2024,

Verploegen 2025). Digitale platformen zoals waarneming.nl hebben drie functies: als een tool voor het verzamelen van data, als stimulans van natuurervaringen en als een archief om natuur(ervaringen) te herinneren. Gebruikers worden gemotiveerd om aandacht te schenken aan de wereld om hen heen, wat leidt tot affectieve ontmoetingen met andere soorten.

Betekenis van Ecoduct Kempengrens ²⁰²²

Over de A67 is in 2014 op Belgisch grondgebied een ecoduct voltooid, op nog geen 100 m. van de grens met Nederland (figuur 194). Het ecoduct verbindt de Peelsche en Kroonvensche Heide met Boswachterij De Kempen.

Figuur 194. Bovenaanzicht van het ecoduct over de A69 (Google Earth). Gele lijn = landsgrens.

In 2022 is het gebruik van de ecoduct door allerlei diersoorten gemonitord (Feys et

al. 2023), na eerdere monitoring in 2012 (nulmeting, Lambrechts et al. 2013) en in 2016 (Lambrechts et al. 2017). Het ecoduct heeft een belangrijke functie bij de 'ontsnippering' van gebieden en is voor allerlei diergroepen ook als leefgebied van belang (Feys et al. 2023). De directe betekenis van ecoducten voor vogels is beperkt, maar wie weet zijn er indirecte invloeden via prooidieren?

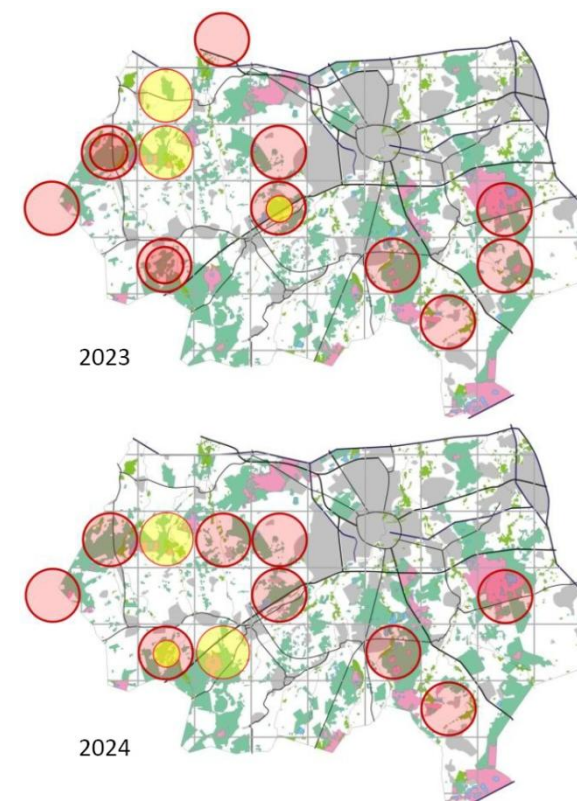
Helpt het strooien van steenmeel? ^{vanaf 2022}

In de jaren 2019 t/m 2021 is door de gemeente Bladel op verschillende plaatsen steenmeel (figuur 195) gestrooid om extra mineralen aan de bodem toe te voegen. Bosgroep Zuid-Nederland is samen met Sovon een onderzoek gestart om te onderzoeken of de steenmeelgiften daadwerkelijk bijdragen aan een verbetering van het ecosysteem.

Figuur 195. Steenmeel bij Bladel (Goffin 2023).

Een onderdeel van het onderzoek is een studie naar broedende mezen in nestkasten. De monitoring van de nestkasten wordt door Pieter Wouters en Cor van Pelt namens VWG De Kempen uitgevoerd (Goffin 2023, Wouters 2023a, van Pelt 2023). In 2023 werd bovendien een broedvogelinventarisatie uitgevoerd (Wouters 2024).

Figuur 196. Atlasblokken met Oehoeterterritoria in de Kempen in 2023 en 2024. Rode cirkel = territorium (2 cirkels = 2 territoria), geel = mogelijk territorium (Heijnen 2025d).

Inventarisatie van Oehoe vanaf 2022

Tot enkele jaren terug wisten we bijna niets over het voorkomen van Oehoe's in de Kempen. Pieter Wouters nam het initiatief om in 2022 en daarna speciaal op zoek te gaan naar Oehoe's (Wouters 2022b).

Dat leverde in 2022 al meteen 8-11 territoria op. In 2023 werden 12-14 territoria geregistreerd (Wouters 2023b) en in 2024 9-12 (Heijnen 2025d; figuur 196). Omdat een flink deel van de Kempen niet of onvoldoende onderzocht werd, zal het werkelijke aantal territoria een stuk hoger kunnen liggen dan de getelde aantallen.

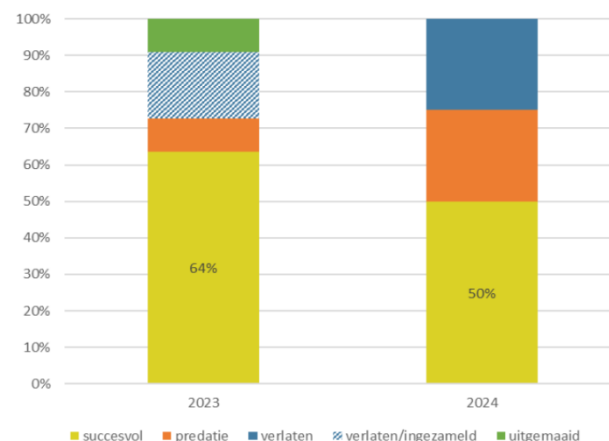
Jonge Oehoe's werden indien mogelijk geringd (figuur 197). Dat leverde inzichten op in conditie van de jongen en op langere termijn ook in dispersie en sterfte.

Figuur 197. Jonge Oehoe, op 3 mei 2025 geringd door Anita van Dooren met hulp van Wil Beeren (TH).

Broedbiologie van Wulpen net over de grens in Belgisch Limburg 2023-2024

Bij onze zuiderburen is onderzoek gedaan naar de broedbiologie van Wulpen (figuur 198). In de periode 2020-2023 werd de soort in de provincie Vlaams-Brabant onderzocht (Nijs et al. 2024b) en in de jaren 2023-2024 in de provincie Limburg (Nijs et al. 2024a). In tegenstelling tot wat we als Nederlandse Brabanders zouden vermoeden, grenst alleen de provincie Limburg aan Noord-Brabant, van pakweg de grens bij Luyksgestel tot aan Maastricht. De provincie Vlaams-Brabant ligt westelijk en oostelijk van Brussel.

Figuur 198. Nestsucces en oorzaken van mislukken van onderzochte Wulpennesten in de provincie Limburg (België) in de periode 2023-24 (Nijs et al. 2024a).

In de provincie Limburg lag de focus van het onderzoek op vier gebieden, waarvan focusgebied Pelt in het noorden grenst aan

de Kempen. Het habitat bestond vooral uit akkers, weilanden en hooilanden. Van de 19 gevolgde nesten werden er 15 beschermd met een elektrisch raster. Bij beschermde nesten kwam 73% succesvol uit en bij onbeschermde nesten 49%. In totaal kwamen er 40 jongen uit, waarvan er slechts twee met zekerheid de vliegvlugge leeftijd van 35 dagen bereikten. Het aantal vliegvlugge jongen lag ver onder wat nodig is om de populatie op peil te houden (Nijs et al. 2024a).

Droneteam Reusel-De Mierden vanaf 2023

Het inzetten van drones bij vogelonderzoek kan van grote toegevoegde waarde zijn, zoals bij het tellen van kolonies die vanaf de grond lastig te zien zijn (veel Blauwe Reiger- en sommige Roekenkolonies). De Blauwe

Figuur 199. Droneopname van een Blauwe Reigernest in het Kattenbos bij Reusel (Natuur- en (weide)vogelvereniging Reusel-De Mierden).

Reigerkolonie in het Kattenbos bij Reusel kan vanaf de grond niet goed geteld worden. Een drone bracht voor de Natuur- en (weide)vogelvereniging Reusel-De Mierden uitkomst (figuur 199, zie ook [videoclip](#)).

De Blauwe Reigerkolonie in het Soerendonks Goor werd in 2025 voor het eerst met behulp van een drone geteld. Dat leverde 67 nesten op terwijl in de jaren daarvoor (en ook in 2025) vanaf de kant maximaal 23 nesten werden geteld. De drone ‘zorgde’ voor een verdrievoudiging van het aantal!

In combinatie met een warmtebeeldcamera kunnen drones ook ingezet worden bij het vinden van weidevogelnesten (figuur 200). Dit biedt veel mogelijkheden bij broed-biologisch onderzoek en nestbescherming (o.a. Busink 2021).

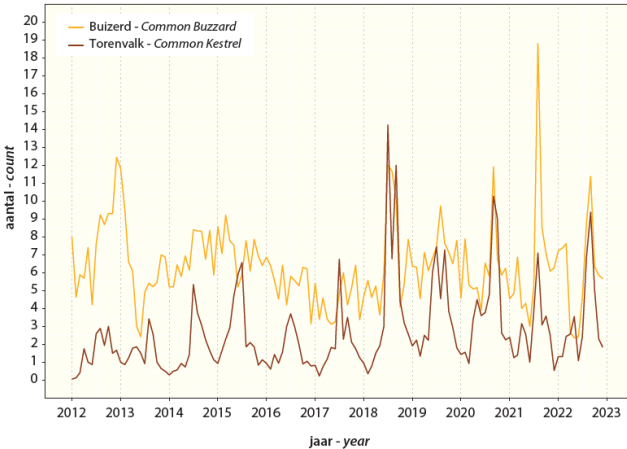

Figuur 200. Nest van Scholekster zoals gezien door een warmtebeeldcamera aan een drone op 35 m. hoogte (links), rechts ingezoomd (Jaaroverzicht 2023 Natuur- en (weide)vogelvereniging Reusel-De Mierden).

Sinds 2023 beschikt Natuur- en (weide) vogelvereniging Reusel-De Mierden over een

getraind droneteam. Het team valt onder toezicht van Brabants Landschap en kan ook door andere weidevogelverenigingen in Midden-Brabant worden ingezet. In het jaarverslag van de vrijwillige weide- en akkervogelbescherming in Noord-Brabant in 2024 wordt beschreven hoe het droneteam werkt (van den Biggelaar et al. 2025b).

Dieet van Buizerden en Torenvalken op Vliegbasis Welschap **vanaf 2023 (?)**
Op de kruidenrijke graslanden rond de landingsbanen foerageren veel Buizerden en Torenvalken (figuur 201). Teunizen (2023) onderzocht in het 524 ha. grote gebied wat de vogels aten aan de hand van de maaginhoud van 18 Buizerden en 22 Torenvalken.

Figuur 201. Geteld aantal Buizerden en Torenvalken op vliegbasis Eindhoven in de periode 2012-2022 (Teunizen 2023).

Buizerden foerageerden vooral op regenwormen (35%) en krekels (29%). Torenvalken pakten voornamelijk krekels (57%), gevolgd door woelmuizen (25%). Het belang van krekels in het dieet was een verrassing. Kennis over het dieet van de vogels kan worden gebruikt voor preventieve maatregelen om botsingen met roofvogels in de nabije toekomst te minimaliseren.

Symposium Toekomst voor vogels in de Kempen **2025**
Ter gelegenheid van haar 50-jarig bestaan organiseerde VWG De Kempen in februari 2025 een symposium over de toekomst voor vogels in de Kempen, door zowel terug te kijken als vooruit te blikken (figuur 202).

13.30 – 13.40	Introductie	Edwin van der Werf
13.40 – 14.00	Ontwikkeling van vogels in de Kempen in de afgelopen eeuw	Tom Heijnen & Henk Sierdsema <i>Vogelwerkgroep De Kempen</i>
14.05 – 14.25	Rewilding in Brabant	Leo Linnartz <i>Ark Rewilding Nederland</i>
14.30 – 14.50	Beken en beekdalen: naar een robuuster watersysteem	Iris van der Laan <i>Waterschap De Dommel</i>
15.10 – 15.30	Waar gaat het naartoe met de natuur in de Kempen?	Jochem Sloothaak <i>Brabants Landschap</i>
15.35 – 15.55	Agrarisch perspectief	Corné van Linschoten & Shannon Tempels <i>Biologische melkveehouderij Doortjeshoeve</i>
16.20 – 17.00	In gesprek: vragen, discussie etc.	Chris van Turnhout

Figuur 202. Het symposiumprogramma.

Sprekers van VWG De Kempen, ARK Rewilding, Waterschap De Dommel, Brabants Landschap en Biologische melkveehouderij Doortjeshoeve presenteerden een veelheid aan gegevens, ontwikkelingen en inzichten.

De presentaties zijn als bundel te downloaden op de [website](#) van VWG De Kempen.

Vuurgoudhanen in de winter 2025

Rob Aarts heeft in februari 2025 een flink aantal locaties in de Kempen afgezocht op Vuurgoudhanen. Ze werden bijna overal aangetroffen, vooral in *Hedera* begroeiingen (Aarts 2025a). Op vier winterlocaties bleek in juni 2025 ook een territorium aanwezig te zijn, wat er op wijst dat het grootste deel van de winterpopulatie uit wintergasten bestaat, m.a.w. niet ter plekke broedt (Aarts 2025b).

Negatieve invloed van wegen op broedvogels 2025

Met behulp van BMP-gegevens uit de periode 1984 t/m 2021 werd de invloed van snelwegen op broedvogels in Nederland onderzocht. Hiervoor werden ook de nodige BMP-plots in de Kempen gebruikt, gelegen langs de A2, A58 en A67 (figuur 203).

Uit de analyse bleek dat wegverkeer tot ca. 650 meter afstand bij veel soorten en soortgroepen een negatieve invloed heeft op de dichtheden.

Figuur 203. Ligging van BMP-plots langs snelwegen die werden gebruikt bij de analyse van de invloed van snelwegen op broedvogels (van Dijk et al. 2025).

Oehoe's luisteren met een audiorecorder vanaf 2025

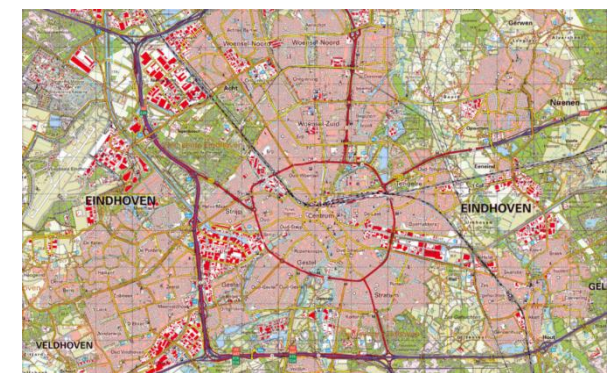
Een recente ontwikkeling is het inzetten van een audiorecorder, bijv. een Audiomoth of BirdWeather PUC, op een vergelijkbare manier als een videocam maar dan specifiek voor geluid. Pieter Wouters en Jan Kolsters plaatsten in een bosgebied in de Kempen een Audiomoth en met de opnamen kon de (geringe!) roepfrequentie van een Oehoe gevolgd worden. Bovendien werd zo een extra Oehoe opgespoord.

Progressie in vogelonderzoek

Als je kijkt naar de onmiskenbare progressie van het vogelonderzoek vanaf de 19^e eeuw, dan zijn er veel factoren te benoemen die dit mogelijk hebben gemaakt.

Meer mensen, meer vogelaars

In de 19^e eeuw woonden er weinig mensen in de Kempen. Zo telde [Eindhoven](#) (figuur 204) in 1866 slechts 3.200 inwoners.

Figuur 204. Eindhoven en omgeving in de jaren 1930 en 2010 ([Topotijdreis](#)).

Tegenwoordig zijn dat er bijna een kwart miljoen. Door het groeien van de bevolking (met bijbehorende diversificatie en educatie) nam het aantal mensen met een interesse voor natuur en vogels toe. Er ontstonden verenigingen die zich met natuur en vogels bezighielden en waar gelijkgestemden elkaar konden ontmoeten.

Meer vrije tijd en geld

Mensen moesten in de 19^e en eerste helft van de 20^e eeuw veel werken. In 1960 werd [zaterdag](#) als verplichte werkdag afgeschaft, waardoor men in het weekend 'vrij-af' had. Met name vanaf 2015 kwam er veel flexibiliteit in het aantal werkuren en de werkroosters, waardoor vrije tijd (waar- onder tijd voor hobby's zoals vogelen) makkelijker te creëren en in te vullen was. Een goede balans tussen werk en privé/ gezondheid werd maatschappelijk steeds meer geaccepteerd. Ondertussen namen de lonen toe en had men meer om te besteden, bijv. aan verrekijkers en vervoermiddelen.

Meer wegen en betere vervoermiddelen

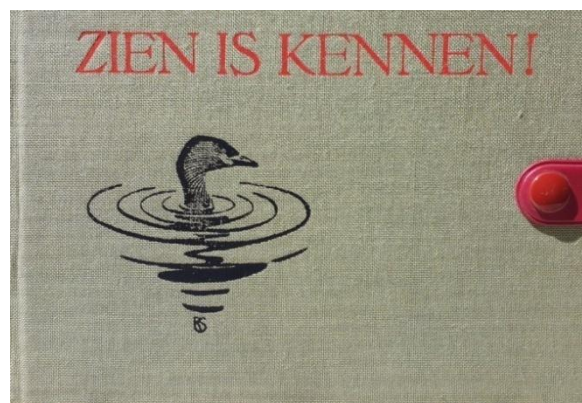
De infrastructuur (paden, zandwegen, verharde wegen) was vroeger onvergelyk- baar beperkter voor het doen van vogel- waarnemingen dan tegenwoordig (figuur 204). Veel gebieden waren toen niet of moeilijk te bereiken en vaak ontoegankelijk.

De meeste mensen verplaatsten zich met benenwagen, fiets of openbaar vervoer waardoor de actieradius gering was. Pas vanaf ca. 1960 kwamen brommers en auto's voor een steeds grotere groep mensen binnen handbereik.

Betere vogelgidsen

De vogelaars van weleer moesten het ooit doen zonder vogelgids; het 'verzamelen' van vogels was toen noodzakelijk om zekerheid over de determinatie te krijgen.

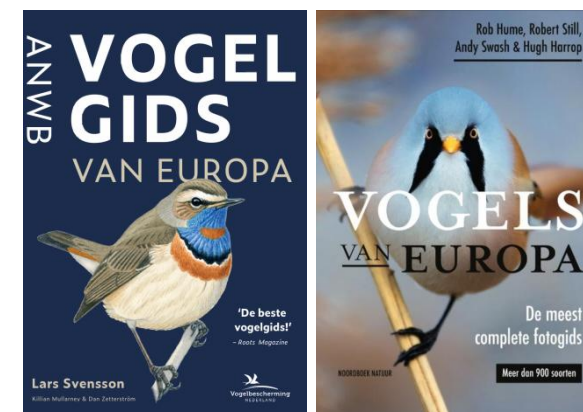
In de jaren 1930 werd de eerste vogelgids in Nederland geproduceerd, 'Zien is kennen' (figuur 205). Een mijlpaal voor die tijd, maar zeer beperkt naar huidige maatstaven.

Figuur 205. De eerste vogelgids, Zien is kennen, door Nol Binsbergen en D. Mooij.

Vanaf de jaren '70 van de vorige eeuw begonnen de meer moderne vogelgidsen te

ontstaan, met per soort een goede tekening, beschrijving van kenmerken (zowel kleeft als geluid) en verspreidingskaartje. Tegen- woordig kunnen we kiezen uit een reeks geweldige vogelgidsen, met voor mij als toppers de 'ANWB Vogelgids van Europa' door Lars Svensson, Killian Mullarney en Dan Zetterström, en 'Vogels van Europa' door Rob Hume, Robert Still, Andy Swash en Hugh Harrop (figuur 206). Thuis is het 'Handboek Europese vogels' door Nils van Duivendijk als naslagwerk onmisbaar.

Figuur 206. Twee toppers onder de vogelgidsen.

Betere optiek

Verrekijkers bestaan al lange tijd (figuur 207), maar waren duur en kwamen pas in de 20^e eeuw meer in zwang. Zowel vergroting als kwaliteit waren vroeger heel wat beperkter dan het fraaie 'glas' dat we tegenwoordig tot onze beschikking hebben: een indrukwekkend aanbod met vaak

indrukwekkende prijskaartjes. Gestabiliseerde verrekijkers, die trillingen van de handen neutraliseren, zijn in opkomst.

Figuur 207. Verrekijker uit de eerste wereldoorlog (Wikipedia).

Telescopen om vogels te kijken werden pas vanaf de jaren '70 geproduceerd (figuur 208). Ze maakten het mogelijk om veldkenmerken en gedrag veel gedetailleerder te bekijken en vogels op grotere afstand te tellen. Dit kreeg een extra impuls door digiscoping: het fotograferen van vogels door de telescoop, met een ongekende vergroting. Tegenwoordig behoort een goede telescoop tot de standaarduitrusting van vogelaars (figuur 209).

Figuur 208. Marcel Wasscher met een eenvoudige buistelecoop op de rug in Aalst, voorjaar 1974 (TH).

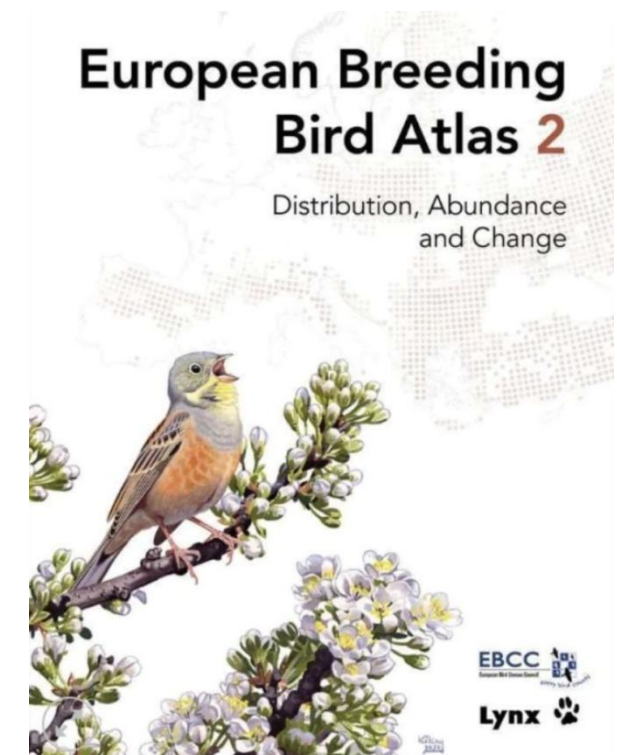

Figuur 209. VWG De Kempen met een rijtje moderne telescopen op de Brouwersdam, februari 2016 (TH).

Meer prikkels om onderzoek te doen

Vogelaars waren vroeger aanmerkelijk meer tijd kwijt met het onder de knie krijgen van de veldkenmerken van vogels dan nu. Met goede vogelgidsen, optiek en contacten met andere vogelaars gaat dat nu veel makkelijker. Door dat 'gemak' ontstond er ruimte

om ook andere dan determinatievragen te stellen, zoals: waar komt een vogelsoort voor? wat zijn z'n habitatvoorkeuren? in wat voor aantallen? Daarna wellicht: gaat de soort voor- of achteruit? hoe komt dat? En vervolgens wellicht: waar nestelt de soort? hoeveel eieren en jongen? waaruit bestaat het voedsel? wat is de overlevingskans? waar overwintert ie? hoe verloopt de trek? hoeveel keren er na het overwinteren terug in de broedgebieden?

Figuur 210. De tweede atlas van de broedvogels van Europa.

Steeds grotere vragen en projecten

De amateur- en beroepsvogelaars wisselden steeds meer kennis en ervaring uit. Dat ging ook de grens over, door internationale vakliteratuur en conferenties, en grensoverschrijdende onderzoeken.

Er werden steeds grotere vragen gesteld en hieruit ontstonden steeds grotere projecten. De atlasprojecten, eerst per land en daarna voor [geheel Europa](#) (figuur 210), zijn daar mooie voorbeelden van. In Nederland ontstond in deze fase Sovon, met tegenwoordig 70 personen in dienst.

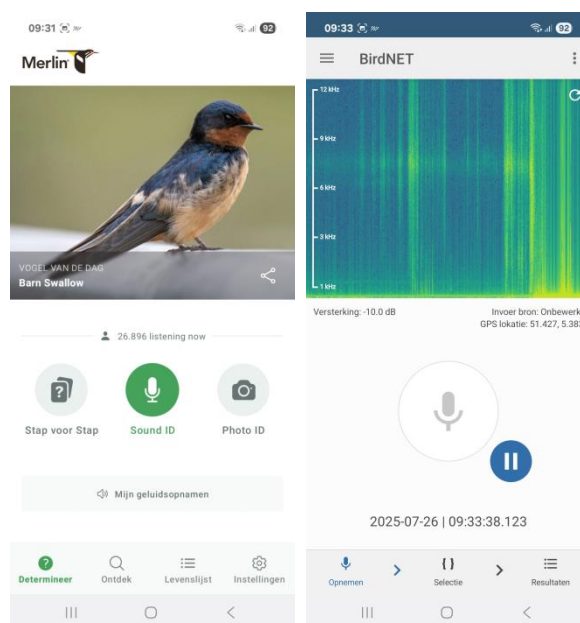
Kruisbestuiving beroeps en amateurs

Tot aan het eerste atlasproject van Sovon was er onder beroepsornithologen scepsis over de rol die amateurvogelaars konden spelen bij ornithologisch onderzoek. Het eerste atlasproject heeft die barriere beslecht: het toonde aan dat honderden amateurs, samen met een aantal professionele ornithologen, een innovatief project van ongekende schaal succesvol konden opzetten, uitvoeren en afronden.

Sindsdien is er een grote mate van kruisbestuiving tussen beroeps- en amateurvogelaars, zowel wat persoonlijke contacten als het delen van kennis, kunde en resultaten betreft. Veel beroeps zijn in hun vrije tijd 'amateur', en veel 'amateurs' doen in hun vrije tijd onderzoek op 'beroepsniveau'.

Meer kennis om goed onderzoek te doen

De opwaartse spiraal van vragen stellen, onderzoeken en opschalen, leverde steeds meer kennis en informatie op over het opzetten van onderzoek en interpreteren van gegevens. Een overweldigende stroom van publicaties over trefkansen, tellingen, broedbiologie, migratie, verspreiding, aantallen, etc. kwam op gang.

Figuur 211. Twee bekende apps voor het op naam brengen van vogelgeluiden, Merlin en BirdNET.

Meer tools voor herkenning van vogels

De plaats van veldgidsen, ofschoon nog steeds belangrijk, werd en wordt steeds meer ingenomen door digitale tools op

mobiel of tablet. Geluiden, veldkenmerken, verspreiding, recente waarnemingen, alles is digitaal te raadplegen. Apps om geluiden (figuur 211) en foto's van vogels op naam te brengen worden steeds beter, maar zijn overigens niet perfect zoals bleek uit een Amerikaanse studie met Merlin (Roodbergen & Wortel 2023, Goodman et al. 2025).

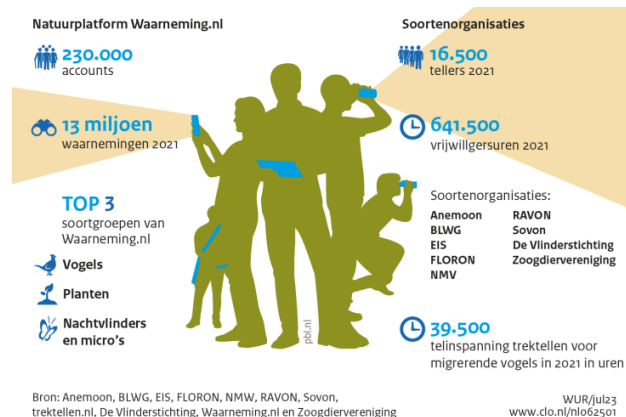
Waarnemingen van zeldzame soorten worden steeds vaker met behulp foto's of geluidsoptnames gedocumenteerd, wat de controleerbaarheid en daarmee de betrouwbaarheid van de gegevens sterk heeft vergroot.

Meer mogelijkheden om waarnemingen vast te leggen, te publiceren en te delen

Vroeger hielden vogelaars hun waarnemingen op papier bij, in een aantekenboekje of op een andere manier. De locatie van een waarneming werd meestal globaal beschreven. Sommigen noteerden de coördinaten volgens de topografische kaarten. In het meest gunstige geval belandden zulke waarnemingen in een papieren archief dat alleen met heel veel inspanning door een VWG in stand gehouden kon worden.

Tegenwoordig worden waarnemingen met een app ingevoerd, met automatisch de datum, tijd en gps-positie erbij. Na uploaden zijn de waarnemingen centraal opgeslagen

en meestal voor iedereen te raadplegen. De gegevens van al die vogelaars zijn breed beschikbaar voor onderzoekers en beheerders. Een aanzienlijk deel van die onderzoekers is niet professioneel ornitholoog maar 'amateurvogelaar', een mooi voorbeeld van [citizen science](#) (figuur 212).

Figuur 212. Citizen science in Nederland in 2021 ([Compendium voor de Leefomgeving](#)).

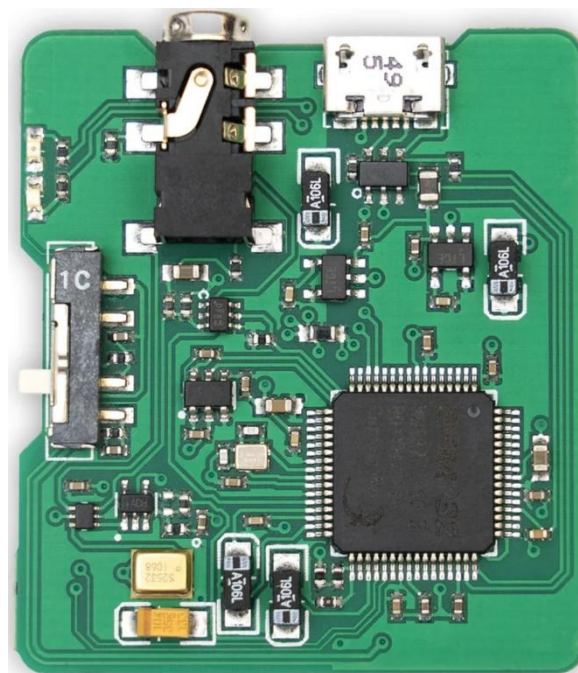
Meer mogelijkheden voor samenwerking

Er ontstonden en ontstaan steeds meer netwerken van vogelaars, rondom een project, vraagstuk, interesse, gebied of wat dan ook. In het verleden ontstonden zulke netwerken vaak als spin-off van landelijke contacten, Sovon projecten of (studie-) bijeenkomsten. Het creëren en in stand houden van netwerken is tegenwoordig een stuk eenvoudiger door de digitale vormen van communicatie.

Meer tools voor het doen van onderzoek

De voortgang in technologie biedt steeds meer tools die ingezet kunnen worden voor onderzoek. Met zenders en loggers worden terreingebruik, dispersie en migratieroutes van individuele vogels onderzocht.

Wildcams en webcams zijn ideaal om het gedrag van vogels te bestuderen zonder zelf aanwezig te hoeven zijn. Dat geldt ook 's nachts met behulp van nachtkijkers die, afhankelijk van het type, het restlicht versterken of infrarood licht ('warmtestraling') zichtbaar maken.

Figuur 213. Audiomoth.

Met audiorecorders wordt steeds meer acoustisch onderzoek gedaan. Bekende hulpmiddelen zijn de [Audiomoth](#) (figuur 213) en [BirdWeatherPUC](#). Er zijn veel ontwikkelingen op dit vlak, zoals het [bepalen van locaties van geluiden](#) door 'driehoeksmetingen' van meerdere recorders in een gebied.

Het opnemen van 's nachts overvliegende vogels is een betrekkelijk nieuw fenomeen en staat bekend als [nocmig](#), *nocturnal migration*. In de Kempen wordt dit nog niet gedaan. Op [trektellen.nl](#) zijn de nocmig-resultaten in te zien (figuur 214).

Type telling	Land
Trekellingen	Nederland
Ringvangsten	UK en Ierland
Geluidsopname nachttrek	Noord Europa
Alle locaties	Alle landen

Telpost	Laatste telling	Soorten	Exemplaren	Laatste wijziging
1 Dalfsen (nacht)	2025-07-26	8	9 (24)	1 uur
2 Minnertsgea (nacht)	2025-07-26	3	3 (0)	3 uren
3 Grevenbicht (nacht)	2025-07-26	3 (+1)	7 (16)	3 uren
4 Beiljum, Groningen (nacht)	2025-07-25	4	10 (75)	18 uren
5 Hilversum Noorddoost (nacht)	2025-07-25	2	2 (2)	19 uren
6 Arnhem-Zuid (nacht)	2025-07-25	2	4 (6)	22 uren

Figuur 214. Geluidsopnamen van nachttrek (nocmig) zijn op [trektellen.nl](#) te bekijken.

Drones worden steeds meer ingezet om kolonies te tellen en nesten van weidevogels te vinden (zie bijv. Busink 2022b over het karteren van nesten met een drone in De Hilver bij Moergestel). En er zijn meer [mogelijkheden](#).

Meer acceptatie in de samenleving

Vroeger werden vogelaars vaak als vreemde snuiters gezien. Eenlingen, allemaal man, die met een kijker aan het gluren waren naar ... ja, naar wat eigenlijk. Tegenwoordig is vogels kijken een hobby die door veel, en steeds meer, mensen wordt beoefend. Daar zijn ook steeds meer vrouwen bij (figuur 215).

Figuur 215. Dit boek van Debby Doodeman geeft een goed beeld van de Nederlandse vogelaars.

Er is onder de bevolking een groeiende interesse voor de natuur (met tegenwoordig

[biodiversiteit](#) als belangrijke modekreet) en steeds meer mensen maken zich zorgen over het verdwijnen ervan. Door dit alles is vogels kijken een normale, maatschappelijk geaccepteerde, tijdsbesteding geworden. Naast voordelen heeft die bekendheid ook een schaduwzijde, met name door toenemende drukte van mensen in natuurgebieden, en het verstoren van vogels door een groeiend legioen van vogelaars en fotografen die een plaatje van een vogel belangrijker vinden dan de vogel zelf.

Betere gehoorapparaten voor oudere vogelaars

Een groot deel van de vogelaarspopulatie is op leeftijd. Ouder worden kan leuk zijn, maar bij vogelaars zit er een addertje onder het gras: gehoorverlies van met name hogere frequenties. Daar heeft een gewone sterveling geen last van, maar een vogelaar krijgt er 'stiltepijn' van.

Door gehoorproblemen kan een fors deel van de vogels gemist worden (Herremans et al. 2022), al bleek dat in trendgegevens van het BMP niet zichtbaar (van der Meij & van Turnhout 2017). Gewone gehoortoestellen bieden daarvoor gewoonlijk geen oplossing, maar er komen steeds meer geavanceerde toestellen die hoge frequenties kunnen omzetten in lage frequenties, vergelijkbaar met wat een bat-detector doet.

Een kleine blik vooruit

Oude tellingen nieuw leven inblazen?

Weten we nu meer over vogels in de Kempen dan vroeger? Over het algemeen wel, maar zeker niet op alle vlakken. Zo weten we steeds minder van de broedvogels in het agrarisch gebied omdat broedvogelinventarisaties bijna alleen uitgevoerd worden in gebieden die in beheer zijn bij Brabants Landschap, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten.

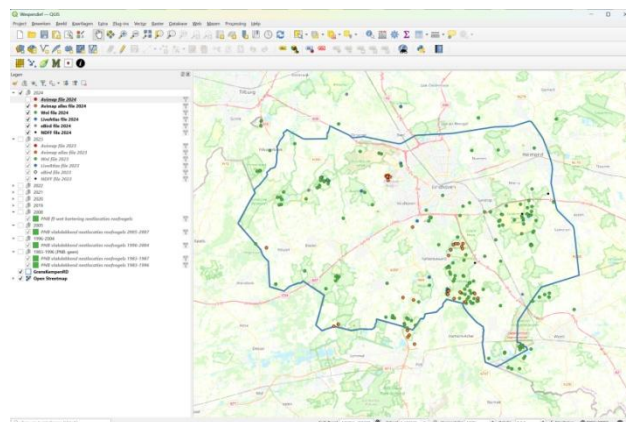
Figuur 216. Gehermeanderde Tongelreep bij Bruggerhuizen, 12 november 2025 (TH).

We hebben geen idee meer van wat er op en langs de beken in het winterhalfjaar zit. Bekentellingen zijn al lang niet meer gehouden terwijl er veel veranderd is. Veel beken zijn 'krom getrokken' (figuur 216) en aanliggende percelen zijn vaak natuurgebied geworden. Winters zijn milder en vogelsoorten talrijker of juist schaarser.

Hoewel veel vennen, plassen en afgravingen door vogelaars worden bezocht, ontbreekt het aan systematische tellingen zoals we die vroeger met de plassentellingen kenden. Daardoor hebben we geen goed beeld meer van de verspreiding, aantallen en aantalsverloop van eenden en andere watervogels, terwijl er heel veel veranderd is.

Meer tools nodig voor gegevensanalyse

De hoeveelheid data over vogels is enorm en neemt alleen maar verder toe. Het is een goudmijn die geëxploreerd kan worden, door professionals en amateurs, maar daarvoor zijn wel goede tools nodig die dat mogelijk maken. En die ontbreken.

Figuur 217. QGIS is een zeer geavanceerde én gratis geografische applicatie waarmee gegevens uit verschillende bronnen over elkaar heen 'gelegd' kunnen worden, maar het is heel veel werk om één totaal kaart te maken waarin al die gegevens verwerkt zijn.

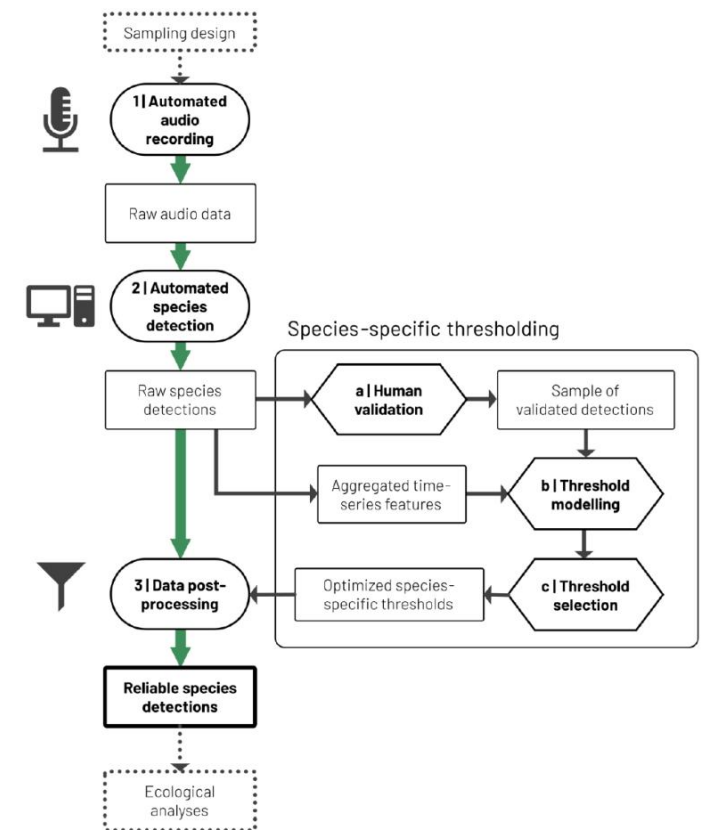
Het samenvoegen, selecteren en interpreteren van de gegevens is een enorme klus waarvoor veel kennis nodig is over de betekenis, coderingen en beperkingen van de gegevens én veel kennis van de complexe tools zoals [GIS-applicaties](#) (figuur 217). Standaard hulpmiddelen zijn dringend gewenst om te voorkomen dat het wiel steeds opnieuw moet worden uitgevonden en óók om te voorkomen dat daarbij fouten worden gemaakt.

Als het tijdrovende werk van samenvoegen, selecteren en interpreteren van gegevens door tools geminimaliseerd kan worden, dan blijft er veel meer tijd over om met gegevens nuttige dingen te doen en daarover te rapporteren.

PAM monitoringsystemen

Ik verwacht dat er in de nabije toekomst nieuwe monitoringprojecten komen die gebaseerd zijn op passieve akoestische monitoring ofwel PAM (zie [hier](#), [hier](#) en [hier](#) voor meer info).

Vogelaars zijn nodig bij het perfectioneren van automatische herkenning van vogelgeluiden en het ijken van accoustische meetgegevens aan de werkelijkheid in het veld (zie bijv. figuur 218), maar daarna kunnen PAM-systemen, althans in theorie, autonoom draaien.

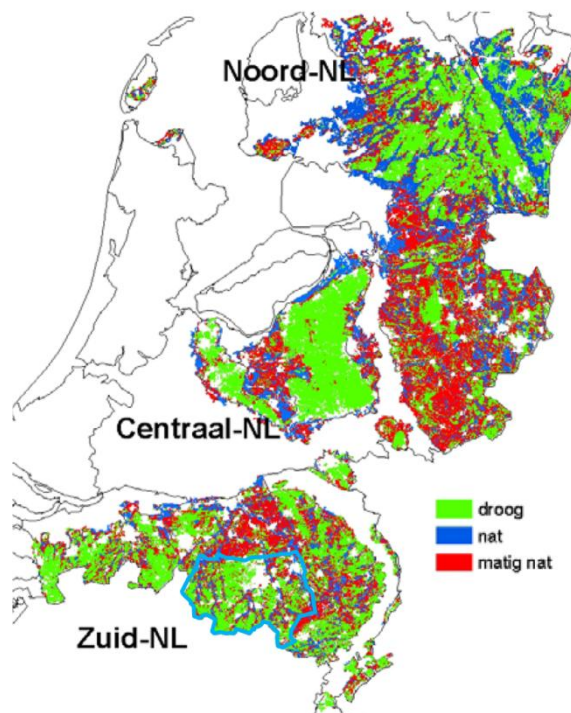
Figuur 218. Processchema voor passieve akoestische monitoring (Singer et al. 2024).

Nachtkijkers

Er zijn in de Kempen al diverse vogelaars die over een nachtkijker beschikken. Die kijkers zijn er in [twee smaken](#): kijkers met restlichtversterking en warmtebeeldkijkers. Ze zijn niet goedkoop maar worden wel goedkoper. Ik vermoed dat het gebruik van deze kijkers de komende jaren flink gaat stijgen en dat dit voor heel wat verrassingen gaat zorgen.

Ecologisch onderzoek

De Nederlandse zandgronden krijgen weinig aandacht van ecologen en dat geldt ook voor de Kempen (bijlage 5). Gezien de problematiek van onder meer ontwatering, stikstofdepositie en uitloging is meer verklarend ecologisch onderzoek aan vogels op de zandgronden dringend gewenst.

Figuur 219. Zandgebieden in Nederland (de Klijne et al. 2008).

In de Kempen is een rijke schakering te vinden van beekdalen en zandruggen (figuur 219), natuurgebieden met bos, vennen en

heide, en allerlei vormen van landbouw. Een ideaal onderzoeksgebied!

Epiloog

Het samenstellen van de 'Geschiedenis van vogelonderzoek in de Kempen' was een flinke, leuke en leerzame klus. Eind jaren '60 van de vorige eeuw keek ik voor het eerst bewust naar vogels (figuur 220) en in 1972, ik was toen 13 jaar oud, werd dat serieus 'vogelen'. Ik heb veel van de beschreven ontwikkelingen meegemaakt.

Figuur 220. Mijn interesse in vogels begon al een beetje in 1969. Hier kijk ik naar Huismussen in een park in Oslo.

Wat is er veel gebeurd, wat hebben we veel gedaan (en dat meestal in onze vrije tijd) en wat heeft 'vogelen' een vlucht genomen! Veel vogelaars hebben daaraan bijgedragen, ieder op zijn of haar eigen manier. *Die-hard*

tellers en onderzoekers, organisatoren, verbinders, datakrakers, determinatiefreaks, vernieuwers, soortenjagers, allemaal waren ze nodig.

Dit artikel kon gemaakt worden dankzij de honderden verslagen die in de loop der tijd over vogels en vogelen in de Kempen geschreven zijn. Gebeurtenissen die nergens in een artikel, rapport of op een website terug te vinden waren, zullen door mij gemist zijn en helaas ontbreken. Mis je iets, laat het me weten! Dan kan ik dat verwerken in een aanvullend artikeltje.

Dankwoord

Marcel Wasscher leverde informatie over de geschiedenis van de NJN afdeling Eindhoven en Martien Helmig en Gerard Tielemans over de geschiedenis van de KNNV afdeling Eindhoven.

In mijn zoektocht naar verslagen en rapporten over broedvogels werd ik van talloze aanvullingen voorzien door Brabants Landschap (Nick Jeurissen), Ecologisch Adviesbureau Cools (Joost Cools), IVN De Kempen (bestuur en Joep Verspaandonk), IVN Geldrop (Dorus van den Boom), IVN Heeze-Leende (Geert Engels), IVN Mierlo (Martien Vorstenbosch), IVN Valkenswaard-Waalre (René van Gompel, Toon ter Huurne, Jan van der Laar), IVN Veldhoven-Vessem-Eindhoven (Heine van Maar), KNNV

Eindhoven (Jacqueline van Heek, Martien Helmig, Gerard Tielemans), Natuurmonumenten (Chris van Turnhout), Provincie Noord-Brabant (Gerard van Gool), Staatsbosbeheer (Bjorn Alards) en Wil Beeren.

Het Vogeltrekstation (Henk van der Jeugd en Ronald van der Woude) verstrekke bijna 290.000 ringdata van in de Kempen actieve ringers en gaf toestemming voor het mogen gebruiken van data voor dit artikel.

Sovon (Henk Sierdsema) stelde gegevens over telgebieden in Avimap, locaties van slaapplaatstellingen, telpunten van MUS, MAS en PTT en locaties van broedkolonies beschikbaar.

Jan van der Winden voedde me met inzichten over (het gebrek aan) ecologisch

onderzoek in de Kempen. Jetta de Ruijter voorzag me van informatie over haar roofvogelonderzoek op de Buikheide. Bert van Opstal stelde enkele foto's van zijn ringwerk op Landgoed Wellenseind ter beschikking. Jan Kolsters, Henk Sierdsema en Pieter Wouters gaven waardevolle aanvullingen op een eerdere versie van dit artikel en Rob Aarts voorzag deel 1 van een aantal correcties.

Hartelijk dank allemaal! ■

Bijlagen

Ter completering zijn aan het verhaal over de geschiedenis van vogelonderzoek de volgende bijlagen toegevoegd, te vinden na de literatuurlijst:

Bijlage 1. Broedvogelinventarisaties van gebieden waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen.

Bijlage 2. Broedvogelinventarisaties (mits ≥ 10 telsoorten) in relatief grote gebieden ($\geq 50 \text{ km}^2$).

Bijlage 3. Broedvogelinventarisaties van één of enkele soorten die vanaf 1973 in relatief grote gebieden ($\geq 50 \text{ km}^2$) op territoria zijn onderzocht en waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen.

Bijlage 4. Broedvogelinventarisaties van één of enkele soorten die vanaf 1973 in relatief kleine

gebieden ($< 50 \text{ km}^2$) en gedurende tenminste 5 jaren op territoria zijn onderzocht.

Bijlage 5. Ecologisch onderzoek aan vogelsoorten (gedrag, voedselkeuze, broedbiologie, dispersie e.d.) waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen.

Bijlage 6. Niet-broedvogeltellingen van meerdere soorten in een relatief groot deel van de Kempen ($\geq 50 \text{ km}^2$).

Bijlage 7. Slaapplaatstellingen in de Kempen.

Bijlage 8. Landelijke en provinciale vogelmeetnetten die ook in de Kempen worden uitgevoerd.

Bijlage 9. Regionale werkgroepen die zich bezig houden met vogelonderzoek.

Bijlage 10. Kaart van de Kempen.

Literatuur

- Aarts, L. et al. (red.) 1978. Roofvogelnummer. Blauwe Klauwier 4(7).
- Aerle, M.P. van 1986. Enkele ervaringen met de Blauwborst (*Cyanosylvia svecica*). Roodborsttapuit 5(2-3): 88-96.
- Aerle, M. van & H. van de Westerlo 1985. Baardmannetjes aan het Beuven. Roodborsttapuit 4(3): 115-120.
- Aerle, M. van et al. 1993. Broedvogels van de Stiphoutse Bossen 1985 t/m 1989. KNNV Helmond.
- Aarts, P. & P. Keij 2001. Broedvogelinventarisatie van de Landschotse Hei 2000. Brabants Landschap.
- Aarts, P. et al. 1992. Broedvogelinventarisatie van de Landschotse Heide 1992. Brabants Landschap.
- Aarts, R. 2025a. Waar zijn in de winter Vuurgoudhanen in de Kempen te vinden? Blauwe Klauwier 51(2): 131-136.
- Aarts, R. 2025b. Waar zijn in de winter Vuurgoudhanen te vinden? Een vervolg. Blauwe Klauwier 51(3): 7-10.

- Abma, E. et al. 1969. Natuurterreinen in de agglomeratie Eindhoven. KNNV Eindhoven.
- Abma, E. et al. 1970. Natuurterreinen in de agglomeratie Eindhoven II. KNNV Eindhoven.
- Akker, P. van den & H. van Maar 2004. Broedvogels van de Klotputten in 2003. VWG De Kempen.
- Alem, L. van et al. 2012. Broedvogelinventarisatie Dommelbeemden Veldhoven 2012. IVN Veldhoven-Vessem.
- Anonymus 1967. Boekbesprekingen: Een Avifauna van Noord-Brabant. Vogeljaar 15(3): 382-383.
- Anonymus 1973. Broedvogel-inventarisatie 1970-1971-1972 Strabrechtse Heide. VWG KNNV Eindhoven.
- Anonymus 1986. Mosbeemden en Molenheide. Kemphaan (IVN Kempenland-West) 4(2): 31-36.
- Anonymus 1990. Avifauna Onderzoek Middengebied Eindhoven-Helmond. Ongepubl. tabel.
- Anonymus 2025. Gevonden nesten zoals omschreven in de dagboeken van B. van Dooren in de periode van 1932 tot 1984. Website Werkgroep Ornithologisch Erfgoed.
- Asseldonk, E. van 1986. Duikactiviteit Dodaars op Ploegstraat. Blauwe Klauwier 11(3): 13-17.
- Asseldonk, E. van 1986. Over de duikactiviteit van de Dodaars buiten het broedseizoen. Roodborsttapuit 5(2-3): 97-100.
- Asseldonk, E. van 1986. Patrijsinventarisatie in de Kempen, 1986. Roodborsttapuit 5(2-3): 65-68.
- Asseldonk, E. van 1987. BSP en SOV. Sovon & SOV.
- Asseldonk, E. van 1988. BSP-resultaten breder bekeken. Roodborsttapuit 7(1): 2-9.
- Bakermans, M. 1979a. Broedvogelinventarisatie Grootoor 1978. ACJN Eersel.
- Bakermans, M. 1979b. Cartierheide-inventarisatie '76-'77. VWG De Kempen.
- Bakermans, M. 1984. Inventarisatie van enige broedvogels in het agrarisch gebied van de Kempen 1982. Blauwe Klauwier 10(1): 37-48.
- Bakermans, M. 2005. Broedvogelinventarisatie Cartierheide en Hapertse Heide 2004. VWG De Kempen.
- Bakermans, M. 2006. Verslag van de patrijsinventarisatie 2004. Blauwe Klauwier 32(1): 9-16.
- Bakermans, M. & T. van der Vleuten 1999. Patrijsinventarisatie 1998 in de Kempen. Blauwe Klauwier 25(2): 1-6.
- Bakermans, M. et al. 1985. Broedvogels van de Cartierheide 1985. VWG De Kempen.
- Bakermans, M. et al. 1989. Broedvogelinventarisatie De Plateaux 1989. VWG De Kempen.
- Bakermans, M. et al. 1991. Broedvogelinventarisatie Cartierheide & Hapertse Heide 1990. SBB & VWG De Kempen.
- Bakermans, M. et al. 1993. De Patrijs in de Kempen in 1992. Blauwe Klauwier 19(1): 3-7.
- Balen, J.H. van 1880. De vogels van Nederland. Een leesboek voor de school. Gebr. Hoitsema, Groningen.
- Ballering, L. 2024. Jaarverslag Broedseizoen 2024. Landelijk netwerk studies nestkastbroeders.
- Bankers, W. et al. 1985. Het voorkomen van de Patrijs in Oost-Brabant in 1984. Roodborsttapuit 4(1): 34-41.
- Bankers, W. et al. 1986. Patrijsinventarisatie 1985. Kuluut 5: 52-54.
- Bankers, W. et al. 1987. Patrijsinventarisatie 1984-1986. Kuluut 6: 21-26.
- Beek, J.G. van et al. (red.) 2014. Werkwijze Natuurmonitoring en Beoordeling Natuurnetwerk en Natura 2000. BIJ12.
- Beeren, W. 1989. Broedvogelinventarisatie 1988 Natuurreserveaat 't Goor. Eigen uitgave.
- Beeren, W. & E. van Asseldonk 1990. Broedvogelinventarisatie 1989 Natuurreserveaat 't Goor. Eigen uitgave.
- Beeren, W. 1994. Monitoring Ringselven in 1994. Ongepubl.
- Beeren, W. 1995. SOVON nieuwsbrief district 16 - Oost-Brabant. Blauwe Klauwier 21(2): 14-19.
- Beeren, W. & E. van Asseldonk 1990. De Zwartkopmeeuwen van Budel-Dorplein. Limburgse Vogels 1(3): 23-25.
- Beeren, W. & E. van Asseldonk 2025. Vogelringonderzoek VRS Tungelroyse Beek Budel-Dorplein 1996-2024. De resultaten van bijna drie decennia vogels ringen. Nyrstar.
- Beeren, W., R. Bouwman & F. Neijts 2003. Vangst van Perzische Roodborst bij Budel-Dorplein. Dutch Birding 25(5): 356-357.
- Bekhuis, J. et al. (red) 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. Sovon.
- Belis, W. 2022. Beknopte en in de tijd beperkte geschiedenis van de Belgische ornithologie.
- Benders, S. 1983. Wintertelling stootvogels (en enkele andere vogels) januari 1982. Kuluut 2: 26-29.
- Benders, S. 1984. Wintertelling stootvogels (en enkele andere vogels) januari 1983. Kuluut 3: 37-41.
- Berg, J. van den et al. 1980. Stootvogeltellingen in Nederland in de winter 1979/1980. Vogeljaar 28(5): 228-236.
- Bergh, L.M.J. et al. 2019. Broedvogels van Leende en Keersop en Run. Van der Goes en Groot.
- Biemans, J. 2014. De vogels van Kempenland in de negentiende eeuw uit een manuscript van P.N. Panken. Apicultor.
- Bierens, H. 2025. Drukbezochte 36^e klapkekestertelling op de Strabrechtse Heide. Blauwe Klauwier 51(1): 45-48.
- Biesmeijer, K. et al. 2021. Op weg naar Basiskwaliteit Natuur. Naturalis.
- Biggelaar, L. van den et al. 2025a. Jaarverslag 2024 Vrijwillige uilenbescherming in Noord-Brabant. Brabants Landschap.
- Biggelaar, L. van den et al. 2025b. Jaarverslag 2024 Vrijwillige weide- en akkervogelbescherming in Noord-Brabant. Brabants Landschap.
- Bijleveld, J. (red.) 2004. Jaarverslag steenuil en kerkuil Noord-Brabant 2003. Brabants Landschap.
- Bijlsma, R.G. 1992a. De broedvogels van de Malpiebeemden en omgeving in 1991. Sovon.
- Bijlsma, R.G. 1992b. De broedvogels van het Leenderbos en omgeving in 1991. Sovon.
- Bijnen, J. 2009. Het jachtbedrijf met de stootvogel in Waalre en omgeving (16^e-18^e eeuw). Heemkundekring Weerderheem.
- Blok, A.A. & M. Roos 1977. Blauwe Reigerencensus 1970-1976. Vogeljaar 25(5): 205-223.
- Blom, W. et al. (red.) 1992. Budelco Natuurlijk. Budelco BV.
- Boele, A. et al. 2025a. Broedvogels in Nederland in 2024. Sovon.
- Boer, V. de 2013. Broedvogels van Boswachterij De Pan in 2013. Sovon.
- Boer, V. de 2013b. Broedvogels van Sang en Goorkens in 2013. Sovon.
- Boetje-van Ruyven, M.R.S. 1930. Van natuur en jeugdbond. Jeugdbond leven in Nederland. Van Gorcum.
- Boogaard, B. van den et al. 2021. Toestand van de Natuur in Brabant. Provincie Noord-Brabant.
- Bos, J. 1984. Het activiteitenpatroon van de Gierzwaluw. Eigen uitgave.
- Bos, J. 1992a. Onderzoeksproject Malpiegebied Valkenswaard 1986-1990. Deelrapport 2 voedselverrijking van de vennen. VWG De Kempen.
- Bos, J. 1992b. Onderzoeksproject Malpiegebied Valkenswaard 1986-1990. Deelrapport 4 bestrijding en aantalsontwikkeling van de kokmeeuwen. VWG De Kempen.
- Boxtel, F.A. van 1988. Broedvogelinventarisatie van de Reuselse Moeren (seizoen 1988). SBB Tilburg.
- Boxtel, F. van & M. van Gorp 1991. Broedvogel Monitoring Project 1991 Neterselse Heide. Natuurgroep De Neterselse Heide.
- Braak, L. et al. 2001. Broedvogeltellingen in Nuenen - de Heerendonk 1989-2000 & het Nuenens Broek 1990-1999. VWG IVN Nuenen.
- Braak, M.-J. van den 2024. Keersopperbeemden Inventarisatie broedvogels BMP-A 2024. VWG IVN Valkenswaard-Waalre.
- Braaksma, S. 1957. Pleisterplaatsen van Kraanvogels in Nederland. Ardea 45 (3-4): 143-167.
- Braaksma, S. 1958. Het voorkomen van ganzen in bepaalde delen van de provincie Noord-Brabant gedurende de winter van 1957-1958. NWA Staatsbosbeheer.
- Braaksma, S. 1960. De verspreiding van de Wulp (*Numenius arquata* L.) als broedvogel. Ardea 48: 65-90.
- Braaksma, S. 1964. Onderzoek naar het voorkomen van vleermuizen en uilen in kerken en oude gebouwen. Natuurwetenschappelijk Archief Staatsbosbeheer.
- Braaksma, S. 1962. Voorkomen en levensgewoonten van de Kwartelkoning *Crex crex*. Limosa 35 (3): 230-259.
- Braaksma, S. 1964. Het voorkomen van de Stormmeeuw (*Larus canus* L.). Limosa 37 (1): 58-95.
- Braaksma, S. 1968. De verspreiding van het Woudaapje (*Ixobrychus minutus*) als broedvogel. Limosa 41(1-2): 41-61.
- Braaksma, S. 1981. Natuur en landschap in Goirle en de Hilver. Deel 3 De Vogels. SBB.
- Braaksma, S. 1992. Het gedenkwaardige jaar 1952. Vogeljaar 40(5): 193-197.

- Braaksma, S. & O. de Bruijn 1976. De Kerkuilstand in Nederland. *Limosa* 49(3): 135-187.
- Braaksma, S. & M.F. Mörzer Bruijns 1954. De stand van de Roerdomp, *Botaurus stellaris* L., als broedvogel in Nederland tot 1953. *Ardea* 42 (1-2): 151-162.
- Braam, A. 1990. Korhoenders in Midden-Brabant: van braadkip tot toetssteen. In *Vogels in Midden-Brabant*. Werkgroep Vogel- en Natuurbescher-ming MiddenBrabant.
- Braam, A. 2014. Vliegbasis Eindhoven, monitoring fauna 2013. Dienst Vastgoed Defensie.
- Brom, P. et al. 2015. Broedvogelonderzoek Polvo en omgeving - Riethoven (Gemeente Bergeijk). IVN Bergeijk-Eersel.
- Brouwer, L. et al. 2024. A country-wide examination of effects of urbanization on common birds. *Animal Cons.* 27: 698-709.
- Bruinsma, J. 1980. Inventarisatie van broedvogels op de Strabrechtse Heide 1968-1980. KNNV Eindhoven en SBB Heeze.
- Bruinsma, J. 1981. Inventarisatie van broedvogels op de Strabrechtse Heide, 1968-1980. *Venkraai* 48.
- Bruinsma, J. 1983. Inventarisatie van broedvogels op de Strabrechtse Heide 1968-1980. *Roodborsttapuit* 2(1): 31-37.
- Buesink, H. et al. 1992. Overwinterende watervogels in Nederland, 1967-89. *Limosa* 66(1): 17-24.
- Busink, P. 1988. Vogeltrek over Eindhoven. Een vergelijking van twee simultane trektellingen in en om de stad eindhoven in oktober 1987. Eigen uitgave.
- Busink, P. 1993. Slaapplaatsen van Kauwen en andere kraaiachtigen. *Blauwe Klauwier* 19(2-3): 16-18.
- Busink, P. 1995a. Trektellen in de Kempen: najaar 1994. *Blauwe Klauwier* 21(3): 7-11.
- Busink, P. 1995b. Weidevogelbescherming in De Kempen: het begin is er. *Blauwe Klauwier* 21(2): 1-3.
- Busink, P. 1996. Trektellen in de Kempen: najaar 1995. *Blauwe Klauwier* 22(3): 1-5.
- Busink, P. 1997a. European Bird Watch 28-29 sept. 1996. *Blauwe Klauwier* 23(1): 14-16.
- Busink, P. 1997b. Trektellen in de Kempen 1996. *Blauwe Klauwier* 23(3): 79-83.
- Busink, P. 1999. Ontwikkelingen binnen de weidevogelbescherming in Zuidoost-Brabant. *Blauwe Klauwier* 25(3): 10-13.
- Busink, P. 2003a. Broedvogelinventarisatie 2002 van het bosgebied Het Stuk. VWG Midden-Brabant.
- Busink, P. 2003b. Inventarisatie kanaaloevers Wilhelminakanaal 2002-2003 in het EHS-gebied van de Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Busink, P. 2008. De steenuil in midden brabant. *Peregrijn* 5: 7-10.
- Busink, P. 2010. Inventarisatieverslag Broedvogels 2009 van het EHS-gebied De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Busink, P. 2015. Inventarisatieverslag 2015 Territoriumkartering Broedvogels in het Diessens Broek. Eigen uitgave.
- Busink, P. 2016. Inventarisatieverslag 2016 Territoriumkartering Broedvogels in Nationaal Natuurnetwerk De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Busink, P. 2017. Inventarisatieverslag 2017 Territoriumkartering Broedvogels in Nationaal Natuurnetwerk De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Busink, P. 2021. Het inventariseren van broedvogels, hoe het is en hoe het kan worden. Eigen uitgave.
- Busink, P. 2022a. Inventarisatieverslag 2022 Territoriumkartering Broedvogels in Natuurnet-werk Brabant De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Busink, P. 2022b. Het inventariseren van broedvogels, hoe het is en hoe het kan worden. Eigen uitgave.
- Busink, P. 2024. Inventarisatieverslag 2024 Territoriumkartering Broedvogels in Natuurnetwerk Brabant De Hilver. VWG Midden-Brabant, VWG KNNV Tilburg & VWG IVN Oisterwijk.
- Busink, P. & G. Nas 1995. Bekentelling winter 94/95. Drie momentopnamen van de vogelpopulatie in het stroomgebied van de Dommel in Zuid-Oost Brabant. Eigen uitgave.
- Busink, P. & G. Nas 1996. De Avifauna van de Oostbrabantse Beekdalen in de Winter [winters 1984/85 t/m 1987/88. SOV.
- Busink, P. & G. Nas 2004. Wintervogels in het Stroomgebied van de Dommel [winters 94/95 t/m 1997/98]. SOV.
- Busink, P. & W. Poelmans 2021. Inventarisatieverslag 2020 Territoriumkartering Broedvogels in Nationaal Natuurnetwerk De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Busink, P. & W. Poelmans 2023. Inventarisatieverslag 2023 Territoriumkartering Broedvogels in Natuur-netwerk Brabant De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Caspers, T. 2016. Ontwikkeling van de vogelstudie in 50 jaar. *Brabants Landschap* 191: 30-43.
- Coenen, H. et al. 1984. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1984. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1986. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1985. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1987a. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1986. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1987b. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1987. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1988. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1988. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1989a. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1989. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1989b. Inventarisatie Urkhovense Zeggen 1984-1988. *Roodborsttapuit* 8(1): 3-14.
- Coenen, H. et al. 1990. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1990. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1991. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1991. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1992. Inventarisatie Broedvogels Urkhovense zegge over 1992. VWG Geldrop.
- Coenen, H. et al. 1989. Inventarisatie Urkhovense Zeggen 1984-1988. *Roodborsttapuit* 8(1): 3-14.
- Couwenberg, W. 1996. Broedvogelkartering De Ploeg en omgeving 1996. IVN Bergeijk-Eersel.
- Cornelissen, H. 1982. Broedvogelinventarisatie van het Rundal in de omgeving van Eersel, 1979. *Blauwe Klauwier* 8(1): 3-10.
- Cornelissen, H. 1985. Het voorkomen van beekvogels in de Kempen in het winterhalfjaar, 1977-1980. *Roodborsttapuit* 4(2): 63-102.
- Cornelissen, H. 1987. Slaapplaats van Blauwe Kiekendieven op de Cartierheide, Zuidoost-Brabant. *Roodborsttapuit* 6(1): 22-34.
- Cox, P. & E. Schellekens 1984. Aantalsontwikkeling en beheer van de Kokmeeuw (*Larus ridibundus*) van Zuidoost-Nederland. Kath. Univ. Nijmegen.
- Dantuma, R. 1968. De boomvalk in Nederland in 1967. *Vogeljaar* 16(2): 516-518.
- Deeben, T. & W. Deeben 2016. Broedvogelinventarisatie Heuvelse Putten Waalre 2016. Natuurmonumenten.
- Deeben, T. & W. Deeben 2018. Broedvogels inventarisatie Heuvelse Putten Waalre 2018. Natuurmonumenten.
- Deeben, W. 2001. Resultaten van de vogeltrektellingen op Toterfout Halve Mijl in 2000. *Blauwe Klauwier* 27(2): 12-13.
- Deeben, W. 2002. De Huiszwaluw in de Kempen in 2001. *Blauwe Klauwier* 28(1): 1-3.
- Deeben, W. 2015. Huiszwaluwen in de Kempen 1984-2014. Lezing symposium VWG De Kempen.
- Deeben, W. 2019. De huiszwaluw in de Kempen 2018. *Blauwe Klauwier* 45(1): 1-5.
- Deeben, W. 2021. Gaaientrek over de telpost Patersgronden-Groote Heide in het najaar van 2019. *Blauwe Klauwier* 47(1): 45-48.
- Deeben, W. & T. Deeben 2019. Broedvogels inventarisatie Heuvelse Putten Waalre 2019. Natuurmonumenten.
- Deeben, W. & T. Deeben 2020. Broedvogels inventarisatie Heuvelse Putten Waalre 2020. Natuurmonumenten.
- Deeben, W. & T. Deeben 2021. Broedvogels inventarisatie Heuvelse Putten Waalre 2021. Natuurmonumenten.
- Deeben, W. & J. van Kessel 2002. Resultaten vogeltrektellingen Buikheide-Toterfout in 2001. *Blauwe Klauwier* 28(1): 9-13.
- Deeben, W. & J. van Kessel 2003. Vogeltrektellingen Buikheide-Toterfout in 2002. *Blauwe Klauwier* 29(2): 1-6.
- Deeben, W. & J. van Kessel 2010. Vogeltrektelpost Patersgronden - Groote Heide najaar 2010. Nieuwbrieven VWG De Kempen 2010(1).
- Deeben, W. et al. 1992. Zomaar een slaapplaats in Veldhoven. *Blauwe Klauwier* 18(3): 4-5.
- Dekker, D. 1967. De telling van dodaarsbroedsels in 1967. *Natura* 65: 46-48.
- Deuzeman, S.B. 2000. Broedvogels van het Leenderbos in 2000. Sovon.
- Deuzeman, S.B. 2001. Broedvogels van Boswachterij De Pan in 2001. Sovon.

- Deuzeman, S. et al. 2025. Constant Effort Sites in 2024: een verrassend goede reproductie, maar tegenvallende overleving. Sovon.
- Diermen, J. van 1991. Avifauna van de Oirschotse Heide. Witteveen en Bos & Ministerie van Defensie.
- Diermen, J. van et al. 2013. Wespendif in Kempen~Broek & Het Groene Woud. Jaarbericht 2013. ARK Natuurontwikkeling.
- Diermen, J. van et al. 2015. Wespendif in Het Groene Woud en Kempen-Broek. Onderzoek 2013-2015 (beknopt rapport provincie Noord-Brabant). ARK Natuurontwikkeling.
- Diermen, J. van et al. 2024. Dichtheid, reproductie en sekse-specifieke verschillen in ruimtegebruik en voedselkeus van Wespendifen *Pernis apivorus* in ZO-Nederland en aangrenzend België in 2013-15. Takkeling 32(3): 189-259.
- Dijk, C. van 1996. Beuven. Aantalsverloop zeldzame en schaarse broedvogels 1988 t/m 1995. Eigen uitgave.
- Dijk, A. van 1995. Werkwijze SOVON-Broedvogelonderzoek in 1996 definitief. SOVON-Nieuw 8(1): 6.
- Dijk, B. van z.j. Trekten. Vernieuwe handleiding voor het tellen van zichtbare landtrek. Trekten.nl.
- Dijk, R.E. van et al. 2025. Road traffic has a consistent negative impact on breeding density of a wide range of bird species in different habitats. Landsc. Ecol. 40: 118.
- Dooren, B. van & P. Maréchal 1984. Herinneringen aan Ortolanen in de Noordbrabantse Kempen en daarbuiten. Vogeljaar 32(3): 166-168.
- Dooren, J. van 2024. Eiercollectie B.v.Dooren. Website Werkgroep Ornithologisch Erfgoed.
- Dooren, J. van & J.J.F.J. Jansen 2018. Eierzoeker in de Brabantse Kempen: Bernardus van Dooren (1908-1988). Limosa 91: 36-41.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2009. Onderzoek naar monitoringsoorten op de Nettersche Heide en Landgoed Wellenseind. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2012a. Monitoring nachtzwaluw en boomleeuwrik in de Kriekelaere Duinen en De Utrecht 2008-2012. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2012b. Onderzoek naar beschermde en bedreigde planten- en diersoorten in het zoekgebied Westparallel N69. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2013. Onderzoek naar broedvogels, dagvlinders, libellen, sprinkhanen, krekels, vaatplanten en levendbarende hagedis in de gebieden Gijzenrooi en Stratumse Heide nabij Eindhoven en Geldrop. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2014a. Onderzoek naar broedvogels, dagvlinders, sprinkhanen, krekels, vaatplanten en reptielen in het gebied Landschot-sche Heide nabij Westelbeers. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2014b. Onderzoek naar broedvogels, dagvlinders en vaatplanten in het gebied De Baest nabij Oirschot. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2015. Onderzoek naar broedvogels in het gebied Hugterheide nabij Maarheeze. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2016. Onderzoek naar beschermde planten- en diersoorten binnen en nabij plangebied N69 tussen de Luikerweg (Valkenswaard) en de Locht (Veldhoven). Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2019. Soortenkartering in de gebieden Beleven en Zwartven. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Ecologisch Adviesbureau Cools 2025. Soortenkartering in de gebieden Beleven, Zwartven, Beekdal Reuseldal en Beekdal Raamsloop in 2025. Ecol. Adviesbur. Cools.
- Eijsackers, D.N. 2019. SNL-monitoring Valkenhorst 2018. Deelrapport III - Gijzenrooise Zegge. Ecoresult.
- Ek, G.J. van 2022. Broedvogels van het Landgoed Philips 2022. VWG De Kempen.
- Ek, G.J. van 2023a. Broedvogels van het Landgoed Philips 2023. VWG De Kempen.
- Ek, G.J. van 2023b. Vogelakkers 2020-2022 Gemeente Eindhoven. VWG De Kempen.
- Elferen, J. et al. 2004. Broedvogelinventarisatie 2004 Herbertusbossen (oostelijk deel). VWG KNNV Eindhoven.
- Empel-Nicolai, R. van 2024. Broedvogelinventarisatie (BMP-a) Gijzenrooise Zegge, knip- en scheerheggen 2023. Eigen uitgave.
- Empel-Nicolai, R. van 2025. Broedvogelinventarisatie (BMP-a) Gijzenrooise Zegge, knip- en scheerheggen 2024. Eigen uitgave.
- Engels, G. 2004. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2003. SBB.
- Engels, G. 2012. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2011. SBB.
- Engels, G. 2014. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2013. SBB.
- Engels, G. 2017. Broedvogelkartering Herbertusbossen 2016. Brabants Landschap.
- Engels, G. 2018. Broedvogelkartering Lange Bleek 2017. Eigen uitgave.
- Engels, G. 2018. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2017. SBB.
- Engels, G. 2020. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2019. SBB.
- Engels, G. 2021. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2020. SBB.
- Engels, G. 2022a. Strabrechts Broek. Broedvogelkartering 2022. Brabants Landschap.
- Engels, G. 2022b. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2021. SBB.
- Engels, G. 2022c. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2002. SBB.
- Engels, G. 2022d. Zwaluwellingen 2021. VWG IVN Heeze-Leende.
- Engels, G. 2023a. Strabrechts Broek. Broedvogel-kartering 2023. Brabants Landschap.
- Engels, G. 2023b. Broedvogelkartering van Strabrechtse en Lieropsche Heide 2023. SBB.
- Engels, G. 2024a. Strabrechtse Heide Broedvogelkartering 2024. Staatsbosbeheer.
- Engels, G. 2024b. Strabrechts Broek. Broedvogelkartering 2024. Brabants Landschap.
- Engels, G. 2024c. Zwaluwellingen 2024. VWG IVN Heeze-Leende.
- Engels, G. 2025a. Strabrechtse Heide Broedvogelkartering 2025. Staatsbosbeheer.
- Engels, G. 2025b. Strabrechts Broek. Broedvogelkartering 2025. Brabants Landschap.
- Engels, G. 2025c. Zwaluwellingen 2025. VWG IVN Heeze-Leende.
- Erve, F.J.H. van 1963a. Rapport van de populatie van de IJsvogel (*Alcedo atthis* L.) in Midden-brabant in 1962. Publ. VIMB.
- Erve, F.J.H. van 1963b. Het voorkomen van de Houtsnip (*Scolopax rusticola* L.) als broedvogel in Midden-brabant in 1963. Publ. VIMB.
- Erve, F.J.H. van 1976. Gegevens over het voorkomen van Korhoenders in Noord-Brabant vanaf ca 1960. Eigen uitgave.
- Erve, F. van 2013. Inventarisatie broedvogels Groote Heide 2013. Van Erve Natuuronderzoek.
- Erve, F. van & H. Moller Pillot 2021. Ecologie en verplaatsingspatroon van de IJsvogel. Pictures Publishers.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum.
- Evers, P.J.M. 1982. Avifauna van de viskwekerij te Valkenswaard (N.Br.) 1962-1981. Eigen uitgave.
- Faasen, T.J.A. 1997. De Klotputten. Broedvogels-, dagvlinders- en libellenmonitoring. Eigen uitgave.
- Faasen, T. et al. 2017. SNL-kartering broedvogels Kempen-west 2017. Ecologica & Staatsbosbeheer.
- Feijen, H.R. 1976. Over het voedsel, het voorkomen en de achteruitgang van de Roek *Corvus frugilegus* in Nederland. Limosa 49: 28-67.
- Feys, S. et al. 2023. Monitoring van het ecoduct Kempengrens, acht jaar na de aanleg ervan (T8). Natuurpunt Studie.
- Filius, J. & C. Zuyderduyn 2024. Vliegbasis Eindhoven Monitoring natuurwaarden 2023. Rijksvastgoed-bedrijf, Utrecht.
- Fraundorf, M. et al. 2021. Handleiding AviNest App. Sovon.
- Gaag, H. van der 2009. Broedvogelinventarisatie Lange Bleek 2006-2008 (eindrapport). VWG KNNV Eindhoven.
- Gaag, H. van der & A. Gil Cantabrana 2012. De Lange Bleek en de Herbertusbossen. Blauwe Klauwier 38(2): 16-28.
- Gasteren, H. van et al. 2014. GPS-logger onderzoek aan Buizerds helpt vogelaanvaringen op militaire vliegvelden te voorkomen. Limosa 87(2): 107-116.
- Gelswijk, A. van 1997. Vogelinventarisatie Oirschotse Heide 1997. VWG Midden-Brabant.
- Geneijgen, P. van 2023. Resultaten van Slechtvalken in Oost- en Midden-Brabant in 2022. Blauwe Klauwier 49(1): 32-36.

- Gerritsen, G.J. & J. van Dooren 2024. Regenwulpen op de Landschotse Heide: resultaten van het ringen van grote aantallen tijdens de voorjaars-trek in 1975-93. *Limosa* 97: 129-136.
- Goffin, B. 2023. Monitoring van broedsucces in nestkasten bij Bladel in 2022. *Blauwe Klauwier* 49(1): 82-85.
- Gompel, R. van 1993. Inventarisatie NW-Dommelen 1993. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van 2007. De Roodbosttappuit en Geelgors rondom Valkenswaard 2007. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van 2008. Broedvogels van de Valkenhorst & Spinsterberg 2008. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van 2010. Broedvogelinventarisatie Malpiebeemden 2010. Eigen uitgave.
- Gompel, R. van 2011. Malpiebeemden Planten, vogels en vlinders 2011. VWG IVN Valkenswaard-Waalre.
- Gompel, R. van 2012. Broed- en wintervogels ten zuiden van Westerhoven 2010. VWG IVN Valkenswaard-Waalre.
- Gompel, R. van 2012. Broedvogels van Malpiebeemden-Zuid 2012. IVN Valkenswaard-Waalre.
- Gompel, R. van 2013. Broedvogels van Malpiebeemden-Zuid en flora noordelijke hooilandjes 2013. IVN Valkenswaard-Waalre.
- Gompel, R. van 2014. Broedvogels van Malpiebeemden-Zuid 2014. IVN Valkenswaard-Waalre.
- Gompel, R. van 2017. Tuinvogelperikelen. Resultaten tuinvogeltelling maart 2012-maart 2015. VWG Valkenswaard-Waalre.
- Gompel, R. van 2018. Broedvogels van Valkenhorst & Spinsterberg 2018 (stippenkaarten). Eigen uitgave.
- Gompel, R. van & M. Pennings 2014. Broedvogels van de Groote Heide 2013 en 2014. Staatsbosbeheer.
- Gompel, R. van & J. Seijkens 1994. Broedvogels van de Plateaux en de Lage Heide 1994. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van & S. Seijkens 1995. Broedvogels van 't Heike 1995. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van & J. Seijkens 1996a. Vogels van de Achelse Kluis 1991-1996. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van & J. Seijkens 1996b. Broedvogels van de Malpiebeemden. Broedvogelmonitoringproject 1996. SBB.
- Gompel, R. van & S. Seijkens 1997. Broedvogels van Malpiebeemden noord en zuid 1997. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van & J. Seijkens 1998. Broedvogels van Malpiebeemden-zuid en de Horsten en Putten 1998. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van & J. Seijkens 2002. Broedvogels van de Plateaux en de Lage Heide 2002. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van & J. Seijkens 2007. Broedvogels van de Plateaux en de Lage Heide 2007. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van & J. Seijkens 2009. Broedvogels van de Malpiebeemden-Zuid 2009. VWG IVN Valkenswaard.
- Gompel, R. van & J. Seijkens 2011. Broed- en wintervogels en een selectie zoogdieren van de Malpie 2008-2009. VWG IVN Valkenswaard-Waalre.
- Gompel, R. van et al. 2014. Vogels van De Plateaux en het Hageven 2011-2012. Eigen uitgave.
- Gompel, R. van et al. 2018. Wintervogels van het Tongelreepdal, de Kempervennen en de Keersop 2004-2018. Eigen uitgave.
- Goodman, B.D. et al. 2025. Humans outperform Merlin Sound ID in field-based point-count surveys. *Orn. Appl.* 2005 (0) 1-8.
- Gool, G. van & S. Teerink 2011. Weidevogelmonito-ring de Hilver. Resultaten van de eerste meting 2011. Provincie Noord-Brabant.
- Groen, F.F. van & L.M.J. van den Bergh 2014. Broedvogels van het object Agglomeratie Eindhoven. Van der Goes en Groot.
- Happen, P. van 2015. 26 winters Klapeksters tellen op de Strabrechtse Heide. Lezing symposium VWG De Kempen.
- Happen, P. van & J. van Kessel 2000. De Klapekster als broedvogel en wintergast in de Brabantse Kempen. *Blauwe Klauwier* 26(3): 3-7.
- Haveman, R. 2007. Vliegbasis Eindhoven, monitoring natuurwaarden, 2006. Dienst Vastgoed Defensie.
- Haverkamp, B. & S. Droppert 1984. Onderzoek naar het foeragegedrag en terreingebruik rond de slaapplaats: de Lanschotse Heide. Afstudeer-opdracht Mollerinstituut.
- Heijnen, T. 1977. Resultaten van de bekendtelling in zuidoost-Brabant gehouden op 29 en 30 januari 1977. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1981a. Avifauna van de Groote Heide. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1981b. Vogels van de Broekeling, Herd-gang en Spreeuwelsche Heide. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1981c. De IJsvogel in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 7(4).
- Heijnen, T. 1982. Voorkomen van de Nachtzwaluw in de Kempen in 1978-1981. *Roodborsttapuit* 1(2): 42-50.
- Heijnen, T. 1985. Nieuw: de SOV waarnemingskaart. *Roodborsttapuit* 4(2): 53-59.
- Heijnen, T. 1991a. Broedvogelinventarisatie Groote Heide en heiderestanten Leenderbos 1987 tm 1990. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1991b. Resultaten broedvogelinventarisaties bij Nuenen in 1991. *Blauwe Klauwier* 17(3-4): 18-21.
- Heijnen, T. 1991c. Resultaten van de trektellingen in het najaar van 1990. *Blauwe Klauwier* 17(1): 6-9.
- Heijnen, T. 1992. Broedvogels van de Visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1991. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1993. Broedvogelinventarisatie Pastoorsweijers en Visvijvers Bergeijk 1993. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1995a. Broedvogelinventarisatie Pastoorsweijers en Visvijvers Bergeijk 1994. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1995b. Broedvogelinventarisatie De Maaij (Bergeijk) 1995. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1999a. Broedvogelinventarisatie De Maaij (Bergeijk) 1996-1998. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 1999b. Broedvogelinventarisatie De Maaij (Bergeijk) 1999. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 2000. Broedvogels De Maaij tot en met 1999. *Blauwe Klauwier* 26(3): 8-15.
- Heijnen, T. 2021a. Grauwe Klauwieren in de Kempen: lang leve de faunarijke graslanden. *Blauwe Klauwier* 47(1): 33-44.
- Heijnen, T. 2021b. Afgestoft: van A4-tjes naar citizen science. *Blauwe Klauwier* 47(3): 26-27.
- Heijnen, T. 2022a. Voormalige broedvogels in de Kempen: Krooneend t/m Bosruiter. *Blauwe Klauwier* 48(3): 46-68.
- Heijnen, T. 2022b. Voormalige broedvogels in de Kempen: Dwergmeeuw t/m Krekelzanger. *Blauwe Klauwier* 48(4): 41-64.
- Heijnen, T. 2022c. Broedvogels van de Weijerkens (gemeente Bergeijk) in 2022. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 2022d. Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2020 en 2021. *Blauwe Klauwier* 48(1): 108-114.
- Heijnen, T. 2022^e. Grauwe Klauwieren in de Kempen in 2022. *Blauwe Klauwier* 48(4): 31-36.
- Heijnen, T. 2022f. Roekenkolonies in de Kempen in de periode 1936-2020. *Blauwe Klauwier* 48(2): 73-100.
- Heijnen, T. 2022g. Doortrek van Roeken in de Kempen tot en met 2021. *Blauwe Klauwier* 48(2): 112-119.
- Heijnen, T. 2022h. Teloorgang van de Wulp als broedvogel in de Kempen 1950-2020. *Blauwe Klauwier* 48(1): 30-44.
- Heijnen, T. 2022i. Raaf neemt snel toe in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 48(1): 9-12.
- Heijnen, T. 2022j. Populatie dynamiek van de IJsvogel als broedvogel in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 48(1): 75-86.
- Heijnen, T. 2023a. Voormalige broedvogels in de Kempen: Kramsvogel t/m Ortoolaan. *Blauwe Klauwier* 49(1): 15-31.
- Heijnen, T. 2023b. Verdwenen broedvogels in de Kempen: oorzaken en vooruitzichten. *Blauwe Klauwier* 49(4): 16-37.
- Heijnen, T. 2023c. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard ten westen van de Tongelreep in 2023. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 2023d. Ontwikkelingen broedvogels op westelijke Visvijvers Valkenswaard. *Blauwe Klauwier* 49(4): 51-58.
- Heijnen, T. 2023e. Blauwe Reiger, Kokmeeuw, Roek en Oeverzwaluw t/m 2022. *Blauwe Klauwier* 49(2): 32-52.
- Heijnen, T. 2024a. Impressie broedvogels 2024 op oostelijke Visvijvers Valkenswaard. *Blauwe Klauwier* 50(4): 16-27.
- Heijnen, T. 2024b. Zeldzame broedvogels in de Kempen in 2023. *Blauwe Klauwier* 50(1): 51-85.
- Heijnen, T. 2025a. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 2024. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 2025b. Spectaculaire toename van Grauwe Klauwieren in de Kempen (presentatie). VWG De Kempen.
- Heijnen, T. 2025c. Nachtzwaluwen in de Kempen in de periode 1978-2024. *Blauwe Klauwier* 51(2): 42-56.
- Heijnen, T. 2025d. Zeldzame broedvogels in de Kempen in 2024. *Blauwe Klauwier* 51(2): 82-116.
- Heijnen, T. 2025e. Broedvogels van het Dommelkwartier (gemeente Valkenswaard) in 2025. VWG De Kempen.

- Heijnen, T. & P. van Happen 1989. Nachtzwaluw-onderzoek 1988. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. & J. Kolsters 2021a. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard ten westen van de Tongelreep in 2020. VWG De Kempen.
- Heijnen, T. & J. Kolsters 2021b. Broedvogels van de westelijke Visvijvers Valkenswaard in 2003-2020. Blauwe Klauwier 47(1): 49-68.
- Heijnen, T. & H. van Nunen 2024. Dynamiek van Blauwe Kiekendieven op slaapplaats Cartierheide. Blauwe Klauwier 50(1): 32-40.
- Heijnen, T. & L. Peeters 1979. Het wel en wee van onze vogelarchieven. Blauwe Klauwier 5(3).
- Heijnen, T. & P. van Pelt 2021a. Zeldzame broedvogels in 2020: Bergeend t/m Aalscholver. Blauwe Klauwier 47(2): 13-19.
- Heijnen, T. & P. van Pelt 2021b. Zeldzame broedvogels in 2020: Kleine Plevier t/m Wielewaal. Blauwe Klauwier 47(3): 29-45.
- Heijnen, T. & P. van Pelt 2021c. Zeldzame broedvogels in 2020: Roek t/m Sijs. Blauwe Klauwier 47(4): 8-26.
- Heijnen, T. & P. van Pelt 2022. Zeldzame broedvogels in de Kempen in 2021. Blauwe Klauwier 48(2): 11-64.
- Heijnen, T. & H. Sierdsema 2025. Vogels in de Kempen in de afgelopen eeuw. Lezing symposium VWG De Kempen.
- Heijnen, T. et al. 1986. Avifaunaonderzoek midden en oost Brabant. Interim-rapportage. Provincie Noord-Brabant.
- Hens, P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg. Publ. Natuurhist. Genootschap Limburg.
- Hermans, H. 1997. De Nachtzwaluw in de Kempen in 1996. Blauwe Klauwier 23(4): 99-104.
- Hermans, H. & B. Jacobs 2000. Broedvogels van de Hapertse Heide. Broedvogelmonitoringproject, seizoen 2000. VWG De Kempen.
- Hermans, H. et al. 1996. Broedvogels van de Hapertse Heide. Broedvogelmonitoringproject, seizoen 1996. SBB & VWG De Kempen.
- Hermans, H. et al. 1997. Broedvogels van de Hapertse Heide. Broedvogelmonitoringproject, seizoen 1997. VWG De Kempen.
- Hermans, H. et al. 1998. Broedvogels van de Hapertse Heide. Broedvogelmonitoringproject, seizoen 1998. VWG De Kempen.
- Hermans, H. et al. 1999. Broedvogels van de Hapertse Heide. Broedvogelmonitoringproject, seizoen 1999. VWG De Kempen.
- Herpt, P. van & T. van der Vleuten 1991. De Grijze Steen Inventarisatierapport 1991. Eigen uitgave.
- Herremans, M. et al. 2022. Wat zeg je? Hoorapparaten om naar vogels te kijken? Natuur.oriolus 88(2): 51-58.
- Heuvel, R. van den 2010. Vogels van het Beuven en omgeving 2010. VWG De Peel.
- Heuvel, R. van den 2011. Vogels van het Beuven en omgeving 2011. VWG De Peel.
- Heuvel, R. van den 2014. Vogels van het Beuven en omgeving 2014. VWG De Peel.
- Heuvel, R. van den 2024. Territoria Beuven 2015-2024. Eigen uitgave.
- Heuvel, R. van den 2025. Territoria Beuven 2015-2025. Eigen uitgave.
- Heuvel, R. van den & R. Kastelijn 2009. Grote Zilverreigers en hun slaapplaatsen. Eigen uitgave.
- Heuvel, R. van den & R. Kastelijn 2011. Grote Zilverreigers en hun slaapplaatsen. Blauwe Klauwier 37(1): 19-24.
- Heuvel, R. van den & R. Kastelijn 2021. Slaapplaatsen van Grote Zilverreigers in de Peel en de Kempen. Blauwe Klauwier 47(1): 21-32.
- Hiele, R. van 2023. Slaapplaats Blauwe Kiekendieven op de Grootte Heide begin 2023. Blauwe Klauwier 49(2): 27-31.
- Hiele, R. van 2025. Blauwe Kiekendieven op slaapplaats Grootte Heide in twee winters. Blauwe Klauwier 51(2): 121-129.
- Higler, L.W.G. 1962. De Census van de Kokmeeuw (*Larus ridibundus* L.) in Nederland, België en Luxemburg in 1961. Limosa 35 260-265
- Hijnen, F. 2025a. Slechtvalken in Eindhoven. Blauwe Klauwier 51(2): 13-15.
- Hijnen, F. 2025b. Broedvogels van de Vliegbasis Welschap. Blauwe Klauwier 51(4): 13-17.
- Hijnen, F. & M. Sloendregt 2025. Halsbandparkieten, slaapplaattelling winter 2024-2025. Blauwe Klauwier 51(2): 19-22.
- Hilgers, L. 1982. Regenwulpen in Midden-Brabant. Roodborsttapuit 1(2): 34-41.
- Hilgers, L. 1984. Een overzicht van het overwinteren van Rietganzen in Midden-Brabant. Roodborsttapuit 3(3): 22-32.
- Hissel, B. 2021. Broedvogels van De Plateaux en De Maaij in 2021. Sovon.
- Hissel, B. 2022. Broedvogels van Stevensbergen, Mirandolles Heike & de Vallei van de Uffelse Beek in 2022. Sovon.
- Hissel, B. 2025. Broedvogels van Leende en Keersop & Run in 2025. Sovon.
- Hustings, M.F.H. et al. (red.) 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslag-legging. Pudoc.
- Hustings, F. & K. Koffijberg (red.) 2018. Vogelatlas van Nederland. Sovon & Kosmos.
- Hustings, F. & K. Koffijberg 2021. Verschenen of verdwenen: ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging. Sovon.
- Hustings, F. & J.-W. Vergeer (red.) 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.
- Huurne, A. ter 2007. Broedvogelinventarisatie BMP-A Dommelbeemden Veldhoven 2007. Eigen uitgave.
- Huurne, A. ter 2008. Broedvogelinventarisatie BMP-A Dommelbeemden Veldhoven 2008. Eigen uitgave.
- Huurne, A. ter & B. Bolt 2004. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2004. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & P. Bolt 2005. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2005. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & P. Bolt 2006. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2006. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & P. Bolt 2007. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2007. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & P. Bolt 2008. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2008. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & P. Bolt 2010a. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2009. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & P. Bolt 2010b. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2010. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & P. Bolt 2012a. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2011. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & P. Bolt 2012b. Broedvogelinventarisatie BMP-A De Horsten en De Putten 2012. VWG IVN Valkenswaard.
- Huurne, A. ter & B. Mentink 2004. Broedvogelinventarisatie BMP-A Dommelbeemden Veldhoven 2004. Eigen uitgave.
- Huurne, A. ter & B. Mentink 2005. Broedvogelinventarisatie BMP-A Dommelbeemden Veldhoven 2005. Eigen uitgave.
- Huurne, A. ter & B. Mentink 2006. Broedvogelinventarisatie BMP-A Dommelbeemden Veldhoven 2006. Eigen uitgave.
- Iven, W. & T. van Gerwen 1974. Lind dè is de sgonste plats. IVN Bergeijk-Eersel 2010a. Monitoring De Pielis-Goorloop. IVN Bergeijk-Eersel.
- IVN Bergeijk-Eersel 2010b. Monitoring De reisheuvels. Onderdeel van natuurgebied Plateaux-Hageven. IVN Bergeijk-Eersel.
- IVN Bergeijk-Eersel 2011. Monitoring 'De Liskes'. Onderdeel van natuurgebied De Maaij, Bergeijk. IVN Bergeijk-Eersel.
- IVN Bergeijk-Eersel 2013. Monitoring Pastoorsweijer. IVN Bergeijk-Eersel.
- IVN Bergeijk-Eersel 2012. Monitoring Stevensbergen. Luyksgestel, gemeente Bergeijk. IVN Bergeijk-Eersel.
- IVN Bergeijk-Eersel 2014. Monitoring Luchtkasteel (gemeente Bergeijk). IVN Bergeijk-Eersel.
- IVN Bergeijk-Eersel 2015. Inventarisatie Dommeldal (Riethoven, gemeente Bergeijk). IVN Bergeijk-Eersel & Natuurmonumenten.
- IVN Maarheeze-Budel 1997. Broedvogels van "De Pan" en "Sterkselse Aa". Bijzondere Soorten Projekt. IVN Maarheeze-Budel.
- IVN Veldhoven-Vessem 2001. Ontwikkelingsvisie beekdal de Run. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2003. Broedvogelinventarisatie Dommelbeemden 2002. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2004. Broedvogelinventarisatie Vlasroot 2003. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2005. Broedvogelinventarisatie Dommel- en Keersopdal in Riethoven – 2004. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2006a. Broedvogelinventarisatie landelijk gebied Veldhoven en Riethoven in 2005. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2006b. Samenvatting broedvogelinventarisaties Veldhoven en Riethoven van 2000 tot 2005. IVN Veldhoven-Vessem.

- IVN Veldhoven-Vessem 2007a. Broedvogelinventarisatie Grootgoor in Veldhoven en Eersel in 2007. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2007b. Broedvogelinventarisatie Zandoerlese bossen Veldhoven 2006. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2008. Broedvogelinventarisatie Dommelbeemden in Waalre in 2008. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2010a. Broedvogelinventarisatie Dommeldal van de Klotputten in Eindhoven in 2009. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2010b. Broedvogelinventarisatie Eckartsebos gedeelte Lage Heide Eindhoven 2010. IVN Veldhoven-Vessem.
- IVN Veldhoven-Vessem 2011. Broedvogelinventarisatie Eckartsebos in Eindhoven in 2010 en 2011. IVN Veldhoven-Vessem.
- Jacobs, B. 1997. Resultaten van de vrijwillige weidevogelbescherming in 1996. Blauwe Klauwier 23(1): 17-24.
- Jacobs, B. 1999. Drie jaar broedvogels inventariseren op de Hapertse Heide. Blauwe Klauwier 25(2): 10-12.
- Jacobs, B. 2004. Weidevogelbescherming en onderzoek Kieviten gebied Piroc 2003. Blauwe Klauwier 30(3): 15-19.
- Jansen, J. 2013. Kleinste Waterhoen in Nederland: voorkomen en herziening van gevallen in 1800-2006. Dutch Birding 35: 311-332.
- Jansen, J. 2014. Former breeding of Eurasian Golden Plover, Dunlin and Wood Sandpiper in Limburg and Noord-Brabant, the Netherlands. Dutch Birding 36: 9-19.
- Jansen, J.J.F.J. 2023a. Henry Seebohm en William Eagle Clarke. Blauwe Klauwier 49(2): 13-24.
- Jansen, J.J.F.J. 2023b. Een interview met Karel Mollen in augustus 1926. Blauwe Klauwier 49(2): 25-26.
- Jansen, J.J.F.J. 2023c. Broedende Roodkopklauwieren in de Kempen in de 19^e eeuw. Blauwe Klauwier 49(2): 57-62.
- Jansen, J.J.F.J. & C.S. Roselaar 2017. Bijzondere legsels uit Nederland in collectie van Naturalis Biodiversity Center. Dutch Birding 39(2): 73-80.
- Jansen, J.H.F.J. & R. Vlek 2010. Joseph Baker, een Engelse vogelverzamelaar in Nederland in het midden van de negentiende eeuw. Limosa 83: 176-182.
- Jonker, G.H. 1945a. Waarnemingen van de Vogelgroep over winter en zomer 1944. Venkraai 1-2.
- Jonker, G.H. 1945b. Broedvogelverslag 1 April-30 Sept. 1944. Venkraai 1-2.
- Kaa, G. van der 1992. Huiszwaluwtelling 1992. Peregrijn extra uitgave.
- Kaa, G. van der 1993. Huiszwaluwtelling 1993. Peregrijn extra editie.
- Kastelij, R.J. 2006. Slaaplaatsstelling Grote Zilverreigers in De Kempen. Blauwe Klauwier 32(3): 6-9.
- Keij, P. 2007. Broedbiologie van de wulp op de Landschotse heide. Blauwe Klauwier 33(3): 15-23.
- Kessel, J. van 1976. Het ontstaan van de Vogelwerkgroep De Kempen. Blauwe Klauwier 2(1).
- Kessel, J. van 1976. Eerste provinciale bijeenkomst van Noord Brabant voor alle vogelwerkgroepen, vogelwachten, jeugd natuurstudie groepen.
- Kessel, J. van 1980. Slaapplaats van Wulpen op de Keijenhurk. Blauwe Klauwier 6(5): 23.
- Kessel, J. van 1993. Verslag van de vogeltrekteldag in Veldhoven op 17 oktober 1993. Blauwe Klauwier 19(2-3): 12.
- Kessel, J. van 2012. Euro Birdwatch 2 oktober 2011 [Dommelbeemden Veldhoven]. Blauwe Klauwier 38(1): 36-37.
- Kessel, J. van 2013a. EuroBirdwatch 12 op 6 oktober 2012. Blauwe Klauwier 39(1): 6-7.
- Kessel, J. van 2013b. Vogelwaarnemingen van meester Cornelis Rijken (1900-1935) en Pieter Bouwe Jansen (1928-1947) en anderen in Dommel-beemden Veldhoven en Waalre. Eigen uitgave.
- Kessel, J. van 2022. Vogels in het Achtereinds Laag, een nieuw natuurgebied bij landgoed Valkenhorst. Eigen uitgave.
- Kessel, J. van 2023. Vogels in het Achtereinds Laag, een natuurgebied bij landgoed Valkenhorst. Eigen uitgave.
- Kessel, J. van 2024. Vogels van de Landschotse Heide in 2024. Broedvogels 2024 met een vergelijking hiervan met vroeger. VWG De Kempen.
- Kessel, J. van 2025. Simultaantelling Wespandieven Leenderbos 16 aug. 2025. VWG De Kempen.
- Kessel, J. van & W. Deeben 2003. Onderzoek naar roofvogels in uilen in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl in 2002. Blauwe Klauwier 29(2): 7-12.
- Kessel, J. van & W. Deeben 2005. Onderzoek naar roofvogels in uilen in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl in 2003. Blauwe Klauwier 31(1): 15-19.
- Kessel, J. van & J. Kolsters 1998. Roofvogels en uilen van de Buikheide-Halve Mijl in 1997. VWG De Kempen.
- Kessel, J. van & J. Kolsters 2000. Onderzoek aan roofvogels en uilen in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl in 1996-1999. Blauwe Klauwier 26(3): 73-76.
- Kessel, J. van & A. Vrijaldenhoven 1983. Broedvogelinventarisatie Dommelbeemden en Run in de gemeente Veldhoven + Aalst-Waalre in 1983. VWG De Kempen.
- Kessel, J. van & A. Vrijaldenhoven 1996. Onderzoek roofvogels en uilen in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl in 1996. VWG De Kempen.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2001. Een eerste verkenning naar het voorkomen van Wespandieven in de Kempen in 2001. Blauwe Klauwier 27(2): 7-11.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2003. Een tweede verkenning naar het voorkomen van de Wespandief in de Kempen in 2002. Blauwe Klauwier 29(1): 16-20.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2004. Onderzoek naar Wespandieven in de Kempen 2003. Blauwe Klauwier 30(1): 9-15.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2005. Onderzoek naar Wespandieven in de Kempen 2004. Blauwe Klauwier 31(1): 20-25.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2006. Onderzoek naar Wespandieven in de Kempen 2005. Blauwe Klauwier 32(2): 3-8.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2007. Onderzoek naar Wespandieven in de Kempen 2006. Blauwe Klauwier 33(1): 13-19.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2008. Onderzoek naar wespandieven in de Kempen 2007. Blauwe Klauwier 34(1): 25-33.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2009. Onderzoek naar wespandieven in de Kempen 2008. Blauwe Klauwier 35(1): 20-26.
- Kessel, J. van & P. Wouters 2010. Onderzoek naar wespandieven in de Kempen 2009. Blauwe Klauwier 36(1): 18-26.
- Kessel, J. van et al. 2001. De roofvogels en uilen in het bosgebied Buikheide-Halve Mijl in 2001. Blauwe Klauwier 27(2): 1-6.
- Kessel, J.C.P. van & C. Tönissen 1973. Beheersplan De Landschotse Heide. VWG De Kempen.
- Kikkert, J.E. 1996. Broedvogelkartering Strabrechtse Heide 1995. Eigen uitgave.
- Kikkert, J.E. 1997a. Broedvogelkartering Beuven 1996. Eigen uitgave.
- Kikkert, J.E. 1997b. Broedvogelkartering Strabrechtse Heide 1996. Eigen uitgave.
- Kikkert, J.E. 1998. Broedvogelkartering Strabrechtse Heide 1997. Eigen uitgave.
- Kikkert, J.E. 2000. Strabrechtse Heide 1999. Een broedvogelinventarisatie op basis van BMP Bijzondere soorten. Eigen uitgave.
- Kikkert, J.E. et al. 1992. Broedvogelkartering Strabrechtse Heide 1990. SBB regio Peel Maas.
- Kikkert, J.E. et al. 1992. Een broedvogelinventarisatie van de Strabrechtse Heide. broedvogelkartering 1991. Eigen uitgave.
- Kindt, M. 1989. Broedende Wulpen op de Landschotse Heide. Onderzoek naar de verschillende gedragsaspecten van Wulpen gedurende de broedperiode. Mollerinstituut.
- Kleef, H. van et al. 2007. OBN-vooronderzoek naar de mogelijkheden voor natuurherstel in de Malpievennen. Stichting Bargerveen, Onderzoekcentrum B-Ware & Radboud Univ.
- Klemann, M.C.M. & H. Wessels 1994. Broedvogels van de Reuselse Moeren in 1993. Sovon.
- Kleunen, A. van et al. 2007. Jaar van de Nachtzwaluw 2007. Sovon.
- Knippenberg, W.H.Th. 1967. De avifauna van Noord-Brabant van de 15de tot de 20ste eeuw. In: Erve, F.J.H. van et al. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum.
- Koelink, R. & H. Laheij 1976. Landschapsoecologisch onderzoek van de Roek. Landbouwhogeschool Wageningen.
- Kolsters, J. 1993. Broedvogels van de visvijvers te Valkenswaard ten oosten van de Tongelreep in 1993. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 1996. Roofvogels van de Buikheide in 1995. Blauwe Klauwier 22(1): 6-15.
- Kolsters, J. 2000a. Broedvogels van enige Staatsbosbeheerpercelen in de omgeving van Steensel in 2000. VWG De Kempen.

- Kolsters, J. 2000b. Analyse van de ontwikkeling van de broedvogelstand van de Visvijvers Valkenswaard, in de periode 1991-1999. *Blauwe Klauwier* 26(3): 54-72.
- Kolsters, J. 2005. Broedvogels van het zuidelijk deel Kolsters, J. 2020c. Broedvogels van het dal van de Groote Beerze in 2020. Traject 2, tussen Netersel en Hapert. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2013. Wintervogelonderzoek 2013-2014. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2015a. 40 jaar Vogelwerkgroep De Kempen. Lezing symposium VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2015b. Bosvogels op microniveau. Lezing symposium VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2017. Rode bosmieren van de Einderheide in 2017. Inventarisatie ten behoeve van het groene spechten onderzoek. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2018. Wintervoederproject VWG De Kempen (presentatie). VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2020. Kansen voor akkervogels in de gemeente Veldhoven. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2021. Vogelakkers in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 47(1): 142-151.
- Kolsters, J. 2022. Coniferenkekerijen: een refugium voor de Kempische Kneuen? *Blauwe Klauwier* 48(4): 12-22.
- Kolsters, J. 2023. Vier struweelsoorten langs bovenlopen met natuurontwikkeling. *Blauwe Klauwier* 49(3): 42-47.
- Kolsters, J. 2023a. Broedvogels van de Goorloop in de Pielis in 2023. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2023b. Broedvogels van het Hoogeloons Bos en het beekdal van de Kleine Beerze tussen Hoogeloon en Vessem in 2022. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2023c. Vier struweelsoorten langs bovenlopen met natuurontwikkeling. *Blauwe Klauwier* 49(3): 42-47.
- Kolsters, J. 2024. Verslag broedvogelinventarisatie Lage Heide 2024. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. 2025. Broedvogels van het dal van de Kleine Beerze in 2025 in vergelijking met de nulmeting uit 2018 en andere beekdalen in de Kempen. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & W. Deebe 2002. Broedvogels van de Buikheide in 2001. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & W. Deebe 2002. Broedvogels van de Buikheide in 2001. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & J. van Kessel 2001. Enkele resultaten van Wespendif, Sperwer en Havik uit het roofvogelonderzoek in de Buikheide 1995-2000. *Blauwe Klauwier* 27(1): 1-7.
- Kolsters, J. & W. de Veer 2007. Buikheide 2006. Inventarisatie broedvogels en rode bosmieren, en analyse van de begroeiing in relatie tot de broedvogels. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 1997. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard in 1996, in vergelijking met 1991 en 1993. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2000. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard in 1999, in vergelijking met 1991, 1993 en 1996. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2003. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard in 2002 in vergelijking met 1991, 1993, 1996 en 1999. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2006. Broedvogelinventarisatie van de voormalige viskwekerij Valkenswaard in 2005. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 1997. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard in 1996, in vergelijking met 1991 en 1993. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2000. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard in 1999, in vergelijking met 1991, 1993 en 1996. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2014. Wintervoederproject VWG De Kempen 2013-2014. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2016. Broedvogels van de Visvijvers Valkenswaard oost 2015. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2021. Wespen en wespendifen in het dal van de Groote Beerze. *Blauwe Klauwier* 47(1): 126-139.
- Kolsters, J. & P. Wouters 2025. Wespennesten en predatie ervan door Wespendifen in een Noord-Brabants beekdal in 2020-22. *Limosa* 98(2): 49-58.
- Kolsters, J. et al. 2009. Broedvogelinventarisatie van het gebied Grootmeer en Kleinmeer in 2009. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. et al. 2014. Spreeuwen tellen op hun slaapplek. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. et al. 2019a. Broedvogels van het dal van de Groote Beerze in 2019. Traject 1, tussen Westelbeers en Netersel. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. et al. 2019b. Kansen voor akker- en struweelvogels in de gemeente Eersel. Derde editie. VWG De Kempen.
- Kolsters, J. et al. 2020. Kansen voor akkervogels in de gemeente Bladel - eerste editie. VWG De Kempen.
- Kwak, R. & R. Lensink 1983. De trek over de telpost "Hoge Erf" te Arnhem en methoden voor het bewerken van telresultaten. Eigen uitgave.
- Kwak, R. & J. Louwe Kooijmans 2021a. Nederlandse vogels in hun domein. KNNV & Vogelbescherming.
- Kwak, R. & J. Louwe Kooijmans 2021b. Basiskwaliteit Natuur. Handreiking voor boerenland en stedelijk gebied in de provincie Noord-Brabant. Vogelbescherming.
- Kwak, R. et al. 2018. Op weg naar een basiskwaliteit voor natuur. *Lev. Natuur* 119(5): 230-233.
- Lambrechts, J. et al. 2013. Opmeten van de huidige ecologische situatie (T0) in de omgeving van het geplande ecoduct Kempengrens over de E34 in Postel (Mol). *Natuurpunt Studie*.
- Lambrechts, J. et al. 2017. Monitoring van het ecoduct Kempengrens over de E34 in Mol (T2). *Natuurpunt Studie*.
- Lammers, Th. 1973. Inventarisatie landgoed De Pan en omgeving, voorjaar 1973.
- Lemmens, B. 2015. Flora-, vogel- en waterinventarisatie RWZI Aarle-Rixtel. IVN Laarbeek & KNNV Helmond.
- Lensink, R. 2013. Nachtactieve broedvogels op de Oirschotse Heide, 2012. Bureau Waardenburg.
- Lensink, R. 2016. Slaapplekken van meeuwen op daken. *Limosa* 89: 163-169.
- Lensink, R. & S. Dirksen 1999. Alternatieven voor Meerwater: korte typering van de vogelbevolking in relatie tot vliegveld Eindhoven. Bureau Waardenburg.
- Lensink, R. & J. van der Winden 1996. De aantrekkingskracht voor vogels van wateren rond Eindhoven. Bureau Waardenburg.
- Lensink, R. et al. 1997. Vliegbevingen van watervogels in de regio Eindhoven in relatie tot de aanleg van een waterplas in Meerhoven nabij Vliegveld Welschap. Bureau Waardenburg.
- Lensink, R. et al. 2002. Vogeltrek over Nederland. Schuyt & Co.
- Leys, H.N. 1975. Broedvogelinventarisatie van het Kranenveld in 1974. KNNV Eindhoven & RIN.
- Leys, H.N. 1987. Inventarisatie van de Oeverzwaluw (*Riparia riparia*) in 1987 in Nederland. *Vogeljaar* 35(3): 119-131.
- Leys, H.N. & J.J.F.E. de Wilde 1971. Het voorkomen van de Fuut *Podiceps cristatus* L. in Nederland. *Limosa* 44(3-4): 133-183.
- Lieshout, H. van 1995. Oprichting steunpunt Roofvogels Noord-Brabant. *Takkeling* 3(1): 76-77.
- Loos, B. & J. Taapken 1978. Publicatie-overzicht broedvogelonderzoek van het Contactorgaan voor Vogelstudie van de KNNV, 1966-1977. *Vogeljaar* 26(5): 206-208.
- Louwe Kooijmans, J. 2025. Parkieten in Nederland in de winter van 2024/2025. Verslag van slaapplek-tellingen. Sovon.
- Kooijmans, J.L. et al. 2020. Wat weten we na vijf jaar tuinvogeltelling? *Lev. Natuur* 121(2): 43-47.
- Lugt, M. van der 1992. Broedbiologie van de Wulpen op de Landschotse Heide 1991. Mollerinstituut.
- Lüring, H. 1980. Verslag broedvogel- en planteninventarisatie Malpie en Dommel-beemden 1977 en 1979. VWG De Kempen.
- LWVT 1985. Handleiding. Tellen van zichtbare landtrek. Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen.
- Maar, H. van 2001. Broedvogelinventarisatie beekdal de Run in 2000. IVN Veldhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2014. Broedvogelinventarisatie Vogelatlas Nederland van blok 51-54 in 2014. VWG IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2015a. Broedvogelinventarisatie Vogelatlas Nederland van blok 51-46 in 2015. VWG IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2015b. Broedvogelinventarisatie Vogelatlas Nederland van blok 51-53 in 2013. VWG IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2016. Broedvogelinventarisatie de Hogt en het Dommeldal in Veldhoven 2016. IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2018a. Broedvogelinventarisatie Rietmussen in Nuenen in 2018. VWG IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.

- Maar, H. van 2018b. Broedvogelinventarisatie landgoed Soeterbeek in Nuenen in 2018. VWG IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2019. Broedvogelinventarisatie Groot Huisven in Heeze 2019. IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2020. Broedvogelinventarisatie 2020 Dommeldal in Veldhoven en Keersopdal in Riethoven. IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2021. Broedvogelinventarisatie 2021 Gijzenrooi en Stratumse Heide Geldrop-Eindhoven. IVN & KNNV.
- Maar, H. van 2022a. Broedvogelinventarisatie 2022 Boktse Beemden en Dommeldal Vaartbroek in Eindhoven. IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2022b. Broedvogelinventarisatie 2022 Gijzenrooische Zegge, knip- en scheerheggen. IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2024a. Broedvogelinventarisatie 2024 Dommelbeemden en de Wilderen in Veldhoven en Waalre. IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2024b. Broedvogelinventarisatie 2024 Klotputten in Eindhoven. IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Maar, H. van 2025. Broedvogelinventarisatie 2025 Eckartsebos en landgoed de Bogten in Eindhoven. IVN Veldhoven-Eindhoven-Vessem.
- Manders, M. & H. de Louweren 1992. Onderzoeksproject Malpiegebied Valkenswaard 1986-1990. Deelrapport 3 broedvogelonderzoek. VWG De Kempen.
- Manen, W. van 2023. Geelgors: kwetsbaar goud van de akkers. PTT nieuwsbrief december 2023: 3-11.
- Manen, W. van 2024. Handreiking gebiedskaracteringen broedvogels. Sovon.
- Maréchal, P.L.Th.A. 1989. Vogels in Eindhoven, de periode 1928-1947: Betreffende gegevens uit de dagboeken van Pieter Bouwe Jansen (14-03-1917). Stadsvogelprojectgroep Eindhoven.
- Maréchal, P. & W. Veenhuizen 1997. Vogels in het stedelijk milieu. Inventarisatie in Eindhoven. KNNV.
- Meij, T. van der & C. van Turnhout 2017. Beïnvloeden gehoorproblemen bij oudere waarnemers de BMP-trends? Sovon-Nieuws 30(2): 6-7.
- Meininger, P.L. et al. 1978. De IJsvogel als broedvogel in Nederland in 1975 en 1976. Vogeljaar 26(1): 10-12.
- Mennen, T. & R. van Empel-Nicolai 2020. Broedvogelinventarisatie (BMP-a) Gijzenrooische Zegge, knip- en scheerheggen 2020. Eigen uitgave.
- Mennen, T. & R. van Empel-Nicolai 2021. Broedvogelinventarisatie (BMP-a) Gijzenrooische Zegge, knip- en scheerheggen 2021. Eigen uitgave.
- Miranda, J.F. de et al. 2025. De dagboeken van Bernardus van Dooren: een digitaal ontsloten bron voor onderzoek naar de avifauna van de Brabantse Kempen. Limosa 98(3): 136-142.
- Mooij, J.H. 1990. Broedvogelinventarisatie Groote Heide 1990. VWG KNNV Eindhoven.
- Mooij, J.H. 1991. Broedvogelinventarisatie Gijzenrooi 1991. VWG KNNV Eindhoven.
- Mooij, J.H. 1992. Broedvogelinventarisatie 1992 Herbertusbossen (westelijke deel). VWG KNNV afdeling Eindhoven.
- Mooij, J.H. 1993. Broedvogelinventarisatie 1993 Herbertusbossen (oostelijk deel). VWG KNNV afdeling Eindhoven.
- Mooij, J.H. 1996. Broedvogelinventarisatie van de Groote Heide in 1996. VWG KNNV Eindhoven.
- Mooij, J.H. 1997. Broedvogelinventarisatie van de Braakhuizense Heide in 1997. VWG KNNV Eindhoven.
- Mooij, J.H. 2002. Broedvogelinventarisatie Gennep Zuid 2002. VWG KNNV Eindhoven.
- Mulder, Th. 1972. De Grutto in Nederland. Aantallen, verspreiding, terreinkeuze, trek en overwintering. KNNV.
- Munsters, H. & W. Veenhuizen 1994. Broedvogels van het Broek bij Hanevoet in Eindhoven. Blauwe Klauwier 20(4): 2-3.
- Nas, G. et al 1994. Tellingen van beekvogels in de winter in de Kempen van 1984-1988. Blauwe Klauwier 20(1-2): 1-39.
- Neijts, F. 1977 [in serie]. Verslag van de watervogeltelling op de plassen in midden-Brabant [sep, okt en nov 1977]. Eigen uitgave.
- Neijts, F. 2006. Zeldzame vogels in de Kempen 2005. Commissie VINK.
- Neijts, F. 2007. Zeldzame vogels in de Kempen 2006. Commissie VINK.
- Neijts, F. 2009. Zeldzame vogels in de Kempen 2007. Commissie VINK.
- Neijts, F. 2021. De Middelste Bonte Specht in de Kempen: een oproep. Blauwe Klauwier 47(1): 71-75.
- Neijts, F. 2022. De Middelste Bonte Specht in de Kempen in de periode 2017 t/m 2021. Blauwe Klauwier 48(1): 96-101.
- Neijts, F. & T. Heijnen 1978. Broedvogels van de Collse Zegge. Blauwe Klauwier 4(2).
- Nijkamp, J.A. et al. 1981. 80 jaar Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging 1901-1981. KNNV.
- Nijs, G. et al. 2024a. Wulpen in Limburg. Habitat en broedsucces (2023-2024). Natuurpunt Studie.
- Nijs, G. et al. 2024b. Wulpen in Vlaams-Brabant. Habitat en broedsucces (2020-2023). Natuurpunt Studie.
- NJN Eindhoven 1966. Broedvogelinventarisatie van de Strijperheg in 1966. NJN Eindhoven.
- Nunen, H. van 2022. Rapport inventarisatie vogelakkers gemeente Bergeijk tijdens winter 2021-2022. IVN Bergeijk-Eersel & VWG De Kempen.
- Nunen, H. van 2023a. Inventarisatie vogelakkers gemeente Bergeijk tijdens twee winters. Blauwe Klauwier 49(3) 27-33.
- Nunen, H. van 2023b. Huis-, Oever- en Gierzwaluw als broedvogel in Bergeijk. Blauwe Klauwier 49(4): 3-7.
- Nunen, H. van & T. Heijnen 2024. Wintertellingen vogelakkers gemeente Bergeijk in 2021-22-2023-24. Blauwe Klauwier 50(3): 20-29.
- Oomen, A.G.J.M. 1988. Wulpenonderzoek binnenland. Afstudeeropdracht Mollerinstituut.
- Ooms, A. 2004. De broedvogels van De Burgh. Stichting Stadsnatuur Eindhoven.
- Oosterhout, R. van 1980. Inventarisatieverslag van Bokt. Kulder 6(2).
- Paulussen, W. 1993. The breeding birds of the Turnhout campine 1942-1992. Oriel Stringer, Brighton.
- Pahlplatz, R. 2005. De Broedvogels van de Reuselse Moeren in 2005. Sovon.
- Pahlplatz, R. en A. van der Berg (1999). Inventarisatie natuurwaarden 1999 Vliegbasis Eindhoven. Adviesgroep Vegetatiebeheer EC-LNV.
- Peeters, L. 1984a. Resultaten van de eerste Kempische waterwildtelling. Blauwe Klauwier 10(1): 49-56.
- Peeters, L. 1984b. Verslag 2de kempische watervogeltelling. Blauwe Klauwier 10(2): 3-10.
- Peeters, L. 1984c. 3de kempische watervogeltelling. Blauwe Klauwier 10(3): 6-14.
- Peeters, L. 1985. Verslag bekendtelling 29+30 december 1984. Eigen uitgave.
- Peeters, L. 1986. Broedvogels van de Reuselse Moeren. Resultaten van een langdurige inventarisatie. Roodborsttapuit 5(1): 25-38.
- Peeters, L. 1987a. Bekentel-Nieuws. Blauwe Klauwier 13(1): 28.
- Peeters, L. 1987b. Evaluatie derde bekendtelseizoen. Blauwe Klauwier 13(2): 1-3.
- Peeters, L. 1988. Broedvogelinventarisatie Landschotse Heide 1988. Eigen uitgave.
- Peeters, L. (red.) 1984. Korhoendernummer. Blauwe Klauwier 10(4).
- Pelt, C. van 2023. Resultaten nestkastonderzoek Bladel in 2023. Blauwe Klauwier 49(3): 15-21.
- Pelzers, E. 1995. Geschiedenis van de Nederlandse Ornithologische Unie en haar voorgangers, met een inventaris van de archieven. Limosa 68(3): 107-116.
- Philippona, J. 1974. De Huiszwaluw - *Delichon urbica*. Aantallen en verspreiding in Nederland. Levende Natuur 77(2): 34-43.
- Poelmans, W. 1989. Inventarisatie Buulderbroek. Ongepubl.
- Poelmans, W. 2022. Inventarisatieverslag 2021 Territorium-kartering Broedvogels in Nationaal Natuurnetwerk De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- Poelmans, W. & J. van Diermen 1997. Broedvogels van Midden- en Oost-Brabant. Provincie Noord-Brabant.
- Poelmans, W. et al. 1995. Natuuronderzoek Tangenten Eindhoven. Provincie Noord-Brabant.
- Poot, M.J.M. et al. 2000. Spatial patterns of bird movements on and around an airport, a case study on Eindhoven Airport – extra dimensions from the panorama-scan. Paper meeting International Bird Strike Committee.

- Poot, M. & R. Lensink 2002. Wat vliegt daar in de onderste luchtlagen? Onderzoek naar vogelvliegbewegingen in het kader van vliegveiligheid. *Limosa* 75(3): 130-131.
- Poppel, A. van 1977-1982 [in serie]. Verslag van de watervogeltelling op de plassen in midden-Brabant [dec 1977 t/m mrt 1982]. Eigen uitgave.
- Poppel, A. van 1978. De avifauna van het landgoed Gorp en Rovert in 1977. Eigen uitgave.
- Poppel, A. van 1979. Broedvogelinventarisatie Gorp en Rovert 1979. Eigen uitgave.
- Poppel, A. van 1981. De Roek als broedvogel in Noord-Brabant in 1978. Roodborsttapuit 1(1): 6-10.
- Poppel, A. van 1982a. Resultaten van de plassentellingen in het seizoen van 1980-1981. Roodborsttapuit 1(2): 3-9.
- Poppel, A. van 1982b. Resultaten van de eerste Wulpentelling in Noord-Brabant. Roodborsttapuit 1(3): 12-16.
- Poppel, A. van 1983a. De verspreiding van de Roek (*Corvus frugilegus*) als broedvogel in de provincie Noord-Brabant in 1979. 't Hupke 31: 22-26.
- Poppel, A. van 1983b. Wintertelling van stootvogels en enkele andere soorten, Januari 1982. Roodborsttapuit 2(2): 12-26.
- Poppel, A. van 1983c. Het voorkomen van de Dodaars als broedvogel in Noord-Brabant in 1981. Roodborsttapuit 2(1): 38-46.
- Poppel, A. van 1984a. Het voorkomen van Kuifeend en Tafeleend als broedvogel in de provincie Noord-Brabant in 1981. Deel 1: Inleiding, Opzet van het onderzoek en Resultaten. Roodborsttapuit 3(1): 3-12.
- Poppel, A. van 1984b. Het voorkomen van Kuifeend en Tafeleend als broedvogel in de provincie Noord-Brabant in 1981. Deel 2: Tafeleend. Roodborsttapuit 3(2): 32-39.
- Poppel, A. van 1986a. Het voorkomen van de Geoorde Fuut als broedvogel in de provincie Noord-Brabant. Roodborsttapuit 5(1): 19-24.
- Poppel, A. van 1986b. Het voorkomen van de Fuut als broedvogel in de provincie Noord-Brabant in 1981. Roodborsttapuit 5(2-3): 77-87.
- Poppel, A. van & M. Helmich 1989. De avifauna van het gebied van Reusel en Stroom in het landgoed De Utrecht. NMF Noord-Brabant.
- Poppel, A. van et al. 1982. Avifauna van de Oirschotse Heide 1980. VWG Midden-Brabant & Staatsbosbeheer.
- Post, F. & T. Heijnen 1984. Het voorkomen van de Boomleeuwerik als broedvogel in Noord-Brabant. Roodborsttapuit 3(2): 20-31.
- Rahder, J. 2020. De grote gele kwikstaart als broedvogel in Noord-Brabant in 2017 en 2018. www.grotegelekwik.nl.
- Reijnders, J. 1973. De Geelgors als broedvogel in Nederland. *Lev. Natuur* 76(10): 217-230.
- Rijk J.H. 2015. Vogels en mensen in Nederland 1500-1920. Proefschrift VU Amsterdam.
- Rijsewijk, J. van 2002. Rapport van telgegevens van huiszwaluwnesten in Midden-Brabant over de periode 1991-2001. VWG Midden-Brabant.
- Rijsewijk, J. van 2004. Jaarverslag 2004. Steenuilenwerkgroep Midden-Brabant.
- Rijsewijk, J. van 2006. De steenuil in midden brabant. *Peregrijn* 1: 6-10.
- Rijsewijk, J. van 2006. De steenuil in midden brabant. *Peregrijn* 2: 14-17.
- Roodbergen, M. & M. Wortel 2023. AudioMoths en het gebruik bij vogeltellingen. *Sovon Nieuws* 2023(3) 18-20.
- Ruis, W. & R. Lammers 1985. Het foeragegedrag en de energiebehoefte van de doortrekkende wulp in het binnenland. *Afstudeeropdracht Moller-instituut*.
- Rutten, L. et al. 2016. Inventarisatie De Gender Steensel 2016. IVN Bergeijk-Eersel.
- Sanden, B. van der 1990. Broedbiologie van de wulpen op de Landschotse heide. *Mollerinstituut*.
- Sanden, B. van der 1992. Wulpen 1992. Het broedsucces van de wulp en de overlevingskansen van de pullen op de Landschotse heide. *KU Nijmegen*.
- Sanders, G. 1978. Inventarisatie van Nachtzwaluw en Ransuil in de Kempen in 1978. *Blauwe Klauwier* 4(6).
- Sanders, G. 1981. Slaapvluchten meeuwen. *Blauwe Klauwier* 7(2).
- Sanders, G. 1982. Broedvogelinventarisatie Collse Zegge 1981. *VWG De Kempen*.
- Sanders, G. 1983. Broedvogelinventarisatie Collse Zegge 1982. *VWG De Kempen*.
- Sanders, G. et al. 1983. Broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1983. Eigen uitgave.
- Saris, F. 1999. Ornitho-organisaties: groei en bloei van het vogels tellen. *Lev. Natuur* 100(3): 81-86.
- Schayk, H. van 1990. Warande. Vogelonderzoek 1990. *VWG KNNV Helmond*.
- Schayk, H.L.P. van 2021. Broedvogelinventarisatie de Bundertjes 2016-2018-2020. *KNNV Helmond*.
- Schimmel, H. 1952. Het Goor, het Turfwater en de Groote Heide onder Soerendonk. *Levende Natuur* 55(11): 201-205 & *Blauwe Klauwier* 48(1): 6-8.
- Schoppers, J. 2004. Neergang en herstel van de Roek als broedvogel in Nederland in de 20^e eeuw. *Limosa* 77 (1): 11-24.
- Schutjes, J. & M.-J. van den Braak 2020. Keersopperbeemden – Inventarisatie broedvogels BMP-A 2020. *VWG IVN Valkenswaard-Waalre*.
- Schutjes, J. & M.-J. van den Braak 2021. Keersopperbeemden – Inventarisatie broedvogels BMP-A 2021. *VWG IVN Valkenswaard-Waalre*.
- Schutjes, J. & M.-J. van den Braak 2022. Keersopperbeemden – Inventarisatie broedvogels BMP-A 2022. *VWG IVN Valkenswaard-Waalre*.
- Seggelen, C. van 2011a. Wintertelling 2006-2010 in het Peelgebied. *VWG De Peel*.
- Seggelen, C. van 2011b. Verslag wintertelling 2011. *VWG De Peel*.
- Seggelen, C. van 2012. Resultaten van 30 jaar wintervogels tellen in het agrarisch Peelgebied. *VWG De Peel*.
- Seggelen, C. & T. van Seggelen 1985. Gedragsonderzoek bij de Gierzwaluw (*Apus apus*), 1985. *Kuluut* 4: 43-51.
- Sierdsema, H. 1995. Broedvogels en beheer. *Sovon & SBB*.
- Sierdsema, H. 2015. 40 jaar vogelonderzoek in de Kempen. *Lezing symposium VWG De Kempen*.
- Sierdsema, H. & M. Sloendregt 2008. Jaar van de Nachtzwaluw. *Blauwe Klauwier* 34(2): 20-23.
- Sierdsema, H. et al. 2021. Achtergrond document windenergie gevoeligheidskaart vogels. *Sovon*.
- Sierdsema, H. et al. 2022. Basiskwaliteit Natuur: aandacht voor algemene soorten. *Lev. Natuur* 123(5): 178-181.
- Sharrock, J.T.R. 1976. The Atlas of Breeding Birds in Britain and Ireland. *Poyser*.
- Singer, D. et al. 2024. Aggregated time-series features boost species-specific differentiation of true and false positives in passive acoustic monitoring of bird assemblages. *Remote Sensing in Ecol. & Cons.* 10(4): 517-530.
- Slenders, K. 2019. Broedvogelonderzoek Kromhurken 2019. *VWG IVN Bergeijk-Eersel*.
- Sloendregt, M. 2008. Kerkuilen in een dal- en topjaar, 2006-2007. *Blauwe Klauwier* 34(3): 9-19.
- Sloendregt, M. 2010. Steenuil en kerkuil in Veldhoven. *VWG De Kempen*.
- Sloendregt, M. 2011. Een slecht jaar 2009 voor kerkuilen in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 37(1): 28-31.
- Sloendregt, M. 2013a. Herstel van de populatie kerkuilen in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 39(1): 29-31.
- Sloendregt, M. 2013. Jaaroverzicht Kerkuilen 2013. *VWG De Kempen*.
- Sloendregt, M. 2024. Mark's uilenwijsheid. *Blauwe Klauwier* 50(1): 3-8.
- Sloendregt, M. & Ooievaarsgroep Veldhoven 2025. Monitoring van Ooievaars in Veldhoven e.o. *Blauwe Klauwier* 51(1): 68-74.
- Sloendregt, M. & S. Valkonet-Huyskes 2021. Slaaplaatsstelling van Witte Kwikstaarten. *Blauwe Klauwier* 47(4): 60-63.
- Smits, J.A.H. 1989. Broedvogelkartering van de Sang en Goorkens. *SBB, Tilburg*.
- Smits, J.A.H. et al. 1990. broedvogelkartering 1989 – Bijzondere Soorten project Strabrechtse Heide. *SBB regio Peel en Maas*.
- Sonnenberg, F. 1981. Broedvogelinventarisatie van de Strabrechtse heide, 1978, 1979 en 1980. *SBB*.
- Sovon 2013. Broedvogelinventarisatie Strabrechtse Heide. Ongepubliceerd.
- Sovon 2023. Vogels tellen is goud. *Sovon*.
- Spoorenberg, J. 1990. Een oude Eindhovense afdeling van de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. Website Eindhoven Encyclopedie.
- Staals, A. 2021. Jaarverslag steen- en kerkuilenwerkgroep 2021 Heeze-Leende. *Agr. natuurver. Hei-Heg en Hoogeind*.

- Staatsbosbeheer 1992a. De Vogels van “De Pan. Een overzicht van waargenomen broedvogels in 1990. SBB.
- Staatsbosbeheer 1992b. De Vogels van “De Pan. Een basisbroedvogelkartering in boswachterij “De Pan” in 1991. SBB.
- Staro 2019. SNL monitoring 2019 Groote Beerze en Netterselsche Heide. Staro.
- Stooker, G.A.C.R. 1988. Broedvogelkartering van de Strabrechtse en Lieropse Heide en omgeving in 1988. SBB.
- Sweegers, S. 1989. Telresultaten nationale vogeltrekdag 8-10-1989. Blauwe Klauwier 15(3): 4-5.
- Taapken, J. 1968. Eerste resultaten van een onderzoek naar het voorkomen van de braamsluiper. Vogeljaar 16(2): 527-530.
- Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten & SOVON.
- Teunizen, M.A.M. 2023. Lopend onderzoek: Dieetvoorkeuren van Buiserd en Torenvalk op vlieg basis Eindhoven. Limosa 96(4): 188.
- Theuwis, L. & G.A. Beyk 1972. Jaaroverzicht 1971 Landgoed de Hoort Budel. Op het Vinkentouw 9(2): 143-144.
- Timmermans, J. & W. van Eijk 2003. Broedvogels van Beuven en omgeving in 2002. VWG De Peel.
- Timmermans, J. & W. van Eijk 2005. Broedvogels van Beuven en Omgeving in 2004. VWG De Peel.
- Timmermans, J. et al. 2010. Broedvogels van Beuven en omgeving in 2008 en 2009. VWG De Peel.
- Tjallingii, F. 1931. Valkenswaard-nummer. Amoeba 10(9): 133-155.
- Turnhout, C.A.M. van 2011. Birding for science and conservation. Explaining temporal changes in breeding bird diversity in the Netherlands. Radboud University.
- Turnhout, C. van et al. 2009. Veranderingen in timing van zichtbare najaarstrek over Nederland : een pleidooi voor hernieuwde standaardisatie van trektellingen. Limosa 82: 68-78.
- Ubbels, B. & R. Poppen 2024. Broedvogels van de zuidelijke Kempen in 2023. Sovon.
- Ulenaers, P. & A.A. Dhondt 1990. Phenology, habitat choice and reproduction of the Great Crested Grebe *Podiceps cristatus* L., on a fish-farm. Ardea 79: 395-408.
- Ulenaers, P. & A.A. Dhondt 1994. Great Crested Grebe *Podiceps cristatus* chick mortality in relation to parental fishing. Bird Study 41: 211-220.
- Ulenaers, P. & J. van Vessem 1994. Impact of Great Crested Grebes (*Podiceps cristatus* L.) on fish ponds. Hydrobiologia 279/280: 353-366.
- Ulenaers, P. et al 1992. Foraging of the great crested grebe in relation to food supply. J. Animal Ecol. 61: 659-667.
- Ummels, J. & J. Hermans 1987. Onderzoek naar het foeragegedrag, de foerageergebieden en de energiebehoeften van de wulp in de omgeving van de Lanschotse Heide. Afstudeeropdracht Mollerinstituut.
- Uythoven, I. 1971. De Korhoenderstand 1971. Nederlandse Jager 76(23): 818-819.
- Valkonet-Huijskes, S. & M. Sloendregt 2022. Broedsels van Witte Kwikstaarten in rozenkassen. Blauwe Klauwier 48(3): 72-75.
- Veenhuizen, W. 1992. Trektellingen aan de stadstrand van Eindhoven. Blauwe Klauwier 18(3): 8-9.
- Veenhuizen, W. 1995. Inventarisatie bijzondere vogelsoorten van Landgoed De Wielewaal, De Herdang, Philips de Jong Wandelpark en het ziekenhuisterrein De Grote Beek in 1994. VWG De Kempen.
- Veenhuizen, W. 1999. De Huiszwaluw (*Delichon urbica*) in de Kempen in 1998. Blauwe Klauwier 25(1): 5-7.
- Veer, W. de 2004a. Inventarisatie Golfbaan Welschap 2002. Blauwe Klauwier 30(1): 5-8.
- Veer, W. de 2004b. Inventarisatie Golfbaan Welschap 2003. Blauwe Klauwier 30(2): 5-10.
- Veer, W. de 2006. Nestkastenproject voor de Steenuil in de Kempen. Blauwe Klauwier 32(3): 11-16.
- Veer, W. de 2008. Broedresultaten steenuil 2007. Blauwe Klauwier 34(1): 19-23.
- Veer, W. de 2009. Bosgebied Vensedijk 2009. Inventarisatie broedvogels, rode bosmieren en eekhoorns. VWG De Kempen.
- Veer, W. de 2012. Nestkastenverslag steenuilen in de Kempen 2005-2010. Blauwe Klauwier 38(1): 10-12.
- Veer, W. de 2020. Venco Campus 2020 Inventarisatie broedvogels. VWG De Kempen.
- Veer, W. de & M. Sloendregt 2007. Steenuilen en kerkuilen in de gemeente Veldhoven, 2006-2007. VWG De Kempen.
- Veer, W. de & E. de Veer 2025. Gulbergsven 2025 Inventarisatie broedvogels. Eigen uitgave.
- Velden, K. van der 2003. Natuurtoets ten behoeve van herinrichting Oirschotse Heide tot compagnies oefenterrein. Arcadis.
- Velden, R. van der 2023. Resultaten broedvogelmonitoring Nuenens Broek 2023. Website IVN Nuenen.
- Venema, N. 1977. Broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1977. Eigen uitgave.
- Venema, N. et al. 1975. Broedvogelinventarisatie Cartierheide 1975. VWG De Kempen.
- Vereijken, J. 1986. Broedresultaten van de Huiszwaluw (*Delichon urbica*) in 1985. Kuluut 5: 35-41.
- Vereijken, J. 1987. Broedresultaten van de Huiszwaluw (*Delichon urbica*) in 1987. Kuluut 7: 62-72.
- Vergeer, J.-W. 2014. Broedvogels tellen en gehoorproblemen: gaat dat samen? Natura 111(4): 10-11.
- Verploegen, H. et al. 2021. Affordances and tensions in recording bird observations: how coordinators and volunteers perceive and experience citizen science in birding. J. Science Comm. A10.
- Verploegen, H. et al. 2024. Affective Encounters with More-than-humans: Digital Platforms in a Time of Environmental Loss. Conserv. & Society AOP: 1-10.
- Verploegen, H.M.G. 2025. Attending to more-than-human life and loss: Digitally mediated affects of ecological citizen scientists. Dissertatie Radboud University.
- Vink, G. 1998. Trektellingen Strabrechtse Heide 1997. Blauwe Klauwier 24(1): 16-17.
- Vink, G. 1999. Trektelling op de Strabrechtse Heide 1998. Blauwe Klauwier 25(3): 8-9.
- Vink, G. 2000. Trektellen op trektelpost Strabrechtse heide in 1999. Blauwe Klauwier 26(4): 6-9.
- Vleuten, T. van der et al. 1988. Broedvogelinventarisatie De Plateaux 1988. Blauwe Klauwier 14(3): 1-13.
- Vliet, A. van 1987. Bodemonderzoek - onderzoek naar voedsel voor de wulp. Afstudeeropdracht Mollen-instituut.
- Vogel, R.L. 1995. Broedvogels van de boswachterijen Eersel /De Kempen en de Cartierheide in 1995. Sovon.
- Vogelbescherming 2018. Nationale tuinvogeltelling 2003-2018. Vijftien jaar tuinvogels tellen. Vogelscherming.
- Voorlopig Bestuur KNNV Eindhoven 1945. Verslagen der Werkgroepen van de afdeling Eindhoven der Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging. Venkraai 1-2.
- Voort, W. v.d. & L. Peeters 1980. Verslag broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1980. Eigen uitgave.
- Voort, W. v.d. & L. Peeters 1981. Verslag broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1981. Eigen uitgave.
- Voort, W. v.d. & N. Venema 1979. Broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1978. Eigen uitgave.
- Voort, W. v.d. & L. Peeters 1982. Verslag broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren 1982. Eigen uitgave.
- Vos Burchart, H. de & M. Hartman 2025. De raaf *Corvus corax* in Nederland in 2024. Ravenwerkgroep Nederland.
- VWG De Kempen 2001. Broedvogelinventarisatie Goorloop 2001. VWG De Kempen.
- VWG Geldrop 2004. Broedvogelinventarisatie van Gijzenrooi in 2003. VWG Geldrop.
- VWG Geldrop 2013. Broedvogelinventarisatie van Gijzenrooi in 2012. VWG Geldrop.
- VWG Grote Rivieren 1973. Handleiding voor het inventariseren van broedvogels in Nederland. KNNV.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 1997. Broedvogelkartering Het Schut en omgeving 1997. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 1998. Broedvogels in en om De Pastoorsweijer. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 1999. Broedvogelkartering De Maaij. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2002. Broedvogelonderzoek De Ploeg en omgeving 2002. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2003. Broedvogelonderzoek De Pielis. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2004. Broedvogelonderzoek Het Schut en omgeving 2004. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2005. Broedvogelonderzoek Pastoorsweijer en omgeving 2005. VWG IVN Bergeijk-Eersel.

- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2006. Broedvogelonderzoek de voormalige kweekvijvers en de Liskes. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2007. Broedvogelonderzoek Bosgebeid De Maaij 2007. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2009a. Broedvogelonderzoek Stevensbergen. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2009b. Broedvogelonderzoek Mirandolles Heike. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2010. Broedvogelonderzoek De Ploeg en Omgeving 2010. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2013. Broedvogelonderzoek Pastoorsweijer 2013. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Bergeijk-Eersel 2017. Broedvogelonderzoek Bosgebeid De Maaij 2017. VWG IVN Bergeijk-Eersel.
- VWG IVN Geldrop 2008. Inventarisatie op Algemene Broedvogels Braakhuizensche Heide voorjaar 2008. VWG IVN Geldrop.
- VWG IVN Geldrop 2023. Broedvogelinventarisatie Kasteelpark Geldrop 2023. VWG IVN Geldrop.
- VWG IVN Valkenswaard 1991. Broedvogelinventarisatie Patersgronden nabij Achelse Kluis 1991/ 1992. Staatsbosbeheer.
- VWG KNNV Eindhoven 1967. Broedvogelinventarisatie 1967 Strabrechtse Heide. VWG KNNV Eindhoven.
- VWG KNNV Eindhoven 1972. Broedvogelinventarisatie 1967-1968-1969 objekt Strabrechtse Heide. VWG KNNV Eindhoven.
- VWG KNNV Eindhoven 1973. Broedvogelinventarisatie 1970-1971-1972 Strabrechtse Heide. VWG KNNV Eindhoven.
- VWG KNNV Eindhoven 2011. Broedvogelinventarisatie 2002-2005-2009 Genneparken.
- VWG Midden-Brabant 2018. Inventarisatieverslag 2018 Territoriumkartering Broedvogels in Nationaal Natuurnetwerk De Hilver. VWG Midden-Brabant & VWG KNNV Tilburg.
- VWG Midden-Brabant 2020. Inventarisatieverslag 2019 Territoriumkartering Broedvogels in Nationaal Natuurnetwerk De Hilver. VWG Midden-Brabant.
- VWG Midden-Brabant 2025. Weidevogelinventarisatie De Hilver 2011-2025. VWG Midden-Brabant.
- Wasscher, M. et al. 1978. Geijzenrooi inventarisatierapport. NJN Eindhoven.
- Werf, E. van der 2022. De Jeugdbond als bron van de VWG. Blauwe Klauwier 48(1): 22-29.
- Werf, J. van der 1975. Nestkastencontroles op het Koningshof. Blauwe Klauwier 1(1).
- Werkgroep Weidevogelbescherming Zuidoost-Brabant 2009 ... 2025. Verslag broedseizoen 2009 ... 2025. Werkgroep Weidevogelbescherming Zuidoost-Brabant.
- Weyland, W.A. 1977. Korhoenders en terreinbeheer. Bosbouwvoorlichting 16(6): 78-80.
- Wielen, P. van der 1990. Broedvogelkartering Keersop en Run, 1989. SBB.
- Wielen, P. van der 1990. Broedvogelkartering van het Groot Goor in de boswachterij Eersel, 1989. SBB.
- Wielen, P. van der 1991. Broedvogelkartering "Dal van de Goorloop" (Bosw. de Kempen) seizoen 1990. SBB Brabant-West.
- Wielen, P. van der 1991. Broedvogelkartering "Dieprijtse Loop" (Bosw. Eersel) seizoen 1990. SBB Brabant-West.
- Winden, J. van der 1981. Verkeerslactoffers tussen Eindhoven en Son in 1978. Roodborsttapuit 1(1): 11-12.
- Winden, J. van der 1991. De Zwarte Stern als broedvogel in Midden- en Oost-brabant, in de periode 1970-1987, met een rekonstruktie van de periode 1950-1969. Blauwe Klauwier 17(3-4): 1-14.
- Winden, J. van der & T. Heijnen 1986. Resultaten van de wintervogeltelling in januari 1986. Roodborsttapuit 5(2-3): 115-131.
- Wittgen, A.B.L.M. 1962. Paarvorming en balts van de Geoorde fuut (*Podiceps caspicus*). Lev. Natuur 65(3): 64-72.
- Wittgen, A.B.L.M. 1967. Inventarisatierapport over de periode 1962 tot 1967 betreffende het landgoed De Utrecht. Eigen uitgave.
- WNM Stadsgevest Eindhoven 1972. Paarsboek Strabrechtse Heide-E9. Werkgroep Natuurbehoud en Milieubeheer Stadsgevest Eindhoven.
- Wouters, J. 1989. Resultaten van drie winters onderzoek naar het activiteitspatroon van de Sperwer. Blauwe Klauwier 15(4): 4-7.
- Wouters, J. 1996. Ringresultaten van Sijzen in het vroege voorjaar van 1995. Blauwe Klauwier 22(2): 27.
- Wouters, J. 2003. Overwinterende Dodaarzen op de Groote Beerze. Blauwe Klauwier 29(1): 23.
- Wouters, J. 2008. Verslag van de nestkastencontroles op Koningshof in 2007. Blauwe Klauwier 34(1): 9-12.
- Wouters, J. 2015. De nestkastbewoners op Koningshof 37 jaar gevolgd 1978-2014. Lezing symposium VWG De Kempen.
- Wouters, J. 2022. Resultaten van de nestkasten op Koningshof in 2021. Blauwe Klauwier 48(1): 71-72.
- Wouters, J. 2023. Ringonderzoek op vogelakker 'Bladel 9' bij Casteren in 2022. Blauwe Klauwier 49(2): 53-56.
- Wouters, J. et al. 2001. Slaaplaatsrouw bij in warenhuizen overnachtende Witte Kwikstaarten *Motacilla alba*. Vogeljaar 49(3): 109-116.
- Wouters, P. 1987. Het voorkomen van de Bosuil als broedvogel in de Kempen in 1986. Roodborst-tapuit 6(1): 35-39.
- Wouters, P. 1992. De Bosuil in de Kempen in 1991: een successtory. Blauwe Klauwier 18(4): 10-15.
- Wouters, P. 1995. Inventarisatie van de Hertgang in 1994. Blauwe Klauwier 21(3): 1-6.
- Wouters, P. 1997a. De Bosuil in de Kempen: van zeldzaamheid naar alledaagse soort. Blauwe Klauwier 23(2): 35-50.
- Wouters, P. 1997b. Telling van Eksters en andere wintervogels in januari 1996. Blauwe Klauwier 23(4): 106-113.
- Wouters, P. 1998a. Uilen in de Kempen in 1997. Blauwe Klauwier 24(1): 8-11.
- Wouters, P. 1998b. Uilen in de Kempen in 1998. Blauwe Klauwier 24(3): 8-11.
- Wouters, P. 1999a. Uilen in de Kempen in 1999. Blauwe Klauwier 25(3): 16-18.
- Wouters, P. 1999b. Wintervogeltelling januari 1998. Blauwe Klauwier 25(1): 8-13.
- Wouters, P. 1999c. Ransuilen in de gemeente Reusel. Blauwe Klauwier 25(3): 1-5.
- Wouters, P. 2000a. Wintertelling januari 1999. Blauwe Klauwier 26(1): 8-13.
- Wouters, P. 2000b. Wintertellingen in de Kempen vanaf 1982: resultaten van Stormmeeuw, Smelleken, Roek, Bonte Kraai en Ekster. Blauwe Klauwier 26(3): 45-53.
- Wouters, P. 2000c. Wintervogeltellingen 1982-2000. Lezing symposium VWG De Kempen.
- Wouters, P. 2001. Uilen in de Kempen in 2000. Blauwe Klauwier 27(1): 8-9.
- Wouters, P. 2003. Slaaplaatsstellingen van Blauwe Kiekendieven en hun prooien in de Kempen in winter 2001-2002. Blauwe Klauwier 29(1): 6-15.
- Wouters, P. 2004. Slapende Blauwe Kiekendieven tijdens de winter 2002/2003. Blauwe Klauwier 30(3): 6-12.
- Wouters, P. 2005a. Slapende Blauwe Kiekendieven tijdens de winter 2003/2004. Blauwe Klauwier 31(2): 16-21.
- Wouters, P. 2005b. De Bosuil in de Kempen voorjaar 2002. Blauwe Klauwier 31(2): 10-15.
- Wouters, P. 2006a. Bosuilnestkasten in Reusel. Blauwe Klauwier 32(2): 27-29.
- Wouters, P. 2006b. Broedvogelinventarisatie Valkenswaard Zuid 2006. VWG De Kempen.
- Wouters, P. 2006c. Tapuit, Groote Heide 2005. Blauwe Klauwier 32(1) 26-27.
- Wouters, P. 2007a. Trektellen 7-10-2006. Blauwe Klauwier 33(1): 3-5.
- Wouters, P. 2007b. Bosuilnestkasten in Reusel, 2006. Blauwe Klauwier 33(2) 11-13.
- Wouters, P. 2015. Wintervogeltelling 1982-2014. – Wintervogels in een sterk veranderde wereld. Lezing symposium VWG De Kempen.
- Wouters, P. 2017. Broedvogelinventarisatie Lage Heide 2017. VWG De Kempen.
- Wouters, P. 2018. Inventarisatie Lage Heide 2017. Blauwe Klauwier 44(1): 1-7.
- Wouters, P. 2019. Dal van de Kleine Beerze. Nulmeting broedvogels 2018. VWG De Kempen.
- Wouters, P. 2021a. Broedvogelinventarisatie De Oase 2021. VWG De Kempen.
- Wouters, P. 2021b. Eerste indrukken inventarisatie dal van de Reusel in 2021. Blauwe Klauwier 47(3): 48-51.

Wouters, P. 2021c. Voedsel van Blauwe Kiekendieven, aan de hand van braakballen op slaapplaatsen in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 47(1): 76-85.

Wouters, P. 2022a. Uit het veld: RAS-project Bosuil. *Blauwe Klauwier* 48(2): 128-129.

Wouters, P. 2022b. Een verkenning naar het voorkomen van de Oehoe in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 48(4): 75-78.

Wouters, P. 2022. Simultaantellingen van Middelste Bonte Specht op Wellenseind. *Blauwe Klauwier* 48(1): 102-105.

Wouters, P. 2023a. Avondcontrole van nestkasten bij Bladel: invloed van steenmeel? *Blauwe Klauwier* 49(1): 86-88.

Wouters, P. 2023b. Oehoes in de Kempen in 2023. *Blauwe Klauwier* 49(4): 59-62.

Wouters, P. 2024. Broedvogelinventarisatie deelgebieden steenmeelonderzoek Bladel. *Blauwe Klauwier* 50(2): 11-18.

Wouters, P. & J. Kolsters 2013. Broedvogels Visvijvers Valkenswaard 2008 en 2012 ten oosten van de Tongelreep. *VWG De Kempen*.

Wouters, P. & J. Kolsters 2017. Al vier winters wintervoeder-onderzoek in de Kempen. *Blauwe Klauwier* 43(4): 1-8.

Wouters, P. & J.-W. Vergeer 2010. Broedvogels van Boswachterij Leende en omgeving in 2009. *Sovon*.

Wouters, P. & J. Wouters 2013. Nachtzwaluwen in De Kempen, een nieuw Ras-project. *Op het Vinkentouw* 128: 5-9.

Wouters, P. et al. 2007a. Broedvogels Boswachterij De Kempen in 2006. Bureau Waardenburg.

Wouters, P. et al. 2007b. Broedvogels Boswachterij Eersel in 2006. Bureau Waardenburg.

Zanten, N. & J. van 2007. Huiszwaluwinventarisatie 2007. *VWG De Peel*.

Zanten, N. & J. van 2008. Huiszwaluwinventarisatie 2008. *VWG De Peel*.

Zanten, N. & J. van 2008. Huiszwaluwinventarisatie 2008. *VWG De Peel*.

Zouwen, A. van der 1978. Inventarisatie van Korhoen-derbiotopen in Noord-Brabant. Doctoraalverslag, Rijksuniv. Utrecht & RIN.

Bijlagen

Bijlage 1. Broedvogelinventarisaties van gebieden waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen. Exclusief inventarisaties in grotere gebieden of waarbij maar enkele soorten (<10) werden geteld (zie bijlagen 2 t/m 5). Op volgorde van eerste inventarisatiejaar. Als een gebied in meerdere jaren geteld is met ± dezelfde begrenzing (en dus ± dezelfde oppervlakte), dan zijn die tellingen bij elkaar gezet onder het eerste teljaar. Getelde opp. = de getelde oppervlakte binnen de grenzen van de Kempen; UT = Uitgebreide territoriumkartering als methode (ongeacht het aantal bezoeken).

Jaar/jaren	Gebied	Gebied omvat o.a.	Getelde opp. (ha.)	Alle soorten?	UT?	Bron (verslag, rapport of boek)
1957	De Hertgang (bij Esbeek)		79	J	N	Bogaers 1958
1963-64	Eckartse Bos			?	N	NJN Eindhoven geciteerd in Abma et al. 1969
1966	Strijperheg		25	N	N	NJN Eindhoven 1966
1967-69 1971-73 1978-80	Strabrechtse Heide		1500	N	N	WNM Stadsgewest Eindhoven 1972, VWG KNNV Eindhoven 1967, 1972, 1973, Bruinsma 1980, 1981, 1983, Sonnenberg 1981
1973	Leende dorp, Leenderstrip & bungalowpark		110	J	N	Iven & van Gerwen 1973
1973	Boswachterij De Pan					Lammers 1973
1974-76	Groote Heide		530	J	N	Heijnen 1981a
1975	Groote Heide (oostdeel), Kranenveld, Soerendonks Goor, Putberg		825	J	N	Leys 1975
1975	Collse Zegge		50	J	N	Neijts & Heijnen 1978
1975, 1976, 1977	Cartierheide		150	J	N	Venema et al. 1975, Bakermans 1979b
1977	Gijzenrooi	stukje Stratumse Heide	617	J	N	Wasscher et al. 1978
1975, 1977-1984 1988 1993, 2005, 2017, 2023	Reuselse Moeren	Zandheuvel	150	J J N	N J J	Venema 1977, v.d. Voort & Venema 1979, v.d. Voort & Peeters 1980, 1981, 1982, Sanders et al. 1983, Peeters 1986, van Bortel 1988, Klemann & Wessels 1993, Pahlplatz 2005, Faasen et al. 2017, Ubbels & Foppen 2024
1977, 1979	Tulder & Broekeling		193	J	N	van Poppel 1978, 1979
1977, 1979	Malpieheide & Malpiebeemden		365	J	N	Lüring 1980
1978	Grootgoor (Veldhoven-Eersel)		50	J	N	Bakermans 1979
1979	Rundal tussen Schadewijk en Stevert	Molenveld	140	J	N	Cornelissen 1982
1979	Dommeldal bij Bokt (Eindhoven)		55	N	N	van Oosterhout
1980	Oostelbeerse Heide & Oirschotse Heide	Aarlesche Heide, 's-Heerenvijvers, Houtven, Wintelreven	1.890	J	N	van Poppel et al. 1982
1980	Ruilverkevelingsgebied De Hilver	Annanina's Rust, Diessens Broek, Het Stuk, Beersche Heide, Heikant	3.480	N	N	Braaksma 1981
1981	Broekeling		55	J	N	Heijnen 1981b

Jaar/jaren	Gebied	Gebied omvat o.a.	Getelde opp. (ha.)	Alle soorten?	UT?	Bron (verslag, rapport of boek)
1981	De Hertgang 3 ^e gedeelte		23	N	N	Heijnen 1981b
1981	Hapert e.o.	Goorland, Steenakkers, Groot Terkooijen	990	N	N	Bakermans 1981
1981, 1982	Collse Zegge		100	J	J	Sanders 1982, 1983
1983	Dommelbeemden Veldhoven-Waalre	Heers, Mosbroek, De Wilderen	485	N	N	van Kessel & Vrijaldenhoven 1983
1983	Strabrechtse Heide excl. Beuven-Starven e.o.			J		Stooker 1988
1984-1990	Eindhoven (stad)		3.935	J	N	Maréchal & Veenhuizen 1997
1984 t/m 1992	Collse Zegge		102	J	J	Coenen et al. 1984...1992, Coenen et al. 1989
1985-1989	Stiphoutse Bossen					van Aerle et al. 1993
1985, 1991	Cartierheide & Hapertse Heide		255	J	J	Bakermans et al. 1985, 1991
1985, 1991, 1993	Dommeldal bij Hanevoet (Eindhoven)	Het Broek, Klotputten	110	N	J	Munsters & Veenhuizen 1994
1986 (?)	Molenheide & Mosbeemden (tussen Reusel en Hulsel)		60	J	J	Anonymus 1986
1986 t/m 1990	Malpieheide en aangrenzende Malpiebeemden		150	N	N	Manders & de Louweren 1992
1987 t/m 1990	Heiderestanten Leenderbos, Groote Heide, Kranenveld, Gastelsche Heide	Laagveld, Galgeberg, Hasselsvennen, Dorven	350	N	N	Heijnen 1991a
1988	Wellenseind en De Hertgang		137	J	J	van Poppel & Helmich 1989
1988	Landschotse Heide		208	N	N	Peeters 1988
1988 t/m 2025	Strabrechtse Heide	Braakhuizensche Heide, Scheidingsven, Grafven, Beuven-Starven, Witven	1.400	J N	J	Stooker 1988, Kikkert 1996, 1997b, 1998, 2000, Smits et al. 1990, Engels 2004, 2012, 2014, 2018, 2020, 2021, 2022b, 2023b, 2023c, 2024a, 2025a
1988	Sang en Goorkens		23	J	J	Smits 1989
1988, 1989	Soerendonks Goor	Turftwater	80	J	J	Beeren 1989, Beeren & van Asseldonk 1990
1988, 1989	Plateaux	Pelter Heggen	258	N J	N N	van der Vleuten et al. 1988, Bakermans et al. 1989
1988 t/m 2002	Beuven en Starven		231	N	J	van Dijck 1996, Timmermans & van Eijk 2003, 2005, Timmermans et al. 2010, Engels 2025
1989	Percelen in beekdal van Keersop	Kromhurken, Hoekerbeemden, Ganzenbroek, Keersopperbeemden en Gagelvelden		N	N	van der Wielen 1990
1989	Buulderbroek		51	?	?	Poelmans 1989 geciteerd in Poelmans & van Diermen 1997
1989-1992	Ringselvennen & Loozerheide		829	J	?	Blom et al. (red.) 1992
1989-2000	Heerendonk		40	J	J	Braak et al. 2001
1990	Grootgoor (Veldhoven-Eersel)					van der Wielen 1990
1990	Leenderheide-Noord (ZO-hoek A67/A2)	Klein Huisven	280	J	J	Mooij 1990
1990	De Warande (Helmond)		27	J	J	van Schayk 1990
1990-1989	Nuenens Broek (kerngebied)		45	J	J	Braak et al. 2001
1991	Oostelbeerse Heide & Oirschotse Heide	Aarlesche Heide, 's-Heerenvijvers, Houtven, Wintelreven	1.764	N	N	Witteveen en Bos 1991
1991	Neterselse Heide		145	J	J	van Bortel & van Gorp 1991
1991	Grijze Steen		60	J	N	van Herpt & van der Vleuten 1991
1991	Gijzenrooi	Gijzenrooise Zegge	143	J	J	Mooij 1991
1991	Middengebied Eindhoven-Helmond		6.400	N	N	Anonymus 1990; Heijnen 1991b (enkele gebieden)
1991	Dommelbeemden Belgische grens tot Venbergse molen	Dommeldal bij Putten en Horsten, Malpiebeemden	294	N	J	Bijlsma 1992a
1991/1992, 1993, 1997	Boswachterij De Pan					Staatsbosbeheer 1992a, 1992b, IVN Maarheeze-Budel 1997
1991, 1993, 1996, 1999, 2002 2005, 2008, 2012	Visvijvers Valkenswaard ten O van Tongelreep	Greveschutven	200	N J	J J	Heijnen 1992, Kolsters 1993, 2000, Kolsters & Wouters 1997, 2000, 2003, 2006, 2016, Wouters & Kolsters 2013
1991, 1996	Patersgronden		107	J	J	VWG IVN Valkenswaard 1991, Bijlsma 1992b, van Gompel &

Jaar/jaren	Gebied	Gebied omvat o.a.	Getelde opp. (ha.)	Alle soorten?	UT?	Bron (verslag, rapport of boek)
						Seijkens 1996
1991 2000 2009	Leenderbos, Grootte Heide, Kranenveld, Soerendonks Goor & Putberg, Klaterspeel	Driebruggen, Patersgronden, Langbosch , Berkenputten	2.211 2.314 2.234	N	J	Bijlsma 1992b, Deuzeman 2000, Wouters & Vergeer 2010
1992/1993	Herbertusbossen	Kasteelbos Heeze	281	J	J	Mooij 1992, 1993
1992, 2001	Landschotse Heide		237	J	J	Aarts et al. 1992, Aarts & Keij 2001
1993	Keersopperbeemden-Dommelen		36	J	N	van Gompel 1993
1993 t/m 1995	Pastorsweijer, Visvijvers Bergeijk en populierenlaan	De Maaij, Liskes	85	J	J	Heijnen 1993, 1995a, 1995b, 1999, 2000
1994	De Hertgang (bij Esbeek)		60	N	N	Wouters 1995
1994	De Wielewaal, De Herdang, Philips de Jongh Wandelpark & De Grote Beek		426	N	J	Veenhuizen 1995
1994	Ringselvennen			?	?	Beeren 1994
1994, 2002, 2007	Plateaux en Lage Heide	Pelter Heggen	325			van Gompel & Seijkens 1994, 2002, 2007
1995	Tangenten rondom Eindhoven	37 deelgebieden		N	N	Poelmans et al. 1995
1995	't Heike (ten N van Dommelen)	Gagelvelden, Elshouters (deels)	96	J	J	van Gompel & Seijkens 1995
1995 t/m 2014	Malpiebeemden-Zuid		115	J	J	van Gompel & Seijkens 1996b, 1997, 2009, van Gompel 2010, 2011, 2012b, 2013, 2014
1996	De Ploeg e.o. (Bergeijk)		60	J	N	Couwenberg 1996
1996 t/m 1998, 2000	Hapertse Heide		100	J	J	Hermans, H. et al. 1996, 1997, 1998, 1999, Jacobs 1999, Hermans & Jacobs 2000
1996 t/m 1998	Pastorsweijer en Visvijvers Bergeijk		60	J	J	Heijnen 1999, 2000
1997	Klotputten (Eindhoven)		50	J	J	Faasen 1997
1997, 2004	Het Schut (bij Bergeijk)	Koolbliksvan, Beeken	85	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 1997, 2004
1997	Malpiebeemden-Noord		62	J	J	van Gompel & Seijkens 1997
1997	Braakhuizensche Heide	Grootven, Sloopjesven, Meerloomeer	132	J	J	Mooij 1997
1998	Dommeldal De Horsten & De Putten		67	J	J	van Gompel & Seijkens 1998
1998, 2005, 2013	Pastorsweijer		68	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 1998, 2005, 2013
1999, 2006, 2013, 2023	Vliegbasis Welschap		225	N	J	Pahlplatz & van der Berg 1999, Haveman 2007, Braam 2014, Filius & Zuyderduyn 2024; zie ook Hijnen 2025b
1999	Maaijerheide (bos)		135	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 1999
2000	Wolfhoeksche Heide & De Stevert	enkele kleine bospercelen	42	J	J	Kolsters 2000b
2000	Rundal tussen Stevert en Veldhoven	Grootgoor, De Maassen, Heers, Witvenbos	455	J	J	van Maar 2001, IVN Veldhoven-Vessem 2001, 2006
2001, 2006	Buikheide (ten N van Meerenweg)		375	J	J	Kolsters & Deeben 2002, Kolsters & de Veer 2007
2001, 2013	Boswachterij De Pan	Vrolijke Jager, Boksenberg, Boschvelden	376	N	J	Deuzeman 2001, de Boer 2013
2001	Goorloop (Boswachterij De Kempen)		79	J	J	VWG De Kempen 2001
2002, 2010	De Ploeg e.o. (Bergeijk)		80	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 2002, 2010
2002, 2003	Wilhelminakanaal Reuseldal		11	J	J	Busink 2003b
2002, 2003	Golfbaan Welschap		49	J	J	de Veer 2004a, 2004b
2002, 2005, 2009	Gennep	Gennep watermolen, GennepERPaken	150	J	J	Mooij 2002, VWG KNNV Eindhoven 2011
2002, 2012 2016, 2024	Dommeldal bij Veldhoven		68 70	J	J	IVN Veldhoven-Vessem 2003, 2006, 2012, van Maar 2016, 2024
2003	Het Stuk (bij Haghorst)		143	J	J	Busink 2003a, 2017
2003	Oostelbeerse Heide & Oirschotse Heide		943	N	N	van der Velden 2003
2003	Vlasroot	Groot Vlasroot, Klein Vlasroot	28	N	J	IVN Veldhoven-Vessem 2004, 2006
2003	De Pielis (ten W van Luyksgestel)		90	J	J	IVN Bergeijk-Eersel 2003
2003, 2009	Dommeldal bij Hanevoet (Eindhoven)	Het Broek, Klotputten	100	N, J	J	van den Akker & van Maar 2004, IVN Veldhoven-Vessem 2010a
2003, 2012	Gijzenrooi	Riel, Gijzenrooise Zegge	177	J	J	VWG Geldrop 2004, 2013
2003, 2005, 2017,	Visvijvers Valkenswaard W van Tongelreep		78	J	J	Kolsters 2004, Kolsters & Wouters 2006, de Veer & Kolsters

Jaar/jaren	Gebied	Gebied omvat o.a.	Getelde opp. (ha.)	Alle soorten?	UT?	Bron (verslag, rapport of boek)
2020, 2023						2017, Heijnen & Kolsters 2021a, 2021b, Heijnen 2023c, 2023d
2003 t/m 2025	Beuven en Starven incl. bosrand ten N van Beuven		400	N	J	van den Heuvel 2010, 2011, 2014, 2024, 2025
2004	De Burgh (Eindhoven)		12	J	N	Ooms 2004
2004	Dommeldal en Keersopdal bij Riethoven	Elshouters (deels)	66	N	J	IVN Veldhoven-Vessem 2005, 2006
2004	Viskwekerij Driebruggen		52	J	J	Kolsters 2005
2004	Malpievennen		100	N	J	van Kleef et al. 2007
2004-2012	Dommeldal De Horsten & De Putten		80	J	J	ter Huurne & Bolt 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2010a,b, 2012a,b
2004-2012	Plateaux, Lage Heide en Hageven		375	J	J	van Gompel et al. 2014
2004-2008	Dommeldal bij Veldhoven		47	J	J	ter Huurne & Mentink 2004, 2005, 2006, ter Huurne 2007, 2008, IVN Veldhoven-Vessem 2006
2005	Cartierheide & Hapertse Heide		270	J	J	Bakermans 2005
2005	Landelijk gebied Veldhoven-Riethoven	Witven, De Maassen, Vlasroot-vennen, Broekhovensche Velden	368	J	J	IVN Veldhoven-Vessem 2006a, 2006b
2006	Boswachterij De Kempen	Goorloop, Cartierheide, Zwarte Weijer, Weijerkens, Riebos	1.332	N	J	Wouters et al. 2007a
2006	Boswachterij Eersel	Spijkertse Heide, Sprankelbossen, Grootgoor (deel), Wolfhoeksche Heide (deel)	494	N	J	Wouters et al. 2007b
2006	Zandoerlese bossen		100	N	J	IVN Veldhoven-Vessem 2007b
2006/2008	Lange Bleek (Sterksel)	Bultven, graslanden Schoorsveld en Somerense Weg	288	J	J	van der Gaag 2009, van der Gaag & Gil Cantabrana 2012
2006, 2011	Visvijvers Bergeijk en populierenlaan	Liskes	60	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 2006, 2011
2006, 2017, 2024	Lage Heide (ZO Dommelen)	Het Broek	264	J	J	Wouters 2006b, 2017, 2018, Kolsters 2024
2006-2011 2012-2024	Groote Heide	Kraanvennen, Klotvennen	304	N J	J	van Gompel & Pennings 2014
2007	Grootgoor (Veldhoven-Eersel)		50	J	J	IVN Veldhoven-Vessem 2007a
2007	Bosgebied De Maaij		135	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 2007
2008	Dommeldal bij Waalre	Heuvelsche Putten, Mosbroek, De Wilderen	128	J	J	IVN Veldhoven-Vessem 2008
2008	Braakhuizensche Heide	Grootven, Slootjesven, Meerloomeer	81	J	J	VWG IVN Geldrop 2008
2008, 2018, 2023	Valkenhorst en Spinsterheide		471	J	J	van Gompel 2008, 2018, 2023
2009	Diessens Broek		800	N	J	VWG Midden-Brabant 2010
2009	Neterselse Heide	Achterste Most	84	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2009
2009	Wellenseind		65	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2009
2009	Vessemse Vennen	Grootmeer, Kleinmeer	37	J	J	Kolsters et al. 2009
2009	Mirandolles Heike		20	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 2009
2009	Bosgebied Vensedijk (westrand Eindhoven)		4	J	J	de Veer 2009
2009	Malpieheide, Schoprschoorse Heide, Malpiebergsche Heide & Malpiebeemden		690	J	J	van Gompel & Seijkens 2011
2009	De Reisheuvels (onderdeel Plateaux)		5	J	J	IVN Bergeijk-Eersel 2010b
2009, 2013	Stevensbergen		24	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 2009a, 2012
2009-2023	Nuenens Broek		85	J	J	Braak et al. 2001, van der Velden 2023
2010	Eckartse Bos-Zuid	Broekspijpen, De Bogten	70	J	J	IVN Veldhoven-Vessem 2010b
2010	Westerhoven ten zuiden en zuidoosten	deel dorp Westerhoven, Loveren, Hoeverbroek, Aardbrandsche Heide, Heuvelsche Berg, Klein Borkel, Beekerheide, Ganzenbroek	950	J	J	van Gompel 2012
2010, 2016, 2021	Reuseldal Langvoort (ten O van Hooge Mierde)		129	J	J	Wouters 2021b
2010, 2023	Goorloop in De Pielis (ten W van Luykgestel)		101	J	J	IVN Bergeijk-Eersel 2010a, Kolsters 2023a
2011	Eckartse Bos-Noord	Lage Heide, De Muschberg	45	J	J	IVN Veldhoven-Vessem 2011

Jaar/jaren	Gebied	Gebied omvat o.a.	Getelde opp. (ha.)	Alle soorten?	UT?	Bron (verslag, rapport of boek)
2012	Zoekgebied Westparallel N69 (tracé Veldhoven-Dommelen)		ca 500	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2012b
2013	Pastorsweijer		57			IVN Bergeijk-Eersel 2013
2013	Stratumse Heide & rand Gijzenrooi	Kanunnikesven	126	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2013
2013	Leenderheide-Noord (ZO-hoek A67/A2)	Klein Huisven	240	N	J	van Erve 2013
2013	Sang, Goorkens en Otterdijk	Broekkamp, De Schouw	133	J	J	de Boer 2013
2014	Landschotse Heide		243	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2014a
2014	De Baest (N-deel en enkele stukjes Z-deel)		158	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2014b
2014	Rietmussen (Dommeldal Eindhoven) en Collse Zegge (deels)		86	N	J	van Groen & van den Bergh 2014 (deels onbetrouwbaar)
2014	Helofytenfilter Bergeijk	Luchtasteel	5	J	J	IVN Bergeijk-Eersel 2014
2014	RWZI Aarle-Rixtel		16	J	J	Lemmens 2015
2015	Elshouters	Gagelvelden	30	J	J	IVN Bergeijk-Eersel 2015
2015	Polvolkcamp	D'n Duvelshoek	10	J	J	Brom et al. 2015
2015	Hugterheide		327	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2015
2015/2016	Westparallel N69 (tracé Veldhoven-Dommelen)			N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2012b
2015, 2018, 2021, 2024	Visvijvers Valkenswaard ten O van Tongelreep	Greveschutven, Achtereinds Laag (deel)	220	J	J	Kolsters & Wouters 2016, Kolsters 2019a, 2022, Kolsters et al. 2019, Heijnen 2024a, 2025a
2016	Genderdal bij Steensel	Bussereind, De Bult	50	J	J	Rutten et al. 2016
2016	Gennep	Gennep watermolen		N	N	Bleeker & de Greef 2017
2016	De Hogt		47	J	J	van Maar 2016
2016, 2018, 2020	De Bundertjes (Helmond)		80	J	J	van Schayk 2021
2016-2022	Heuvelse Putten (Waalre)		19	J	J	Deeben & Deeben 2016, 2018, 2019, 2020, 2021
2016, 2023	Herbertusbossen	Kasteelbos Heeze	235	J	J	Engels 2017, van Maar 2023
2016 t/m 2024, 2025	Diessens Broek		116	J	J	Busink 2015...2024, VWG Midden-Brabant 2018, 2019; Poelmans 2022
				N	J	VWG Midden-Brabant 2025
2017	Boswachterij De Kempen en Boswachterij Eersel	Goorloop, Cartierheide, Zwarte Weijer, Riebos, Bosscherweijer, Kattepoel, Spijkertse Heide, Sprankelbossen, Grootgoor (deel), Wolfhoeksche Heide (deel)	1.750	N	J	Faasen et al. 2017
2017	Bosgebied De Maaij (zuidelijk deel)		75	J	J	VWG IVN Bergeijk-Eersel 2017
2017	Lange Bleek (Sterksel)	Bultven, graslanden Schoorsveld en Somerense Weg	280	N	J	Engels 2018
2018, 2025	Kleine Beerzedal tussen Vessem en Oostelbeers	Molenbroek, Meerven, Spekdonken	305	J	J	Wouters 2019, Kolsters 2025
2018	Dommeldal bij Rietmussen (Eindhoven)		52	J	J	van Maar 2018a
2018	Soeterbeek		36	J	J	van Maar 2018b
2018	Gijzenrooi & Stratumse Heide	Gijzenrooise Zegge	224	N	J	Eijsackers 2019
2019, 2025	Zwartven		51	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2019, 2025
2019	Beleven		150	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2019
2019	Groote Beerzedal tussen Netersel en Westelbeers	Westelbeers Broek, Grijze Steen	324	J	J	Kolsters et al. 2019
2019	Groote Beerzedal tussen Hapert en Westelbeers	Westelbeers Broek, Grijze Steen	306	N	J	Staro 2019
2019	Neterselse Heide	Achterste Most	256	N	J	Staro 2019
2019	Keersop- en Rundal bij Westerhoven	De Beemd (Rundal bij Walik), Keersopperbeemden, Klisserbeemden, Hoekerbeemden, Kromhurken	147	N	J	van den Bergh et al. 2019; Slenders 2019 (Kromhurken)
2019	Leenderbos, Groote Heide, Kranenveld, Soerendonks Goor & Putberg	Driebruggen, Patersgronden, Langbosch, Berkenputten	2.139	N	J	van den Bergh et al. 2019 (deel van inventarisatie onbetrouwbaar!)

Jaar/jaren	Gebied	Gebied omvat o.a.	Getelde opp. (ha.)	Alle soorten?	UT?	Bron (verslag, rapport of boek)
2019	Leenderheide-Zuid	Groot Huisven-Veeven e.o.	186	J	J	van Maar 2019
2019-2024	Gijzenrooi tussen Riel en Zegge		17	J	J	Mennen & van Empel-Nicolai 2020, 2021, van Maar 2022, van Empel-Nicolai 2025
2020	De Baest (N-deel en enkele stukjes Z-deel)		135	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2020
2020	Landschotse Heide excl. vijvers		247	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2020
2020	Groote Beerzedal tussen Hapert en Netersel		320	J	J	Kolsters 2020c
2020	Venco Campus (Eersel)		18	J	J	de Veer 2020
2020	Dommeldal Veldhoven		28	J	J	van Maar 2020
2020, 2021, 2022, 2024	Keersopperbeemden (bij Dommelen)		41	J	J	Schutjes & van den Braak 2020, 2021, 2022; van den Braak 2024
2021	De Oase (bij Driebruggen)		17	J	J	Wouters 2021a
2021	Ganzenbroek, Pastoorsweijer, Liskes & Plateaux	Visvijvers Bergeijk, De Maaij, Pelterheggen, Lage Heide	461	N	J	Hissel 2021
2021	Gijzenrooi & Stratumse Heide	Gijzenrooische Zegge	325	J	J	van Maar 2021
2022	Weijerkens (W van Luyksgestel)		34	J	J	Heijnen 2022c
2022	Stevensbergen		37	N	J	Hissel 2022
2022	Mirandolles Heike (tussen Eersel-Steensel)		10	N	J	Hissel 2022
2022	Kleine Beerzedal tussen Hoogeloon en Vessem	Hoogeloons Bosch (Kabouterbos)	87	J	J	Kolsters 2023b
2022	Dommeldal Boktse Beemden & Vaartbroek		83	J	J	van Maar 2022a
2022, 2023	Landgoed Philips		35	J	J	van Ek 2022, 2023a
2022, 2023	Achtereinds Laag		39	N	N	van Kessel 2022, 2023
2022 t/m 2025	Strabrechts Broek		21	J	J	Engels 2022a, 2023a, 2024b, 2025b
2023	Boswachterij De Kempen	Goorloop, Cartierheide, Zwarte Weijer, Riebos	1.540	N	J	Ubbels & Foppen 2024
2023	Kasteelpark Geldrop		11	J	J	VWG IVN Geldrop
2024	Landschotse Heide		240	N	N	van Kessel 2024
2024	Dommeldal bij Veldhoven		72	J	J	van Maar 2024a
2024	Klotputten (Eindhoven)	Het Broek	40	J	J	van Maar 2024b
2025	Beleven		125	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2025
2025	Reuseldal Langevoort		75	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2025
2025	Raamsloop bij Reusel		5	N	J	Ecologisch Adviesbureau Cools 2025
2025	Dommelkwartier (Dommelen-Valkenswaard)		60	J	J	Heijnen 2025e
2025	Keersop- en Rundal bij Westerhoven	De Beemd (Rundal bij Walik), Keersopperbeemden, Klisserbeemden, Hoekerbeemden, Kromhurken	86	N	J	Hissel 2025
2025	Leenderbos, Groote Heide, Kranenveld, Soerendonks Goor & Putberg	Driebruggen, Patersgronden, Langbosch, Berkenputten	2.253	N	J	Hissel 2025
2025	Eckartse Bos & De Bogten	Lage Heide	108	J	J	van Maar 2025
2025	Gulbergsven (tussen Geldrop en Nuenen)		12	J	J	de Veer & de Veer 2025

Bijlage 2. Broedvogelinventarisaties (mits ≥ 10 telsoorten) in relatief grote gebieden (≥ 50 km²). Op volgorde van eerste inventarisatiejaar.

Jaar/jaren	Soort telling	Gebied in de Kempen	Getelde opp. in de Kempen	Welke soorten	Eenheid van registreren	Bron
1973-1977	Atlasproject	gehele Kempen	930 km ²	alle soorten	aanwezigheid per atlasblok	Teixeira 1979
1978-1983	Atlasproject	gehele Kempen	930 km ²	alle soorten	aanwezigheid per atlasblok per maand	Bekhuis et al. 1987
1982	Agrarisch gebied	verspreid door de Kempen	290 km ²	selectie weide- en struweelvogels	territoria	deels in Bakermans 1984 (120 km ²), overige in Ornis
1983-1987	Avifaunakartering midden en	agrarisch gebied in hele Kempen	543 km ²	alle soorten	territoria (schaarsere soorten) en	Poelmans & van Dieren 1997;

Jaar/jaren	Soort telling	Gebied in de Kempen	Getelde opp. in de Kempen	Welke soorten	Eenheid van registreren	Bron
1990-1991	oost Brabant Middengebied Eindhoven-Helmond	agrarisch gebied en bossen	466 km ²	selectie schaarsere soorten	aanwezigheid per km-hok telgebieden	Georegister Provincie Noord-brabant Anonymus 1990, Heijnen 1991b
1995	Inventarisatie i.v.m. trajectstudie tangenten	Natuurgebieden, bosjes, agrarisch gebied rond Eindhoven	10-tallen km ²	selectie schaarsere soorten	telgebieden	Poelmans et al. 1995; ook genoemd in Poelmans & van Diermen 1997; opgenomen in Avifaunakartering midden en oost Brabant 1995-2003
1995-2003	Avifaunakartering midden en oost Brabant	agrarisch gebied in hele Kempen plus een aantal bos- en natuurgebieden	ca. 525 km ²	selectie schaarsere soorten	territoria	Georegister Provincie Noord-Brabant; deels genoemd in Poelmans & van Diermen 1997
1998-2000	Atlasproject	gehele Kempen	930 km ²	alle soorten	aanwezigheid, met evt. schatting aantal territoria, per atlasblok (voor schaarsere soorten); aanwezigheid/ geturfd aantal per kilometerhok in gouden grid	Hustings & Vergeer 2002
2005-2007	Avifaunakartering midden en oost Brabant	agrarisch gebied plus enkele bos- en natuurgebieden	? km ²	alle soorten	territoria	Georegister Provincie Noord-brabant
vanaf 2007	Meetnut Urbane Soorten	routes met telpunten in stedelijk gebied	527 telpunten (2024)	alle soorten	aantal ex per telpunt gedurende 5 min.	Sovon
2013-2015	Atlasproject	gehele Kempen	930 km ²	alle soorten	idem 1998-2000	Hustings & Koffijberg 2018

Bijlage 3. Broedvogelinventarisaties van één of enkele soorten die vanaf 1973 in relatief grote gebieden (≥ 50 km²) op territoria zijn onderzocht en waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen, exclusief de soorten die onderzocht zijn met de in bijlage 2 genoemde broedvogelinventarisaties. Op volgorde van eerste inventarisatiejaar. N.b.: in tegenstelling tot 'vroeger' zijn er tegenwoordig van bepaalde soorten zoveel gegevens beschikbaar dat een behoorlijk compleet overzicht gemaakt kan worden; deze zijn niet opgenomen in de tabel.

Vogelsoort	Jaar/jaren	Gebied	Bron (verslag of rapport)
Zilvermeeuw, Stormmeeuw	vanaf 1970	potentiele habitats	Heijnen 2023e
Zwartkopmeeuw	vanaf 1978	meeste potentiele habitats	Ornis, Beeren & van Asseldonk 1990
Kokmeeuw	vanaf 1961	alle potentiele habitats; mate van volledigheid niet altijd duidelijk	Higler 1962, Cox & Schellekens 1984, Heijnen 2023e, 2025b
Kerkuil	vanaf 1964	mate van vlakdekking niet duidelijk	tientallen (interne) rapportages en artikelen; Sloendregt 2008, 2010, 2011, 2013a, 2013b, van den Biggelaar 2025a
Blauwe Reiger	vanaf 1970	alle kolonies	Blok & Roos 1977, Heijnen 2022e, 2025b
Zwarte Stern	vanaf 1970	alle kolonies	van der Winden 1991, Heijnen 2022e
Roek	vanaf 1970	(bijna) alle kolonies	Feijen 1976, Koelink & Laheij 1976, van Poppel 1981, Schoppers 2004, Heijnen 2023 ^e
Korhoen	vanaf 1971		Uythoven 1971, van Erve 1976, Weyland 1977, van der Zouwen 1978, Peeters, L. (red.) 1984, Braam 1990, Heijnen 2022b
IJsvogel	1975-1981	fors deel van de beekdalen	Heijnen 1981c, 2022j
Ransuil	1978-1981	Landgoed De Utrecht, Boswachterij Hapert (De Kempen), Buikheide en Leenderbos	Sanders 1978, Heijnen 1982
Nachtzwaluw	1978-1981, 1988-1991, 1996, 2007	fors deel van potentiele habitats	Heijnen 1982, Heijnen & van Happen 1989, Hermans 1997, van Kleunen et al. 2007, Sierdsema & Sloendregt 2008; overzicht in Heijnen 2025c
Boomleeuwerik	1980-84	veel potentiele habitats	Post & Heijnen 1984
Oeverzwaluw	vanaf ca 1980	(bijna) alle potentiele habitats	Leys 1987, Heijnen 2023e, 2025b
Fuut	1981	alle potentiele habitats	van Poppel 1986b
Dodaars	1981	alle potentiele habitats	van Poppel 1983c
Geoorde Fuut	1981	alle potentiele habitats	van Poppel 1986a
Kuifeend	1981	alle potentiele habitats	van Poppel 1984a

Vogelsoort	Jaar/jaren	Gebied	Bron (verslag of rapport)
Tafeleend	1981	alle potentiële habitats	van Poppel 1984b
Huiszwaluw	1984-2018	steden en dorpen	Veenhuizen 1999, Deebe 2018, 2019
Huiszwaluw	1985-1987, 2007-2010	dorpen in overlap werkgebied VWG De Peel (o.a. Aarle-Rixtel, Stiphout, Someren)	Vereijken 1986, 1987, van Zanten & van Zanten 2007, 2008, 2010
Bosuil	1986, 1991, 2002	gebieden verspreid in de Kempen	Wouters 1987, 1992, 1997, 2005b
Huiszwaluw	1991-1993, 2008-2022	dorpen in overlap werkgebied VWG Midden-Brabant (o.a. Biest-Houtakker, Diessen)	van der Kaa 1992, 1993, van Rijsewijk 2002, van Gestel 2020, 2022
Huiszwaluw, Oeverzwaluw	vanaf 1994	gemeente Heeze-Leende	Engels 2022d, 2024c, 2025c
Bosuil	1996-2000	diverse gebieden in zuidwestelijke Kempen	Wouters 1999a, Wouters 2001
Ransuil	1997-2000	diverse gebieden in zuidwestelijke Kempen, in 1999 84 km ² en 2000 64 km ² onderzocht	Wouters 1998a,b, Wouters 1999a, Wouters 2001
Wespendief	2001-2002	flik deel van de Kempen, globaal onderzocht	van Kessel & Wouters 2001, 2003
Wespendief	2003-2009	vierkant van 224 km ² tussen Diessen-Bladel-Dommelen-Best	van Kessel & Wouters 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010
Roodborsttapuit, Geelgors	2007	rondom Valkenswaard (95 km ²)	van Gompel 2007
Steenuil	vanaf 2003 (eerder?)	mate van vlakdekking niet duidelijk	van Rijswijk 2006a, 2006b, de Veer 2006, 2008, 2012, Busink 2008, de Veer & Sloendregt 2007, Sloendregt 2010, Staals 2021, van den Biggelaar 2025a
Aalscholver	vanaf 2009	alle kolonies	Heijnen 2025b
Slechtvalk	vanaf 2009	gebouwen met nestkasten	van Geneijgen 2023, Heijnen 2025d
Grote Gele Kwikstaart	2006-2016	veel potentiële habitats, mate van vlakdekking onbekend	Rahder 2020
Ooievaar	vanaf 2010	potentiële habitats m.n. rond bestaande nesten	Heijnen 2025d, Sloendregt & Ooievaarsgroep Veldhoven 2025
Middelste Bonte Specht	2017-2021	fors deel van potentiële habitats	Neijts 2022
Grauwe Klauwier	2020-2024	meeste potentiële habitats	Heijnen 2021a, 2022d, 2022e, 2025b
Oehoe	vanaf 2022	deel van potentiële habitats	Wouters 2022b, 2023b, Heijnen 2024b, 2025d

Bijlage 4. Broedvogelinventarisaties van één of enkele soorten die vanaf 1973 in relatief kleine gebieden (<50 km²) en gedurende tenminste 5 jaren op territoria zijn onderzocht en waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen, exclusief de soorten die onderzocht zijn tijdens de in bijlage 2 genoemde broedvogelinventarisaties. Op volgorde van eerste inventarisatiejaar.

Vogelsoort	Jaar/jaren	Gebied	Bron (verslag of rapport)
Nachtzwaluw	vanaf 1981	Leenderbos	Heijnen & Sierdsema 2025
	vanaf 2000	Groote Heide en Gastelse Heide	Heijnen & Sierdsema 2025
Wulp	1990-2007	Landschotse Heide	Keij 2007
roofvogels	1995-2003	Buikheide	Kolsters 1996, van Kessel & Vrijaldenhoven 1996, van Kessel & Kolsters 1998, Kolsters & van Kessel 2001, van Kessel et al. 2001, van Kessel & Deebe 2003, 2005
weidevogels	vanaf 1996	verspreid in de Kempen	Jacobs 1997, en jaarverslagen daarna, zowel van lokale werkgroepen als van Brabants Landschap (meest recente: van den Biggelaar et al. 2025)
Nachtzwaluw	2008-2012	Goorbosschen e.o. (Landgoed De Utrecht)	Ecologisch Adviesbureau Cools 2012a
Wespendief	vanaf 2018	Leenderbos	nieuwsbrieven J. van Kessel

Bijlage 5. Ecologisch onderzoek aan vogelsoorten (gedrag, voedselkeuze, broedbiologie, dispersie e.d.) waarover een verslag, rapport of artikel is verschenen, exclusief verspreidingsonderzoeken en tellingen van aantallen. Op volgorde van eerste onderzoeksjaar.

Vogelsoort	Jaar/jaren	Onderzoeksonderwerp en gebied	Bron (verslag of rapport)
Geoorde Fuut	1961	Gedrag (paarvorming en balts) op Goorven en Flaes	Wittgen 1962
Kerkuil	vanaf 1964	Nestplaatskeuze en broedbiologie, verspreid in de Kempen	zie Kerkuil in tabel 3
Ijvogel	1965-1972	Nestplaatskeuze, broedbiologie, dispersie in de Kempen	van Erve & Moller Pillot 2021
nestkastbroeders	vanaf 1969	Broedbiologie van nestkastbroeders op Koningshof	o.a. Wouters 2015, 2022
Regenwulp	1975-1993	Biometrie en plaatstrouw op Landschotse Heide	Gerritsen & van Dooren 2024
Witte Kwikstaart	1978-1982	Plaatstrouw op slaapplaatsen in een aantal kassen	J. Wouters et al. 2001

Vogelsoort	Jaar/jaren	Onderzoeksonderwerp en gebied	Bron (verslag of rapport)
Dodaars	1984-1985	Duikactiviteit buiten het broedseizoen op afgravingen Ploegstraat	van Asseldonk 1986a, 1986b
Gierzwaluw	1984	Gedrag (activiteitspatroon) in Eindhoven	Bos 1984
Gierzwaluw	1985	Gedrag (invloed weer op activiteit) in Someren-Eind	van Seggelen & van Seggelen 1985
Fuut	1986-1988	Broedbiologie op de Visvijvers Valkenswaard	Ulenaers & Dhondt 1990, 1994, Ulenaers & van Vessem 1994, Ulenaers et al. 1992
Sperwer	1986-1989	Gedrag (activiteitspatroon) in drie winters in de Kempen	Wouters 1989
Wulp	1990-2007	Broedbiologie op de Landschotse Heide	Kindt 1989, van der Sanden 1990, 1992, van der Lugt 1992, Keij 2007
roofvogels	1995-2003	Broedbiologie en voedselkeuze op de Buikheide	Kolsters 1996, van Kessel & Vrijaldenhoven 1996, van Kessel & Kolsters 1998, Kolsters & van Kessel 2001, van Kessel et al. 2001, van Kessel & Deebe 2003, 2005
weidevogels	vanaf 1996	Broedbiologie verspreid in de Kempen	Jacobs 1997 en jaarverslagen daarna, zowel van lokale werkgroepen als van Brabants Landschap (meest recente: van den Biggelaar et al. 2025)
Ransuil	1997, 1999	Voedselkeuze (braakballen) in enkele bossen omg. Reusel	Wouters 1998a, 1999c
Dodaars	2001-2002	Plaatstrouw op de Groote Beerze in de winter	J. Wouters 2003
Blauwe Kiekendief	2001-2020	Voedselkeuze (braakballen op enkele slaapplekken)	Wouters 2003, 2021c
Steenuil	vanaf 2003 (eerder?)	Broedbiologie verspreid in de Kempen	van Rijswijk 2006a, 2006b, de Veer 2006, 2008, 2012, Busink 2008, de Veer & Sloendregt 2007, Sloendregt 2010, Staals 2021, van den Biggelaar 2025a
Bosuil	vanaf 2004	Boedbiologie in nestkasten in omgeving Reusel	Wouters 2006a, 2007b
Nachtzwaluw	2008-2010	Broedbiologie, terreingebruik en voedselkeuze op Strabrechtse Heide en in Leenderbos	van Kleunen et al. 2012
Slechtvalk	vanaf 2009	Broedbiologie, biometrie en plaatstrouw in de Kempen	van Geneijgen 2023, Heijnen 2025d
Buizerd	2010	Terreingebruik en dispersie op vliegbasis Eindhoven	van Gasteren et al. 2014
Groene Specht	2011	Voedselkeuze op de Buikheide	Kolsters et al. 2014
Wespendief	2013-2015	Broedbiologie, terreingebruik en dispersie in het Groene Woud en Kempen~Broek	van Diermen et al. 2013, 2015
zaadeters	2013-2017	Voedselkeuze (experiment) van zaadeters in de winter in diverse tuinen	Kolsters & Wouters 2014, 2017, Kolsters 2018
Nachtzwaluw	vanaf 2013	Broedsucces en overleving op enkele heidevelden	Wouters & Wouters 2013
Groene Specht	2017	Voedselaanbod (bosmieren) op de Einderheide	Kolsters 2017
Raaf	vanaf 2018	Broedbiologie en biometrie in de Kempen	de Vos Burchart & Hartman 2025
Wespendief	vanaf 2020	Voedselaanbod (wespen) in beekdal Groote Beerze	Kolsters & Wouters 2021, 2025
nestkastbroeders	vanaf 2022	Broedbiologie in relatie tot strooien steenmeel bij Bladel	Goffin 2023, Wouters 2023a, van Pelt 2023
Oehoe	vanaf 2022	Biometrie en broedsucces van nestjongen in de Kempen	Wouters 2023b

Bijlage 6. Niet-broedvogeltellingen van meerdere soorten in een relatief groot deel van de Kempen ($\geq 50 \text{ km}^2$). Op volgorde van beginjaar.

Jaar/jaren	Soort telling	Gebied in de Kempen	Frequentie van tellen	Geteld in de Kempen	Welke soorten	Eenheid van registreren (per vogelsoort)	Bron
1976/77-1979/80	Bekentelling	op en langs beken	2-3 tellingen per winter	135-145 km	selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten	aantal ex per traject per telling	Cornelissen 1985
1977/78-1981/82	Plassentellingen	vennen, plassen en afgravingen	1 telling per maand, nov. t/m maart		selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten	aantal per plas per telling	maandelijke verslagen A. van Poppel en enkele van F. Neijts; van Poppel 1982
1978-83	Atlasproject	gehele Kempen	per maand, alle maanden	ca. 1000 km ²	alle soorten	aanwezigheid per atlasblok per maand	Bekhuis et al. 1987
1981/82-1985/86	Wintervogeltelling	agrarisches gebied	1 telling per winter, in januari	215-380 km ²	selectie van soorten	aantal ex/kilometerhok per telling, intekenen schaarse soorten	Ornis, van Poppel 1983b, van der Winden & Heijnen 1986
1981/82-2011/12	Wintervogeltelling Peelregio	agrarisches gebied Lierop-Someren-Diepenhoek	1 telling per winter, in januari	170 km ² waarvan ca. 1/3 in Kempen	selectie van soorten	aantal ex/kilometerhok per telling, intekenen schaarse soorten	Benders 1983, 1984, van Seggelen 2011a, 2011b, 2012
1983/84-1986/87	Plassentelling	vennen, plassen en afgravingen	3 tellingen per winter (2 in 1983/84)		selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten	aantal per plas per telling	Peeters 1984a, 1984b, 1984c, 1985, Busink & Nas 1996

Jaar/jaren	Soort telling	Gebied in de Kempen	Frequentie van tellen	Geteld in de Kempen	Welke soorten	Eenheid van registreren (per vogelsoort)	Bron
1983/84-1987/88	Bekentelling	op en langs beken	3 tellingen per win-ter (2 in 1983/84)	55-160 km	selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten	aantal ex per traject per telling	Peeters 1984a, 1984b, 1984c, 1985, Nas 1994, Busink & Nas 1996
1994/95-1997/98	Bekentelling	op en langs beken	3 tellingen per winter	ca. 150 km	selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten	aantal ex per traject per telling	Busink & Nas 2004
1995/96, 1997/98-2024/25	Wintervogeltelling	agrarisch gebied	1 telling per winter, in januari	80-350 km ² (meestal >200km ²)	selectie van soorten	aantal ex/kilometerhok per telling, intekenen schaarse soorten	Ornis, Wouters 1997b, 1999b, 2000a, 2000b, 2000c, 2015
1996/97-1997/98	Plassentelling	deel van de vennen, plassen en afgravingen			selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten	aantal per plas per telling	Busink & Nas 2004
1998-2000	Atlasproject in wintermaanden	gehele Kempen	per maand, december t/m februari	ca. 1000 km ²	alle soorten	aanwezigheid per atlasblok per maand, met evt. schatting aantal ex	Hustings & Koffijberg 2018
2004/05-2011/12	Bekentelling	op en langs beken	3 tellingen per per winter?		selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten	aantal ex per traject	ongepubl., locatie gegevens niet bekend (verloren?)
2004/05-2011/12	Plassentelling	vennen, plassen en afgravingen	3 tellingen per per winter?		selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten	aantal per plas	ongepubl., locatie gegevens niet bekend (verloren?)
2013-2015	Atlasproject	gehele Kempen	per maand, december t/m februari	ca. 1000 km ²	alle soorten	aanwezigheid, met evt. schatting aantal, per atlasblok in de winter (voor schaarsere soorten); aanwezigheid/ geturfd aantal per kilometer-hok in gouden grid in de winter	Hustings & Koffijberg 2018
2013-2018	Bekentelling (in januari)	deel van Tongelreep en Keersop	1 telling per winter, in januari	16 km	selectie water/oever-soorten + meeneem-soorten		van Gompel et al. 2018

Bijlage 7. Slaapplaatsstellingen in de Kempen. Op volgorde van eerste teljaar.

Jaar/periode	Soort(groep)	Gebied(en)	Bron
maart 1975	kraaien	Groote Heide	Ornis
1977/78-1982/83	Blauwe Kiekendief	Cartierheide	Cornelissen 1987
sep & nov 1979	meeuwen en kraaien	in sep. 11 telposten en nov. 6 telposten	Ornis
okt 1980	Wulp	Landschotse Heide	van Kessel 1980
mrt 1982	Wulp	Landschotse Heide	van Poppel 1982b
1991/92	kraaien	Philips Visvijvers	Deeben et al. 1992
jan/feb 1993	kraaien	Heesterakker (Eindhoven)	Busink 1993
nov 1996-feb 1998	meeuwen	AquaBest en De Hurk (Eindhoven)	Lensink 2016
jan/feb 1997	meeuwen	Helmond, Budel-Dorplein	Lensink 2016
2001/02 t/m 2003/04	Blauwe Kiekendief	Cartierheide, Landschotse Heide, Reuselse Moeren	Wouters 2021c, 2003, 2004, 2005a
2005/06-2018/19	Grote Zilverreiger	alle bekende slaapplaatsen in Kempen en Peel	Kastelijn 2006, van den Heuvel & Kastelijn 2011, 2021
okt. 2014	Spreeuw	Visvijvers Valkenswaard	Kolsters et al. 2014
vanaf 2019/20	Grote Zilverreiger	bijna alle bekende slaapplaatsen	Sovon
vanaf 2019/20	Blauwe Kiekendief	Cartierheide	Heijnen & van Nunen 2024
2021/22-2024/25	Halsbandparkiet	Veldhoven en Eindhoven	Hijnen & Sloendregt 2025
2023/24-2024/25	Blauwe Kiekendief	Groote Heide	van Hiele 2025
sep. 2021	Witte Kwikstaart	Veldhoven	Sloendregt & Valkonet-Huyskes 2021

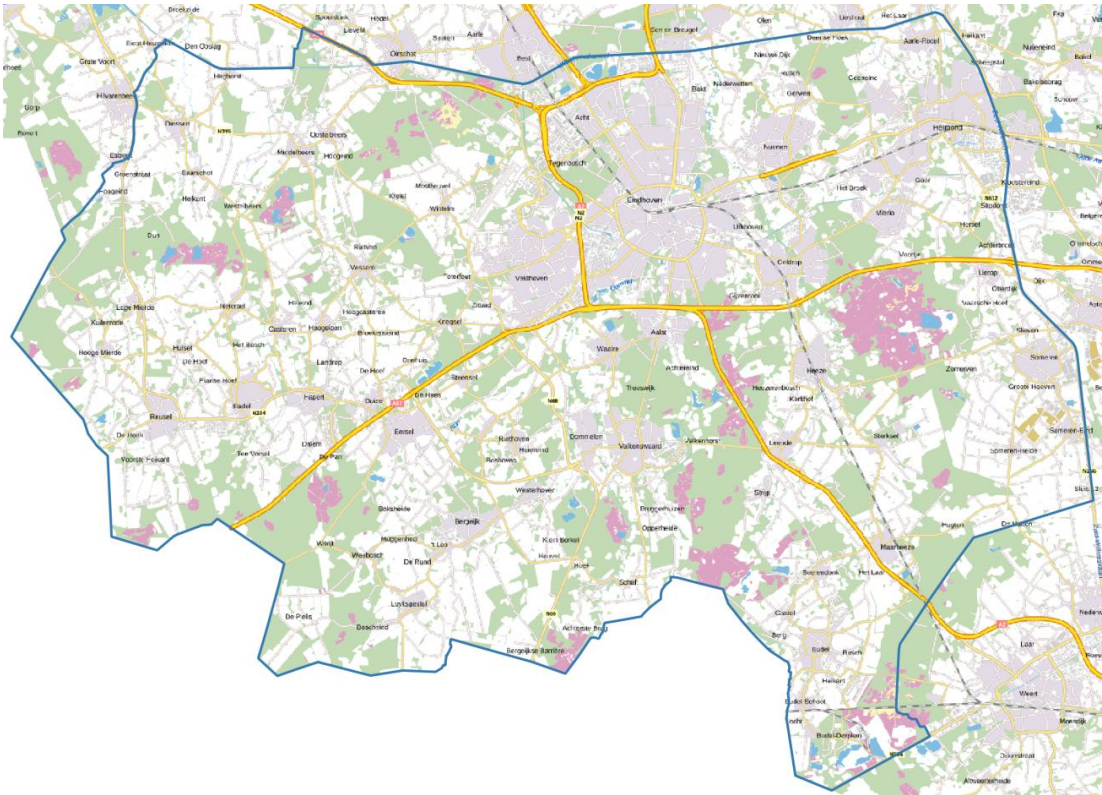
Bijlage 8. Actuele landelijke en provinciale vogelmeetnetten die ook in de Kempen worden uitgevoerd. Op volgorde van startjaar.

Jaar/jaren	Naam meetnet	Eenheid van tellen	Frequentie van tellen	Welke soorten	Eenheid van registreren (per vogelsoort)	Organisator
vanaf 1978	PTT (Punt Transect Tellingen)	route met 20 telpunten	1 telling per winter, in december	alle soorten	aantal ex per telpunt per xx minuten	Sovon
vanaf 1984	BMP (Broedvogel Monitoring Project). Er zijn vijf varianten: BMP-A: alle soorten, BMP-B: schaarse soorten, BMP-Z/E: zeldzame of enkele soorten, BMP-W: weidevogels, BMP-R: roofvogels	telgebied (plot), grootte is afhankelijk van variant	jaarlijks (broed-seizoen)	afhankelijk van variant	aantal territoria per plot per jaar	Sovon
vanaf 1994	Meetnet broedvogels Provincie Noord-Brabant	telgebied (plot)	jaarlijks (broed-seizoen)	zeldzame en schaarse soorten van weiden, struwelen en natuurgebieden	aantal territoria per plot per jaar	Provincie Noord-Brabant
vanaf 1995	CES (Constant Effort Sites; ringonder-zoek)	vaste mistnet-opstelling	12 ochtenden in broedseizoen	zangvogels	geslacht, leeftijd en biometrie per individu per vangdatum	Vogeltrekstation & Sovon
vanaf 2007	MUS (Meetnet Urbane Soorten)	postcodegebied met 8-12 telpunten	3 tellingen per broedseizoen	algemene soorten in stedelijk gebied	aantal ex per 5 minuten	Sovon
vanaf 2009	Meetnet Slaapplaatsen	slaapplaats	2 tellingen per winter	watervogels die op gezamenlijke slaapplaatsen verblijven	aantal ex per slaapplaats per telling	Sovon
vanaf 2011	MAS (Meetnet Agrarische Soorten)	route met ≥ 5 telpunten	4 tellingen per broedseizoen	soorten van agrarisch gebied	aantal (mogelijke) territoria per 10 minuten	Sovon
vanaf 2019	LiveAtlas	variabel	variabel	alle soorten	aantal ex per lijstje	Sovon

Bijlage 9. Regionale werkgroepen anno 2025 die zich bezig houden met vogelonderzoek.

Naam (klik voor website)
Natuur- en (weide)vogelvereniging Reusel-De Mierden
Plattelandsvereniging Hei Heg en Hoogeind Leende
Stichting Stadsnatuur Eindhoven
Uilenwerkgroepen Oisterwijk
Vogelwerkgroep IVN Asten-Someren (VWG De Peel)
Vogelwerkgroep IVN Cranendonck
Vogelwerkgroep IVN De Kempen
Vogelwerkgroep IVN Geldrop
Vogelwerkgroep IVN Heeze Leende
Vogelwerkgroep IVN Helmond
Vogelwerkgroep IVN Mierlo
Vogelwerkgroep IVN Nuenen
Vogelwerkgroep IVN Valkenswaard Waalre
Vogelwerkgroep IVN Veldhoven Eindhoven Vessem
Vogelwerkgroep KNNV Eindhoven
Vogelwerkgroep Midden-Brabant
Werkgroep Weidevogelbescherming Zuidoost-Brabant

Bijlage 10. Kaart van de Kempen (bron: PDOK). De blauwe lijn is de begrenzing zoals die in de twee artikelen werd gehanteerd.

Kraanvogels en spectaculaire zonsondergang bij Lac du Der-Chantecoq, 31 oktober 2025 (Chris Sandkuijl)

Chris Sandkuijl

In een jaar vol met activiteiten vanwege het 50-jarig bestaan van de VWG, werd er door de feestcommissie ook een speciaal weekend georganiseerd, naar Lac du Der. Er werden ons heel veel Kraanvogels beloofd en ook andere leuke vogelsoorten van het Noord-Franse platteland.

Vrijdag

Vrijdagochtend de 31^e om 8 uur vertrekken we met een grote zak belegde broodjes, voldoende drinken en een volgeladen auto naar La Ferme du Bocage, gelegen in het kleine dorpje Droyes, vlakbij Lac du Der. Ruim 5 uur rijden. Ter hoogte van Luik twijfelen we even, gaan we er dwars doorheen, pakken we de ringweg door de vele tunnels of gaan we er met een grote boog omheen. We kiezen voor de laatste route. Laten Luik links liggen en passeren Namen en Charleroi voordat we de Frans-Belgische grens oversteken om via Reims naar de plaats van bestemming rijden.

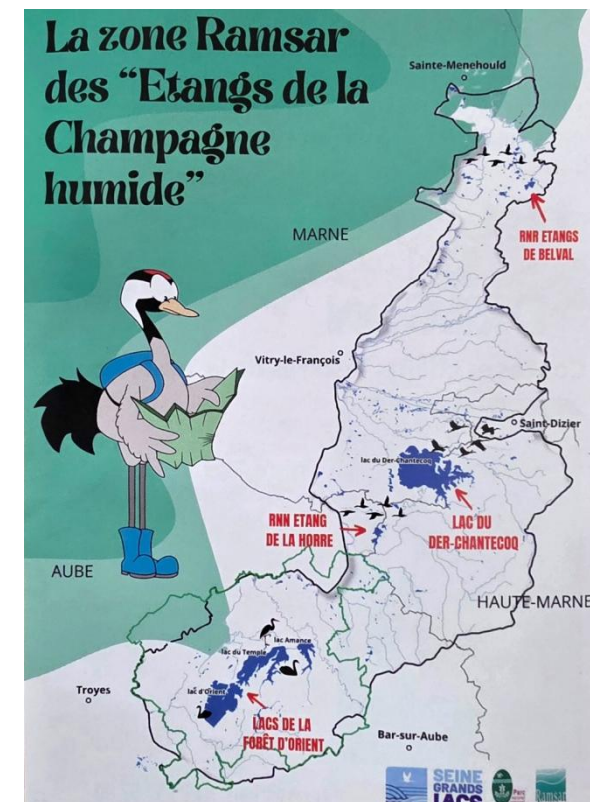
In de zomer is Lac du Der een geliefd watersportgebied. Ook voor hengelaars heeft het grote aantrekkingskracht, omdat

het rijk is aan vis en er kennelijk een aantal zeer grote, erg zware karpers rondzwemmen. In het najaar daalt het waterpeil aanzienlijk en ontstaat er zo een prima overnachtingsplek voor heel veel Kraanvogels en dit trekt vogelaars uit alle windstreken naar dit gebied.

Het Lac du Der-Chantecoq, of gewoon Lac du Der, is een kunstmatig meer in Frankrijk in de regio Grand Est. Het meer is in 1974 aangelegd om het water dat door de Marne stroomt te reguleren. De Marne mondt nabij Parijs in de Seine uit. De aanleg van het Lac du Der was nodig om ervoor te zorgen dat enerzijds het water in Parijs niet te hoog kwam en dat anderzijds er daar steeds genoeg water door de Seine stroomt voor o.a. de scheepvaart. Het meer is naar de vlakte genoemd waar het in ligt, de Der, en het dorp Chantecoq, dat door het meer onder water is komen te staan. Door de aanleg van het meer verdwenen ook de dorpen Champaubert-aux-Bois en Nuisement-aux-Bois. Stuwmeren niet meegerekend is het Lac du Der het grootste aangelegde meer in West-Europa.

Omdat de reis naar ons onderkomen voorspoedig verloopt is er wat tijd om alvast een eerste blik te werpen op het Lac. We

spotten een Visarend die zich tegoed doet aan een flinke vis.

Ligging van Lac du Der in het Ramsargebied Etangs de la Champagne humide (CS).

Door naar de kampeerboerderij. Prima onderkomen. Fijne slaapplekken, er is een

zaal waar we met z'n allen kunnen samenzitten, een uitgebreide keuken en voldoende parkeerplek ook. Goed uitgekozen door de organisatie. De beheerder is ons behulpzaam. Er hangt een grote landkaart aan de muur en daarmee legt hij ons uit waar de leuke plekken zijn en welke mooie routes je kan lopen in de buurt.

De beheerder van de kampeerboerderij geeft uitleg bij een grote kaart (CS).

Rond 16.00 uur gaan we naar het uitkijkpunt Chantecoq. De aantallen vogels zijn aanzien-

lijk. Zeearend is ook al waargenomen. Maar het hoogtepunt is natuurlijk de inkomende stroom van duizenden, luid trompetterende Kraanvogels. Uit alle richtingen komen ze aanvliegen. Dit in combinatie met een werkelijk spectaculaire zonsondergang maakt dit natuurverschijnsel een zeer indrukwekkende, onvergetelijke belevenis.

Kranen tijdens de spectaculaire zonsondergang (Peter Simon).

Moe maar zeer voldaan nuttigen we ons zelfgemaakt avondeten. Nog een slaapmutsje en daarna op tijd de oogjes toe.

Slaapmutsjes & knabbels (CS).

Zaterdag

Zaterdagochtend, het is Allerheiligen en daar wordt in Frankrijk bij stilgestaan. In de omgeving zijn ongeveer alle winkels en bedrijven dicht. Er is bijna niemand op straat. Bepaald geen dag om een kapotte band te laten plakken. Een goede reisverzekering doet dan wonderen, zo wordt mij weer eens duidelijk.

Genieten bij Lac du Der (CS).

Deze zaterdagochtend hebben we wederom geluk. Weinig wind en helemaal niet koud. De zon laat zich bij opkomst van zijn mooie kant zien, juist op het moment dat de grote groepen Kraanvogels vertrekken, voor een dagje foerageren op een van de akkers in de omgeving van het meer. Fantastische beelden. GENIETEN!

Tijdens de middaglunch worden onze ervaringen onderling uitgewisseld. Daarbij komt ook de trieste aanblik van de vele Kraanvogelkadavers ter sprake. In het meer,

Ter nagedachtenis aan de doden van Larzicourt (CS)

Grielen Kraanvogel (Peter Simon)

op de oevers, in de omgeving, op de velden, overall liggen kadavers van deze majestueuze vogel. Je kunt er niet omheen. Vogelgriep heeft deze soort in zijn grip. Triest. De aanblik van ronddwalende, zieke vogels houdt de gemoederen bezig. Het kan er soms heel hard aan toe gaan in de natuur.

Té tamme Kraanvogel... (CS).

's Middags gaan we weer uiteen en probeert ieder (tussen de buien door) nog mooie soorten te scoren of een leuke plek aan te doen. Er worden Rode Wouwen gezien, twee Zeearenden, man Blauwe Kiek, Krooneenden, diverse reigersoorten, watervogels, verschillende soorten mezen en er wordt ook een groep van 30 Grielen gemeld.

's Avonds worden er opnieuw complimenten uitgedeeld aan de organisatie. Ditmaal over het avondeten. Uit de kunst. Lekker en ruim voldoende. De dag sluiten we af met het

uitwisselen van ervaringen, waarnemingen, tips en informatie over vogelrijke gebieden. Dit onder het genot van een goede borrel en een handvol pinda's of chips. Kortom, een gezellig samenzijn.

Zondag

Zondagochtend geen spectaculaire zonsopkomst. Maar de aanblik van een IJsvogel maakt het vroege opstaan de moeite waarde. Spectaculair zijn ook de grote aantallen Aalscholvers. In een visrijk deel van het meer verzameld zich een groep van naar schatting 4000 exemplaren, die vervolgens samen visjes gaan vangen. Wat een goede samenwerking zeg... daar kunnen ze in Den Haag nog wat van leren.

Aalscholver heeft beet (Wim Deebe).

Terug in de kampeerboerderij ruimen we de boel netjes op. Iedereen vervolgt daarna zijn weg richting de Kempen. Wij rijden nog even naar de Grielen. Onderweg zien we op een

akker een groep Beverratten. Best wel grote beesten. De Grielen zitten er nog. We staan op grote afstand en in de telescoop tellen we er 32. Grote blij. Een jager struint door de akker en zorgt er zo voor dat we de groep ook in een gezamenlijke vlucht kunnen aanschouwen.

17 van de 32 Grielen (Wim Deebe).

Mijn eerste Griel zag ik ongeveer 40 jaar geleden op een akker in de buurt van Reims. Daarna heel lang geen Griel meer gezien en dan nu 32 exemplaren bijeen. Ik ervaar het als een cadeautje.

We maken daarna nog een korte wandeling bij het iets noordelijker gelegen Etang de Belval. Prachtige plek, maar vanwege de vogelgriep momenteel niet toegankelijk. Daarom iets eerder terug gereden naar Nederland. Onderweg naar huis worden we geteisterd door talloze hevige regenbuien.

Helaas niet toegankelijk (CS).

Eenmaal thuis kunnen we terugblikken op een zeer geslaagd weekend. Helaas geldt dit niet voor ons allemaal. Want door autopech moesten Edwin, Pieter en Paul helaas voortijdig afhaken. In een gezellig hotelletje

in Bastogne hebben zij (naar eigen zeggen) hun zorgen verdrongen en zijn op zaterdag opgehaald en veilig thuisgebracht. Vervelend maar ook dit geeft een verhaal om nooit meer te vergeten.

Organisatie: nogmaals dank voor dit geslaagde weekend.

Soortenlijst Lac du Der weekend

Vogels (75 soorten)

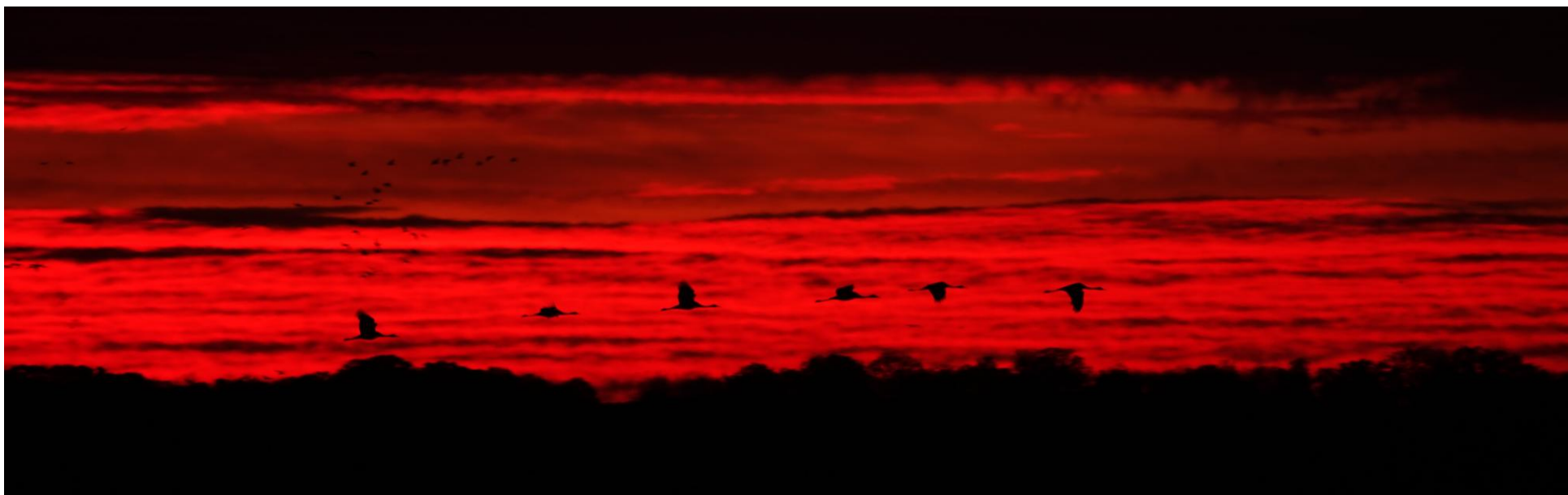
Fuut, Dodaars, Aalscholver, Koereiger, Kleine Zilverreiger, Grote Zilverreiger, Blauwe Reiger, Knobbelzwaan, Grauwe Gans, Bergeend, Indische Gans, Wilde Eend, Krakeend, Pijlstaart, Slobeend, Smient, Wintertaling, Tafeleend, Krooneend, Zearend, Visarend, Rode Wouw,

Blauwe Kiekendief, Buizerd, Torenvalk, Sperwer, Havik, Fazant, Waterhoen, Meerkooit, Kraanvogel, Griel, Kievit, Bonte Strandloper, Wulp, Watersnip, Kokmeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Houtduif, Turkse Tortel, IJsvogel, Groene Specht, Grote Bonte Specht, Veldleeuwerik, Waterpieper, Graspieper, Witte Kwikstaart, Winterkoning, Roodborst, Zwarte Roodstaart, Roodborsttapuit, Zanglijster, Merel, Cetti's Zanger, Goudhaan, Koolmees, Pimpelmees, Glanskop, Staartmees, Boomklever, Boomkruiper, Ekster, Gaai, Kauw, Roek, Zwarte Kraai, Spreeuw, Huismus, Ringmus, Vink, Keep, Groenling, Putter, Goudvink en Appelvink.

Zoogdieren

Beverrat en Ree. Verkeersslachtoffers: Wasbeer, Vos en Bunzing. ■

Genieten! (Wim Deeben)

Adulte Zeearend op de Landschotse Heide, 8 april 2025 (Rolf Veenhuizen)

Verdwenen en verschenen in het jaar 2045

Pieter Wouters

Toen ik ruim 50 jaar geleden begon met vogelen, kon je in de Kempen nog Ortolanen gaan bekijken, zag je nog Hermelijnen Konijnen vangen en bloeiden er in de zomer nog overal Korenbloemen. Maar Grote Zilverreiger en Zeearend waren soorten die nog niet eens in je gedachte opkwamen. Mijn eerste Raven zag ik in de jaren zeventig in een grote voliëre bij het RIN (Rijksinstituut voor Natuurbeheer), Bevers waren zoogdieren uit films die over ongerepte gebieden gingen en de problematiek met Watercrassula zag niemand aankomen. Kortom, er is sindsdien heel veel veranderd.

De vraag van Chris aan Tom op het symposium 'Welke soorten broedvogels denk je dat er de komende 20 jaar gaan verdwijnen en welke zullen verschijnen?', samen met het [artikel](#) van Tom in de Blauwe Klauwier, zetten mij en enkele andere leden van de VWG aan het denken. Hoe zou het volgens ons zijn in 2045? Ik heb mijn gedachten hierover verwerkt in dit artikel.

Ik heb natuurlijk een jaar langer kunnen nadenken dan Tom. Ik heb mijn soorten geselecteerd op 'ervaring', het volgen van

waarneming.nl (Vogels in de Kempen), de overzichten van zeldzame soorten door Tom in de Blauwe Klauwier, broedvogelgegevens van Sovon en de (veranderings)kaarten van de Europese Broedvogelatlas.

Verdwenen in 2045

Over een aantal soorten ben ik het eens met Tom. Patrijs, Wulp, Grutto, Tureluur¹, Zomertortel, Ransuil, Bruine Kiekendief¹, Paapje¹ en Ringmus zijn kandidaten om in de nabije toekomst als broedvogel uit de Kempen te verdwijnen. Over enkele andere verdwijnsoorten van Tom ben ik het niet eens.

De **Scholekster** zal als broedvogel misschien wel verdwijnen uit het agrarisch landschap, maar niet als broedvogel in de Kempen. Er is nu een trend dat de Scholekster steeds meer op daken gaat broeden. Daarom zal hij niet geheel als broedvogel verdwijnen.

De **Watersnip** zie ik ook wel als broedvogel aanwezig blijven in de Kempen. Er zijn diverse gebieden waar de soort zich kan

¹ Eigenlijk al verdwenen maar incidenteel nog met een territorium aanwezig.

Scholekster in de Klisserbeemden, 27 maart 2025 (TH).

handhaven. Denk bijvoorbeeld aan het Diessens Broek of Molenbroek in Vessem, en zo zijn er nog wel een paar gebieden aan te wijzen. Zeker als we erin slagen om deze gebieden te vernatten dan kan de soort in kleine aantallen aanwezig blijven.

De **Grote Lijster** heeft heel lang op mijn lijst gestaan van soorten die zullen verdwijnen uit de Kempen, maar ik ben daar van teruggekomen. De aantallen zijn heel lang afgenomen, maar de laatste jaren lijken die toch te zijn gestabiliseerd. Het zullen er de komende 20 jaar nooit meer zo veel worden als vroeger, maar ik denk dat hij wel aanwezig blijft als broedvogel.

Grote Lijsters op de Neterselse Heide, 11 september 2025 (Jos van Gool).

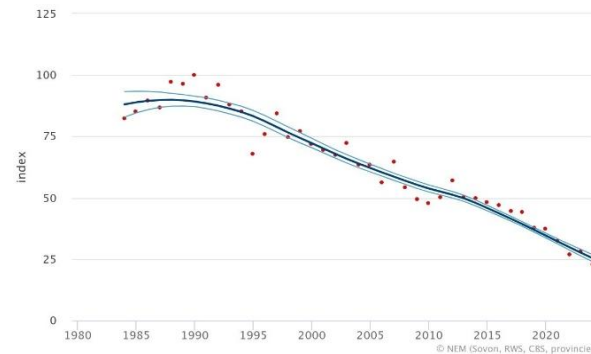
Zelf wil ik nog een aantal soorten aan de lijst toevoegen die we in 2045 niet meer als broedvogel terugvinden in de Kempen.

Matkop op de Malpie, 23 april 2024 (Fred Emmerik).

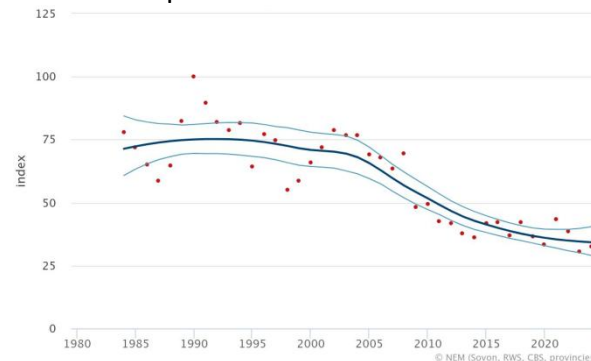
Matkop. Deze mees neemt spectaculair af en is zeker een kandidaat om over 20 jaar niet meer voor te komen in de Kempen.

Er zijn allerlei redenen waarom hij zo sterk afneemt. In Sovon-nieuws (nr. 38 (december 2025): 13-15) en de [PTT-nieuwsbrief](#) heeft Willem van Maanen er een verhelderend stuk over geschreven.

Aantalsontwikkeling (index) van de Matkop als broedvogel in Nederland (Sovon).

Zwarte Mees. Ook met de Zwarte Mees gaat het niet goed. De soort prefereert bosopstanden met sparren. Met de omvorming van de (naald)bossen verdwijnt het voorkeursbiotoop.

Aantalsontwikkeling (index) van de Zwarte Mees als broedvogel in Nederland (Sovon).

Over 20 jaar kan de soort dus goed verdwenen zijn, of in ieder geval schaars geworden.

Zwarte Mees bij het Achtereinds Laag, 4 maart 2025 (Marc Koetse).

Kokmeeuw. Deze eens veel voorkomende vogel, met een maximum van zo'n 18.000 paar in begin jaren 1990, is nu al nagenoeg verdwenen uit de Kempen. Al jaren is het aantal broeders laag. Broedgevallen zijn er nu alleen nog doordat er, steeds op een andere plek, een kleine kolonie wordt gesticht.

Verschenen in 2045

Er zijn diverse soorten waarvan ik, evenals Tom, denk dat ze in 2045 best wel eens als broedvogel in de Kempen kunnen verschijnen. Roodhalsfuut, Dwergooruil, Bijeneter, Krekelzanger, Orpheusspotvogel en Graszanger zijn goede kandidaten. De laatste twee hebben de afgelopen jaren al één

(Graszanger) of meerdere (Orpheusspotvogel) territoria gehad in de Kempen.

Er zijn echter ook enkele door Tom genoemde soorten die ik nog niet zo snel naar de Kempen zie komen. Zoals de drie reigersoorten. Ik denk dat van deze drie, mochten ze verschijnen, de **Koereiger** wel eens de eerste zou kunnen zijn. De **Grote Zilverreiger** nestelt nu nog in grote rietvelden en die ontbreken bij ons. De huidige verspreiding van de **Kleine Zilverreiger** geeft mij ook geen aanleiding om te denken dat die de komende 20 jaar bij ons gaat verschijnen als broedvogel.

Koereiger bij Kattenbosch, Reusel, 25 mei 2025 (Cor van Pelt).

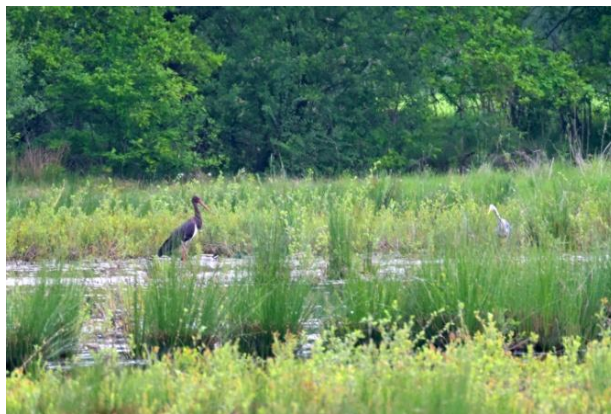
Kraanvogel. Kraanvogels broeden tot nu toe in grote gebieden waar rond het nest absolute rust heerst. Ze zijn erg verstoringsgevoelig rond hun broedplaats. Vooralsnog hebben wij geen grote aaneengesloten

gebieden waar de rust wordt gewaarborgd, dus voorlopig zie ik die niet als broedvogel verschijnen.

Kraanvogels bij Leenderstrip, 8 maart 2025 (Erik van Asten, Leende).

Zwarte Ooievaar. Naast oud, open loofbos heeft de soort ook rust nodig rond zijn broedplek en dat soort biotoop hebben we niet in de Kempen.

Zwarte Ooievaar tussen Leenderbos en Strijperheg, 7 mei 2025 (TH).

Visarend. Hier twijfel ik over. Het is een soort die natuurlijk alleen kan overleven in een visrijke omgeving. Hiervan hebben we er wel een paar, maar of deze rustig genoeg zijn...?

Visarend met prooi op de Neterselse Heide, 6 september 2025 (Jan Kolsters).

Ik mis in het artikel van Tom enkele soorten waarvan ik denk dat ze in 2045 een kans maken om als broedvogel aanwezig te zijn.

Zeearend. Ik moet eerlijk bekennen dat ik deze soort een jaar geleden niet op mijn lijst had gezet. Maar na deze zomer, met diverse Zeearenden die hier hebben rondgehangen, heb ik mijn mening veranderd. Wie weet leggen ze hun schuwheid af en gaan ze in een 'afgesloten' gebied broeden?

*Onvolwassen Zeearend op de Loozerheide,
4 september 2025 (René Weenink).*

*Adulte Zeearend op de Loozerheide, 12 november 2025 (René Weenink),
dezelfde vogel als 22 september 2025.*

*Adulte Zeearend op de Loozerheide, 22 september 2025 (René Weenink),
als nestjong met kleurcode WN28 geringd op de Veluwezoom in 2021.*

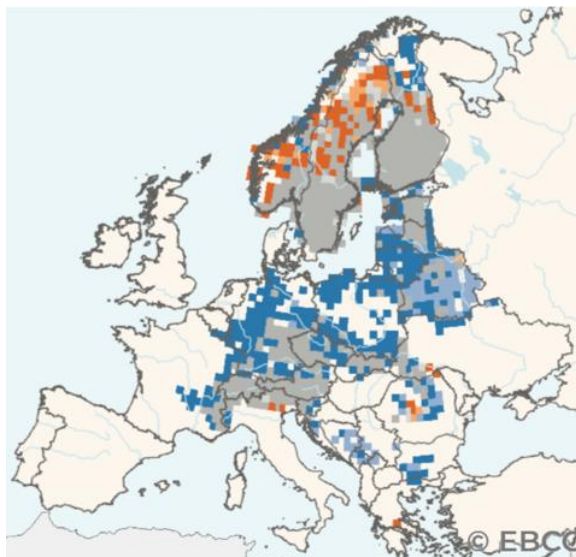
Rode Wouw. Met de uitbreiding van de Rode Wouw in Nederland kan het niet uitblijven dat deze soort ook in de Kempen gaat broeden.

Grijze Wouw. De Grijze Wouw neemt vanuit het zuiden flink toe, met in 2025 een recordaantal exemplaren in Nederland. Ook in de Kempen zijn al diverse exemplaren gezien. Er zijn nu al broedgevallen bekend in Noord-Frankrijk, Noord-Duitsland en Denemarken. En in België is in de regio Luik al een territoriaal paar aanwezig geweest. Een uitbreiding naar Nederland (Kempen) zal geen 20 jaar meer op zich laten wachten.

Grijze Wouw op de Strabrechtse Heide, 8 november 2025 (Mirian Sweegers).

Dwerguil. De dichtstbijzijnde broedgevallen zijn op de Hoge Venen in België en het Sauerland in Duitsland. Daar neemt de soort toe en deze is bezig met een westwaartse uitbreiding. Het aantal waarnemingen van deze soort neemt ook toe, dus ook een kandidaat voor vestiging.

Veranderingen in de verspreiding van de Dwerguil als broedvogel in 2013-2017 t.o.v. de jaren '80. Blauw = verschenen, oranje = verdwenen ([European Breeding Bird Atlas](#)).

Dit zijn mijn voornaamste soorten die in aanmerking komen voor verdwijnen dan wel verschijnen. Mogelijk zijn er nog meer

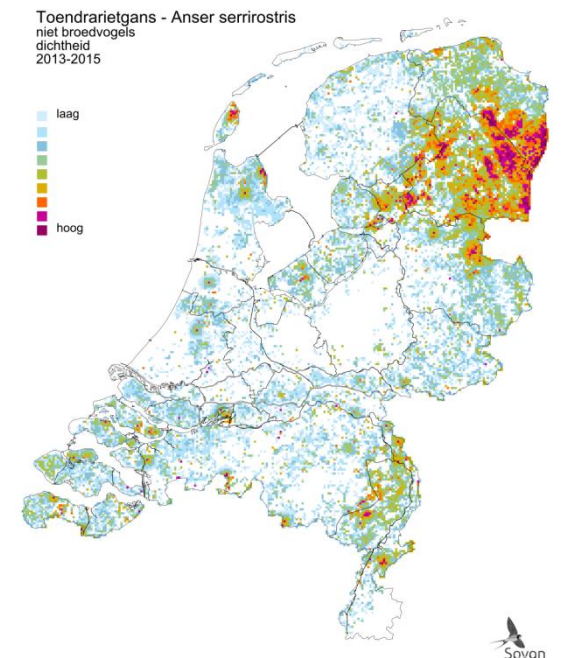
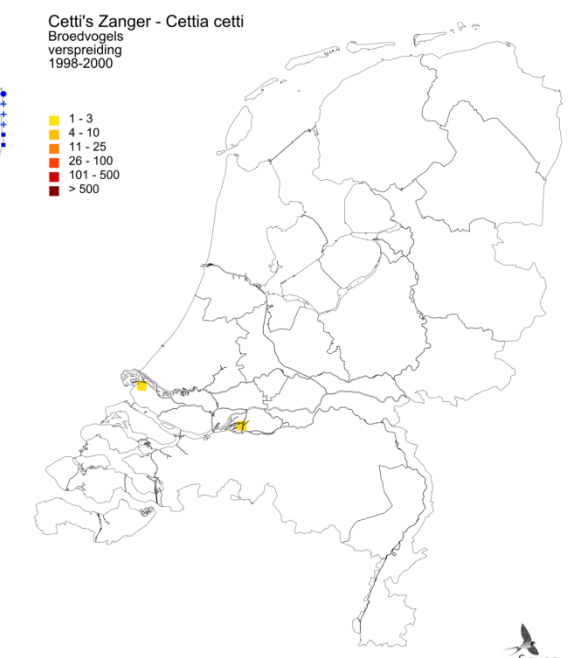
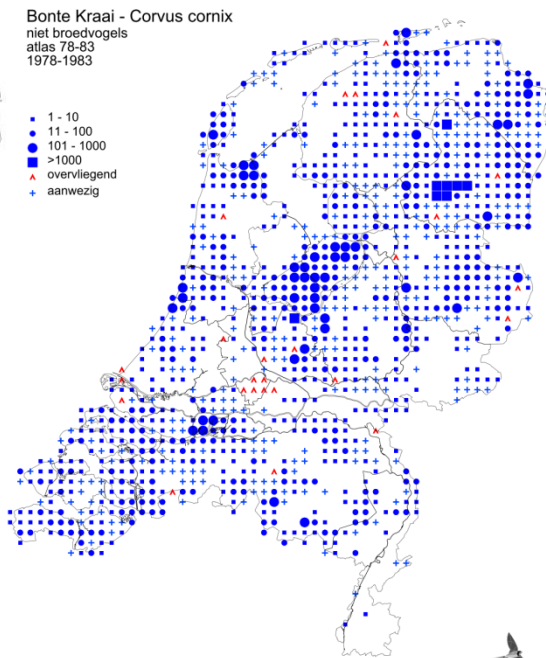
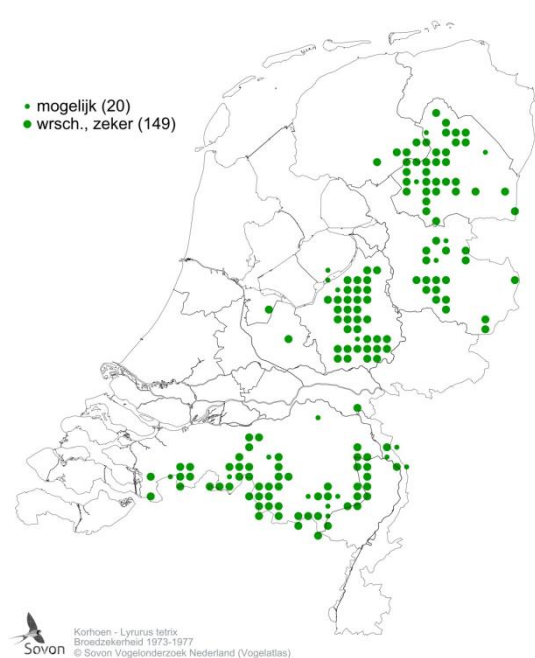
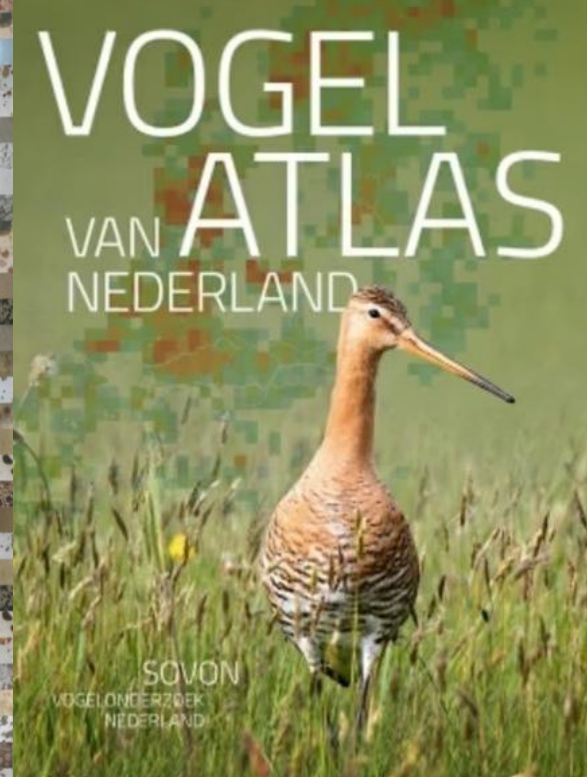
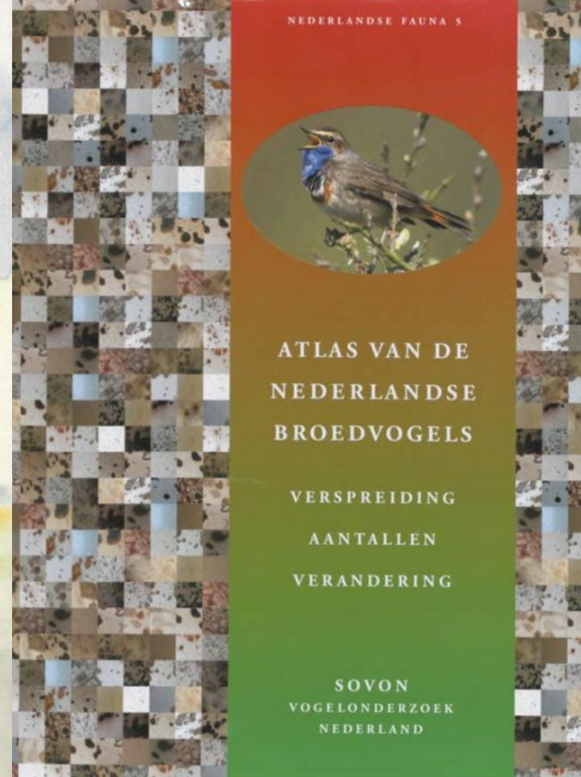
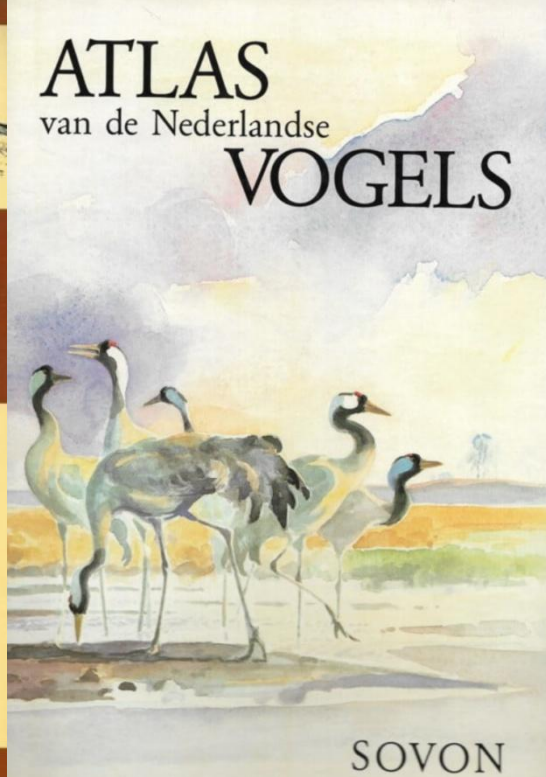
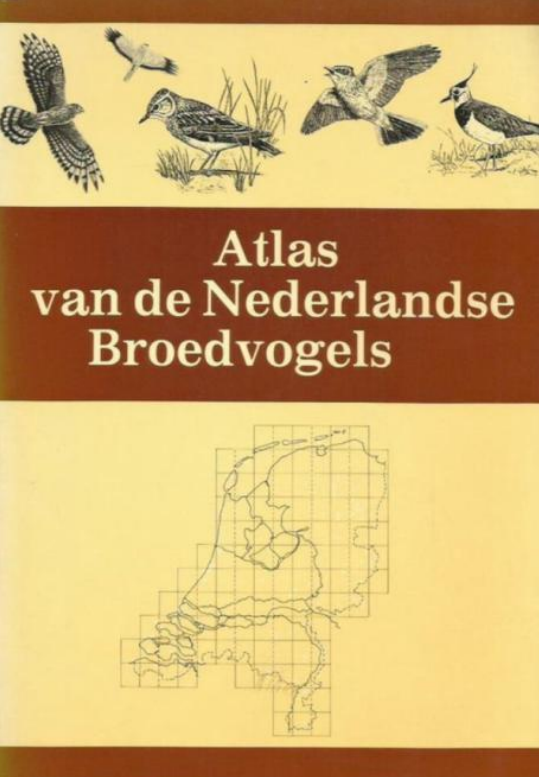
kandidaten te bedenken. Bijvoorbeeld dat de Braamsluiper verdwijnt. Die zit bij ons aan de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied en met de verwachte klimaatopwarming zou deze zomaar een stuk naar het noorden kunnen opschuiven.

Braamsluiper in het Leenderbos, 7 mei 2025 (TH).

Daar staat tegenover dat we dan zomaar de Bergfluitert er voor terug kunnen krijgen. Hopelijk kan ik mijn lijst er in 2045 nog eens bijnemen en kijken wat er dan van klopt.

Bij deze wil ik anderen uitnodigen om ook hun visie te geven op de ontwikkeling van de broedvogelbevolking in de Kempen. ■

Sovon-project *Jaarrond Vogelatlas* start op 1 december 2026

Tom Heijnen & Henk Sierdsema

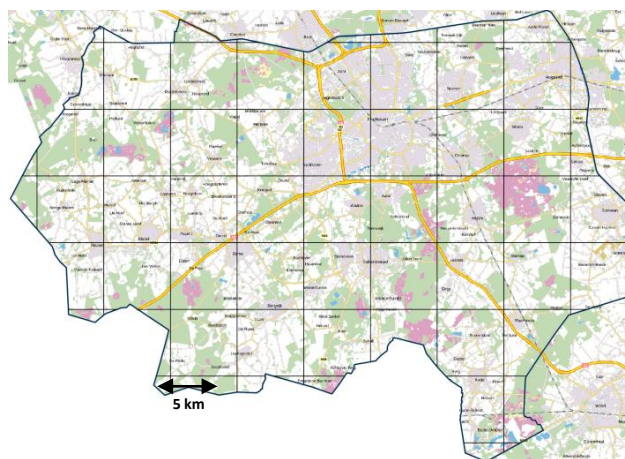
Samen met duizenden vrijwillige vogelaars maakt Sovon eens per ca. 15 jaar een vogelatlas. De laatste atlas ging over de periode 2013-15 en dus is het tijd voor een nieuwe. Verspreiding en aantallen van vogels veranderen immers rap. Met de atlassen brengen we die veranderingen in kaart en zorgen we er voor dat we inzicht hebben in de actuele situatie van vogels in het hele land.

Het realiseren van een nieuwe vogelatlas is altijd een flinke klus maar ook super leuk. Voor vogelwerkgroepen zoals de onze kan het een vliegwieltje zijn om vogels kijken en vogels tellen naar een hoger niveau te tillen. Het is nl. een perfect project om samen aan te werken.

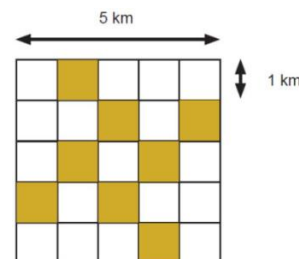
Zo zou een team van een doorgewinterde teller(s) samen met minder ervaren vogelaars een atlasblok onder hun hoede kunnen nemen. Met 40 atlasblokken in ons werkgebied kunnen wij en andere vogelwerkgroepen in ieder geval vooruit!

Atlasblokken en gouden grid

De 1685 atlasblokken in Nederland vormen de basis voor elke vogelatlas. Een atlasblok is 5x5 km groot en de begrenzing ervan ligt vast. Op het kaartje hieronder staan ze aangegeven, met daarbij de kanttekening dat atlasblokken, m.u.v. die langs de grens met België, gewoon doorlopen en dus altijd 5x5 km zijn.

In ieder atlasblok ligt een zgn. gouden grid van acht kilometerhokken, wat de basis is van specifieke tellingen binnen het atlasblok.

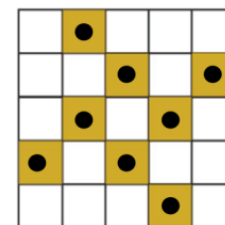

Het onderzoek

Elk atlasblok wordt geteld op broedvogels, wintervogels en jaarrond.

Broedvogels: april t/m juni

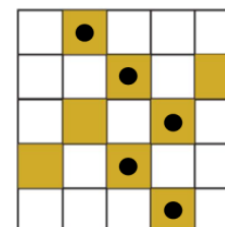
De acht kilometerhokken van het gouden grid worden twee keer in het broedseizoen geteld. Per telling wordt elk kilometerhok 55 min. lang doorkruist en afgesloten met een punttelling van 5 min.

Alle leefgebieden (biotopen, habitats) in het atlasblok worden ten minste drie keer bezocht om zo een volledige lijst van broedvogels samen te stellen.

Wintervogels: december t/m februari

Vijf kilometerhokken van het gouden grid worden twee keer in het winterseizoen geteld. Per telling wordt elk kilometerhok 55 min. lang doorkruist en afgesloten met een punttelling van 5 min.

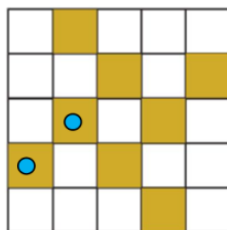

Alle leefgebieden (biotopen, habitats) in het atlasblok worden ten minste drie keer

bezoekt om zo een volledige lijst van wintervogels samen te stellen.

Jaarrond: iedere maand

Twee kilometerhokken van het gouden grid worden *iedere* maand één keer geteld. De twee hokken wisselen overigens maandelijks. Per telling wordt ieder kilometerhok 55 min. lang doorkruist. Dat is het. Dus geen punttelling en geen soortenlijst voor het hele atlasblok.

Tijdsbesteding en tijdverdeling

Voor broedvogels is in totaal 20-25 uur aan veldwerk nodig, voor wintervogels 15-20 uur en voor jaarrond 22 uur per atlasblok.

Deze onderdelen hoeven niet in hetzelfde jaar te gebeuren. Je kunt er dus voor kiezen om in het ene jaar de broedvogels en wintervogels te doen en in een ander jaar de jaarrondtellingen. Het totale project duurt iets meer dan 3 jaar (3 broedseizoenen en 3 winters).

Avimap

Alle tellingen kunnen met Avimap worden ingevoerd. Je hebt dan geen administratiewerk meer na het tellen, al is het wel aan te bevelen om je telgegevens na afloop te checken op invoerfoutjes.

Meer weten?

Kijk voor meer informatie op de [Sovon website](#). Tot aan de start op 1 december 2026 zal Sovon uiteraard nog veel aandacht besteden aan het atlasproject.

Je kunt ook ons benaderen voor meer info. We zijn nl. niet alleen lid van onze VWG maar hebben ook een Sovon-petje op. Henk werkt als senior onderzoeker bij Sovon en Tom is lid van de ledenraad. ■

Harold Bierens bezig met tellen in atlasblok 5152 ten behoeve van het vorige atlasproject, 20 april 2014 (TH).

Impressie van vogeltrektellingen op de Patersgronden, najaar 2025

Fred Emmerik

Het is 19 juli 2025 als Wim en Toos Deeben voor de eerste keer dit jaar plaatsnemen op de Belvédère aan de Brugseheide. Zij zijn als lid van de Vogelwerkgroep De Kempen actief op veel vlakken van inventarisatie (o.a. vogels, vlinders, libellen) en al 21 jaar de drijvende kracht achter de vogeltrektellingen in het zuiden van Valkenswaard.

Voorheen op het grondgebied van Staatsbosbeheer, maar nadat die organisatie de pad naar de telpost afsloot, vind je hen op een uitkijkpunt (Belvédère) aan de Brugseheide nabij de Abdijweg. Een schitterend gebied waar de meanderende Tongelreep steeds meer positieve invloed op zijn omgeving krijgt.

De Belvédère is daar drie jaar geleden gerealiseerd vanuit het project Groote Heide. In de zomer een punt om te genieten van de rust en om te zien wat er allemaal leeft en broedt in het gebied van de Tongelreep. Vanaf augustus tot half november is het een locatie om de naar het zuiden trekkende vogels te inventariseren.

Juli

Op die eerste dag (19 juli 2025) tellen Wim en Toos 524 vogels die al naar warmere oorden trekken. De talrijkste soort van de dag is de Gierzwaluw met 455 vogels. Deze soort blijft maar 100 dagen in Nederland en zoekt dan weer de route naar het zuiden op. Die dag blijft het nog rustig. Het is voor Wim en Toos eigenlijk gewoon even kijken wat er zo vroeg al voorbijkomt. Het echte telwerk moet dan nog beginnen.

Sperwer tijdens zijn trektocht naar het zuiden, 3 augustus 2025 (Fred Emmerik).

Augustus

Eind augustus gaat het langzaam aan van start. Wederom - of beter gezegd natuúrljik - zijn Wim en Toos van de partij. Maar ook

andere vrijwilligers van de Vogelwerkgroep van het IVN Valkenswaard-Waalre laten zich heel regelmatig zien. In de laatste paar dagen van augustus tellen zij samen 2.468 vogels op weg naar het zuiden. Dit aantal bestaat nu voor het grootste deel uit Boerenzwaluwen, namelijk 2.093 stuks. In het kielzog van deze groepen Boerenzwaluwen trekken ook 15 Sperwers mee. En het klinkt misschien cru maar voor de Sperwer is de groep Boerenzwaluwen vooral een wegrestaurant. Een vliegende gedekte tafel. Vogeltrek kost nu eenmaal ook voor de Sperwer veel energie.

September: start van de echte trek?

Vanaf 1 september gaat het eigenlijk echt van start. Natuurlijk zijn dan bijna alle Gierzwaluwen wel vertrokken. Ook veel andere zwaluwsoorten zijn de trekpost wel gepasseerd al zullen er nog veel volgen. Vanaf september gaat het om grotere aantallen vogels en meer soorten. En de tellers houden ook vlindersoorten en libellen in de gaten. Toch moet worden gezegd dat september kennelijk nog niet het weer heeft dat voor vogels leidt tot een instinctief vertrek uit hun verblijfsgebied. Er zijn enkele dagen bij dat 'slechts' zo'n 200 vogels

worden geteld. Leuk maar de aantallen moeten echt omhoog. September levert uiteindelijk nog 14.245 vogels op verdeeld over 74 soorten, waaronder 235 roofvogels. Het gaat o.a. om 2 Rode Wouwen, 52 Wespddieven, 1 Smelleken, 1 Zeearend en 103 Sperwers. Ook deze maand passeren veel Boerenwaluwen namelijk ruim 9.000 stuks. Het Smelleken overigens is de kleinste valkensoort die niet snel opvalt en ook niet heel veel voorkomt. Het Smelleken is op dat moment samen met de Rode Wouwen en de Zeearend een verrassende waarneming.

Geen alledaagse verschijning, de Rode Wouw, 24 oktober 2025 (Fred Emmerik).

Oktober: de aantallen gaan groeien

Het is oktober en we krijgen de stijgende lijn te pakken. Nog altijd is er sprake van goed weer, maar steeds meer vogels hebben hier of in het hoge noorden hun koffers gepakt en kiezen voor hun reis naar het zuiden. Oktober is goed voor ruim 95.000 gesigna-

leerde vogels. Eindelijk komen de Houtduiven (44.073 stuks) en de Vinken (30.004 stuks) los. Grote aantallen passend bij deze maand. En dat niet alleen. Er zijn meer bijzondere aantallen te melden. Op 30 oktober trekt er een groep van 11 Zwarte Ibissen over de telpost. Wat een mooi beeld om die groep te zien.

Een groep van 11 Zwarte Ibissen vliegt over, 30 oktober 2025 (Wim Deebe).

Tot dat moment bestond de grootste groep ooit gezien in de Kempen uit zeven stuks. In de periode 2016 t/m 2025 was overigens nooit eerder een Zwarte Ibis als trekvogel in ons gebied gespot. Dat maakt de waarneming dus nog specialer.

Het is nu ook tijd om de Koperwieken (1.597 stuks) en Kramsvogels (650 stuks) welkom te heten. Een deel van deze vogels blijft bij ons overwinteren. De getelde vogels hebben wel 'de trek' in het lijf en vliegen verder naar het

zuiden. Ook steken bij ons 5.384 Veldleeuweriken de grens over. Een andere vogel die ons verrast is de Pimpelmees. Dit is toch een alledaagse vogel die zeker in de wintermaanden veel in tuinen en parken is te zien. Maar nu steken er meer dan 1.000 de grens over naar het zuiden. En niet alleen bij ons valt dit op. In Zeeland bijvoorbeeld worden op dagen soms meer dan 6.000 Pimpelmezen geteld op hun trek naar het zuiden. Aantallen die we eerder nooit zien. Het lijkt een teken van een goed broedseizoen maar met weinig voedsel in het noorden.

Grijze Wouw bij de telpost, 25 oktober 2025 (Frank van Daal).

Ook de roofvogels laten zich weer zien. In totaal komen in oktober 344 roofvogels over de telpost. Onder hen de voor ons land zeldzame Grijze Wouw maar ook bv. 241 Buizerds.

November: de laatste weken van de trek

Ook november blijft voor de vrijwilligers nog een maand om enkele dagen op de telpost aanwezig te zijn. Weliswaar slechts vier dagen. Maar de tijd dat we daar zitten, levert toch mooie waarnemingen op. Weer komen 40.893 Houtduiven over. En ook weer veel Veldleeuweriken: 1.331 stuks. De Koperwieken en Kramsvogels zijn ook weer van de partij met samen 614 stuks. Natuurlijk laten de roofvogels ons ook deze dagen niet in de steek. De Blauwe Kiekendief wordt gespot maar ook weer 45 Sperwers en 2 Rode Wouwen. Maar de mooiste waarneming in november zijn de 1.254 Kraanvogels die op 7 november overkomen. En dan de constatering dat in de vroege

ochtend bij het naderen van de telpost 11 Kraanvogels opvliegen. Zij hebben de nacht duidelijk “bij ons” doorgebracht. De vier dagen van november zijn overigens goed voor 53.796 vogels van 52 soorten.

Eindresultaat van de tellingen

Puur cijfermatig zijn dit jaar meer dan 166.000 vogels geteld van in totaal 94 soorten. In de laatste 10 jaar zijn in het totaal 1.851.125 vogels geteld. Dat zijn grote aantallen al zijn er in de regio en zeker landelijk telposten waar een veelvoud aan vogels wordt geteld. In Westkapelle bijvoorbeeld telt men dit jaar alleen al ruim 728.000 Spreeuwen en ruim 27.000

Pimpelmezen. De verschillen landelijk zijn dus groot.

Het aantal op onze post getelde vlinders valt - net als in de afgelopen zomer - heel erg tegen. Slechts vier soorten worden door ons geteld: de Oranje en Gele Luzernevlinder, de Atalanta en de Distelvlinder (in totaal slechts 76 vlinders). In 2024 was dat nog ongeveer het dubbele aantal.

Oranje luzernevlinder, 27 mei 2025 (Fred Emmerik)

Waarom deze tellingen en waarom bijna dagelijks aanwezig?

Deze vragen heb ik voorgelegd aan Wim en Toos Deebe (Vogelwerkgroep De Kempen), Maarten-Jan van den Braak en Frank van Daal (Vogelwerkgroep IVN Valkenswaard-Waalre). Het snelste antwoord komt van Wim: “Omdat we een ‘beetje’ gek zijn. Maar eigenlijk kun je op een telpost misschien wel het meeste leren over vogels. Je leert sneller

Kraanvogels boven de Patersgronden, 7 november 2025 (Wim Deebe)

meer over de vlucht, verschillen in de grootte, verschil in de roep en verschillen in groepsvormen.”

Dit laatste is door deze vrijwilligers op de post veel uitgelegd. Zo zien we diverse keren groepen Vinken, waarbij af en toe een vogel van wat groter formaat meevliegt. Het antwoord is dan al snel: een Appelvink. Of je hoort Frank dan zeggen: “Er zitten ook een x-aantal Kepen bij”. De vraag hoe hij dat ziet leidt tot zijn respons: “Dat kun je op deze hoogte niet zien. Dat kun je horen aan de andere roep”.

Soms krijg je een toelichting op de snellere vlucht van een groep Spreeuwen ten opzichte van bijvoorbeeld een groep Veldleeuweriken. Die laatsten vliegen onderling ook weer verder uit elkaar. Zie je dan op afstand een grote groep vogels vliegen die een donkere (misschien wel zwarte) lijn vormen dan was de toelichting al snel dat je een groep Kieviten ziet passeren. Zo is er continue veel te leren voor minder ervaren vogelaars.

Maarten-Jan geeft ook een ander beeld op zo’n telpost. “Het is voor ons ook een plek voor sociale contacten. Naast het feit dat je gefocust bent op de vogels die passeren, praat je ook over elkaars interesses of zaken die spelen. En er wordt ook heel veel gelachen. Graag zien we ook andere

geïnteresseerden bij ons komen. Het is mooi om mensen die dat willen horen, meer bij te brengen over vogels en het gebied waar we zitten. Wat ons betreft maakt het niet uit of het voor- of najaar is of volop zomer of tijdens de tellingen: mensen kunnen op deze plek altijd genieten van het gebied.”

Nog een leuke anekdote van dit jaar. Een vogelfotograaf uit Limburg heeft acht dagen lang op of bij onze post gezeten om Kruisbekken te fotograferen. Zijn resultaat: nul. Zelf kom ik spontaan een keer langs en hoor ik Kruisbekken roepen toen ik uit mijn auto stapte. Helaas te laat voor een foto, maar ik ga direct de weddenschap aan met Wim en Toos: “Jullie beloven mij Kruisbekken en ik beloof appelflappen”. We hebben ons na een goed half uur aan ons woord gehouden. De foto’s zijn gemaakt en de appelflappen gegeten. Het kan dus ook anders...

Drie Kruisbekken uit een grotere groep passanten, 5 november 2025 (Fred Emmerik).

Als minder ervaren vogelaar dan Wim en Toos, Maarten-Jan en Frank heb ik hen gevraagd wat er nou in alle jaren wezenlijk is veranderd. Wim is daar duidelijk in: “De temperatuur is de grootste wijziging. Jaren geleden zaten we hier in oktober in skipakken om warm te blijven. Nu hebben we de hoogste temperaturen ooit gemeten in november. Dat moet toch gevolgen krijgen”.

Nog een laatste opmerking over de tellingen. De resultaten worden dagelijks door Wim ingevoerd in het systeem van Trektellen.nl. Organisaties als Sovon en Vogelbescherming Nederland halen daar weer gegevens uit voor eigen onderzoek. Wil je alle cijfers van 2025 (of zelfs van 2016-2025) zien? Kijk dan op www.trektellen.nl en zoek op Patersgronden.

Dank aan Wim, Toos, Maarten-Jan, Frank maar ook vele andere vrijwilligers van de vogelwerkgroepen die dit jaar aan de tellingen hebben deelgenomen. ■

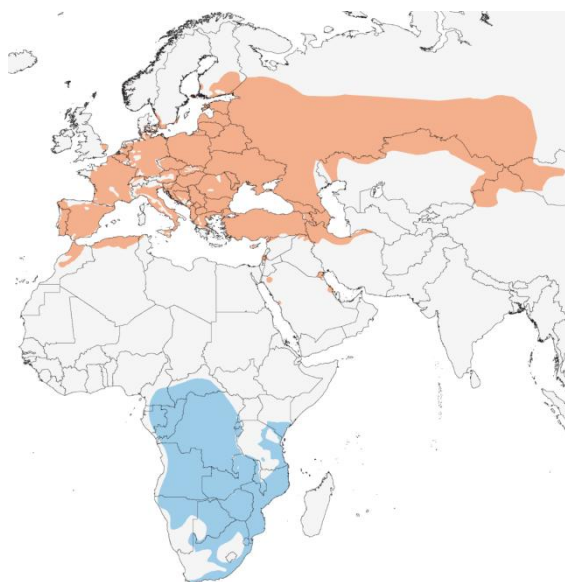

Wielewaalman met prooi in De Pan bij Maarheeze, 12 juni 2009 (René Weenink)

De Wielewaal als broedvogel in de Kempen tot en met 2024

Tom Heijnen

Wielewalen spreken tot de verbeelding. Ze gedragen zich heimelijk, hebben knallende kleuren en zingen een vrolijk deuntje. Zelden krijg je ze mooi te zien, zo makkelijk gaan ze op in het groen van boomkruinen. In augustus vertrekken ze 'stiekem' om pas vanaf eind april terug te keren. Overwinteren doen ze in Centraal- en Zuidelijk Afrika (figuur 1).

Figuur 1. Broedgebied en overwinteringsgebied van de Wielewaal ([Birds of the World](#)).

In Nederland nam het aantal Wielewalen vanaf 1975 fors af, met vanaf ca 2020 enige tekenen van herstel. De soort verdween toen vooral uit veel gebieden op de zandgronden ([Sovon](#)). Hoe zat dat in de Kempen? Was daar ook sprake van een afname met recent enige toename? In dit artikel zet ik de beschikbare gegevens op een rijtje.

Gebied

De Kempen is 1035 km² groot. Zie voor begrenzing de in dit artikel opgenomen kaarten.

Materiaal en methode

Voor het samenstellen van het artikel maakte ik gebruik van diverse bronnen (tabel 1). Die bronnen verschillen in volledigheid van 'vlakdekking' (werden alle potentiële broedgebieden onderzocht?) en de mate van onderzoeksinspanning. Het is niet mogelijk om daarvoor te corrigeren. De gegevens moeten daarom met enige reserve beschouwd moeten worden.

Tabel 1. Bronnen van getelde en/of geschatte aantal Wielewaalterritoria in de Kempen.

Periode	Bron	Bijzonderheden
1983-1987	Provincie Noord-Brabant	Alleen agrarisch gebied geteld
1995-2003	Provincie Noord-Brabant	Agrarisch gebied geteld plus een aantal natuur- en bosgebieden
1998-2000	Hustings & Vergeer 2002	Schattingen per atlasblok (5x5 km)
2013-2015	Hustings & Koffijberg 2018	Schattingen per atlasblok (5x5 km)
2019-2024	dit artikel	O.a. gegevens in Avimap, NDFF en waarneming.nl

Perioden 1983-1987

In twee periodes werd het gebied door de Provincie Noord-Brabant op broedvogels onderzocht. In de periode 1983-87 werd alleen het agrarisch gebied geteld, inclusief de daarin gelegen zgn. bijzondere landschapselementen waaronder stukjes bos van maximaal ca. 15 ha. groot.

De bezoekenintensiteit was laag: vaak 3 bezoeken waarvan 1-2 in de tijd dat Wielewalen aangetroffen konden worden. Daardoor zal een aanzienlijk deel van de Wielewalen gemist zijn, wellicht 50-70% (naar gegevens in Poelmans & van Diermen 1997).

Periode 1995-2003

In de periode 1995-2003 werd al het agrarisch gebied door de Provincie Noord-Brabant geteld, inclusief de eerder genoemde bijzondere landschapselementen. Bovendien werd een flink aantal bos- en natuurgebieden onderzocht, maar ook een groot aantal *niet* zoals Landgoed De Utrecht, Heieinden, Buikheide, Wolfhoeksche Heide, Baest, De Wielewaal en Philips de Jongh Park, Vrolijke Jager en Boksenberg, Hugterheide, bossen rond Budel-Dorplein, Cranendoncksche Bosch (Bulder Broek), Soerendonks Goor en Strijperheg, groot deel Leenderbos, Opperheide, Meelakkers, Stevensbergen, Bergeyksche Stukken, Boswachterij De Kempen, Kroonvensche en Peelsche Heide en Reuselse Moeren.

De bezoekenintensiteit in de periode 1995-2003 is niet bekend maar zal relatief laag geweest zijn. Daardoor zal een flink deel van de territoria gemist zijn.

Perioden 1998-2000 en 2013-2015

Ten behoeve van de twee broedvogel-atlassen die resp. de periodes 1998-2000 en 2013-2015 bestreken, werd per atlasblok van 5x5 km. de aan- of afwezigheid van vogelsoorten bepaald. Bij schaarse en zeldzame soorten werd tevens een schatting van het aantal territoria in aantalsklassen gevraagd. Die schattingen zijn gebruikt om een schatting van het aantal Wielewaal-

territoria in de Kempen te maken. Niet alle schattingen per atlasblok konden zomaar opgeteld worden omdat door een aantal atlasblokken de grens van de Kempen loopt. Voor die blokken werd een inschatting gemaakt van welk deel van de territoria betrekking zal hebben gehad op de Kempen. De minima en de maxima van de aantalsklassen per atlasblok werden bij elkaar opgeteld. Omdat dit een totaal aantal met een onrealistisch grote bandbreedte opleverde, werd een wat reëlere (maar wel arbitraire) bandbreedte berekend als de sommatie van het zgn. [meetkundig \(of geometrisch\) gemiddelde](#) van de schattingen per atlasblok plus en min 20%.

Wielewaalman in de Grijze Steen, 11 mei 2021 (Paul van Pelt).

De bezoekenintensiteit tijdens de atlas-projecten werd niet geregistreerd maar zal met de Wielewaal in gedachten (d.w.z. zomergast die laat arriveert) veelal laag geweest zijn.

Periode 2019-2024

De verspreidingskaart en totaalschatting voor de periode 2019-2024 zijn tot stand gekomen door alle beschikbare data te gebruiken, dus zowel inventarisaties (met name in Avimap) als losse waarnemingen in waarneming.nl, LiveAtlas, eBird en NDFF.

Broedvogelinventarisaties volgens de BMP-methode waren leidend, d.w.z. gingen voor op eventuele losse waarnemingen. Indien een gebied meerdere jaren geteld werd, dan werd het meest recente jaar aangehouden. De enige uitzondering op de periode 2019-2024 was het Dommelkwartier (tussen Dommelen en Valkenswaard) dat in 2025 op broedvogels geïnventariseerd werd.

Losse waarnemingen werden over de jaren heen 'realistisch' gecombineerd, en ofschoon er hiermee meer territoria gemist zullen zijn dan 'dubbel geteld', valt dat laatste door het combineren van jaren niet helemaal uit te sluiten. Bij de interpretatie van de gegevens werden de Sovon-criteria voor datumgrenzen en fusieafstand aangehouden.

De bezoekenintensiteit varieerde sterk, van hoog in gebieden die volgens de BMP-methode werden onderzocht tot gering of zeer gering in de overige gebieden.

Kanttekeningen

De bezoekenintensiteit per gebied en per jaar varieerde behoorlijk en dat zal van invloed geweest zijn op het geregistreerde aantal Wielewaalterritoria. Bij soorten met grote (zang)territoria, zoals de Wielewaal, is een aanzienlijke intertellervariatie te verwachten. Tellingen kunnen makkelijk zowel te hoog als te laag uitpakken. Factoren die van invloed zijn, zijn onder meer ([Sovon-site](#), Hustings & Koffijberg 2018 en zie ook Hiele 2024):

- De Wielewaal is een lastige soort om te karteren, zowel bij hoge dichtheden (door elkaar vliegende vogels) als lage dichtheden (stil). Tijdens het bebroeden van de eieren kunnen vogels uitermate stil zijn.
- Beide partners kunnen de bekende 'dudeljo'-strofes zingen, veelal in duet (♀ zingt hoger, korter en zachter).
- Meerdere paren kunnen bijeen broeden en dan in duetten of om en om zingen.
- Bij 'groepszang' is vaak onduidelijk of het om buurparen gaat of om een lokaal paar met een extra vogel.
- De soort heeft een groot activiteitsgebied: verdedigt (zang)territorium van gemiddeld 25 ha. maar zwerft over groter gebied rond, veelal 100-400 ha. Zangposten kunnen op forse afstand van elkaar liggen, tot 700 meter van het nest, en gescheiden zijn door ongeschikt gebied.

De gegevens zijn per periode gebaseerd op een combinatie van meerdere jaren, in het geval van de tweede provinciale kartering zelfs negen jaren. Eventuele jaarlijkse fluctuaties in verspreiding en/of aantallen zijn daardoor gemaskeerd.

Wielewaalman in de Dommelbeemden tussen Waalre en Veldhoven, 29 juni 2011 (Ferry Duyvelaar).

Resultaten

Verspreiding en aantallen

1983-1987

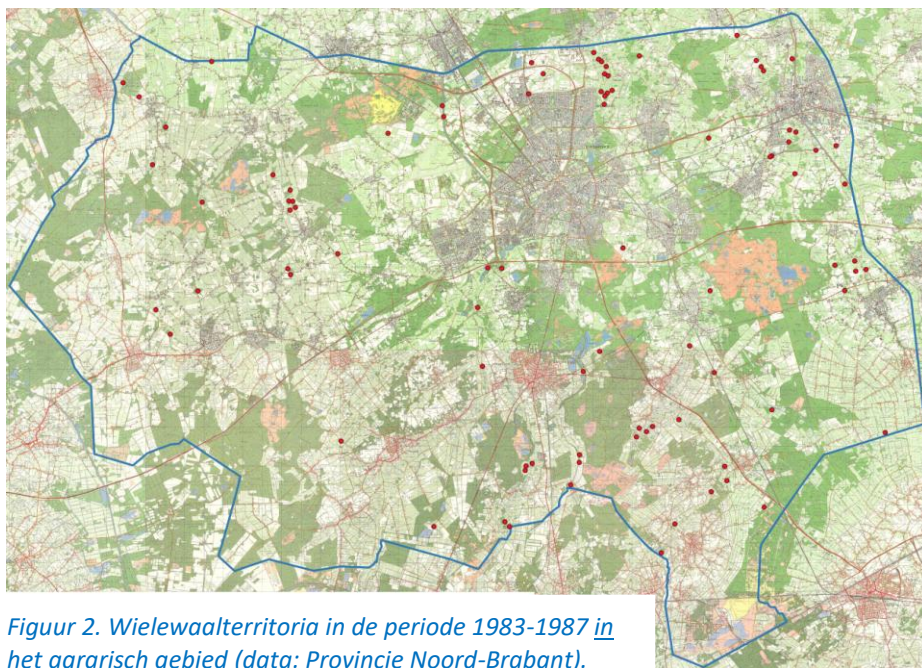
In het agrarisch gebied, incl. daarin gelegen bijzondere landschapselementen zoals bosjes, werden 89 territoria geteld (figuur 2). De soort kwam verspreid in de Kempen voor, met name in beekdalen. Clusters van territoria werden onder meer aangetroffen in het dal van de Kleine Beerze ten noorden

van Vessem, in het Dommeldal bij Eindhoven tussen Woensel en het Wilhelminakanaal, en in het dal van de Strijper Aa ten zuiden van Leenderstrip.

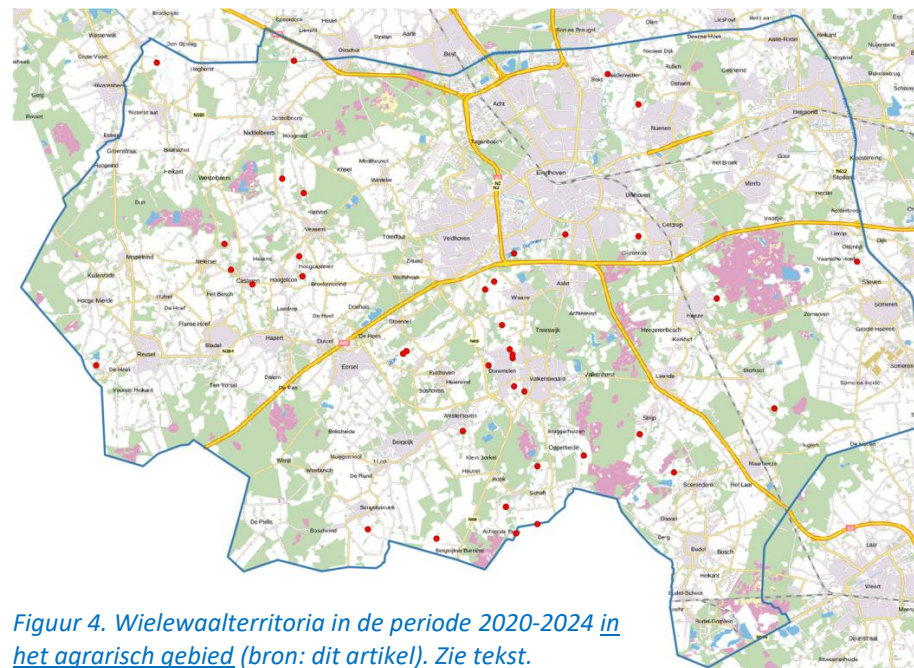
1995-2003

In het agrarisch gebied, overeenkomstig de begrenzing uit 1983-87, werden 47 territoria in kaart gebracht (figuur 3). Daarnaast werden nog eens 104 territoria geteld in de onderzochte bos- en natuurgebieden wat het totaal op 151 territoria bracht (figuur 5). Het was geen vlakdekkende telling omdat heel wat bosgebieden niet onderzocht werden.

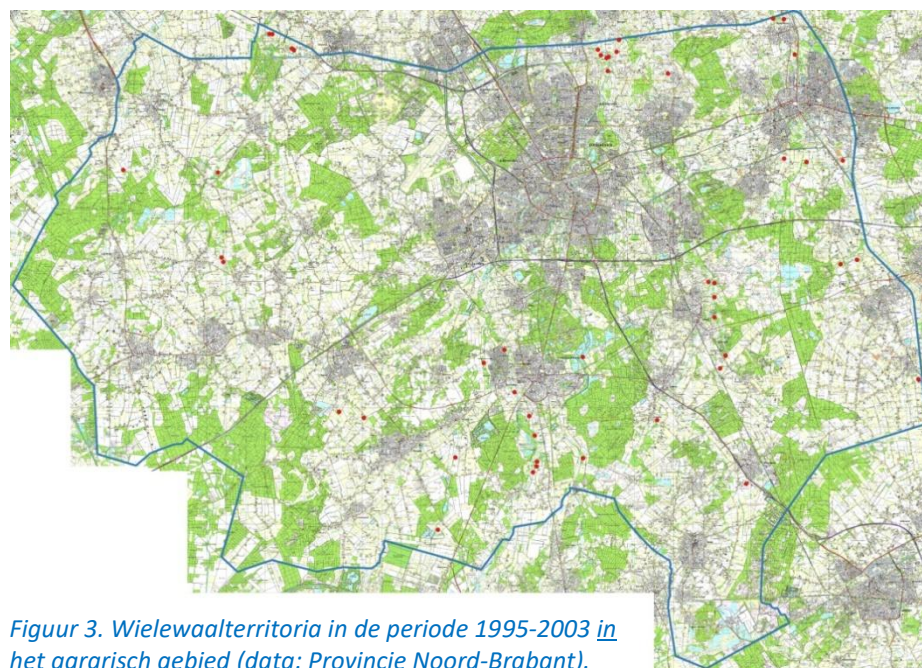
De westelijke Kempen (ten westen van de lijn Best-Bergeijk) was vrijwel geheel verlaten. Net als in 1983-87 kwam de soort vooral in de beekdalen voor. Clusters van territoria waren te vinden in het dal van de Beekloop ten zuiden van Westerhoven, in het Dommeldal ten noorden van Schaft, in het Dommeldal ten noorden van Dommelen (Elshouters en Heike), in het Dommeldal tussen Eckartse Bos en Wilhelminakanaal (waaronder Nuenens Broek en Heerendonk), in het dal van de Tongelreep bij Valkenswaard (rand Leenderbos, De Oase en Visvijvers Valkenswaard) en in het dal van de Kleine Dommel bij Heeze.

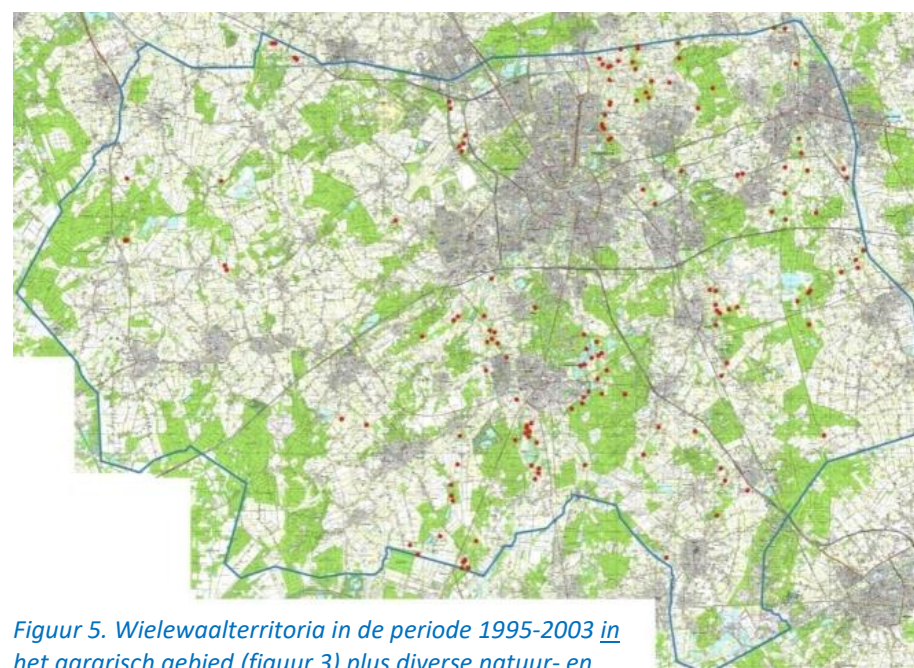
Figuur 2. Wiewaalterterritoria in de periode 1983-1987 in het agrarisch gebied (data: Provincie Noord-Brabant).

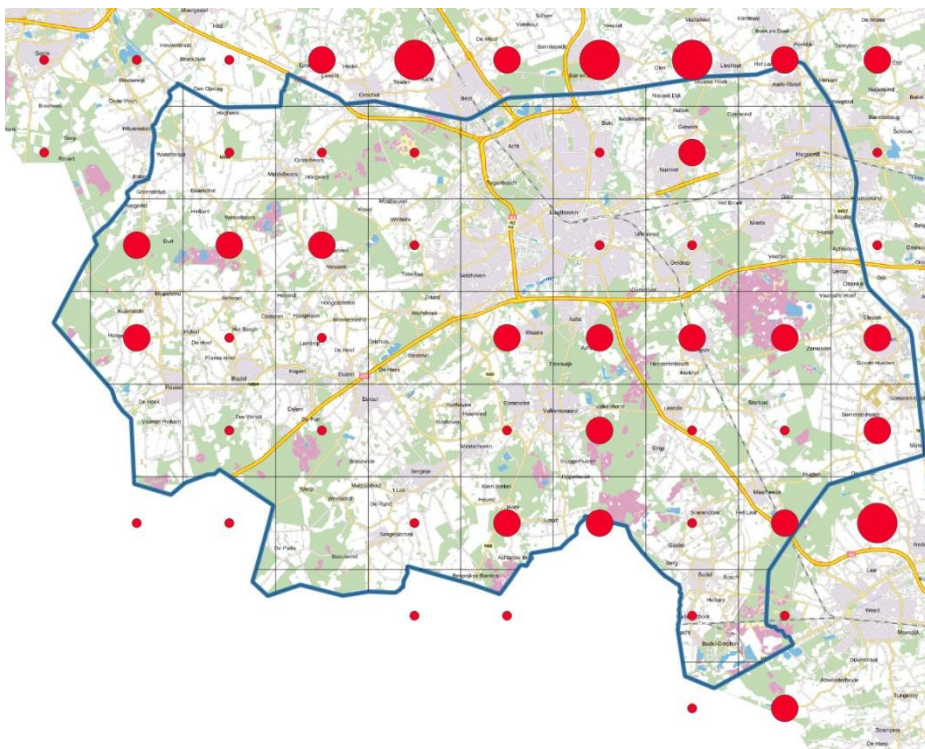
Figuur 4. Wiewaalterterritoria in de periode 2020-2024 in het agrarisch gebied (bron: dit artikel). Zie tekst.

Figuur 3. Wiewaalterterritoria in de periode 1995-2003 in het agrarisch gebied (data: Provincie Noord-Brabant).

Figuur 5. Wiewaalterterritoria in de periode 1995-2003 in het agrarisch gebied (figuur 3) plus diverse natuur- en bosgebieden (data: Provincie Noord-Brabant).

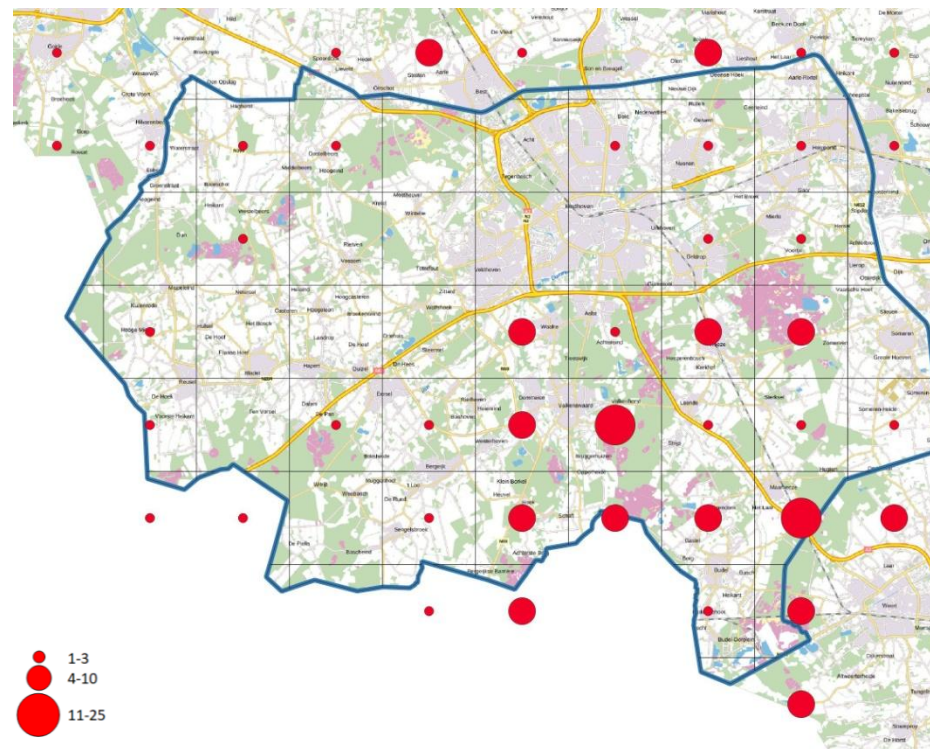

Figuur 6. Geschat aantal Wielewaalterritoria per atlasblok in 1998-2000 (naar data in Hustings & Vergeer 2002).

1998-2000

Wielewalen kwamen verspreid door de Kempen voor, met zeer lage aantallen (1-3 territoria) in een flink deel van de atlasblokken en diverse atlasblokken zonder Wielewalen (figuur 6, tabel 2). Atlasblokken met naar schatting 11 of meer territoria kwamen alleen voor aan de noordrand van (en grotendeels buiten) de Kempen, en ten noorden van Weert, eveneens buiten de Kempen.

Sommatie van de schattingen per atlasblok kwam voor de Kempen uit op een raming van 110-170 territoria. Wellicht was dit te laag. De provinciale kartering van 1996-2003 overlapte met de atlasperiode en hoewel beide periodes niet goed met elkaar te vergelijken zijn, lijkt de onvolledige registratie van 151 territoria in 1996-2003 moeilijk te rijmen met de schatting van 'slechts' 110-170 territoria in 1998-2000.

Figuur 7. Geschat aantal Wielewaalterritoria per atlasblok in 2013-2015 (naar data in Hustings & Koffijberg 2018).

Tabel 2. Aantal atlasblokken per aantalsklasse (schatting aantal territoria) in 1998-2000 en 2013-2015 voor alle atlasblokken die op figuren 6 en 7 te zien zijn, dus inclusief atlasblokken die buiten of op de grens van de Kempen liggen (data: Sovon).

Aantalsklasse	1998-2000	2013-2015
0 territoria	13	22
1-3 territoria	29	29
4-10 territoria	20	13
11-25 territoria	4	2
Totaal	66	66

2013-2015

Verspreiding en aantallen (figuur 7, tabel 2) verschilden fors van de periode 1998-2000. Het aantal 'lege' atlasblokken nam fors toe, atlasblokken met 4-10 territoria waren in de westelijke Kempen verdwenen, en tussen Eindhoven en de grens met België en Limburg waren er diverse 'verschuivingen'. Atlasblokken met 11 of meer territoria waren alleen te vinden tussen Valkenswaard en Soerendonk en ten ZO van Maarheeze. Het atlasblok ten ZO van Maarheeze dankte dat aantal aan het Weerterbos, dat buiten de Kempen ligt.

De schattingen per atlasblok leverden gesommeerd een totaalschatting van 90-130 territoria in de Kempen op.

2019-2024

Door het combineren van de gegevens uit deze periode werden 174 territoria in kaart gebracht (figuur 8). In het agrarisch gebied, overeenkomstig de begrenzing uit 1983-87, werden 39 territoria aangetroffen (figuur 4). De soort kwam verspreid in de Kempen voor, met aanzienlijk meer clusters van territoria dan in voorgaande periodes. Ten opzichte van 2013-2015 valt de toename op tussen Lage Mierde en Middelbeers (met o.a. het Beersbroek) en in Boswachterij De Kempen (o.a. op en rond de Cartierheide). Clusters van territoria zijn vooral te vinden in de beekdalen van de Groote Beerze

(Beersbroek), Dommel tussen Belgische grens en Eindhoven, Tongelreep tussen Belgische grens en Aalst en het Kleine Dommeldal bij Heeze.

Het werkelijke aantal territoria, rekening houdend met ondertellingen en met gebieden die niet of onvoldoende werden onderzocht, wordt geschat op 225-300 territoria.

Wielewaalman in de Plateaux, 13 mei 2015 (Saskia Verberne).

Aantalsontwikkeling

Wat laten de aantallen territoria in de vijf besproken periodes (tabel 3) zien? Door de vele 'gaten' in de tellingen en onzekerheden van de schattingen is het lastig om een goed beeld van de aantalsontwikkeling te krijgen. Getelde territoria in het agrarisch gebied wijzen op een aanmerkelijk talrijker voorkomen in de jaren '80 van de vorige eeuw dan daarna.

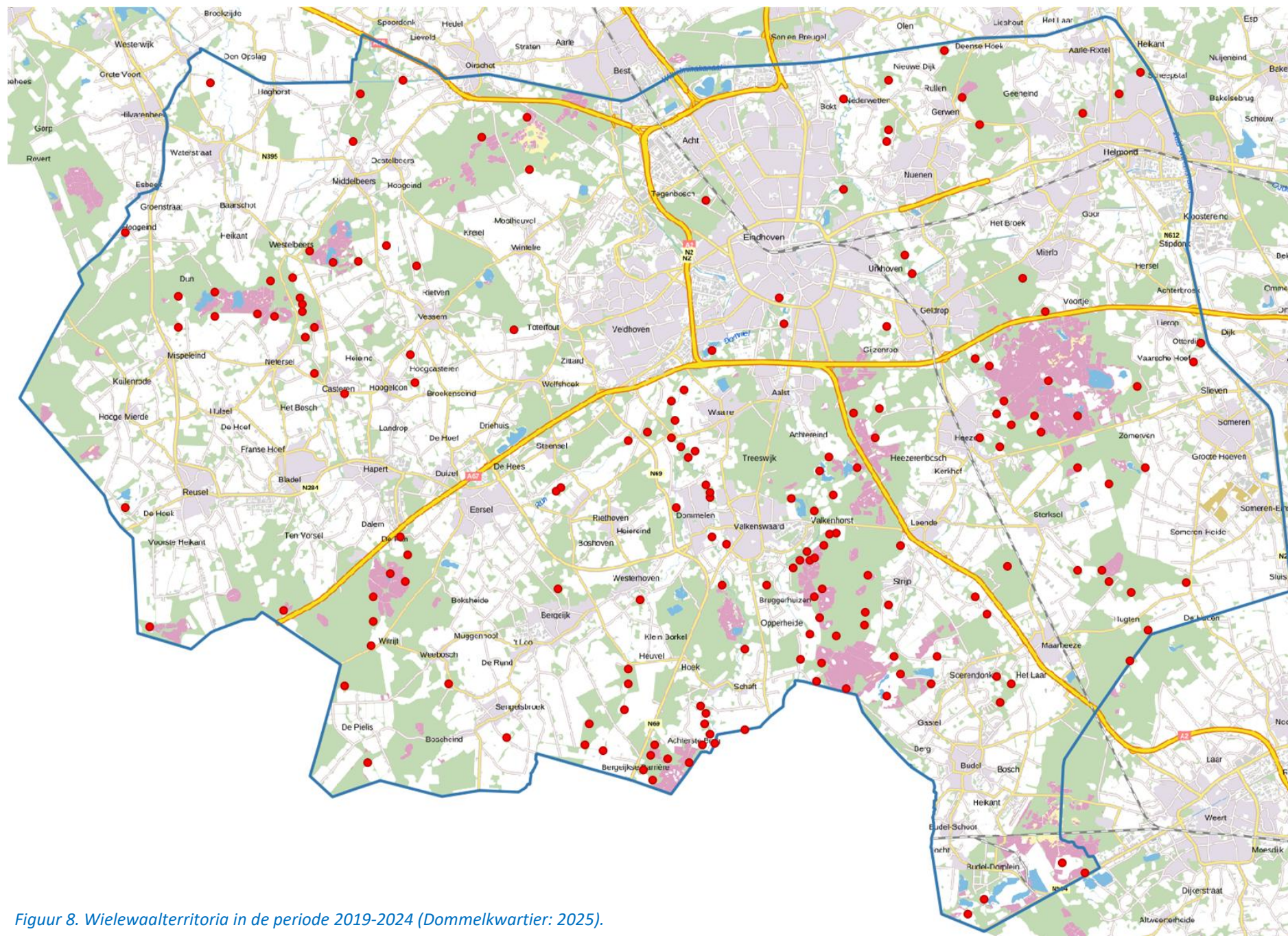
Tabel 3. Samenvatting geteld en geschat aantal Wielewaalterritoria in de Kempen in enkele periodes (afgeronde aantallen). In 1995-2003 werden lang niet alle bossen geteld. In 1998-2000 was de schatting vermoedelijk te laag.

Periode	Geteld agrarisch	Geteld totaal	Geschat totaal
1983-1987	89		
1995-2003	47	151	
1998-2000			110-170
2013-2015			90-130
2019-2024	40	175	225-300

Eind jaren '90 was er vermoedelijk sprake van een afname, al moet worden opgemerkt dat de schatting in 1998-2000 waarschijnlijk te laag was. Daarna trad een krimp op, zowel in aantallen als in verspreiding. Tot slot namen de aantallen en verspreiding weer toe, al lijken de aantallen in het agrarisch gebied erop te wijzen dat het niveau van de jaren '80 nog lang niet bereikt is.

Habitat

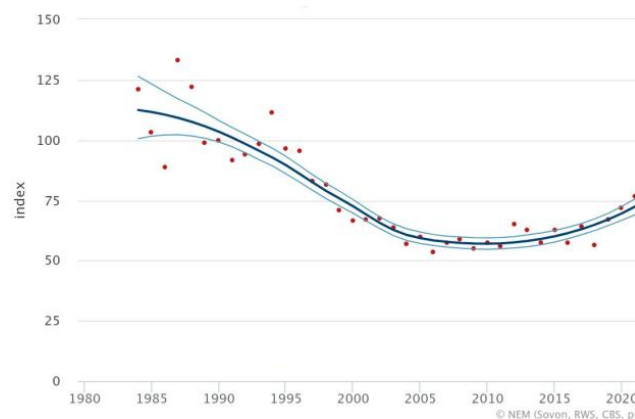
Over de habitatkeuze van Wielewalen in de Kempen zijn geen specifieke gegevens bekend. De vogels hebben een voorkeur voor vochtige, vrij open loofbossen (vooral broekbossen en populierenbossen, in mindere mate zomereiken) en deze zijn vooral in de beekdalen gelegen. Ook komen

ze voor in vochtige, vrij open gemengde bossen zoals die tegenwoordig aan de west- en noordwestrand van het Leenderbos te vinden zijn.

Discussie

De aantalsontwikkeling in de Kempen volgde in grote lijnen de ontwikkeling in Nederland (figuur 9). De afname in Nederland begon al vóór 1980 en sinds ongeveer 1975 verdween de soort uit veel gebieden op de zandgronden, waar hij voorheen ook in gemengd bos nestelde ([Sovon](#)). Het is bij gebrek aan gegevens niet te zeggen of de afname ook in de Kempen al vanaf 1975 optrad.

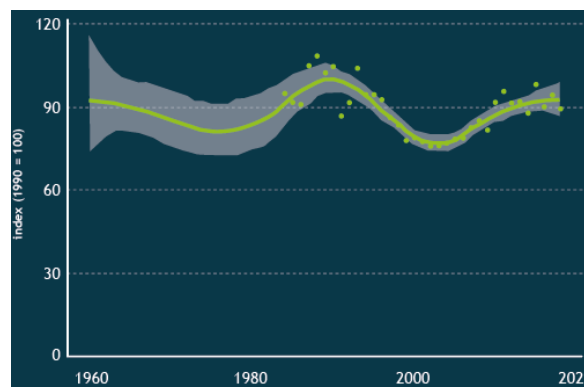

Figuur 9. Aantalsontwikkeling van de Wielewaal in Nederland in de periode 1984-2024 ([Sovon](#)).

De afname houdt volgens [Sovon](#) vrijwel zeker verband met factoren in zowel de broedgebieden (verdroging van bossen en voedselarmoede in agrarisch cultuurland) als

de trek- en overwinteringsgebieden (met name ontbossing en jacht).

De Nederlandse trends van acht soorten, waaronder de Wielewaal, die in de tropische bossen ten zuiden van de Sahel overwinteren laten een afname zien tussen 1990 en 2000 en een afvlakkende toename vanaf 2000 (figuur 10).

Figuur 10. Aantalsontwikkeling van acht Nederlandse broedvogelsoorten (waaronder Wielewaal) die in tropisch bos ten zuiden van de Sahel overwinteren (uit [Foppen et al. 2019](#)).

Het aantalsverloop van de Wielewaal in Nederland (en de Kempen) is, door de oogharen bekeken, hiermee in lijn, wat er op wijst dat factoren in het overwinteringsgebied van grote invloed waren op het aantal territoria.

Gelijktijd met de blijkbaar gunstige overwinteringsomstandigheden vanaf ca 2000 is er in diverse terreinen in de Kempen

veel gedaan aan natuurontwikkeling. Door ingrepen in het gebied vond bijvoorbeeld flinke vernatting plaats op de Neterselse Heide, in het Beersbroek, in de Elshouters, op Plateaux-Hageven en in het noordelijke en noordwestelijke gedeelte van het Leenderbos. Die vernatting pakte, kijkend naar de verspreidingskaart van Wielewalen in 2019-2024, gunstig uit voor de Wielewaal. Hoe dat dan werkt (resulteert vernatting in grotere beschikbaarheid van voedsel voor Wielewalen?) is onbekend.

In het Dommeldal tussen Eindhoven en het Wilhelminakanaal, waar ooit veel Wielewalen zaten, nam het aantal territoria overigens niet toe en dat is, gezien het ogenschijnlijk gunstige aanbod van habitat, een raadsel.

Wielewaalhabitat (?) zonder Wielewalen in het Dommeldal bij Nederwetten, 13 mei 2016 (TH).

De invloed van het weer in de zomermaanden op het broedsucces van Nederlandse

Wielewalen is niet bekend. Uit een Engelse studie bleek dat slecht weer in juni de belangrijkste oorzaak van het mislukken van legsels was. In droge junimaanden werden drie keer zoveel jongen geproduceerd als in junimaanden met koel, nat weer (Milwright 1998). Veranderingen in weer en klimaat hebben dus wellicht een grote invloed op het populatieverloop, samen met omstandigheden in de Afrikaanse overwinteringsgebieden en veranderingen in het beheer van natuurontwikkelingsgebieden bij ons.

Dankwoord

Henk Sierdsema verstrekke in de afgelopen jaren de data die een reconstructie van verspreiding en aantallen in de periode 2019-2024 mogelijk maakte. ■

Literatuur

Bijlsma, R.G. 1995. Wielewalen *Oriolus oriolus* en populieren *Populus spec.* beneden zeeniveau. *Limosa* 68: 21-28.

Foppen, R. et al. 2019. Vogelbalans 2019. Sovon.
Hiele, R. van 2024. Wat hoor ik nou weer? *Blauwe Klauwier* 50(4): 4-7.
Hustings, F. & K. Koffijberg (red.) 2018. Vogelatlas van Nederland. Sovon & Kosmos.
Hustings, F. & J.-W. Vergeer (red.) 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland.
Milwright, R.D.P. 1998. Breeding biology of the Golden Oriole *Oriolus oriolus* in the fenland basin of eastern Britain. *Bird Study* 45: 320-330.
Poelmans, W. & J. van Diermen 1997. Broedvogels van Midden- en Oost-Brabant. Provincie Noord-Brabant.

Wielewaalhabitat in het Dommelkwartier (tussen Dommelen en Valkenswaard), 9 mei 2024 (TH).

*Volle zaal tijdens een lezing op de landelijke Sovon-dag,
29 november 2025 (Harvey van Diek)*

Impressie van de landelijke Sovon-dag 2025

Chris Sandkuijl

Zaterdag 29 november was het weer zover, de landelijke dag over vogels en vogelrijke gebieden. Dit keer in De Reehorst in Ede. Op tijd kocht ik een entreeticket want Vol = Vol! En dat bleek ook nu zo te zijn. Het was er heel druk. Zalencentrum De Reehorst kwam op mij wat oubollig over. Gedateerd en het is een gebouw dat bestaat uit een wirwar van gangen, verdiepingen, zalen. Elke ruimte pulde die dag uit met geïnteresseerde vogelaars.

Ik had afgesproken met Carl, een goede vogelvriend uit het oosten van ons land. Voordat we de eerste presentatie bezochten... snel een blik in de boekenzaal. Oneindig veel materiaal over vogels en vogelrijke gebieden. Altijd leuk om daar rond te snuffelen. In het gangenstelsel van de Reehorst kom ik onze Freek tegen. Ook hij gaat zich vandaag onderdompelen in lezingen en ander leuks.

Er is een volle zaal met verrekijkers, telescopen en nachtkijkers. Natuurlijk met bijbehorende statieven en andere gadgets. Een 'snoepwinkel' van jewelste. Kost een beetje, maar dan heb je ook wat.

Ghana

De vrouw van Carl gaat in het voorjaar op familiebezoek naar Ghana en dus werd er als eerste een presentatie over dit vogelrijke land bezocht. Een lezing over een korte vogelreis (10 dagen) die te boeken is bij Inezia Tours. Veel variatie in gebieden: open vlaktes maar ook oerwoud. Ook een hele mooie doelsoort.

Doelsoort in Ghana: Witnekkalkopkraai (Sam Zhang, [Macaulay Library](#)).

Goede uitleg, mooi programma, ook aandacht voor de lokale bevolking. Lijkt een prima reis en betaalbaar... wellicht ooit te overwegen.

Steenuil

Snel door naar de volgende presentatie: over de Steenuil. In een propvolle schouwburgzaal. Deze soort lijkt het iets minder te doen in Nederland. Er is een opmerkelijk verschil vastgesteld tussen het eetpatroon van Steenuilen op de klei en de soortgenoten op zandgrond. Op het zand eten de jonge uilen naast heel veel meikevers ook nog best wel wat muizen. Variatie en best wel wat eiwitten. Maar op de klei bestaat het menu vooral uit regenwormen. De uitkomsten laten zich raden.

Steenuil (Rudmer Zwerver, [Saxifraga](#)).

Er werd ook een waarneming gedeeld van een Steenuil die een haas te pakken had.

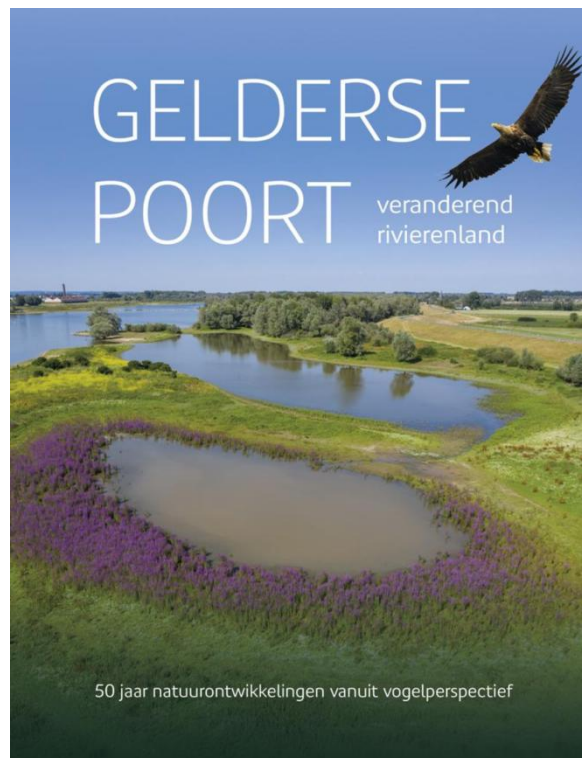
Hilariteit in de volle zaal... maar men vermoedde dat de haas waarschijnlijk eerst werd aangetikt door een maishakselaar en pas daarna opgeraapt door een uiltje.

Komisch was het filmpje waarop een jonge uil zijn rug toekeerde naar een ouderling met een dikke regenworm in zijn snavel. De jonge uil van de klei walgde van de zoveelste worm en droop af richting nestkast. Erg grappig fragment. Tot slot werd aangekondigd dat 2026 het Jaar van de Steenuil wordt.

Gelderse Poort

Een bekend lid van onze Vogelwerkgroep, Chris van Turnhout, gaf een toelichting op de resultaten van vogelonderzoek in de Gelderse Poort. Ooit werd hier het Plan Ooievaar uitgerold. Zodoende ontstond er in de loop van jaren meer ruimte voor de rivier en daarmee ook de bijbehorende dynamiek van overstromingen en droogte. Deze vorm van natuurontwikkeling genereert heel veel biomassa zo concludeerde men. Maar verbeteringen zijn nog mogelijk door water langer vast te houden, zeker in tijden van extreme droogte.

Het gebied Gelderse Waard kwam ook nog voorbij in de bespreking van Chris. Ik kende dit vogelrijke gebied nog niet. Staat nu op de lijst om te bezoeken in 2026.

Vers van de pers: het boek Gelderse Poort, [hier](#) te bestellen.

Montenegro

Ik was afgelopen voorjaar op eigen gelegenheid in Montenegro. Op de SOVON-dag ook een lezing over een vogelreis naar dit kleine landje. Dus effe kijken of ik iets had gemist. De spreker gaf op een best wel saaie manier uitleg over drie vogelrijke plekken. Beetje karig, want Montenegro heeft namelijk heel veel natuurschoon te bieden.

Crnojevića rivier in Montenegro, 18 juli 2016 (TH).

Inzoomen op slechts een paar gebiedjes... daarmee doe je dit kleine land tekort. Overal is wel wat moois te zien...zolang je maar niet terecht komt op de bekende plekken met massatoerisme. Conclusie: deze reis niet boeken maar zelf doen.

Oehoe: presentatie gemist!

Tot overmaat van ramp liep voorgaande presentatie ook nog uit. Daardoor paste ik er niet meer bij in de grote Schouwborgzaal. Balen. Maar gelukkig kon ik deze lezing later terugzien via de [website van Sovon](#).

Het verhaal dat over de Oehoe werd verteld ging over de bio-akoestiek van deze grote uil. Oftewel het vangen van vocale activiteit. Tijdens de presentaties een aantal grapjes over de verschillen tussen de vrouwtjes en de mannetjes. Lachen! Met als hoogtepunt

een vocale uitspatting van twee parende uilen: kort maar krachtig, ha, ha. De vrouwtjes maken duidelijk een hoger geluid (zeurderig volgens de spreekster) dan de mannetjes.

Oehoe (Mark Zekhuis, [Saxifraga](#)).

Met dit onderzoek blijkt het mogelijk om de verschillende individuen te herkennen en vervolgens uitspraken te doen over de onderlinge samenhang tussen de uilen in een bepaald leefgebied.

Papoea-Nieuw-Guinea

Voor paradijsvogels, prachtig gekleurde fruitduiven en talloze soorten ijsvogels moet je in dit enorme land zijn.

Warmtebeeldkijker is een pré om met name de ijsvogels op te sporen, aangezien deze moeilijk waarneembaar zijn omdat ze lang stil blijven zitten. Een presentatie over een nogal verre reis. Duurt 21 dagen en kost bijna 8000 euro. En zelf ook nog de vlucht betalen... Ik slaap er nog een paar nachtjes over 😊.

Bruinrugvlagstaartijsvogel (Lars Petersson, [Macaulay Library](#)).

De Sovon-dag 2025 was leuk en informatief. Op een gegeven moment merkte ik dat ik het doolhof van gangen, verdiepingen en zalen begon te doorgronden. Het was het sein om naar huis te gaan. Ben benieuwd wat het nieuwe jaar ons gaat brengen. ■

*Diorama in het Vogeltjesmuseum Eindhoven, 6 april 1977
(Regionaal Historisch Centrum Eindhoven).*

De Steenuil en de museumkever

Fred Geven

Toen ik jong was bezocht ik een paar keer per week het Eindhovense Vogeltjesmuseum. De entree was een kwartje. Na drie bezoeken mocht je voortaan gratis binnen, daar werd in een schrift een serieuze boekhouding van bijgehouden.

Vaste bezoekers kregen allerlei taken, onder andere het rondleiden van het publiek, thee zetten, thematentoonstellinkjes maken. Het museumpje was een ontmoetingsplek voor jeugdige natuurliefhebbers en kinderen die niks om handen hadden en hier een fijn toevluchtsoord vonden. Vanuit het museum werden excursies georganiseerd. Alles gebeurde onder de creatieve en inspirerende leiding van Stephan van der Putt. Met zijn verhalen bracht hij de opgezette dieren tot leven.

Eén van de eerste keren dat ik in het museum kwam haalde hij een opgezette Sperwer uit de grote vitrinekast en vertelde ons dat deze vogel zijn pyjama nog aan had maar in werkelijkheid een felle, wilde rover was en dat mensen vroeger dachten dat hij 's zomers veranderde in een koekoek. Hij zette hem maar gauw weer terug.

Het Vogeltjesmuseum zat in De Waag aan de Waagstraat in Eindhoven, februari 1978 ([Wikipedia](#)).

Veel opgezette dieren in de collectie waren al erg oud, nog afkomstig uit het seminarie Beekvliet in Sint Michielsgestel. Af en toe bracht er iemand een 'verse' nog op te zetten vogel, bijvoorbeeld een die tegen het raam was gevlogen, en als er geld voor was ging die naar preparateur Teurlinx. Eens per jaar was het museum een paar dagen dicht. Dan werden de diorama's met gif en gas gevuld om motten en museumkevers te

doden en zo de collectie te behouden. Daarna rook het een tijdje vreemd.

Eén van de vitrines in het Vogeltjesmuseum, 6 april 1977 ([Regionaal Historisch Centrum Eindhoven](#)).

Op een keer kreeg ik samen met een vriend opdracht in de grote vitrine te kruipen om een scheef Steenuiltje recht te zetten. We hadden het juiste formaat om voorzichtig tussen das, ree en vossen te manoeuvreren. Het rook naar dorre hei en droogboeketten. Het steenuiltje zag er stoffig uit, iets wat ons meer stoorde dan het feit dat het schuin voorover stond. Mijn vriend blies tegen het bejaarde uiltje en daar gebeurde het! Van de uil stond alleen nog het inwendige frame van ijzerdraad, botten en wat opvulsel, de rest was stof. De museumkever had hier zijn werk al gedaan. ■

*Diorama Vogels van Park en Tuin in Seminarie Beekvliet,
17 september 1948 (fotograaf onbekend)*

Chronologie van drie Brabantse vogelcollecties

Collecties van den Bogaerde van Terbrugge, van den Bogaert en van Dijk

Justin J.F.J. Jansen

Er zijn drie omvangrijke Brabantse vogelcollecties die onze kennis over het wel en wee van de Brabantse vogelwereld in de 19^e eeuw aanzienlijk hebben vergroot. Van deze collecties zijn fragmenten gepubliceerd. Echter, de opheffing en sloop van het Milieu Educatie Centrum in Eindhoven in 2014, evenals de voorgenomen samenvoeging van diverse collecties - waaronder die van het Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum in Oudenbosch in 2026 - hebben ertoe geleid dat de tussen 1998 en 2025 verzamelde informatie door de auteur voor het eerst in samenhang wordt gepresenteerd. De drie collecties hebben gemeen dat geen van juiste etiketten is voorzien, waarop plaats, datum en verzamelaar staan, dus een en ander is gereconstrueerd aan de hand van publicaties of aantekeningen in de collecties of informatie van pater W. H. Th. (Willem) Knippenberg.

De verzamelaars

Vader en zoon van den Bogaerde van Terbrugge: collectioneurs van kunst en antiquiteiten

Andreas Johannes Ludovicus van den Bogaerde van Terbrugge (geboren 7 juli 1787 te Gent, overleden 12 januari 1855 te Heeswijk) en zijn zoon Jonkheer Donatus Theodore Albéric van den Bogaerde van Terbrugge (geb. 16 februari 1829 te Gent, overl. 22 april 1895 te Heeswijk) waren beiden actief als verzamelaars voor het huismuseum dat door Andreas was opgericht.

De collectie omvatte een breed scala aan kunst en antiquiteiten: naast beelden, munten, penningen, vazen, harnassen, wapens, porselein, misgewaden, schilderijen en relikwieën werden ook talrijke manuscripten, archivalia, boeken en prenten verworven. De vogelcollectie werd rond 1851 aangelegd en vervolgens van vader op zoon overgedragen (van Erve et al. 1967: 39–40; Buijnsters 1988).

Andreas van den Bogaerde van Terbrugge
Zoon van baron André François Eugène van den Bogaerde (1754-1834), burgemeester van Waasmunster, en Marie Jacqueline van Laerebeke (1765-1845). Op 20 februari 1821 trad hij in Gent in het huwelijk met Eugénie Thérèse Barbe Ghislaine Papeians de Morchoven (1795-1843); samen kregen zij zes kinderen.

Portret van Andreas baron van den Bogaerde van Terbrugge ([Wikipedia](#)).

Van den Bogaerde was sinds 1817 lid van de Provinciale Staten van Oost-Vlaanderen en werd op 3 juli 1820 benoemd tot burgemeester van Waasmunster. In 1822 volgde zijn aanstelling tot districtscommissaris in het Land van Waas, waarna hij vanaf 1828 fungeerde als districts- en militiecommissaris te Gent. Op 4 februari 1830 werd hij benoemd tot gouverneur van de provincie Noord-Brabant, een functie die hij bekleedde tot april 1842.

Hij was oprichter en eerste voorzitter van het Provinciaal Genootschap in 1837 (cf. Jansen 2014b). In 1835 kocht hij kasteel Heeswijk. Op 20 april 1842 werd hij benoemd aan het hof van koning Willem II. Al op 10 maart 1830 was hij verheven in de adelstand als baron, en in 1849 werd hij onderscheiden met het Grootkruis in de Orde van de Eikenkroon. Hij was ook lid van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden (Hermans 1858).

Albéric van den Bogaerde van Terbrugge

Albéric erfde samen met zijn broer Ludovicus Maria Christianus (1826–1890) Kasteel Heeswijk en het bijbehorende huismuseum. In 1852 kocht jonker Albéric echter een eigen buitenverblijf: het nabijgelegen jachtslot De Nemelaer onder Haaren.

Albéric kende de gebroeders Van Dijk, en via deze connectie zijn waarschijnlijk diverse opgezette vogels in Haaren en Heeswijk terechtgekomen. Vermoedelijk om die reden werd de natuurhistorische collectie overgebracht naar De Nemelaer. Dit wordt bevestigd door een inventaris uit 1895-1897, waarin in de bovencorridor wordt gesproken over “diverse vitrines en kasten met opgezette vogels en andere dieren en enige boeken daarover” (gewaardeerd op f100,-).

In zijn testament bepaalde Albéric dat zowel Kasteel Heeswijk als De Nemelaer gedurende zeventig jaar onbewoond moesten blijven, maar wél toegankelijk moesten zijn voor het publiek om de omvangrijke kunstcollectie te kunnen bezichtigen. Deze bepaling kon echter niet voorkomen dat de belangrijkste kunstwerken in 1897 en 1903 op internationale veilingen werden verkocht en verspreid raakten (cf. Buijnsters 1988).

De collectie Van den Bogaerde van Terbrugge

De vogelcollectie op Kasteel Heeswijk omvatte in 1930 ongeveer 200 Nederlandse vogels (zonder etiketten) en 50 exotische vogels (deels uit Zuid-Amerika met etiketten) (figuur 1). Na zijn dood werd de collectie overgenomen en verder uitgebreid op Kasteel Heeswijk door Albéric en Ludovicus.

Figuur 1. Oorspronkelijk diorama uit Kasteel Heeswijk, gedateerd 1851-1866. Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 14 december 2004 (JJFJJ). Adult ♂ Scharrelaar (waarschijnlijk een van de twee vogels uit Uden, ongedateerd), Kramsvogel en Jacana.

In Kasteel Heeswijk werden 18 kamers gevuld met collecties en ook De Nemelaer stond vol met dingen (Buijnsters 1988). In 1938 werden de kasten weer teruggebracht naar Kasteel Heeswijk (nadat deze in De Nemelaer terecht kwamen vóór 1895). In 1950 waren al verscheidene totaal vervallen kasten opgeruimd. De collectie was, getuige de kranten op de achterzijde van de kasten welke uit 1851-1866 stamden, door zowel

André als Albéric uitgebouwd. Deze verzameling werd in 1957 toegevoegd aan de collectie van Beekvliet. Een deel - mogelijk zelfs de gehele collectie - werd geprepareerd door de gebroeders Van Dijk (van Erve et al. 1967: 39-40). Een deel van de collectie was zo slecht (soorten waren al niet meer herkenbaar) dat deze verbrand is door Knippenberg in 1957, waaronder een Roodhalsgans en een Scharrelaar.

Lambertus Cornelius Henricus van den Bogaert (1834-1911): preparateur, bakker en verzamelaar uit 's-Hertogenbosch

Lambertus Cornelius Henricus van den Bogaert werd op 27 september 1834 geboren te 's-Hertogenbosch, waar hij zijn hele leven woonde. Hij overleed daar op 5 mei 1911. Over zijn huwelijk is weinig bekend; de naam van zijn echtgenote is niet overgeleverd. Van beroep was hij bakker, vermoedelijk verbonden aan of werkzaam binnen de brood- en banket-bakkerij van Willem Frederik Suyling in 's-Hertogenbosch. Naast zijn werk als bakker ontwikkelde Van den Bogaert zich tot een gewaardeerd preparateur. Hij hielp inwoners van 's-Hertogenbosch en omgeving bij het opzetten van vogels en andere dieren en verwierf daarmee een reputatie binnen de regionale natuur-historische gemeenschap.

Zijn betrokkenheid bij de ornithologie blijkt uit zijn aanwezigheid op de eerste vergadering van de Nederlandsche Ornithologische Vereniging op 30 maart 1901 in Amsterdam, evenals op de bijeenkomst van 7 oktober 1905. In 1908 woonde hij aan de Vughterstraat G 24 te 's-Hertogenbosch.

De collectie Van den Bogaert

Van den Bogaert bouwde in de loop der jaren een omvangrijke verzameling opgezette vogels en huiden op uit de omgeving van Vlijmen (Brouwer 1954: 75). Enkele door hem geprepareerde exemplaren kwamen terecht in de collectie van Petrus Antonius Hens (1888-1971), waaronder een Slechtvalk (29 november 1908, Cromvoirt), en een Velduil en Kerkuil, beide verzameld op 17 oktober 1908 te 's-Hertogenbosch (archief Naturalis). Op 22 maart 1911 stuurde Hens een in Zuid-Limburg verzamelde Hamster naar Van den Bogaert, maar het is onbekend of dit dier hem nog heeft bereikt.

Zijn nalatenschap werd uiteindelijk ondergebracht bij het museum van het seminarie St. Louis te Oudenbosch. In 1907 bestond deze collectie uit 734 Nederlandse huiden en 196 buitenlandse opgezette vogels. In 1966 waren hiervan nog slechts 630 huiden aanwezig, en tegenwoordig resteert slechts een deel daarvan. De etikettering wordt als

gebrekkig beschouwd en veel huiden verkeren in slechte staat.

Figuur 2. Steppevorkstaartplevier, 24 juli 1892, het Meer te Engelen. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ). Eerste, door de CDNA aanvaarde, geval in Nederland.

Van den Bogaert speelde een rol bij de documentatie van diverse opmerkelijke en voor Nederland nieuwe vogelsoorten. Tot de nieuwe soorten voor Nederland behoren een Steppevorkstaartplevier en Vorkstaartplevier. De Steppevorkstaartplevier werd verzameld op 24 juli 1892 bij het Meer te Engelen (Snouckaert 1908: 92; Snouckaert 111-112; Eykman 1947: 750, van Erve et al. 1967: 165; van IJendoorn et al 1996: 176) (figuur 2), volgens overlevering geschoten, waarschijnlijk door zijn werkgever bakker Willem Suyling uit 's-Hertogenbosch. De adulte vrouwelijke Vorkstaartplevier in winterkleed werd verzameld op 3 november 1900 te Hedikhuizen (Snouckaert 1908: 92; Eykman 1947: 750; Brouwer 1954: 75; van

Erve et al. 1967: 165; van IJendoorn et al 1996: 176) (figuur 3).

Figuur 3. Vorkstaartplevier, adult ♀ in winterkleed, 3 november 1900, Hedikhuizen. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ). Eerste, door de CDNA aanvaarde, geval in Nederland.

Mogelijke nieuwe soorten voor Nederland zijn onder meer een van de twee verzamelde Steltkluten uit Middelbeers van begin augustus 1852 (Snouckaert 1908: 96-97; Eykman 1947: 838; Brouwer 1954: 75) (figuur 4), een vrouwelijke Scharrelaar uit Baflo in Groningen (misschien geen vrouwelijke maar een onvolwassen, zie figuur 5) en twee mannetjes Scharrelaar uit Uden (Snouckaert 1908: 59; van Erve et al. 1967: 31), waarvan één exemplaar nog steeds in St. Louis aanwezig is (figuur 6) en twee bij het Milieu Educatie Centrum Eindhoven (MECE) (figuren 1 en 5).

Figuur 4. Steltkluut, begin augustus 1852, Middelbeers. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

Figuur 5. Scharrelaar, onvolwassen. Milieu Educatie Centrum in Eindhoven, 20 december 2005 (JJFJJ).

Figuur 6. Scharrelaar, adult ♂. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

Figuren 7 en 8. Hopen. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

Daarnaast omvatte zijn collectie een reeks opmerkelijke vogels, waaronder een Hop verzameld op 11 augustus 1892 te 's-Hertogenbosch (figuur 7 of 8), drie adulte en drie jonge Kleinst Waterhoentjes uit Vlijmen (Snouckaert 1908: 88; Jansen 2013: 328) (figuur 9), een tweedejaars Zeearend

geschoten op 22 oktober 1907 te Dordrecht (van Erve et al. 1967: 38), een Roze Spreeuw verzameld in Noord-Brabant op 15 april 1874 (van Erve et al. 1967: 282) (figuur 10) en twee Grote Gele Kwikstaarten (van Erve et al. 1967: 37-38), waaronder een jong, verzameld in de omgeving van 's-Hertogenbosch.

Figuur 9. Kleinst Waterhoenders. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

Figuur 10. Roze Spreeuw, 15 april 1874, Noord-Brabant. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

Een van de laatste door hem verworven vogels was een Lachstern, geschoten te Heeze op 14 mei 1909, waarvan de huidige verblijfplaats onbekend is. Twijfelachtig is het geval van een Rosse Grutto uit Vlijmen die een ei zou hebben geproduceerd; dit ei en een tweede, onvolledig ontwikkeld ei waren in 1908 nog in Van den Bogaerts bezit (Snouckaert 1908: 106; van Erve et al. 1967: 38), maar zijn sindsdien spoorloos. Alleen een onvolwassen Rosse Grutto van zijn hand bevindt zich nog in Oudenbosch.

Figuur 11. Grote Pieper, oktober 1878, Vlijmen. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ). Eén van drie.

Van den Bogaert bezat ook een kleine eierverzameling, voornamelijk afkomstig uit Vlijmen. Zijn collectie bevatte bovendien materiaal dat afkomstig was van de broers Bernardus Eduard August en Franciscus Wilhelmus van Dijck. Deze stukken (de grotere vogels), vermoedelijk verkregen via ruil tijdens een bezoek, bevinden zich nu in

St. Louis te Oudenbosch. Omgekeerd kwamen enkele door de Van Dijck-broers verzamelde vogels via Van den Bogaerts nalatenschap in museale collecties terecht, zoals een Grote Pieper uit Vlijmen (oktober 1878) (Eyckman et al 1937: 158) (figuur 11) en twee Grielen (Keijl et al 2020: 269, 272-273), een adult mannetje (figuur 12) en een juveniel (figuur 13), verzameld te Oirschot.

Figuur 12. Griel. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

Figuur 13. Griel. Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 20 december 2005 (JJFJJ).

De gebroeders Van Dijck: notarissen, vogelliefhebbers en verzamelaars

Bernard Eduard August van Dijck (geb. 21 februari 1826 te Drunen, overl. 12 september 1881 te Sint-Michielsgestel) en zijn jongere broer Franciscus Wilhelmus van Dijck (geb. 8 december 1839 te Diessen, overl. 3 juni 1878 te Sint-Michielsgestel) waren beiden zonen van Norbert Emmanuel van Dijck (1796-1852), gemeenteraadslid te Diessen, en Johanna Huijsmans. De broers zouden uitgroeien tot invloedrijke figuren in zowel het lokale bestuur als de vroeg-Nederlandse ornithologie. De vogelcollectie werd rond 1840 begonnen en komt met slechts een enkele uitzondering uit Brabant en Belgisch Brabant. Het laatste is waarschijnlijk daar de familie van oorsprong komt uit Diest (Bentham 1941; Knippenberg 1951).

Bernard van Dijck

Bernard werd opgeleid tot notaris en bekleedde aanvankelijk functies in Diessen, waar hij ook gemeenteraadslid was en het postkantoor beheerde. Bernard werd op 30 juni 1852 bij Koninklijk besluit geïnstalleerd als burgervader van Diessen (Vennix 1995). Hij volgde zijn vader op. In 1863 legde hij zijn functies (burgemeester, raadslid en houder van de brievenpost) neer om per 30 juni van dat jaar benoemd te worden tot notaris te Sint-Michielsgestel, een ambt dat hij tot zijn overlijden in 1881 vervulde. Zijn broer Maximiliaan Martinus (1829-1900) volgde Bernard op als burgemeester van Diessen. Op 3 oktober 1865 trad Bernard in Diessen in het huwelijk met Antonia Arnolda Stael (1837-1905).

Naast zijn notariële werk ontwikkelde Bernard een grote passie voor vogels. Hij speelde een centrale rol in de opbouw van de omvangrijke familiecollectie.

Frans van Dijck

Frans, de jongste van de twee, volgde zijn broer in het notariaat. Vanaf 1864 assisteerde hij Bernard als notarieel medewerker in Sint-Michielsgestel. Hoewel zijn leven korter was, droeg hij wezenlijk bij aan het beheer en de uitbreiding van de gezamenlijke vogelcollectie. Voor verdere biografische bijzonderheden sluit zijn levensloop nauw

aan bij die van zijn oudere broer. Hij was (het meest waarschijnlijk) de preparateur van de collectie.

De collectie gebroeders Van Dijck

De gezamenlijke verzameling van de broers omvatte uiteindelijk ongeveer 2.000 vogels (*contra* Bentham 1941) (Brouwer 1956: 74). Niet alleen door de broers bij elkaar gebracht, maar de familie kende ook vele jagers. Ook lokale jeugd bracht (vaak nog levende) vogels naar de broers. Deze levende vogels werden geplaatst in volières om te bestuderen en te tekenen, om ze daarna zo goed mogelijk op te zetten.

Ook werden vogels gekocht van anderen, zoals de Renvogel die in de zomer van 1876 werd verzameld op de Oirschotse Heide (Koller 1888: 48-49, Snouckaert 1908: 92; Eykman et al 1949: 747-748; van Erve et al. 1967: 31; van IJendoorn et al 1996: 176) (figuur 14).

Na Bernards overlijden raakte de collectie verspreid. Een deel kwam terecht bij Lambert van den Bogaert in 's-Hertogenbosch, een ander deel (kleinere vogels) bleef in handen van de weduwe van Frans van Dijck (Knippenberg 1951). Ook kwam een deel terecht in Grave (Bentham 1941). Na haar overlijden in 1905 ging de collectie over op hun enige zoon, pastoor Alphons J.M. van

Dijck (1876-1935) en op haar neef, gemeentesecretaris Norbert W.C. van Dijck.

Figuur 14. Renvogel, zomer 1876, Oirschotse Heide. Natuurhistorisch Museum Maastricht, 11 juli 2007 (JJFJJ).

Na hun overlijden in respectievelijk 1935 en 1951 werd een deelverzameling (acht kasten met 250 vogels) ondergebracht in het seminarie Beekvliet te Sint-Michielsgestel

(mogelijk kwamen toch nog enkele exemplaren terecht op Kasteel Heeswijk (Jansen 2014b)). Ook werd een deel van de collectie door motten opgevreten en mogelijk is een deel gestolen.

De collecties

Seminarie Beekvliet, natuurhistorisch museum 'De Uil'

De vogelkamer werd op 15 september 1933 opgericht. De eerste grote schenking volgde in december 1934: de collectie-Van Dijck, waarna in april 1935 een tweede schenking werd gedaan (Knippenberg 1962b). Deze toevoegingen omvatten samen ongeveer 2.000 vogels. De vogels van Van Dijck hadden geen plankjes onder de poten. Door de toenmalig conservator H.M. van Iersel is geen inventaris opgemaakt en dat is ook niet meer gebeurd gedurende het bestaan van Beekvliet.

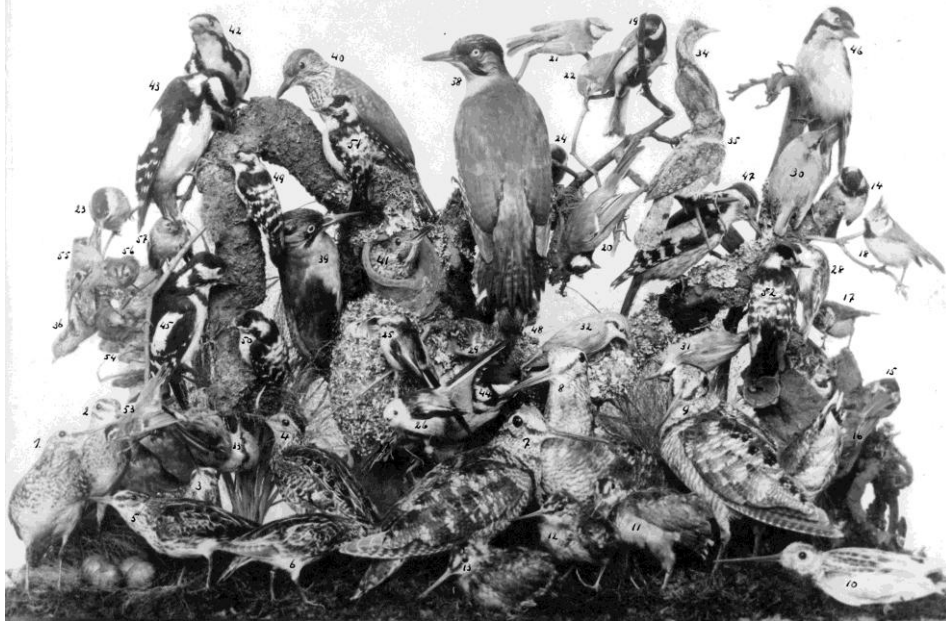
Vijftien jaar later kreeg de verzameling een nieuw en ruimer onderkomen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog liep het museum echter schade op en verdwenen diverse vogels. In mei 1948 werd de tentoonstelling heropend, toen bestaande uit ongeveer 400 vogels behorend tot 175 soorten. De foto's van de vijf grote diorama's in Beekvliet (figuren 15 t/m 18) dateren van 17

september 1948; hierin stonden ongeveer 250 vogels uit de collectie-Van Dijck opgesteld (Knippenberg 1962a; Beex 1986).

De collectie van Beekvliet omvatte verder ongeveer vijftig eieren, uitsluitend verzameld door de gebroeders Van Dijck. Daartoe behoorden ook drie eieren van Grielen, die helaas verloren zijn gegaan tijdens het transport van Beekvliet naar Eindhoven. De zogenoemde groene plankjesvogels werden tussen 1933 en 1941 gerestaureerd; taxidermiewerk werd verricht door Kasper Wouters (1941-1960) en J. Coijmans uit Den Dungen (1961-1970).

De collectie van Van den Bogaerde van Terbrugge stond in 1930 opgesteld in een verlaten zaal van kasteel Nemelaer en werd in 1938 overgebracht naar kasteel Heeswijk (van Erve et al. 1967: 40). Op 26 april 1951 bevonden zich daar 50 uitheemse en 150 inheemse vogels. In augustus 1957 arriveerden veertig vogelkasten in Beekvliet. Van de oorspronkelijke collectie was nog slechts een klein deel over, grotendeels daterend uit de jaren 1860 (figuur 1).

Toen het museum van Beekvliet in 1970 werd gesloten, werden de vogels verdeeld over verschillende instellingen. Ongeveer

Figuren 15 t/m 18. Originele opstelling van de collectie van Dijk zoals deze in 1934 aankwam op Seminarie Beekvliet (fotoğraf onbekend).

driehonderd opgezette vogels, waaronder een Vale Gier (figuur 19), kwamen terecht bij het MECE, terwijl andere delen van de collectie naar Maastricht verhuisden. In 1972 vertrok ook Knippenberg uit het museum (van Overbruggen 1996).

Figuur 19. Vale Gier, 4 oktober 1944, in het niemands-land tussen Wijbosch en de Rooise Dijk, tussen Schijndel en Sint-Oedenrode. Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 20 december 2005 (JJFJJ). Derde geval voor Nederland.

De oorlogsjaren en opbouw

Beekvliet werd op 21 april 1942 aangewezen als gijzelaarskamp en onderdeel van Kamp Sint-Michielsgestel. Vanaf 4 mei 1942 werden in de gebouwen van het kleinseminarie 1.276 gijzelaars vastgehouden. De eerste groep bestond uit prominente Nederlanders - onder wie Willem Drees - die als *Todeskandidaten* konden worden gefusilleerd als represaille, naast een groep Indische gijzelaars.

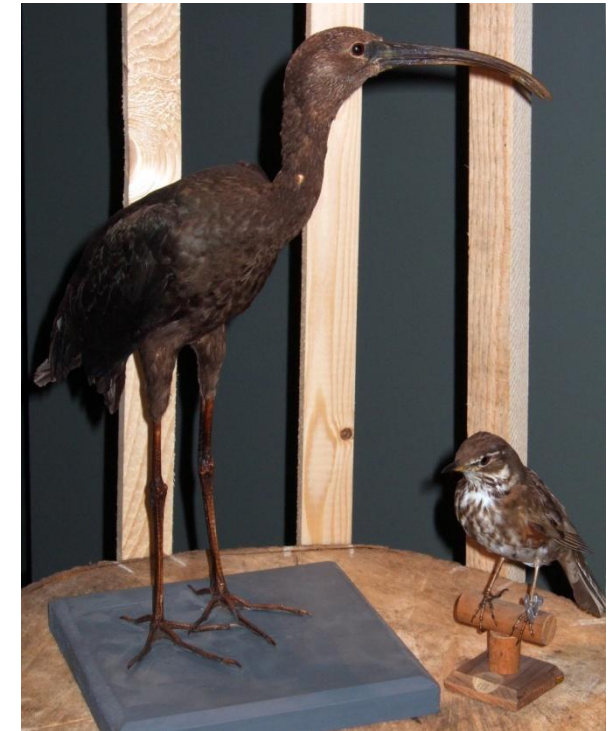
De verzameling bleef gedurende de oorlog intact. Enkele maanden na de bevrijding op 4 september 1944, toen Beekvliet als Canadees militair ziekenhuis werd gebruikt, verdwenen echter 23 vogels uit de collectie-Van Dijk (waaronder vier Hoppen), evenals 70 andere vogels en tien zoogdieren. De glazen kasten raakten bovendien zo zwaar beschadigd dat herstel niet meer mogelijk was.

Eind december 1944 werd de collectie tijdens het Canadese verlof geëvacueerd naar de zolder van het Instituut voor Doven. In december 1945, drie maanden nadat het seminarie weer in gebruik was genomen, keerde de verzameling terug. In maart 1948 werden de vijf diorama's voltooid, ingericht met uitsluitend Van Dijk-vogels. Op 15 april 1948 werd de collectie opnieuw opengesteld voor het publiek (Knippenberg 1951; Knippenberg 1962b; Van Overbruggen 1996). Willem Knippenberg was sinds 1944 beheerder van de verzameling (Vlek 2005).

In 1950 kwam een nieuwe zaal gereed met een diorama van grotere vogels (figuren 20 t/m 25). Ook arriveerde een collectie eieren van H. Maas, verzameld tussen 1947 en 1949 in Oirschot, evenals diverse nesten. In juli 1951 schonk mevrouw Van Dijk-Van Kol uit Diessen nog een oorspronkelijke vogelkast met roofvogels en twee andere kasten (figuur 26).

De collectie 'De Uil'

Tijdens een bezoek van Gerrit Brouwer in januari 1949 en van Petrus A. Hens op 20 september 1950 werden diverse bijzondere soorten uit de collectie-Van Dijk genoteerd.

Figuur 27. Zwarte Ibis, oktober 1867, Dussen. Natuurhistorisch Museum Maastricht, 22 augustus 2005 (JJFJJ). Eerste, door de CDNA aanvaarde, geval in Nederland.

Het betrof onder meer Grote Kruisbek (drie vrouwtjes/onvolwassen vogels en één man) (waarschijnlijk uit de 1867-68 invasie), Kwak (vier exemplaren met nest en eieren), Baardman (Meer van Vlijmen), Hop (uit

VOGELS VAN STRAND EN DUIN

IX Orde der Waadvogels

Pluvierenfamilie

1. GOUDPLUVIER, *Charadrius apricarius* 3 ex.
2. MORINPLUVIER, *Charadrius morinellus*
3. BONTBEEKPLUVIER, *Charadrius h. hiaticula*
4. KLEINE PLUVIER, *Charadrius dubius curonicus* 3 ex. met nest
5. SCHOLEKSTER, *Haematopus o. ostralegus* 2 ex.
6. KLUUT, *Recurvirostra avocetta*
7. KROMBEEKSTRANDLOPER, *Calidris testacea*
8. KEMPHAAN, *Philomachus pugnax* 2 mm. en w.
9. ZWART RUITER, *Tringa erythropus*
10. GROENPOTIGE RUITER, *Tringa nebularia*

Renvogelfamilie

11. RENVOGEL, *Cursorius c. cursorius*

Grielenfamilie

12. GRIEL, *Burhinus o. oedionemus* 3 ex.

Meeuwenfamilie

13. KORMEBUW, *Larus r. ridibundus*

XII Orde der Zangvogels

Lijsterfamilie

14. BEFLIJSTER, *Turdus t. torquatus*
15. TAPUIT, *Oenanthe o. oenanthe* m. en w.
16. PAAPJE, *Saxicola r. rubetra* m. en w.
17. ROODBORSTTAPUIT, *Saxicola torquata rubicola* 2 mm. en w.

Kwikstaartjesfamilie

18. BOOMPIEPER, *Anthus tr. trivialis*

Vinkenfamilie

19. KNEUTE, *Carduelis c. cannabina* m., w. en albino.

Figuren 20 en 21. Seminarie Beekvliet, diorama Vogels van Strand en Duin met toelichting, 17 september 1948 (fotograaf onbekend).

VOGELS VAN AKKER EN LOOFBOS

- VII Orde der Hoenders
 Fazantenfamilie
 1. PATRIJS, *Perdix p. perdix*
 m. en w.; albino; nest.
 2. KWARTEL, *Coturnix c. coturnix*
 met nest.
 VIII Orde der Kranen en Rallen
 Rallenfamilie
 3. KWARTELKONING, *Orex orex*
 met nest.
 X Orde der Duiven
 Koekoekenfamilie
 4. KOEKOEK, *Cuculus c. canorus*
 m. en w.; jong ex.
 XI Orde der Uilen
 Spechtenfamilie
 5. GROENE SPECHT, *Picus viridis*
viridis m. en w.; jong ex.
 6. GROTE BONTE SPECHT, *Dryobates*
major pinetorum m. en w.
 7. MIDDELSTE BONTE SPECHT, *Dryobates*
m. medius m. en w.
 8. KLEINE BONTE SPECHT, *Dryobates*
minor communis m. en w.
 9. ZWARTE SPECHT, *Dryocopus m.*
martius.
 XII Orde der Zangvogels
 Lijsterfamilie
 10. GEITRAAGDE ROOSTAART, *Phoenicu-*
rus ph. phoenicurus m.
 11. NACHTGAAL, *Luscinia m. megarhyn-*
cha.
 Zangertjesfamilie
 12. BRAAMSLUIPER, *Sylvia c. curruca*
 met nest.
 13. ZWARTKOPJE, *Sylvia a.atricapilla*
 met nest.
 14. FITIS, *Phylloscopus t. trochilus*
 winterkoningfamilie
 15. WINTERKONING, *Troglodytes t. tro-*
glodytes.
 Vliegenvangerfamilie
 16. GRAUWE VLEGENVANGER, *Muscicapa str.*
striata. Nest met jongen.
 17. ZWARTGRAUWE VLEGENVANGER, *Muscicapa*
h. hypoleuca m., w. en 2 jongen.
 Leeuwerikfamilie
 18. KUIFLEEUEWRIK, *Galerida c. cristata*
 19. ANGERLEEUWRIK, *Alauda a. arvensis*
 Kwikstaartjesfamilie
 20. WITTE KWIKSTAART, *Motacilla a. alba*
 met nest.
 Klauwierfamilie
 21. ROODKOPKLAUWIER, *Lanius s. senator*
 22. GRAUWE KLAUWIER, *Lanius c. collurio*
 Boomkruiperfamilie
 23. BOOMKRUIPER, *Certhia b. brachydactyla*
 Boomkleverfamilie
 24. BOOMKLEVER, *Sitta europea caesia*
 m. en w.
 SPreeuwenfamilie
 25. SPREEUW, *Sturnus v. vulgaris*
 Wielewaalfamilie
 26. WIELEWAAL, *Oriolus o. oriolus*
 met nest.
 Vinkenfamilie
 27. KREUTEL, *Carduelis c. cannabina*
 m., w. en albino
 28. RUISMUS, *Passer d. domesticus*
 m. met jong.
 29. GELSGORS, *Emberiza c. citrinella*
 m. en albino
 30. ORTOLAAN, *Emberiza hortulana*
 m. en w.

VOGELS VAN HEIDE EN DENNBOS

- IV Orde der Reigervogels
 Ibisfamilie
 1. IBIS, *Plegadida f. falcinella*
 VII Orde der Hoenders
 Fazantenfamilie
 2. BOSFAZANT, *Phasianus colchicus* m. en w.
 3. KORHOEN, *Tyrurus t. tetricus* m. en w.
 IX Orde der Waadvogels
 Fluvierefamilie
 4. KLEVIET, *Vanellus vanellus* m., jong ex. en nest met eieren
 5. HOUTSNIP, *Scolopax r. rusicola* m., w., 3 jonge ex. en albino
 X Orde der Duiven
 Scharrelaarsfamilie
 6. SCHARRELAAR, *Coracias garrula*
 Hoppenfamilie
 7. HOE, *Upupa epops*
 XI Orde der Uilen
 Nachtzwaluwenfamilie
 8. NACHTZWALUW, *Caprimulgus e. europaeus*
 Draaihalsfamilie
 9. DRAAIALS, *Lynx t. torquilla* 2 ex.
 XII Orde der Zangvogels
 Zangertjesfamilie
 10. GRASMEUS, *Sylvia c. communis* 2 ex.
 Leeuwerikfamilie
 11. BOOMLEEUWRIK, *Lulula a. arborea*
 Kwikstaartjesfamilie
 12. GLE KWIKSTAART, *Motacilla f. flava* m., w., jong ex. en nest
 Klauwierfamilie
 13. KLAFFENSTER, *Lanius c. excubitor*
 Mezenfamilie
 14. ZWARTE MEES, *Parus a. ater* m., w. en nest met jongen
 15. KUIFMEES, *Parus cristatus mitratus* m., w. en nest met jongen
 16. STAARTMEES, *Aegithalos c. caudatus* m., w., jong ex. en nest
 Boomkleverfamilie
 17. JOUWBOOMKLEVER, *Regulus r. regulus* 2 ex.
 18. VUURBOOMKLEVER, *Regulus i. ignicapillus* 2 ex.
 Kraaienfamilie
 19. VLAAMSE GAAI, *Garrulus glandarius*

Figuur 22. Seminarie Beekvliet, diorama Vogels van Akker en Loofbos met toelichting, 17 september 1948 (fotograaf onbekend).

Figuur 23. Seminarie Beekvliet, diorama Vogels van Heide en Dennenbos met toelichting, 17 september 1948 (fotograaf onbekend).

VOGELS VAN PARK EN TUIN

XII Orde der Zangvogels

Lijsterfamilie

1. ROODBORSTJE, *Erithacus r. rubecula*
2. HEGGEMUS, *Prunella m. modularis*

Leeuwerikfamilie

3. KUIJLEEUWERIK, *Galerida c. cristata*

Kwikstaartjesfamilie

4. PESTVOGEL, *Bombycilla garrulus*

Meezenfamilie

5. KOOLMEES, *Parus m. maior* m. en w.
6. PIMPELMEES, *Parus c. caeruleus* m. en w.
7. ZWARTE MEES, *Parus a. ater*
8. MATKOP-ZWARTKOPMEES, *Parus a. atricapillus rhenanus*

Boomkruiperfamilie

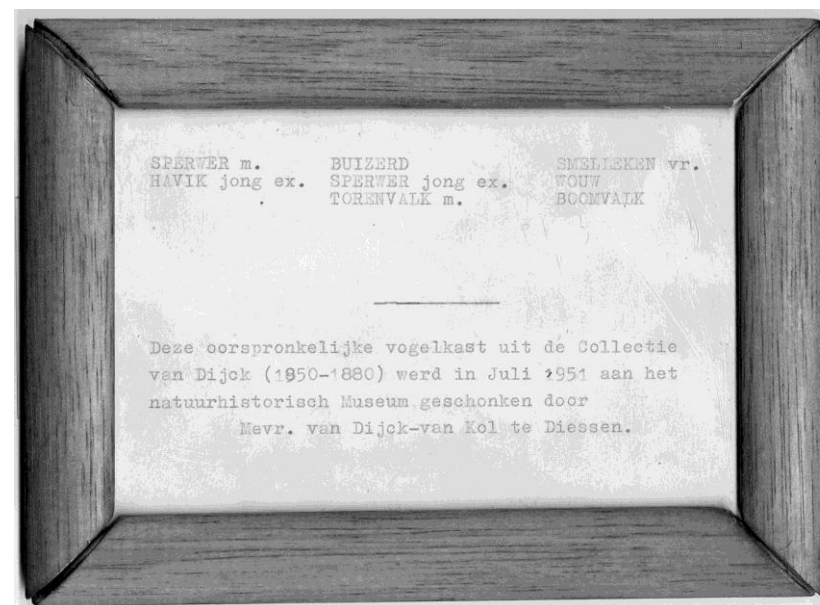
9. BOOMKRUIPER, *Certhia b. brachydactyla*

Boomkleverfamilie

10. BOOMKLEVER, *Sitta europea caesia*

Vinkenfamilie

11. Boekvink of VINK, *Fringilla c. coelebs* m. en w.
12. REEF of Oranjevink, *Fringilla montifringilla* m. en w.
13. BUTTER of Distelvink, *Carduelis c. carduelis*
14. SLEIJSE, *Carduelis spinus* m. en w.
15. BARSLEIJSE, *Carduelis l. linaria* m. en w.
16. HUISMUS, *Passer d. domesticus* m.; 3 albino ww.
17. RINGMUS, *Passer m. montanus*
18. KRUISBEK, *Loxia curvirostra* m.
19. GROTE KRUISBEK, *Loxia pytyopsittacus* m. en ww.
20. GOUDVINK, *Pyrrhula pyrrhula* m.
21. GROENVINK, *Chloris c. chloris* m. en w.
22. GRAUWE GORS, *Emberiza c. calandra* m. en w.
23. GEELGORS, *Emberiza c. citrinella* m. en w.; albino
24. DWERGORS, *Emberiza pusilla* m. en w.
25. RIETGORS, *Emberiza s. schoeniclus* (winterkleed)
26. SNIEUWGORS, *Electrophenax n. nivalis* m. en w.

Figuur 24. Seminarie Beekvliet, diorama Vogels van Park en Tuin met toelichting, 17 september 1948 (fotograaf onbekend).

Figuur 25. Seminarie Beekvliet, diorama Vogels van Moeras en Slik, 17 september 1948 (fotograaf onbekend).

Figuur 26. Seminarie Beekvliet: één van 3 extra kasten, juli 1951 (fotograaf onbekend).

Oudenbosch en Lieshout), Porseleinhoen (met jongen), Woudaap (twee), Scharrelaar (uit Uden) (Snouckaert 1908: 59-60) (figuur 5), Zwarte Ibis (oktober 1867, Dussen) (Eykmán et al 1941: 505, van den Berg & Bosman 1999: 92) (figuur 27), Zeearend (november 1949, Vinkel), Witgat (in zomerkleed), Roodkopklauwier (figuur 28),

Figuur 28. Roodkopklauwier, adult met twee nestjongen. Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 20 december 2005 (JFJJ).

Griel (vier) (Keijl et al 2020: 269, 272-273) (figuren 12 en 29), Morinelplevier (1942, juveniel en een adult man uit de Ossepolder bij Herpen), Renvogel (zomer 1876, Oirschot) (figuur 14) en een Roze Spreeuw (figuur 10).

Figuur 29. Griel. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JFJJ).

Hens merkte op dat de vogels uit de collectie-Van Dijck over het algemeen goed bewaard waren gebleven. Hij kreeg een strandloper mee ter determinatie, die hij bepaalde als een Krombekstrandloper, evenals een zomerkleed Witgatje; beide exemplaren stuurde hij later terug.

Uit de collectie van Kasper Wouters, taxidermist te Schijndel, waren aanwezig: Zeekoet (1935, Schijndel), Drieteenmeeuw

(1946, Schijndel), Kleinste Jager (1934, juveniel, intermediaire vorm, Schijndel) (figuur 30) en Eider (1929, vrouw, Schijndel).

Figuur 30. Kleinste Jager, juveniel, intermediaire vorm, Schijndel, 1934. Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 20 december 2005 (JFJJ).

Daarnaast bevonden zich in de verzameling onder meer een Grote Trap (afkomstig uit een café in Geldrop, opgezet door Karel Mollen), Roodkeelduiker (februari 1935, Bokhoven), Ruigpootbuizerd (maart 1935, Baarle-Nassau), Zeearend (1879, adult, Beuningen, en een juveniel dat eerder op het kasteel in Helmond stond), Zwarte Zee-eend (december 1935, Vlijmen) en een Kraanvogel (18 maart 1936, Engelen (uit een groep van 150 vogels)).

De collectie van Hendrik Wilhelmus Hoenen (1899–1980) arriveerde in 1953 in Beekvliet. Deze omvatte onder meer een Steenarend, Zwarte Wouw, Sperweruil, Grote Burgemeester, Vaal Stormvogeltje, Grote

Jager, Zilverplevier, Klein Waterhoen, Hazelhoen, Kleine Trap, Zwarte Ooievaar, Raaf, Albatros en Witbuikzandhoen (zeker niet allen uit Nederland afkomstig, ook zonder data).

Figuur 31. Buitenzijde Natuurhistorisch Museum Maastricht, 22 augustus 2005 (JJFJJ).

In 1962 werd de collectie overgedragen aan Natuurhistorisch Museum Maastricht (figuur 31), samen met tien bijzondere vogels

(Knippenberg 1962b; Beex 1986). Dit zijn o.a.: Renvogel (zomer 1876, Oirschot) (figuur 13), Kleine Alk (12 januari 1959, Sint-Michielsgestel) (figuur 32), Ralreiger (mei 1931, Aarle-Rixtel) (Eykmán et al 1941: 520) (figuur 33), Zwarte Ibis (oktober 1867, Dussen) (figuur 27), Grote Pieper (oktober 1878, Vlijmen) (van Erve et al. 1967: 36) (figuur 34), Griel (Keijl et al 2020: 269 & 272-273) (figuur 35) en Kleine Karekiet.

Figuur 32. Kleine Alk, 12 januari 1959, Sint-Michielsgestel. Natuurhistorisch Museum Maastricht, 11 juli 2007 (JJFJJ).

Figuur 33. Ralreiger, mei 1931, Aarle-Rixtel. Natuurhistorisch Museum Maastricht, 11 juli 2007 (JJFJJ).

Figuur 34. Grote Pieper, oktober 1878, Vlijmen. Natuurhistorisch Museum Maastricht, 22 augustus 2005 (JJFJJ). Eén van drie.

Ook werden verschillende kleurmutaties overgebracht, waaronder die van Ekster, Gaai, Spreeuw (zeven exemplaren) en Zomertortel. Op 3 februari 1970 kwamen nog diverse stukken in Maastricht terecht, waaronder 22 schedels van vogels.

Figuur 35. Griel. Natuurhistorisch Museum Maastricht, 11 juli 2007 (JJFJJ).

Vogeltjesmuseum / Milieu Educatie Centrum in Eindhoven (MECE)

Voor 10.000 gulden werd de collectie in 1972, via bemiddeling van wethouder Jan Dirk van der Harten (1918-1998), aangekocht voor het Vogeltjesmuseum. Dit museum bevond zich tegenover de Raadszaal in Eindhoven, in het tweede

Waaggebouw, waar de collectie tot 1981 was ondergebracht. Een inventaris uit november 1977 van het Vogeltjesmuseum (Beekvliet) vermeldde 192 soorten met 436 exemplaren (zie bijlage).

Figuur 36. Buitenzijde Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 20 december 2005 (JJFJJ).

In 1982 werd het MECE opgericht, eerder gevestigd in het Gemeentehuis. In 1983 verhuisde het centrum naar de Gennep Watermolen (figuren 36 en 37). Door bezuinigingen werd het museum echter gedwongen op 1 december 2011 zijn deuren te sluiten.

Bij de opening waren twee diorama's ingericht, de rest van de collectie verdween naar het depot. In 1995 werden enkele vogels tijdelijk uit het depot gehaald voor een tentoonstelling, maar al snel keerde de collectie terug naar het depot (Van Overbruggen 1996).

Figuur 37. Binnenzijde depot Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 20 december 2005 (JJFJJ).

In het MECE kwamen ook diverse inbeslaggenomen vogels terecht via de Algemene Inspectiedienst, waaronder Cirlgors (2), Grijs Gors en Provençaalse Grasmus. De Beekvliet-vogels werden in Eindhoven ontdaan van hun oorspronkelijke takken en op plankjes geplaatst, met uitzondering van de Van Dijck-vogels, die van oudsher niet op plankjes of takken stonden. Een deel van de

Van Dijk-vogels in Eindhoven was in 2000 nog altijd niet uitgepakt vanwege het ontbreken van plankjes onder de poten. In Eindhoven waren namelijk geen steunplankjes beschikbaar. Knippenberg had alle Van Dijk-vogels (ongeveer honderd) zelf ingepakt toen de collectie vanuit Beekvliet naar Eindhoven werd overgebracht.

Voor 1 januari 2009 moest het pand leeg zijn omdat de gemeente de huur had opgezegd. De vogels werden opgeslagen in een ruimte in het Indoor sportcentrum. Op 1 december 2014 sloot het definitief haar deuren, omdat de gemeente de gedachte had dat inwoners van Eindhoven zelf wel met initiatieven komen op gebied van natuur en milieu, en vanwege bezuinigingen. In 2021 werd besloten om het pand te slopen, wat in 2025 gebeurde, om het terug te geven aan de natuur. Het huidige lot van de collectie is bij de auteur (januari 2026) onbekend.

De collectie van het MECE

Een van de zes Vale Gieren die aasden op vee op 4 oktober 1944, in het niemandsland tussen Wijbosch en de Rooise Dijk, tussen Schijndel en Sint-Oedenrode, kwam uiteindelijk in Beekvliet terecht en belandde later in Eindhoven (Knippenberg 1962; Vlek 2005). Drie van deze gieren werden door Engelsen geschoten; het exemplaar dat in Beekvliet terechtkwam (figuur 19), werd

opgezet door Kasper Wouters uit Schijndel, van wie eerder al diverse vogels in Beekvliet aanwezig waren. De andere twee belanden in restaurant De Sterrenberg in Beek (Berg en Dal, Gelderland), die helaas in slechte staat werden vernietigd begin jaren negentig (van IJendoorn et al 1996: 170).

Figuur 38. Kleinst Waterhoenders. Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 20 december 2005 (JJFJJ).

Buiten de Vale Gier zijn andere belangrijke vogels: Kleinst Waterhoen (drie) (Jansen 2013: 328) (figuur 38), Griel (Keijl et al 2020: 289) (figuur 13), Kleine Alk, Kleinste Jager (figuur 30), Grote Kruisbek (3), Roodkopklauwier (twee adulten en twee jongen) (figuur 28), Bruinkopgors (16 maart 1949, Goirle) (CDNA 1962: 91, Van der Vliet et al. 2007: 373) (figuur 39). Scharrelaar (2) (figuren 1 en 5), Hop (3), Notenkraker (diverse w.o. 1968, Tilburg) en Grote Trap (zonder data).

Figuur 39. Bruinkopgors, 16 maart 1949, Goirle. Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 20 december 2005 (JJFJJ).

Ook bijzonder was het ei van een Griel uit mei 1951, Bokkenvlak, Amsterdam waterleidingduinen (Keijl et al 2020: 292, nu in De Bastei in Nijmegen) (figuur 40). Eieren aanwezig in november 1977 waren o.a. van Ortolaan en Zwarte Stern.

Figuur 40. Ei van Griel (MECE1985-00593). Milieu Educatie Centrum Eindhoven, 14 december 2004 (JJFJJ). Nu in De Bastei in Nijmegen.

Het Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch (NVMO)

De Broeders van Saint-Louis begonnen rond 1840 met het verzamelen van natuurhistorische en volkenkundige objecten, primair ten behoeve van het aanschouwelijk onderwijs aan hun Jongereninstituut in Oudenbosch. Zo kwamen in de jaren 1860-1870 onder meer vogels uit Indonesië binnen via missionerende broeders, en in de loop van de 19e eeuw werden ook objecten uit Congo toegevoegd.

In 1956 werden de afzonderlijke verzamelruimten samengevoegd tot één museum: het Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum. Twaalf jaar later verhuisde de gehele collectie naar de leegstaande studiezalen van de Reginabouw (figuren 41

t/m 43). In 1985 werd de verzameling ondergebracht in een officiële stichting onder dezelfde naam.

Figuur 41. Buitenzijde van Het Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 22 december 2025 (JJFJJ). Vlak voor de samenvoeging van het museum en de verplaatsing.

Figuur 42. Opstelling van het museum in december 2025. Het Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 22 december 2025 (JJFJJ). Vlak voor de samenvoeging van het museum en de verplaatsing.

De collectie van Van den Bogaert werd in 1906 voor fl. 3.000, - aangekocht door vader

Timotheus (1859-1939) voor de Congregatie van de Broeders van de Heilige Aloysius Gonzaga in Oudenbosch (van Erve et al. 1967: 38). De verzameling functioneerde als een volwaardig museum: vogels werden aangekocht bij taxidermiebedrijven en er vonden ruilingen plaats, zoals met Naturalis in 1908. De Griel (figuur 29) die zich tegenwoordig in Oudenbosch bevindt, kwam via Eindhoven in de collectie terecht, omdat deze tot de sluiting in Oudenbosch was opgesteld (Keijl et al 2020: 269, 272-273).

Figuur 43. Binnenzijde depot van Het Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 22 december 2025 (JJFJJ).

Figuren 44 t/m 46. Kleinst Waterhoenders. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

De gemeente zegde de huur van het pand op per 1 januari 2026, en het bestuur bestaande uit vrijwilligers kreeg de opdracht om alleen de belangrijke stukken veilig te stellen. Van de rest moest afscheid genomen. Er zal dus in een nieuw museum nog een mogelijkheid komen om in een paar kleine vitrines wat vogels te laten zien.

De collectie van het NVMO

Een inventaris vermeldt 1.031 vogels, waarvan een aanzienlijk deel inmiddels verloren of vernietigd is. De collectie omvatte daarnaast ongeveer 200 buitenlandse vogels (van Erve et al. 1967: 38).

Buiten de eerder genoemde Vorkstaartplevier (figuur 3), Steppevorkstaartplevier (figuur 2) en Grote Pieper (figuur 11), zijn andere belangrijke stukken: Hop (11 augustus 1892, 's-Hertogenbosch) (van Erve et al. 1967: 37) (figuur 7 of 8), Kleinst Waterhoen (4 volwassen en drie jongen) (van Erve et al. 1967: 37; Jansen 2013: 328) (figuren 44 t/m 46), Scharrelaar (van Erve et al. 1967: 37-38), Poelsnip (van Erve et al. 1967: 39; Jansen 2014a: 318-319) (figuur 47), Grote Trap (29 januari 1926, mannetje, Dinteloord en één zonder data) (figuur 48), Steltkluut (begin augustus 1852, Middelbeers) (van Erve et al. 1967: 37) (figuur 4), Vale Gier (10 juni 1904, Dinteloord) (Vlek & Ebels 1995; van den Berg & Bosman 1999:

Figuur 47. Poelsnip, adult, mogelijk verzameld rondom Vlijmen eind 20ste eeuw. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

99, van IJzendoorn et al 1996: 170) (figuur 49) en Zeearend (22 oktober 1907, tweede jaarkleed, eendenkooi, Dordrecht) (van Erve et al. 1967: 38).

Conclusie

Helaas is het grootste deel van de drie oorspronkelijke collecties niet voorzien van etiketten, waardoor de herkomst van veel stukken niet meer te achterhalen is. Samen

Figuur 48. Grote Trap, 29 januari 1926, Dinteloord, mannetje. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 10 april 2022 (JJFJJ).

met onder meer de collectie van Johannes B.A.J.M. Verheyen (Jansen 2014b) vormen zij echter een belangrijk deel van de nog aanwezige historische natuurhistorische collecties in Noord-Brabant. Het materiaal dat in De Kempen werd verzameld tussen 1840 en 1900 is beter gedocumenteerd (Jansen & Vlek 2010; Jansen 2012, 2013a, 2014c, 2023).

Figuur 49. Vale Gier, 10 juni 1904, Dinteloord. Natuurhistorisch en Volkenkundig Museum Oudenbosch, 22 maart 2005 (JJFJJ). Eerste (aanvaarde) geval in Nederland door de CDNA. Geschoten door de heer C. van der Heijden uit Dinteloord die dacht dat hij een grote arend had geschoten; de vogel werd meteen aan de eerwaarde Broeders in Oudenbosch geschenken.

Opmerkelijk genoeg bevinden zich in deze verzamelingen nog altijd vijf soorten die destijds nieuw waren voor Nederland: Vale Gier, Steltkluut, Zwarte Ibis, Vorkstaartplevier en Steppevorkstaartplevier. Daar-

naast omvatten de collecties meerdere Blauwe Kiekendieven, Duinpiepers, Kuifleeuweriken, Ortolanen en Korhoenders, allemaal voormalige broedvogels in Nederland (Hustings et al. 2011). Andere soorten zoals Paapje en Zomertortel ondergaan wellicht op korte termijn hetzelfde lot!

Ook danken we aan deze collecties een aantal historische diorama's, een tentoonstellingsvorm die in Nederland tegenwoordig nauwelijks meer wordt getoond vanwege ruimtegebrek. De huidige ontwikkelingen rond de collecties in Eindhoven en Oudenbosch stemmen echter somber. Ze wekken de indruk dat deze verzamelingen onvoldoende op waarde worden geschat en, net als andere belangrijke historische collecties, het risico lopen te worden afgedankt. Daarmee dreigt een onherstelbaar gat te ontstaan in onze kennis van de vroegere Noord-Brabantse vogelwereld.

Dankwoord

Veel informatie is gehaald uit gesprekken met Pater Knippenberg† op 20 maart 2002 en 25 april, 7 augustus en 26 november 2005. Deze gesprekken werden gevoerd door Gijs Kronenberg, Ruud Vlek en ondergetekende. Toegang tot de collecties in Oudenbosch werd verleend door Jacques Hopstaken en Lieselotte Bolder en in het

MECE door Jan Bontebal en Gijs Kronenberg. Ook wordt Ruud Vlek uit Amsterdam bedankt voor zijn jarenlange betrokkenheid bij deze vogelcollecties. Frank Neijts hielp met determinaties en vergezelde de auteur in Oudenbosch. ■

Literatuur

- Beex, H. 1986. Collectie Knippenberg. Brabants Heem 38: 163-169.
- Bentham, R.J. 1941. Een interessante vogelcollectie. Ardea 30: 119-122.
- Berg, A.B. van den & C. Bosman 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. Haarlem.
- Brouwer, G.A. 1954. Historische gegevens over de vroeger ornithologen en over de Avifauna van Nederland. Leiden.
- Buijsters, P.J. 1988. De bibliotheek van de Heren van den Bogaerde op kasteel Heeswijk. De Boekenwereld 4: 82-85.
- Commissie voor de Nederlandse Avifauna 1962. Avifauna van Nederland. Lijst van de in Nederland waargenomen vogelsoorten en hun geografische vormen. Ardea 50(1-2): 1-103.
- Erve, F.J.H. van, H.K.M. Moller Pillot, A.B.L.M. Wittgen, S. Braaksma, W.H.Th. Knippenberg & V.F.M. Langenhoff 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Assen.
- Eykman, C., P.A. Hens, F.C. van Heurn, C.G.B. ten Kate, J.G. van Marle, G. van der Meer, M.J. Tekke & T.G. de Vries 1937, 1941, 1949. De Nederlandsche vogels. Wageningen.
- Hermans, C.R. 1858. Levensbericht van A. J. L. baron van den Bogaerde van ter Brugge. Handelingen van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde.
- Hustings, F., K. Koffijberg & H. van Diek. 2021. Verschenen of verdwenen. Ruim een eeuw Nederlandse broedvogels in beweging. Nijmegen.
- Ijzendoorn, E.J. van, J. van der Laan & CDNA 1996. Herziening Nederlandsche Avifaunistische Lijst 1800-1979: tweede fase. Dutch Birding 18: 157-202.
- Jansen, J.J.F.J. 2012. William Bridger (1832-1870), collector of birds eggs in Australia and The Netherlands. Archives of Natural History 39(1): 174-176.
- Jansen, J.J.F.J. 2013. Kleinst Waterhoen in Nederland: voorkomen en herziening van gevallen in 1800-2006. Dutch Birding 35: 311-332.
- Jansen, J.J.F.J. 2014a. Poelsnip in Nederland: broedgeval in 1884 en historisch voorkomen. Dutch Birding 36: 316-325.
- Jansen, J.J.F.J. 2014b. J.B.A.J.M. Verheyen (1818-1898). Het Vogeljaar 3: 157-162.
- Jansen, J.J.F.J. 2014c. Notes on former breeding of Dunlin, Eurasian Golden Plover and Wood Sandpiper in Limburg and Noord-Brabant, the Netherlands. Dutch Birding 35: 9-19.
- Jansen, J.J.F.J. 2023. Broedende Roodkopklauwieren in de Kempen in de 19^e eeuw. Blauwe Klauwier 49(2): 57-62.
- Jansen, J.J.F.J. & Vlek, R.J. 2010. Joseph Baker, een Engelse vogelverzamelaar in Nederland in het midden van de negentiende eeuw. Limosa 83(4): 176-181.
- Keijl, G.O., R.J.J. Vlek, Q.L. Slings, G.J. Oreel & R.E. van der Vliet 2020. De Griel. Kroniek van een spookvogel. Zeist.
- Koller, H. 1888. Naamlijst van in Nederland in den vrijen natuurstaat waargenomen vogels. Amsterdam.
- Knippenberg, W.H.Th. 1951. Vogelcollectie-Van Dijk. Zwerver in Gods Vrije Natuur 11: 89-52.
- Knippenberg, W.H.Th. 1962a. Zes Vale Gieren (*Gyps fulvus fulvus* (Hablitz)) in Nederland. Limosa 35: 165-166.
- Knippenberg, W.H.Th. 1962b. Natuurhistorisch Museum "Beekvliet" – St Michielsgestel. Tentoonstellingscatalogus. Sint-Michielsgestel.
- Overbruggen, P. van 1996. Natuurhistorisch Beekvliet ... Qua vadis? Tempora Nostra: 3-6.
- Peels-Mollen, J. 2021. Karel Mollen de laatste valkenier. Valkenswaard.
- Snouckaert van Schauburg, R.C.E.G.J. 1908. Avifauna Neerlandica. Lijst der tot dusverre in Nederland in wilden staat waargenomen Vogelsoorten. Leeuwarden.
- Snouckaert van Schauburg, R.C.E.G.J. 1915. Club van Nederlandsche Vogelkundigen, Jaarbericht 5: 63-127.
- Vennix, W. 1995. Over burgemeesters en opgezette vogels. Hers en geens dur Diessen, deel 3.
- Vlek, R. & E.B. Ebels 1995. Vale Gier bij Durgerdam in april-mei 1993 en eerder gevallen in Nederland. Dutch Birding 17: 133-140.
- Vliet, R.E. van der, J. van der Laan, M. Berlijn & CDNA 2007. Rare birds in the Netherlands in 2006. Dutch Birding 29: 347-374.
- Vlek, R. 2005. In memoriam Pater Knippenberg. Limosa 78: 157.

Justin J.F.J. Jansen, Naturalis Biodiversity Center, justin.jansen@naturalis.nl

Soort	Aantal								
Torenvalk	5	jonge eend	1	Graspieper	3	Patrijs	1	Notenkraker	1
Sperwer	6	Bruine Kiekendief	1	Kwartel	3	Boomklever	3	Kruisbek	4
Wielewaal	6	Ruigpootbuiserd	1	Goudhaan	3	Gekr. Roodstaart	2	Waterspreeuw	1
Zanglijster	4	Wespendief	1	Witte Kwikstaart	3	Grote B. Specht	3	Sneeuwgors	2
Grauwe Klauwier	3	Buiserd	4	Ijsvogel	4	Midd. B. Specht	1	Matkop	1
Appelvink	1	Havik	2	Steenuil	3	Kleine B. Specht	1	Groenling	2
Ekster	2	Groene Specht	3	Knobbelzwaan	2	Geelgors	2	Grauwe Gors	2
Gaai	4	Smelleken	3	Wilde Zwaan	1	Boomkruiper	2	Heggemus	1
Merel	6	Sijs	3	Zeearend	2	Spotvogel	1	Barmsijs	2
Koperwiek	2	Boomvalk	2	Visarend	2	Zwarte Roodstaart	1	Vink	2
Tapuit	6	Bokje	3	Oehoe	1	Roodkopklauweir	4	Pimpelmees	2
Drieteenmeeuw	1	Waterhoen	4	Vale Gier	1	Gele Kwikstaart	6	Keep	2
Kleine Jager	1	Spreeuw	4	Watersnip	4	Kievit	2	Ringmus	2
Papegaaiduiker	1	Koolmees	3	Zwartkop	2	Hop	2	Roerdomp	3
Zeekoet	1	Grote Lijster	1	Tureluur	3	Vuurgoudhaantje	2	Baardmannetje	1
Zwarte Kraai	2	Kramsvogel	2	Visdief	1	Kuifmees	7	Lepelaar	1
Kauw	2	Gierzwaluw	1	Zwarte Stern	1	Zwarte Mees	10	Woudaap	3
Bonte Kraai	1	Huiszwaluw	1	Blauwe Reiger	1	Klapekster	2	Kwak	2
Roek	2	Oeverzwaluw	3	Ooievaar	1	Scharrelaar	1	Blauwborst	2
Goudvink	2	Huismus	6	Aalscholver	2	Fazant	2	Zwarte Ruiter	1
Bruinkopgors	1	Brilduiker	1	Waterral	4	Nachtzwaluw	1	Witgat	1
Roodborst	2	Kuifeend	2	Meerkoet	1	Korhoen	2	Waterrietzanger	1
Winterkoning	2	Wintertaling	4	Porseleinhoen	1	Houtsnip	5	Rietzanger	2
Boompieper	2	Middelste Zaagbek	2	Rietgors	5	Boomleeuwerik	1	Grote Karekiet	2
Draaihals	3	Grote Zaagbek	2	Kleine Karekiet	4	Staartmees	2	Grasmus	2
Pestvogel	4	Nonnetje	2	Rode Patrijs	2	Zilvermeeuw	1	Kraanvogel	1
Bosruiter	2	Eider	1	Kwartelkoning	3	Kokmeeuw	3	Zomertaling	1
Frater	2	Zwarte Zee-eend	1	Roze Spreeuw	1	Krombekstr.loper	1	Krakeend	1
Kemphaan	7	Grote Zee-eend	1	Kuifleeuwerik	2	Breedbekstr.loper	1	Brandgans	1
Bosuil	2	Ijseend	1	Veldleeuwerik	3	Griel	1	Grutto	2
Kerkuil	7	Bergeend	9	Blauwe Kiekendief	1	Goudplevier	4	Wulp	2
Ransuil	5	Wilde eend	4	Ortolaan	2	Bontbekplevier	2	Flamingo	1
Grauwe Kiekendief	2	Kolgans	1	Zwarte Specht	2	Kleine Plevier	4	Grote Trap	1
Dodaars	2	Grauwe Gans	1	Bonte Vliegenv.	1	Kluut	1	Oeverloper	1
Fuut	3	Jan van Gent	1	Tuinfluit	2	Scholekster	2	Purperreiger	2
Roodkeelduiker	1	Slobeend	2	Braamsluiper	1	Bonte Strandloper	2	Europese Kanarie	1
Velduil	1	Smient	1	Kneu	4	Morinelplevier	1	Paapje	1
Slechtvalk	1	Rode Wouw	1	Nachtegaal	1	Roodborsttapuit	4		
		Putter	2	Koekoek	3	Boompieper	2	Totaal	436

NL TS-3

VWG Zeeland-excursie op 28 december 2025

Robbert van Hiele

Voor de zekerheid had ik drie data geprikt. De eerste datum waarop het weer mooi genoeg was, zouden we gaan. Op datum één, zaterdag 28 december, leek het prima weer te gaan worden en ging het licht al snel op groen. Uiteindelijk werd het weer nog veel beter dan gehoopt en verwacht. Geen mist, weinig wind, niet te koud (een paar graden boven nul) en het grootste deel van de dag een fraai zonnetje. Echt perfect vogelweer.

We waren met tien, eigenlijk een ideaal aantal. Dat betekende drie auto's. Deelnemers: Harold Bierens, Tom Heijnen, Gerben Helmes, Kees Hendriks, ikzelf, Toine Kuiper, Connie Neutkens, Jac Sweegers, Edwin van der Werf en Pieter Wouters.

Het eerste bezoekpunt lag aan de Grevelingen. Het gebied heet de **Slikken van Flakkee** en er is een parkeerplaats. Vanuit daar kun je een klein stukje lopen naar een verhoging die prachtig over een watertje uitkijkt. Met de zon meekijkend zagen we flinke aantallen vogels. Meerkoeten, Slobeenden, één Pijlstaart, misschien wel 20 Dodaarzen, wat Tureluurs, twee rondschar-

relende Waterrallen, Wintertalingen, Knobbelzwanen, een verdachte meeuw die best wel eens een Pontische Meeuw zou kunnen zijn, een Wulp. Dat soort spul.

Slikken van Flakkee (TH).

Niks extreem bijzonders maar wel leuke soorten en heerlijk gekeken. In de bosjes nog Grote Bonte Specht, Boomkruiper, Putter en ook nog Vuurgoudhaan en Goudvink voor sommigen. En toen nog wat in de verte getuurd. Te ver weg maar toch nog net dichtbij genoeg. Er was daar een rustplek voor steltlopers. Flink wat Zilverplevieren, Rosse Grutto's en Bonte Strandlopers. Een Slechtvalk kwam over, een Buizerd zat te zitten. De daglijst groeide flink.

Op weg naar punt 2 nog bij de Brandganzen gestopt. Wie zegt dat er geen Roodhalsgans tussen de Brandganzen zou zitten? We hebben ze alle 2.000 (?) gescand maar hoe indrukwekkend ook, buiten wat Kolganzen, Grauwe Ganzen en een enkele Grote Canadese Gans niks zeldzaams.

Punt 2 lag wederom aan de Grevelingen. Ook daar sta je weer wat hoger. We keken weer met de zon mee op een klein eilandje, **Markenje** geheten. Rechts van ons was riet en weiland, voor ons water en dus dat eilandje. We stonden er amper of we zagen in de verte een vliegende Kraanvogel. We werden erop attent gemaakt door een vogelaar die al ter plekke was. Een Kraanvogel? Vreemde tijd, vreemde plek. Later kwam ik er achter dat er al dagen een groep van 6 Kraanvogels bij de Slikken van de Heen werd gezien. Een overwinteringsplek? Op 1 januari 2026 werden ze nog steeds gemeld (ik schrijf dit op 4 januari). Interessant en sowieso een prachtige dagsoort.

Ook hier weer een echt mooie plek waarbij er veel vogelsoorten te zien waren maar helaas, vaak wel wat ver weg. IJsvogel, Torenavalk, Brilduiker, Middelste Zaagbek, een Roodborsttapuiten-echtpaar, Water-

Plan Tureluur, 28 december 2025 (Edwin van der Werf)

snippen, Graspiepers, Goudplevieren. Flink wat velden verder weg zat een Morinelplevier, zag ik later. Maar ja, “geen getwitch”, had ik gezegd en we wisten sowieso van niks. Daarentegen, als we naar de Morinelplevier waren gegaan hadden we de Kraanvogel weer niet gezien. Of we hadden die weer moeten twitchen, etc.

Punt 3 was het haventje aan de **Brouwersdam**. Daar is altijd wat te zien. Geen Kuifduikers vandaag maar wel Roodkeelduikers en bijna zeker een IJsduiker. Steenlopers, Scholeksters, Futen, Eiders.

Steenloper bij de Brouwersdam (TH).

Punt 4 was wat meer zuidelijk maar ook aan de Brouwersdam. Hier 20 Paarse Strandlopers, ver weg heel veel Zwarte Zee-eenden (vooral vrouwtjes en jonge vogels), heel veel Eiders en natuurlijk Middelste Zaagbekken.

Middelste Zaagbekken bij de Brouwersdam (Toine Kuiper).

Punt 5 was een bosje en een plasje aan de noordkant van de Brouwersdam. De weg heet **De Punt**. Vanaf een parkeerplaats kun je een klein eindje lopen en je kijkt dan op wat riet, een plasje en de Grevelingen. Nieuw voor vandaag was de Tafeleend, een roepende Cetti's Zanger, een vliegende Havik en Bruine Kiekendief (vrouwtje) en Lepelaars.

En als laatste **plan Tureluur** vlak bij de Wevers Inlaag. We kwamen aan en zagen flink wat telescopen. Connie informeerde en kwam er achter dat er Fraters gezien waren. Spectaculair, zo ver zuidelijk. We zagen twee Oeverpiepers op het ijs maar waren nu gegrepen door die eventuele Fraters. We zagen met het flink minderende licht wel wat verdachte groepjes vliegen. Het zouden ook Kneuen kunnen zijn maar waarschijnlijk toch wel Fraters. Ik dacht dat ik het vage

vleugelstreepje zag, maar absoluut geen zekerheid wat mij betreft. Toch denk ik dat we, als het Kneuen waren geweest, ze zeker wel hadden herkend met zijn allen. De Frater is zo op afstand net wat meer zonder kenmerken. Een roepje hebben we helaas niet gehoord en het gele snaveltje hebben we ook niet kunnen zien. Verderop zagen we bijna een Strandleeuwerik, maar net niet.

En toen was het donker en eindelijk tijd voor een drankje. Al met al wat mij betreft een prima dag met glorieus weer. Ook gezellig, iedereen schikte zich zonder morren in mijn programma en zocht weer actief mee naar alles wat er eventueel zat of vloog of riep. En als ik het volgend jaar weer mag regelen, weer een tocht langs mooie punten met veel zon in de rug. Ik kan nu een jaar nadenken over de perfecte winterroute met niet al te standaard plekken die niet te ver uit elkaar liggen. Trouwens, de eindstand qua aantal soorten: 86! Geweldig eigenlijk, verassend veel voor zo'n korte winterdag.

Nogmaals, bedankt voor alle gezelligheid, het ontspannen meelopen en de inzet om iets moois te vinden. De volgende keer is het, denk ik nu, over één jaar en een beetje. Zo vermijden we de drukte in de kerstvakantie. Waarschijnlijk wordt het zaterdag 9 januari 2027 of als back-up, zaterdag 16 januari 2027. Het lijkt erop alsof dat niet bijt met bijvoorbeeld de Klapekstertelling. ■

Jonge Oehoe op het nest met prooiresten van Meerkoet,
Dodaars en Haas, 25 april 2025 (Pieter Wouters)

Oehoe's in de Kempen in 2025

Pieter Wouters

Toen we in 2022 begonnen met de Oehoe-inventarisatie waren we eigenlijk al (iets?) te laat om het echte begin van de opkomst van de Oehoe in de Kempen mee te maken. We stelden toen al acht zekere territoria vast en drie mogelijke. Na het verkenningsjaar 2022 zijn diverse vogelaars fanatiek blijven zoeken naar territoria van Oehoes. En niet zonder resultaat, want de toename van het aantal territoria blijft ons toch wel enigszins verbazen.

Methode

In het veld

De methode is in grote lijnen hetzelfde gebleven als in het begin jaar 2022. De aandachtspunten die de Oehoewerkgroep ons heeft aangedragen zijn ook nu weer gebruikt:

- Beste tijd om te inventariseren is februari t/m half maart. Na half maart neemt de roepactiviteit snel af. Eind februari/begin maart zou een half uur luisteren genoeg moeten zijn voor een trefkans van 60%.

Een uur luisteren verhoogt de trefkans tot 80%.

- Begin op tijd met inventariseren. Veel Oehoes roepen al voor zonsondergang. Wanneer je pas gaat luisteren als het al donker is kun je een eventuele Oehoe makkelijk missen.
- Het geluid draagt maximaal een kilometer in open terrein. In bos leg je de luisterpunten dicht bij elkaar, ca. 500 meter.
- Nooit beginnen met geluidsnabootsing. Wil je dit doen, dan bij een tweede bezoek.
- Oehoes hebben een hekel aan wind en regen. Ga dus luisteren op mooie avonden.

Dit jaar zijn we begonnen met het gebruik van de AudioMoth. Dit kleine apparaat neemt, binnen een vooraf ingestelde tijdsperiode, alle omgevingsgeluiden op. Het apparaat werd steeds een week ergens opgehangen, waarna het thuis 'uitgehoord' werd.

Interpretatie

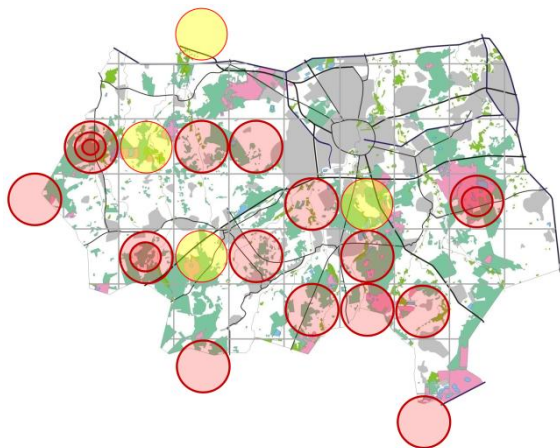
Om tot een territorium te komen zijn de richtlijnen van Sovon aangehouden. De datumgrenzen zijn 15 januari en 20 juni. Er

zijn twee waarnemingen nodig, met een tussenpoze van minimaal 10 dagen, waarvan één tussen de datumgrenzen. Alleen waarnemingen van een paar, territoriaal gedrag en een nest tellen mee. De fusieafstand bedraagt 2500 meter.

Jonge Oehoe in dreighouding, 19 mei 2025 (PW).

Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het aantal territoria zijn naast eigen waarnemingen ook waarnemingen van andere personen/groepen verzameld.

Oehoeterritoria in de Kempen in 2025 per atlasblok. Rode cirkel = territorium (2 of 3 cirkels = 2 of 3 territoria), geel = mogelijk territorium (1x roepend tussen de datumgrenzen).

Resultaten

Territoria

Er werden in 2025 maar liefst 18 territoria vastgesteld (zie kaartje). In vijf van deze territoria werd een nest gevonden of uitgevlogen jongen gezien. Op drie plaatsen mochten we de jongen ringen. Het is nog steeds zo dat de meeste territoria in het westelijke deel van ons werkgebied aanwezig zijn. Of dit ook echt zo is weet ik niet. In het oostelijke deel worden namelijk

beduidend minder Oehoe inventarisatie-bezoeken gebracht dan in het westelijke deel.

Oehoe op oud Haviksnest, 25 februari 2025 (TH).

Mogelijke territoria

Ook dit jaar zijn er weer een aantal plekken waar één waarneming is gedaan en er dus geen territorium kan worden toegekend. Omdat dit plaatsen zijn met een 'Oehoe-verleden' en Oehoe's zeer plaatstrouw zijn, zijn ze beschouwd als mogelijk territorium. Het gaat om de volgende plekken: De Baest noord, Boswachterij De Kempen, Neterselse Heide & Beersbroek en Eindhovense Golf bij Valkenswaard.

Ringen van nestjongen

Vanaf het eerste jaar hebben we jongen uit één of meer nesten geringd. Dit gebeurde door Anita van Dooren en Christien Hermesen. Soms is er bij de terreinbeheerder

veel enthousiasme om te ringen en soms iets minder en dan kan er niet worden geringd. Hopelijk trekken terugmeldingen hen over de streep.

Indrukwekkende klauwen van een jonge Oehoe, 19 mei 2025 (PW).

We hebben de afgelopen jaren zo'n 10 jongen geringd en daar is nu al een terugmelding van! Een jong geringd op 3 mei 2025 in de oostelijke Kempen werd, helaas dood, teruggemeld bij Halsteren op 7 november 2025. Dat is een verplaatsing van zo'n 90km.

Prooiresten van Waterhoen, jonge Zwarte Kraai en Bruine rat op een Oehoenest, 3 mei 2025 (PW).

Voedselkeuze

Als je ringt kom je ook bij de nesten. Als de jongen naar beneden zijn getakeld om te worden geringd kan ik het nest rustig uitpluizen op prooiresten (zie tabel). Het zijn vaak de grotere prooien waar je determineerbare resten van terugvindt.

Prooiresten gevonden op Oehoenesten in 2025.

Bosmuis	1	Meerkoet	3
Bosuil	1	Patrijs	2
Bruine rat	7	Ransuil	1
Dodaars	1	Spreeuw	1
eend spec.	1	Steenuil	1
Haas	3	Torenavalk	1
Holenduif	1	Waterhoen	2
Houtduif	6	Wilde Eend	2
Kievit	1	Wintertaling	1
Koolmees?	1	Zwarte Kraai	9

Het aantal Bruine ratten is relatief laag terwijl ik vermoed dat dat wel eens het stapelvoedsel zou kunnen zijn. Ook bij 'Beleef de lente'-Oehoes is dit een vaak aangebrachte prooi.

Nestbak voor Oehoe, geplaatst over het scheef-gezakte roofvogelnest waarop twee jaar op rij een Oehoe broedde, 5 oktober 2025 (PW).

Kunstnesten

Ik weet dat het een controversieel onderwerp is: het plaatsen van nestbakken. Oehoes kunnen prima voor zichzelf zorgen en hebben geen extra hulp nodig. Echter,

wellicht dat door het plaatsen van nestbakken de Havikpopulatie wordt gesteund.

Ik heb in 2025, mede op verzoek van de terreineigenaar, één nestbak geplaatst. Dit is op een plek gebeurd waar twee jaar op rij een Oehoe heeft gebroed op een oud roofvogelhorst. Voorlopig is dit de enige nestbak.

Hoe verder

Ook in 2026 gaan we proberen om zoveel mogelijk territoria op te sporen binnen ons werkgebied. Binnen de groep inventariseerders werd geopperd om blinde vlekken binnen het werkgebied extra te gaan bezoeken. Aangezien de roepfrequentie van Oehoes over het algemeen erg laag is, moet je vaak meerdere bezoeken brengen om tot een territorium te komen. Daarom gaan we de Sovon-normen iets aanpassen. In territoria die al jaren zijn bezet is nog maar één waarneming nodig om tot een territorium te komen. Zo blijft er meer tijd over om de blinde vlekken te onderzoeken. ■

De Strabrechtse Heide tijdens de Klapksterstelling op 3 januari 2026 (Harold Bierens)

Een witte 37e Klapenster simultaantelling op de Strabrechtse Heide

Harold Bierens

De 37e simultaantelling op 3 januari 2026 is er één onder winterse omstandigheden en dat is weer even geleden. Voor mij als organisator brengt dat opnieuw wat druk. Waren het vorig jaar de vele 'late' aanmeldingen die nog ergens ingepast moesten worden, nu was het de vraag of het wel door zou kunnen gaan.

Het KNMI heeft namelijk code oranje afgegeven. Iets wat naar mijn idee in de huidige tijd makkelijker gebeurt dan vroeger. Alsof de moderne mens niet weet wat te doen als het een keer sneeuwt en vriest. Hans appt me wakker, 'ja hoor het gaat door', maar bij de opmerking van Paul toch enige twijfel. In een sneeuwstorm zien we sowieso niets. Dat klopt, maar een nulmeting is ook een meting en buiten ziet het er nog niet dramatisch uit.

Ik kan me een editie herinneren waar ik stapvoets en soms schuivend over knooppunt De Hogt naar de Strabrecht reed. Ook toen bleken alle routes gewoon bemand. De enige winters dat het niet doorging waren 1997 en 1998. In 1997 werd de laatste elfstedentocht gereden. Reden om de telling af te gelasten. Let wel, om voor de TV te

zitten en niet vanwege de weersomstandigheden. In 1998 waren er opnieuw omstandigheden en hoop op een elfsteden-tocht maar ging de tocht der tochten niet door. Waarom wij van dat jaar geen gegevens hebben weet ik niet. Misschien was het toen door een dikke laag ijzel echt gevaarlijk.

Terug naar de telling van dit jaar, er zijn 17 tellers, verdeeld over 7 routes. Vooral VWG leden maar ook enkele medewerkers van Staatsbosbeheer behoren tot de vaste tellers. Zeven routes in plaats van de gebruikelijke acht. Route E wordt dit jaar niet geteld. Het vaste team Wilma, Bep en Jacques had zich bij monde van Wilma de avond ervoor al afgemeld met de boodschap dat ze met dit weer waarschijnlijk niet de weg op gaan. Een te respecteren keuze, ik vind het te kort dag om nog iemand te vragen deze route over te nemen.

Menno van Staatsbosbeheer is ruim op tijd aanwezig om de werkschuur open te maken voor mijn vrouw Marlies die dit jaar de soep verzorgt. Snel de spullen uitladen en over de besneeuwde wegen rustig naar mijn beginpunt van route A aan de andere kant van de Strabrecht. Daar staat nieuw lid Hein

al te wachten met de fiets achterop. Voor hem toch ook spannend of er wel iemand op komt dagen. De witte heide ziet er prachtig uit, de stops om te speuren naar Klapenster worden ook gebruikt om wat sfeerplaatjes te maken.

Hein op de heide (HB).

Op het eerste deel van ons traject zie ik al enkele jaren geen Klapenster meer, maar volgens Waarneming.nl is er hier eind december nog wel een gezien. We fietsen door en maken ook een tussenstop bij het Beuven. Deels dichtgevroren, maar een behoorlijke golfslag door de wind houdt een groot deel van ven nog open. Geen verwachte eenden of ganzen. Aan de overkant op het ijs plukte een grote roofvogel aan een

dode gans. 'Zeearend' is een hoopvolle gedachte maar door de telescoop blijkt het gewoon een Buizerd. In ieder geval één van de twee zwarte vogels ernaast blijkt een Raaf. Deze zien we op de terugweg nog mooi dichterbij.

De besneeuwde Strabrechtse Heide (HB).

Even verderop in een boomtopje zien wij onze eerste en enige Klappekster. Een nieuwe soort voor Hein. Hij laat zich mooi zien, in deze hoek bijna een vaste waarde tijdens de tellingen van de laatste jaren. Het is intussen begonnen met sneeuwen en deze korte buien bewijzen het gelijk van Paul, in de sneeuw zie je niets. Op ons eindpunt, waar we even later Paul en Pieter tegenkomen op hun route B, speur ik nog goed alle denntoppen af. Dit is een heel geschikt gebied en ik dacht even een glimp van een Klappekster te zien, maar na minutenlang 'scoopen' zien we niets. Paul en Pieter hebben er dit jaar geen.

De initiatiefnemer van de telling, Piet van Happen†, is nog niet vergeten (HB).

Het is tijd voor de erwtensoep. Wij fietsen terug naar de auto om daarna naar de werkschuur te rijden. Hier is het nog rustig. Jap en Menno, de mannen van SBB, en Marlies begonnen zich al zorgen te maken. Het is iets voor half één en ik ben pas de eerste VWG-er. Vanaf nu druppelen ze binnen. Sommigen enthousiast omdat ze eindelijk weer eens een Klappekster hebben

gezien, anderen juist niet waar ze voorgaande jaren wel iets zagen. Er is altijd wel iets te zien, zo worden o.a. Graspieper, Roodborsttapuit, Staartmees, Torenavalk en Zwarte Specht genoteerd als bijvangst.

Er is voldoende soep voor iedereen. Na vorig jaar was ik hierop wel gebrand. Er zijn ook vier mensen minder komen opdagen. De reserveblikken hoeven niet open om iedereen een tweede ronde te serveren. Hans en Jan moeten snel hun tweede portie wegwerken, dan kunnen zij met Menno terugrijden naar hun auto's. SBB bedankt voor de hulp en gastvrijheid, alle tellers bedankt voor de enthousiaste deelname en natuurlijk hartelijk dank aan Marlies van den Broek die voor ons de soep verzorgd heeft.

Onze werkwijze

De methode is al 37 jaar dezelfde, vanaf de rand van de heide lopen we via acht routes naar een centraal punt op de heide om zo een beeld te krijgen van het totaal aantal overwinterende Klapstekers.

Vorig jaar vroeg Bjorn Alards zich af waarom we nog met papier werken en niet de samenwerking zoeken met KNNV en IVN, die hier eerder en later in de winter ook een simultaantelling uitvoeren. Misschien met het idee om een beter beeld te krijgen van het totaal aantal Klapstekers gedurende de winterperiode. Niet doen, leert een kort overleg met wat aanwezige tellers, gewoon doorgaan met de oude methode. De Klapstekers is een soort die gedurende de winter toch wel gemeld wordt door vogelaars. Een papieren kaart heeft als

Waarnemingen van Klapstekers: rode stip = tijdens de simultaantelling op 3 januari 2026 (na clustering: 3 ex), blauw = aanvullingen waarneming.nl.

voordeel dat je er eventuele vliegbewegingen op kunt intekenen wat kan helpen bij het clusteren, maar het staat deelnemers

vrij dat ook via waarneming.nl te doen. Onze telling is geen degelijk onderzoek naar de werkelijke winterverspreiding van

Klapeksters maar vooral een sympathieke bijeenkomst in het nieuwe jaar. Dus volgend jaar gewoon weer op de vertrouwde methode met een kop soep de ervaringen uitwisselen in de werkschuur. Al dan niet met op papieren kaarten ingetekende Klappies.

Resultaat

Dit jaar zijn er opnieuw 'slechts' drie verschillende Klapeksters waargenomen. Tekent zich hier een licht negatieve trend af? Daar is weinig over te zeggen naar mijn idee. Onze telling is maar een moment-opname, bepaald door een vaste datum en niet door gunstige telomstandigheden. Het weer kan dus een belangrijke factor zijn bij

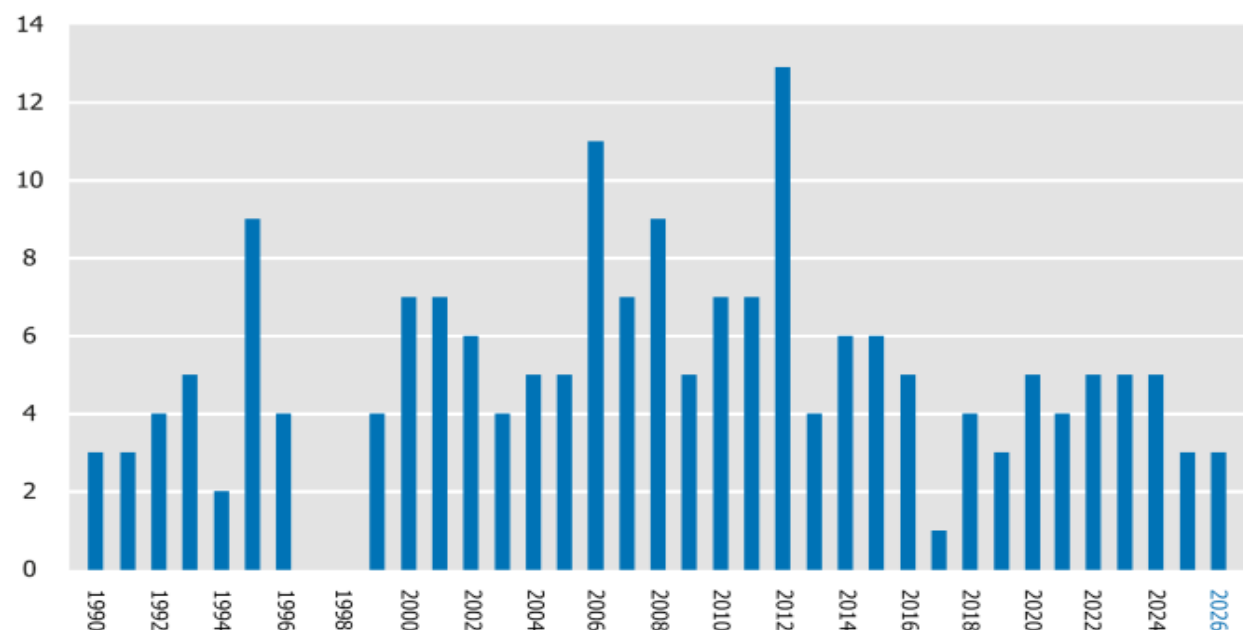
het aantal waarnemingen. De soort is over het algemeen makkelijk te vinden in boomtopjes maar kan zich bij slecht weer verschuilen. En we zijn zelf misschien ook minder alert, weggedoken in kragen of onder capuchons.

Aanvankelijk leken we maar op 2 ex uit te komen, een vogel ver weg werd niet meteen als Klapekster gedetermineerd maar een foto gaf achteraf uitsluitel. En route E is niet geteld, vorig jaar leverde die nog een exemplaar op. Bijna iedereen vond het goed te doen ondanks de slechte voorspellingen, maar een korte sneeuwstorm op een geschikte locatie of wat mist kan toch een waarneming schelen.

Raadpleging van waarneming.nl naar recente waarnemingen leert dat de Klapekster toch werd waargenomen op 'vaste' plekken waar we hem dit jaar niet zagen (blauw omcirkelde stippen op de kaart). Zijn dat winterterritoria waar ze even niet thuis geven of verplaatsen ze zich over grotere afstanden en moeten we strenger zijn met clusteren als tijden een extra waarneming niet uitsluiten?

Met 37 jaar tellen hebben we een lange reeks, aantallen schommelen door de jaren maar kijkend naar de grafiek lijken we nu wel in een dalende trend te zitten. ■

Met 37 jaar tellen hebben we een lange reeks, aantallen schommelen door de jaren maar kijkend naar de grafiek lijken we nu wel in een dalende trend te zitten. ■

Aantal Klapeksters tijdens de simultaantellingen in januari in de periode 1990-2026. In 1997 en 1998 is er niet geteld.

Verslag, uitslag en vooruitblik van de VWG fotowedstrijd

Jules Andela & Peter Simon

Zoals het de traditie behoeft heeft ook dit jaar weer de VWG-fotowedstrijd plaatsgevonden, tijdens de bijeenkomst in november 2025. Het thema van dit jaar was **Vogelkleuren**. Een goed thema gezien de vele mooie inzendingen. Maar liefst 61 foto's werden ingezonden.

Nadat alle foto's waren bewonderd en gescoord, werd er gekeken naar een zelfgemaakte documentaire over de Wespendif, gemaakt door voormalig lid Wiebe Witteveen. Het tellen van de scoreformulieren was een erg tijdrovende zaak ($61 \times 30 = 1830$ scores). Vandaar dat is besloten dat we een poging gaan wagen om vanaf volgend jaar het scoren van de foto's digitaal (met smartphone) te laten verlopen. Na het tellen bleek dat we dit jaar een super 'close finish' hadden: de nummers 1 en 2 scheelden slechts één punt met elkaar. En ook bij de rest waren de verschillen miniem. Dit geeft aan dat 'onze' fotografen erg weinig voor elkaar onderdoen.

Hieronder de officiële Top 10:

1. Zomertortel - Peter Simon (248 punten)
2. Parende IJsvogels - Rob Jansen (247)

Parende IJsvogels door Rob Jansen, tweede plaats.

3. Goudvink - Maarten Jan van den Braak (242)	7. Pimpelmees - Jules Andela (226)
4. Groene Specht - Rob Jansen (241)	8. Houtduif - Jules Andela (225)
5. IJsvogel - Rob Jansen (240)	9. Putter - Peter Simon; Geoorde Fuut – Paul van Pelt; Gele Kwikstaart - Paul van Pelt (3 foto's met 224)
6. Mandarijneend - Maarten Jan van den Braak (229)	10. Putter - Rob Jansen (223)

Man Goudvink door Maarten-Jan van den Braak, derde plaats.

Thema voor volgend jaar: vogels in de tuin

Wanneer je alle tuinen in Nederland bij elkaar voegt dan krijg je het grootste 'natuur'gebied van Nederland. Reden genoeg om hier onze camera's eens op te richten. Vanzelfsprekend ligt de tuin binnen het werkgebied van de VWG. Het hoeft niet per se je eigen tuin of balkon te zijn, als het maar een reguliere tuin is; dus niet het

openbaar plantsoen of iets dergelijks. De foto dient genomen te zijn in de periode november 2025 t/m oktober 2026. Een vogel in de tuin hoeft geen tuinvogel te zijn. Hoe groter de verrassing in je tuin, hoe leuker voor de wedstrijd. Maar een fantastische pose van een Pimpelmees kan evenzo een onverslaanbare winnaar zijn.

De (vernieuwde) spelregels voor de fotowedstrijd VWG De Kempen:

1. De foto's zijn gemaakt in ons werkgebied de Kempen, in de periode november 2025 t/m oktober 2026.
2. We accepteren voortaan nabewerkingen die *de foto verbeteren zonder de realiteit fundamenteel te veranderen*. Kortom, die het beste uit het originele beeld halen!
3. De toegestane bewerkingen zijn:
 - a. Basisbewerkingen zoals aanpassen van contrast, helderheid, witbalans, kleurcorrecties en het bijsnijden ('croppen') van foto's.
 - b. Verbeteren van scherpte en verminderen van ruis.
4. *Niet* toegestane bewerkingen zijn:
 - a. Extensieve manipulaties zoals het toevoegen, verwijderen of verplaatsen van elementen.
 - b. Bewerkingen die het karakter van de originele foto ingrijpend veranderen (bijv. digitale kunst).
5. Het maximum aantal inzendingen per persoon wordt voortaan beperkt tot 3.

Zoals ook afgelopen jaar ligt de organisatie in handen van Jules Andela en Peter Simon. Foto's kunnen gestuurd worden naar Jules: peu306cabrio@hotmail.com. ■

Mark Sloendregt

Met "Wij spraken met..." is een oude rubriek nieuw leven ingeblazen. Leden spreken in deze rubriek over hun persoonlijke drijfveren, achtergronden en passie van het vogels kijken. Op 4 december 2025 sprak ik met Rien Kelders, partner van Anny en vader van drie zonen: Bas (52), Cristian (47) en Michiel (44) en zes kleinkinderen. Rien is gepensioneerd en was werkzaam als timmerman. Onder het genot van een kopje koffie spraken wij over uilenbescherming, lokaal actief zijn, natuurbeleving en ook andere mensen enthousiasmeren.

Vogelaarbio

Naam: Rien Kelders. **Woonachtig:** Hoogeloon. **Leeftijd:** 78 jaar. **Lid sinds:** 2004.

Actief: uilenbescherming, natuurwandelingen en nestkastprojecten. **Favoriete vogel:** o.a. de Havik. **Favoriete natuurboek:** veldgidsen, zoals 'Pettersons Vogelgids'.

Mooiste natuurmoment: de trek van Kraanvogels, zoals dit najaar weer in Lac du Der met onze vogelwerkgroep. Het getrompetter van een vlucht Kraanvogels bezorgt mij een kippenvelmomentje.

Hotspot: dal van de Kleine Beerze.

Hoe ziet jouw wereld als vogelaar er op dit moment uit?

Op dit moment doe ik alleen maar leuke dingen: wandelen en van de natuur genieten. Ondanks dat het wandelen moeilijker gaat, ga ik elke week met Jos Bonninga op pad. We kiezen een gebied uit afhankelijk van het seizoen en de soorten. Dat varieert van Diessens Broek tot de Groote Heide bij de Achelse Kluis. Het Diessens Broek is in het voorjaar mooi vanwege de Watersnippen en weidevogels zoals de Grutto.

Ik denk dat we volgende week gaan wandelen op de Landschotse heide. Op dit heideterrein met vennen is altijd wel iets te zien, elke winter zit er een Klapetekster. Ik kijk tijdens onze wandelingen niet alleen naar vogels, maar naar alles wat zich aandient, zoals paddenstoelen of amfibieën. Jos fotografeert graag en we hebben elkaar ontmoet toen Jan Bogaerts mij vroeg of hij een foto mocht maken van een roofvogelhorst. Hij nodigde vervolgens Jos uit en sindsdien zijn we samen op pad gegaan. Dat doen we inmiddels alweer vijf jaar.

Ik geniet van elk moment in de natuur; de terugkomst van de Boerenzwaluwen of het

geluid van bedelende jonge Ransuilen is prachtig. Helaas horen we die Ransuilen nog maar zelden in de Kempen. Ik doe nog aan veel meer mee, zoals nestkastenprojecten, maar de bescherming van uilen is na 20 jaar nagenoeg gestopt.

Kerkuil (Rien Kelders).

Waarom zijn vogels zo interessant en wat was het eerste moment dat je interesse voor vogels werd aangewakkerd?

Ik ben ermee opgegroeid, mijn vader nam me in zijn vrije tijd mee de natuur in. Hij stierf helaas al op 51-jarige leeftijd en ik was nog maar 15 jaar oud. Hij kende veel vogels en had een volière, ook met wildzang. Dat was in die tijd heel gewoon. In de graanvelden rondom ons dorp Hoogeloon hoorden we Kartels en die ving mijn vader ook. Als

kinderen zochten we naar nesten van vogels. We hadden niets anders en groeiden ermee op.

Dat was een deel van mijn jeugd. Die kennis van toen is gebleven, maar mijn omgang met de natuur is heel anders geworden. Mijn eigen kinderen heb ik altijd meegenomen tijdens wandelingen. Ik liet ze zien wat er leefde en hoe het heette. Als het moest zocht ik met een gids naar de soort. Ik was in die tijd ook lid van het IVN. En ik heb ze ook altijd bijgebracht om respect voor de natuur te hebben en het met rust te laten. Bijvoorbeeld om een paddenstoel niet omver te schoppen, maar om van dichtbij naar de onderkant te kijken met een spiegeltje.

Met de kleinkinderen genieten van de natuur (Anny Kelders).

Maar jouw vraag is eigenlijk niet zo goed gesteld, want mijn interesse gaat uit naar de

hele natuur. Of het nou vogels, amfibieën of vlinders zijn: het is mij allemaal hetzelfde. De interesse voor de natuur en specifiek voor dieren of planten heeft te maken met wat het is, hoe het heet en wat het doet. Hoe het dus ecologisch gezien functioneert. Kijk, een vogel is natuurlijk heel interessant. Neem bijvoorbeeld een zwaluw. Die overwintert in Afrika en komt naar dezelfde plek om hier te broeden. Dat is al heel fascinerend. Of zoals bij sommige soorten het geval is dat de oudervogels als eerste op trek gaan en dat de jongen zelf hun weg moeten vinden.

Ik heb ook een fascinatie voor ringen ontwikkeld. Dat is ontstaan toen ik in de zomer van 1981 een dode Boerenzwaluw vond die als nestjong was geringd in Arendonk net over de grens. Een paar jaar later vond ik op de Neterselse Heide - 22 januari 1989 - een adult vrouw Havik die was geringd in Dorst, hemelsbreed een afstand van 33 kilometer van de ringplaats. Dat is allemaal zo uitgegroeid tot hobby op zichzelf. Zo was ik in januari 2009 aan het wandelen langs de Groote Beerze in Casteren en ik vond er een Dodaars die zeven jaar eerder op die plek was geringd door Jan Wouters. Die vogels hebben winterterritoria en Jan Wouters ringde ze voor onderzoek. Terugmeldingen van vogels zijn altijd interessant en 'mijn' uilen heb ik om die reden ook altijd laten ringen.

Wanneer en waarom ben je lid van Vogelwerkgroep De Kempen geworden?

In 2004 werd ik door Geert Sanders uitgenodigd om een ledenbijeenkomst bij te wonen. In eerste instantie was ik wat terughoudend, omdat ik al lid was van meerdere natuurorganisaties. Maar na het bezoek aan die ledenbijeenkomst ben ik meteen lid geworden. Ik kende Geert o.a. van de Kerkuilen in de kerk van Hoogeloon. Als de Kerkuilen op zolder jongen hadden kon je ze buiten horen blazen.

Ben Jacobs† ving in die tijd voor de vereniging de nieuwe leden op. Hij vroeg mij om deel te nemen aan weidevogelbescherming en de Bekentelling. Dat waren ook activiteiten waar hij zich enorm voor heeft ingezet. Ik telde in die tijd een traject van de Kleine Beerze. De beek werd pas jaren later hermeanderd en kreeg daardoor haar oude natuurlijke loop weer terug.

In die tijd werd ik ook door Jan Wouters† gevraagd om te helpen met de controle van nestkasten op Koningshof. Jan deed dat al jarenlang en zocht hulp. Nog elk jaar doe ik mee met de controle van nestkasten op Koningshof in Veldhoven.

In 2004 ben ik ook gestart met uilenbescherming omdat Kees van Limpt destijds hulp zocht en een deel van zijn kasten wilde overdragen. We hebben toen een eigen

uilenwerkgroep opgericht met Cees van Rooij en Jan Jacobs voor het werkgebied Hoogeloon en Casteren. In 2025 hebben we onze kasten weer ondergebracht bij Gerard Panken uit Bladel en zijn we officieel gestopt na 20 jaar uilenbescherming. Het klimmen en sjouwen met ladders gaat steeds moeilijker. Tja, aan alles komt een eind. Van Brabants Landschap kreeg ik een 'Gouden Uilenspeldje'.

Gerard Panken van Uilenwerkgroep Bladel spelt Rien de gouden uil van Brabants Landschap op (Jos Bonninga).

Ik heb me dus vanaf het begin actief ingezet voor onze vogelwerkgroep. En naast allerlei excursies en ledenbijeenkomsten in de loop der jaren ben ik ook vaak op pad geweest voor Nachtzwaluwen. In het Leenderbos heb ik een plot bij de Galberg en met Jan Wouters en Pieter Wouters ringden we nachtzwaluwen in het kader van een RAS-project in bos- en heidegebieden rondom Reusel.

Je hebt 20 jaar lang uilenkasten gecontroleerd en onderhouden, hoe ging dat?

In mei en juni gingen we de kasten controleren op broedsels. Jan Wouters was bereid om de uilen te ringen als de jongen groot genoeg waren. In die jaren tot en met 2024 hebben we maar liefst 845 uilen en Torenvalken kunnen ringen in ons werkgebied. Dat heeft ons veel informatie gegeven over dispersie, overleving en doodsoorzaken. In sommige gevallen zelfs over familierelaties.

Drie jonge Steenuilen zijn geringd (Jos Bonninga).

Er zijn in al die jaren veel opmerkelijke terugmeldingen geweest van uilen in ons werkgebied. Zo werd in Hoogeloon een Steenuil als jong geringd in het jaar 2013. Ze werd vanaf 2016 vrijwel jaarlijks broedend gevonden in een nestkast op 1,5 kilometer afstand van haar geboorteplek. Ook dit jaar had ze op een leeftijd van 12 jaar nog drie jongen in die nestkast. Helaas kwam er een abrupt einde aan haar leven door predatie. Twaalfmaal heb ik van deze Steenuil de ring

kunnen aflezen en melden. Ik zou in een volgende uitgave van de 'Blauwe Klauwier' meer over dit ringonderzoek willen vertellen en ook over enkele bijzondere waarnemingen.

Weer drie Steenuiltjes bijschrijven. Rien met Cees van Rooij (Jos Bonninga).

Het bijhouden van administratie was niet echt aan mij besteed. Liever was ik aan het werk met de uilen. Ik ken de gastgevers goed en in het broedseizoen waren we vier à vijf dagen aan het werk om de kasten te controleren. Voor Kerkuilten startten we vaak pas in juni: de jongen kon je dan al op afstand horen en omdat ze ruim negen weken in de kast verblijven is er voldoende tijd voor controle. De laatste tien jaren hebben we veel predatie door Steenmarters gezien. Op veel locaties vinden we dan ook latrines van Steenmarters. Met marterkragen of anti-martersluizen wordt geprobeerd om de toegang tot de uilenkast onmogelijk te maken.

Deze schoonheid is geringd (Jos Bonninga).

Steenuil en Kerkuil zijn erfvogels en een geschikt habitat wordt gekenmerkt door een kleinschalig cultuurlandschap met boerenerven, heggen en bomen(rijen), overhoekjes, schuurtjes en weides. Het hoeft niet per se idyllisch te zijn. Zo bevinden zich twee Steenuilenparen bij mij in de straat aan de

rand van het dorp. In mijn voortuin hangt een Bosuilenkast waar afwisselend in werd gebroed door voornamelijk kauwen maar ook Bosuilen. Ook deze kast werd gepre-deerd door een Steenmarter, dat kon ik terug zien op camerabeelden. Dankzij het aantal geplaatste kasten is er in ons werk-gebied geen gebrek meer aan nestgelegenheid.

Steenuiltje (Jos Bonninga).

Ik vind uilen heel bijzondere vogels. Hun gedrag en geluid spreken tot de verbeelding. En ondanks dat ze zo dicht bij de mensen leven, blijven ze voor de meesten 'geheim-zinnig' door hun verborgen leefwijze en veelal nachtelijk bestaan. Ik kan alles

vertellen over uilen en dankzij het ringwerk worden sommige uilen ook een individu. Ik weet iets te vertellen over hun levensloop, maar ook over de lokale populatie en of het een goed of slecht uilenjaar is geweest.

Is er voor jou een favoriete vogelsoort en om welke reden?

De Havik is mijn favoriete vogel. Ik volg enkele nesten in de omgeving jaarrond. In het voorjaar kun je het kekkeren horen en later volgt de prooiaanvoer als er jongen zijn. Ik ben altijd benieuwd of de paren succesvol zullen zijn. De laatste jaren werden bij enkele nesten twee tot drie jongen grootgebracht.

Jonge Haviken worden gemeten, gewogen en geringd (Jos Bonninga).

Met Jan en Pieter Wouters hebben we nog jonge Haviken geringd. Helaas is Jan

Wouters in 2023 door een tragisch verkeersongeluk om het leven gekomen. Ik koester heel fijne herinneringen aan hem. Ik heb altijd graag met hem samengewerkt en ook veel van hem geleerd.

Ik verzamel ook ruipennen en kijk wat ik kan vinden aan prooi-resten onder een Havik-horst. Er lagen bij een nest eens veel ringen van Postduiven; deze Havik was er blijkbaar in gespecialiseerd. Maar ik vond er ook ringen van drie Steenuilen en een Kerkuil. De Havik is vaak slachtoffer geweest van vervolging en van gebruik van pesticiden als DDT. Het is dus belangrijk om de populatie te blijven volgen over een lange periode.

Dal van de Kleine Beerze bij Hoogeloorn (TH).

Wat is jouw favoriete natuurgebied?

Dat is de Kleine Beerze, waar ik al van kleins af aan kom. Mijn tante woonde op Hoogcasteren en we zaten vaak in de beek te modderen op zoek naar beekprikken en

visjes. Ik heb het zien veranderen en dan krijg je een binding met zo'n gebied. Ja, ik ben er veel geweest en kom er nog steeds.

Rien bij 'zijn' Schotse Hooglanders in 2010 (Anny Kelders).

Ik heb het 'beheer' van de Schotse Hooglanders jarenlang gedaan, ik telde er vogels in het winterhalfjaar voor de Bekentelling en wandelde er met onze kinderen om te genieten van wat er aan natuur te zien was. Aan de aangrenzende akkers en weilanden beschermden we de weidevogels. Helaas komen die er hier nog maar weinig voor. In de tijd dat de Schotse Hooglanders er waren, bezocht ik het bijna dagelijks. Ik heb de

Kleine Beerze zien veranderen van een rechte, gekanaliseerde beek naar een gehermeanderde beek dankzij beekherstel.

Als de koeien in juni kwamen om het gebied te begrazen, bleven ze er tot in de winter. Afhankelijk van het weer kon het er ooit erg nat worden, waardoor ze noodgedwongen op een dijkje moesten staan. Maar de laatste jaren viel de beek in de zomers ook nagenoeg droog en zette ik soms vissen over in diepere delen van de beek waar nog water in stond.

Er komen ook bijzondere en karakteristieke soorten voor in dit gebied. Zo leeft er een kleine populatie Hazelwormen. Er broeden Roodborsttapuiten en dankzij de natuurontwikkeling ook in grote aantallen. In zachte winters blijven er altijd wel enkele van deze vogels in het gebied. In de bossen - zoals het Hoogeloorns bos - leven spechten. Bij boerderijen hangen uilenkasten, waardoor je er met wat geluk een uiltje kunt zien zitten.

Mijn waarnemingen gaf ik wel door aan de beheerders, maar een echte gestandaardiseerde broedvogeltelling is door mij nooit uitgevoerd. Onze Vogelwerkgroep heeft in 2022 dit deel van het Dal van de Kleine Beerze wel geteld op broedvogels. Het is een gevarieerd landschap dat rijk is aan vogels.

[VWG-rapport](#) van de broedvogelinventarisatie van het Kleine Beerzedal bij Hoogeloon in 2022.

Is er ook een specifiek vogelonderzoeker, schrijver, fotograaf of tekenaar die voor jou veel betekent?

Zoals ik al vertelde betekende Jan Wouters veel voor mij. Hij was een vogelonderzoeker waar ik graag mee op pad ging en dus veel van geleerd heb. Dat vind ik prettig: dichtbij mijn beleving en hij was lokaal heel actief. Hij kon mensen enthousiasmeren en was

breed geïnteresseerd. Dat vind ik belangrijker dan een persoon die misschien internationaal bekend is vanwege publicaties. Het ringen van uilen en Nachtzwaluwen of de nestkasten van Koningshof: het zijn activiteiten waar ik veel van heb geleerd.

Ik kijk en luister ook graag naar Vroege Vogels. Onlangs was er een uitzending gewijd aan het wespennestonderzoek i.r.t. Wespennieven van Jan Kolsters en Pieter Wouters, twee leden van onze vogelwerkgroep. Van dit onderzoek verscheen ook een uitgebreide publicatie in Limosa (nummer 98(2), 2025) en het was de aanleiding voor deze reportage. Ik had drie wespennesten in de gaten gehouden om ze voor de gelegenheid uit te kunnen graven als de wespen waren uitgevlogen. Op [YouTube](#) is een filmpje 'Zo steelt de Wespennest een wespennest' te zien met Jan Kolsters en Pieter Wouters in de hoofdrol.

Jan Kolsters en Pieter Wouters in het [YouTube](#) filmpje 'Zo steelt de wespennest een wespennest'.

En zoals ik al vertelde gaan Jos Bonninga en ik vaak wandelen. Zij maakt mooie foto's.

Wat zou je een beginnend vogelaar mee willen geven als tips?

Als lid van een vereniging krijg je met meer mensen te maken, met uiteenlopende interesses en kennis. Neem dus deel aan diverse projecten om die mensen te ontmoeten, kennis op te doen en zelf aan de slag te gaan. Mijn interesse voor de natuur is er altijd geweest, ik zie altijd wel iets dat me boeit. Al doende leert men en doe wat je leuk vindt. De natuur verandert in de loop der jaren, soorten komen en gaan. Dat is altijd zo geweest en maakt het uitdagend. Vooral je ogen en oren de kost geven zou ik zeggen! ■